

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА І СОЦІАЛЬНИХ
ТЕХНОЛОГІЙ**

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і
студентів**

(м. Чернігів, 17-18 травня 2017 р.)

Чернігів 2017

УДК 342.7
ББК 67.400.32

Друкується за рішенням вченої ради Чернігівського національного технологічного університету (протокол № 6 від 29 травня 2017 р.).

Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина : матеріали IV Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих вчених і студентів (м. Чернігів, 17-18 травня 2017 р.). – Чернігів : Черніг. нац. технол. ун-т, 2017. – 340 с.

Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів містять тези доповідей на тему: «Проблеми захисту прав та свобод людини і громадянина» з врахуванням особливостей таких галузей права, як трудове право, право соціального забезпечення, цивільне, господарське, кримінальне право та правосуддя, конституційне та адміністративне право.

Видання може бути корисним студентам, аспірантам, ученим та практичним працівникам у сфері права.

Голова оргкомітету: *Остапенко Л. А.*, канд. юрид. наук, доц.

Заступник голови оргкомітету: *Берднік І. В.*, канд. юрид. наук, доц.

Члени оргкомітету:

Головко М. Б., канд. юрид. наук, доц.;

Козинець О. Г., канд. іст. наук, доц.;

Рудик В. А., канд. юрид. наук, доц.;

Хименко О. А., канд. юрид. наук, доц.;

Литвиненко В. М., канд. юрид. наук, доц.;

Селецький О. В., канд. юрид. наук.

Відповідальність за зміст і достовірність публікацій несуть автори наукових доповідей і повідомлень. Погляди авторів публікацій можуть не збігатися з поглядами редколегії збірника.

УДК 342.7

ББК 67.400.32

© Чернігівський національний
технологічний університет, 2017

ЗМІСТ

Секція трудового права, права соціального забезпечення, адміністративного права та процесу

Акуленко О. В. Щодо з'ясування сутності дефініції «робочий час» за трудовим законодавством та правовою доктриною.....	8
Бабич Д. С. «Мейнстрімінг» інвалідності та соціальна інклюзія як стратегії освітньої політики (на прикладі США)	11
Біжовець Ю. С. Специфіка організації соціальної реабілітації дітей, що мають особливі потреби, у Німеччині.....	14
Біла А., Максимова М. Статус одинокої матері в трудових правовідносинах.....	18
Бушко Н. С. Зарубіжний досвід реабілітації осіб з функціональними обмеженнями.....	20
Волох А. С. Проблематика застосування праці жінок	23
Гавриленко Л. М. Право на працю інвалідів та його законодавче закріплення	26
Грицай С. О. Щодо спеціального статусу людей з інвалідністю	28
Губко М. М. Правові підстави припинення трудового договору з ініціативи працівника.....	32
Дейнеко В. С. Правове регулювання робочого часу в Україні.....	35
Заяць А. Р. Забезпечення прозорості та відкритості органів державної влади в контексті законодавства про доступ до публічної інформації.....	38
Кирдан Ю. В. Безробітні молоді як актуальна проблема сучасного ринку праці.....	42
Коваленко К. О. Моделі інвалідності: минуле та сучасність	44
Кулеша В. Є. Реалізація права на зайнятість осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі.....	48
Молибога К. С. Трудова дисципліна та методи її забезпечення	51
Новгородська В. П. Страйк як ефективний спосіб захисту прав та інтересів працівників	54
Овчар А. С. Особливості припинення трудових правовідносин з неповнолітніми працівниками.....	58
Огій Н. А. Особливості та проблематика працевлаштування неповнолітніх осіб.....	61
Петренко І. В. Проблеми застосування понять «оплата праці» та «заробітна плата» в законодавстві України.....	63
Пискун О. М. Щодо питання робочого часу та часу відпочинку осіб з інвалідністю за законодавством України	65
Півень Б. О. Щодо розмежування термінів «оплата праці» та «заробітна плата»	67
Полятикіна А. В. Зміна істотних умов праці як самостійна форма зміни умов трудового договору.....	71

Приходько Д. Д. Правове регулювання та захист трудових прав жінок в Україні	73
Приходько Д. Д. Несвоєчасне надання відповіді на запит публічної інформації: проблеми оскарження.....	78
Савченко К. І. Правові аспекти діяльності комісії по трудових спорах у сфері захисту прав працівників	82
Семак О.В. Медіація в адміністративному процесі: реальність чи ні?	85
Чередниченко І. С. Захист права працівника на своєчасне одержання винагороди за працю	89
Шванська А. О. Встановлення інвалідності за законодавством України та зарубіжних країн.....	92
Шестак Л. В. Сутність та значення попередження як виду адміністративного стягнення	95
Шульга С. С. Окремі питання правового регулювання робочого часу в Україні	98

Секція цивільного, господарського права та процесу

Апанасенко К. І. Відносини дозвільного характеру у сфері конкуренції і дозвільні відносини у сфері господарювання: спроби порівняння.....	102
Акуленко О. В. Оподаткування доходів фізичних осіб: український та зарубіжний досвід.....	106
Бабич Д. С. До питання правової природи та практики застосування преюдицій у процесуальному законодавстві України.....	109
Борщ О. М. Проблема надання письмових доказів в електронному вигляді у господарському процесі.....	114
Гапєєва Ю. І. Заочний розгляд справи в Україні та зарубіжних країнах: проблеми та перспективи.....	118
Гапєєва Ю. І. Правова природа заповідальних розпоряджень	121
Гранкова Х. М. Захист прав власності в римському приватному праві	124
Донець Г. В. Правове регулювання діяльності ломбардів в Україні	128
Ігнатенко К. С. Правове регулювання зміни та припинення договору банківського рахунку	130
Ігнатенко С. В., Козинець І. Г. Історія виникнення ПДВ та практика його застосування в різних країнах світу	133
Карпенко М. С. Особливості договору позики та його співвідношення з кредитним договором.....	137
Керноз Н. Є., Пономаренко О. В. Вплив конституційної реформи в Україні на інститут присяжних у цивільному судочинстві та зарубіжний досвід	140
Книш Ю. О. Проблеми реалізації права спільної часткової власності	143
Козинець І. Г., Шпак А. В. До питання про сутність бюджетного контролю	147
Козинець І. Г., Перетяцько А. М. Правові проблеми розкриття банківської таємниці	150
Коршун А. С. До питання про функції цивільного права	153

Коршун А. С. Досвід зарубіжних країн у сфері соціального страхування...	156
Кошка І. Ю., Козинець І. Г. Відповідальність за порушення податкового законодавства	159
Марус А. О. Проблеми правового регулювання усиновлення іноземними громадянами українських дітей.....	163
Матвієнко В. Д., Козинець І. Г. Правові засади функціонування бюджетної системи та перспективи її вдосконалення.....	166
Матвєєва Т. О., Козинець І. Г. Особливості фінансово-правового регулювання місцевих податків і зборів	170
Мулач Т. С. Підходи щодо визначення поняття та змісту банківської таємниці	174
Нестеренко Ю. В. Земельні ділянки особистих селянських господарств: окремі правові аспекти	178
Пантелієнко Г. М. Кредитна спілка як особливий суб'єкт господарської діяльності	180
Петренко І. В. Земельні сервітути за законодавством України.....	183
Петренко О. Ю., Козинець І. Г. Податок на додану вартість: зарубіжний досвід встановлення та стягнення.....	186
Півень Б. О. Щодо особливостей деяких підстав виникнення зобов'язань.....	190
Півень Б. О., Козинець І. Г. Щодо сутності договору банківського рахунку.....	193
Пчела М. В., Козинець І. Г. Порівняльна характеристика правового статусу римських громадян і латинів	197
Рожок О. В. Досвід Болгарії у формуванні подвійної моделі виконавчої служби	200
Семак О. В. Проблемні питання спадкування корпоративних прав	203
Хилько А. О. До питання про проблеми відшкодування моральної шкоди.....	206
Чередниченко І. С. Приховування стану здоров'я наречених як підстава визнання шлюбу недійсним.....	209
Чередниченко І. С. Щодо питання самостійності аграрного права як галузі права	212
Шванська А. О. Щодо проблемності реалізації нового конституційного права на професійну правничу допомогу в Україні.....	215
Шпак А. В. До питання про здійснення права власності на житло.....	218
Щербак О., Колесник О. Малі підприємства: проблеми розвитку в Україні.....	221
Юрченко Д. П. Деякі проблемні питання щодо реформування цивільного процесуального законодавства України	223

Секція кримінального права та правосуддя

Бабич Д. С. До питання використання нетрадиційних криміналістичних методів під час проведення слідчих (розшукових) дій	227
---	-----

Волкова Д. А. Щодо поняття непереборної сили в кримінальній доктрині	231
Гапєєва Ю. І. Допит малолітніх та неповнолітніх.....	233
Горбій К. О., Дудко О. О. Оцінка суб'єктів злочину зґвалтування як частина криміналістичної характеристики	236
Демченко Т. С. Аналіз антикорупційного законодавства України	239
Калуга М. В. Злочинна молодь сьогодення в Україні.....	243
Карпенко М. С. Перехресний допит: поняття і сутність	245
Книш Ю. О. До питання участі захисника в кримінальному провадженні ..	248
Корбач М. В. Особливості прокурорського нагляду за додержанням законів у формі процесуального керівництва під час кримінального провадження щодо неповнолітніх	250
Костюк М. Д. Мотиваційні спонукання та криминологічна характеристика особи терориста	253
Костюк М. Д. Про необхідність застосування замісної підтримувальної терапії наркозалежних в установах виконання покарань України.....	256
Кузьменко Л. В. Детермінанти, які обумовлюють вчинення транспортних злочинів	259
Литвин Я. В. Щодо положень КПК України про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування.....	261
Литвин Я. В., Савицька О. О. Правова регламентація одержання подарунків службовими особами.....	264
Оверчук Я. А. Використання спеціальних знань захисником у кримінальному провадженні.....	267
Савицька О. О. Створення Державного бюро розслідувань - вимога сьогодення	270
Стародубець І. С. Щодо проблем корупції в Україні	272
Тарасевич І. О. Особливості інформаційного тероризму як одного із способів інформаційної війни	275
Шванська А. О. Окремі питання криміналістичного дослідження підроблених паперових грошей	278

Секція історії та теорії держави і права, конституційного права

Галета Ю. В. Організація системи судоустрою України.....	283
Козинець О. Г., Здор Ю. С. Договірна теорія походження держави у вченні Т. Гоббса.....	285
Левченко М. Ю. Щодо питання про державні органи в сучасній Україні ...	288
Маслюк К. С. Поняття еколого-правової відповідальності.....	291
Нітченко А. Г., Пономаренко О. В. Особливості інституту імпічменту в Україні	294
Нітченко А. Г., Пчела М. В. Виборча система України.....	297
Перепечай Л. В. Форма державного устрою як елемент форми держави	299
Петренко О. Ю. Правові аспекти множинного громадянства	301
Приходько В. О. Щодо питання про форму державного правління.....	305

Приходько В. О. Монархія як форма державного правління в сучасному світі	307
Пророченко В. В. Щодо питання поняття державного органу.....	310
Пророченко В. В. Поняття та моделі імпічменту в зарубіжних країнах	313
Скуміна М. С. Політико-правові погляди Ш.Л. Монтеस्क'є.....	316
Старенок І. П. Форма політичного режиму як елемент форми держави	320
Толкач А. М., Ткаченко М. С. Порівняльна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина в державах республіки Швейцарії та Федеративної Республіки Німеччина	324
Хадієва Е. Р. Про гарантії прав та свобод	326
Хадієва Е. Р. Міжнародні правові інституції захисту прав людини	329
Цигура А. В. Про співвідношення публічного та приватного права.....	331
Шеховцова Є. А. Принципи права природокористування.....	334

**Секція трудового права, права соціального забезпечення,
адміністративного права та процесу**

УДК 349.2

Акуленко О. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

**ЩОДО З'ЯСУВАННЯ СУТНОСТІ ДЕФІНІЦІЇ «РОБОЧИЙ ЧАС» ЗА
ТРУДОВИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ ТА ПРАВОВОЮ ДОКТРИНОЮ**

Історично обумовлено, що робочий час є загальним мірилом кількості затраченої праці для всіх видів суспільно корисної діяльності людей. Як головна особливість людського існування праця людини може продовжуватись у певних часових межах. Враховуючи фізичні та психічні дані людини, економічні та соціальні фактори, суспільство намагається встановити тривалість робочого часу, яка враховує міру індивідуальної участі працівника у виробництві та забезпечує нормальні та здорові умови праці.

На сьогодні відсутнє законодавче визначення поняття «робочий час». Та й загалом правове регулювання інституту робочого часу потребує реформування та законодавчого вдосконалення. На рівні доктрини трудового права «робочий час» здебільшого розуміють як час, протягом якого працівник зобов'язаний трудитись відповідно до умов трудового договору і законодавства про працю.

Робочий час є однією з істотних умов трудового договору і зачіпає інтереси як найманого працівника, так і роботодавця. Його раціональне поєднання з часом відпочинку дає змогу ефективно використовувати здатність людини до продуктивної праці, відтворювати фізичні та психологічні характеристики працівника, а також комплексно застосовувати виробничі потужності та інше майно роботодавця.

Реформування трудового законодавства, яке відбувається сьогодні у нашій державі, носить масштабний характер і зачіпає майже усі правові інститути, у тому числі, інститут робочого часу. У зв'язку з цим край необхідно законодавче визначення терміна «робочий час». Це важливо і для його обліку, і для його оплати, для однозначного використання цього терміна при розслідуванні нещасних випадків і аварій на виробництві, для нормування праці, тощо. Як справедливо зауважує А. А. Юрченко, відсутність у Кодексі законів про працю України легального визначення такого базового поняття як «робочий час» є істотним недоліком чинного трудового законодавства [1, с. 872].

«Така ситуація бачиться категорично неприпустимою», слушно зазначає О. В. Лавріненко, «адже саме з урахуванням останнього можна під

час правозастосовної діяльності чітко з'ясувати період часу, коли працівник зобов'язаний із підпорядкуванням вимогам внутрішнього трудового розпорядку виконувати доручену йому роботу, а також установити періоди, коли працівник з різних причин не працює, але за ним зберігається середня заробітна плата, оскільки такі періоди відносяться до робочого часу. Зрештою, це дозволить розмежувати робочий час і ті періоди, які до нього взагалі не належать» [2, с. 36].

Оскільки трудове законодавство не дає визначення поняття робочого часу, тому його визначено в науковій літературі.

Найбільш поширеною є висвітлена у юридичній енциклопедичній та навчальній літературі точка зору на робочий час, як на час, або частину визначеного календарного періоду, упродовж якого працівник згідно з правилами внутрішнього розпорядку організації та умовами трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки, а також інші періоди часу, які згідно із законами та іншими нормативними правовими актами відносяться до робочого часу [3, с. 184]. Це найбільш широке трактування категорії «робочий час», яке може бути взятим за основу відповідних визначень стосовно тих чи інших категорії працівників. Варто акцентувати увагу, що робочий час - це обов'язкова міра праці, тривалість якої регламентована законом і виданими на його основі іншими нормативними актами.

У свою чергу Р. З. Лівшиць розглядає робочий час як час, протягом якого працівник у відповідності з правилами внутрішнього трудового розпорядку установи (графіками) або, як виключення, внаслідок особливих обставин (виклик на роботу поза графіком, через виробничу необхідність тощо) повинен знаходитися на відведеному для нього робочому місці та виконувати трудові обов'язки [4, с. 217].

На думку О. І. Процевського, робочий час потрібно розглядати крізь встановлений законом або угодою сторін час, упродовж якого працівник згідно із правилами внутрішнього розпорядку повинен виконувати виробничу роботу або службові обов'язки [5, с. 50].

С. М. Прилипко та О. М. Ярошенко визначають робочий час як час, протягом якого працівник повинен виконувати обов'язки, визначені трудовим договором і правилами внутрішнього трудового розпорядку. При цьому науковці розуміють робочий день як робочий час протягом доби [6, с. 451].

Аналіз викладених вище визначень дозволяє, по-перше, констатувати, що робочий час - це категорія, яка має фізичні параметри, зокрема, тривалість; по-друге, робочий час завжди пов'язується з діяльністю людини, тобто використання цього проміжку часу, власне, спрямовано на досягнення певного корисного результату (наприклад, створення конкретного продукту, приріст наукового знання, навчання інших людей тощо); по-третє, робочий час як такий визначається не довільно, а має правові підстави; по-четверте, робочий час, як правило, пов'язується зі знаходженням працівника на визначеному йому конкретному робочому місці; по-п'яте, робочий час як

важливий правовий інститут трудового права впливає на безліч елементів соціального статусу працівника.

В українському законодавстві термін робочий час знайшов своє відображення в окремих підзаконних актах. Так, у листі Міністерства праці та соціальної політики України «Про режим роботи, тривалості робочого часу і часу відпочинку» від 22.06.2007 р. [7] говориться, що робочий час – це час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати обов'язки за трудовим договором. Проте вбачається, що дане визначення є не досить чіткими, оскільки у трудовому праві до робочого часу часто включають час, протягом якого робота фактично не виконується, наприклад, простої, оплачувані перерви, тощо.

Заслуговує схвалення визначення, запропоноване авторами проекту Трудового кодексу України від 27.12.2014 р.: «Робочий час – час, протягом якого працівник відповідно до правил внутрішнього трудового розпорядку і умов трудового договору повинен виконувати трудові обов'язки. Відповідно до трудового законодавства до робочого часу можуть включатися інші періоди часу» (ст. 120) [8]. Погоджуючись в цілому із запропонованим визначенням, видається, що законодавець, формулюючи терміни, повинен враховувати, що Трудовий кодекс, насамперед – це нормативно-правовий акт, яким користуються не тільки юристи, а й люди, які не мають вищої освіти. Тому терміни повинні бути чіткі, конкретні і, по можливості, лаконічні, що допоможе забезпечити їх однозначне сприйняття.

Крім того, у наведеному визначенні закріплена тільки одна з характерних ознак робочого часу – покладання трудових (або інших, передбачених законом) обов'язків на працівника. Адже не менш важливою ознакою робочого часу є те, що він підлягає оплаті.

На підставі вищевикладеного можна дійти висновку, що робочий час – це час, протягом якого працівник зобов'язаний виконувати свої трудові обов'язки, а також інші періоди часу, які відповідно до законодавства відносяться до робочого часу, з оплатою його відповідно до законодавства України, колективного договору та угоди, а також трудового договору.

Список літератури

1. Юрченко А. А. Теоретичні аспекти поняття робочого часу / А. А. Юрченко // Форум права. – 2011. - № 4. – С. 872-876.
2. Лаврінченко О.В. Робочий час, його склад та види у контексті аналізу положень проекту нового трудового кодексу України / О.В. Лаврінченко // Економіка. Фінанси. Право. - 2010. - № 1. - С. 35-39.
3. Трудовое право: учебник / под ред. В. Ф. Гапоненко, Ф. Н. Михайлова. - М. : ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2002. - 463 с.
4. Трудовое право и повышение эффективности общественного производства / под ред. С. А. Иванова. - М. : Наука, 1972. - 421 с.
5. Процевский А. И. Гуманизм норм советского трудового права / А.И. Процевский. - Х. : Вища школа, 1982. - 150 с.
6. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудове право України: підручник / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. - Х. : ФІНН, 2011. - 800 с.
7. Про режим роботи, тривалості робочого часу і часу відпочинку : Лист Міністерства праці та соціальної політики України від 22.06.2007 р. № 199/13/116-07 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua-info.biz/legal/basevw/ua-wmeike.htm>.
8. Проект Трудового кодексу України від 27.12.2014 р. № 1658 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://wl.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.

УДК 364-78

Бабич Д. С., студентка гр. ПР-132

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

«МЕЙНСТРІМІНГ» ІНВАЛІДНОСТІ ТА СОЦІАЛЬНА ІНКЛЮЗІЯ ЯК СТРАТЕГІЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ (НА ПРИКЛАДІ США)

Демократизація сучасного українського суспільства передбачає забезпечення рівного доступу до якісної освіти усіх його членів, незалежно від віку, станової чи релігійної приналежності, національності, стану здоров'я тощо. Освіта виступає одним із найважливіших компонентів розвитку суспільства, тому вона не може стояти осторонь соціальних перетворень, які мають місце в сьогоденному житті.

Приблизно з середини 1960-х років соціологам стало ясно, що діти-інваліди, в системі освіти поповнюють найменш кваліфіковані соціально-професійні групи, займаючи низько-статусні позиції, приносять низький дохід і мають нижчий престиж. Здобуття якісної середньої та вищої освіти дітьми-інвалідами перешкоджають множинні структурні обмеження, характерні для суспільств зі складною стратифікаційною структурою [1, с. 3]. У ряді країн світу, починаючи приблизно з 1970-х років, ведеться розробка і впровадження пакета нормативних актів щодо розширення освітніх можливостей інвалідів [2, с. 2]. Впровадження таких законів та інших документів виражається в комплексі заходів позитивної дискримінації, для функціонування якої застосовуються так звані афірмативні дії - заходи з просування представників соціальних меншин за рахунок скорочення привілеїв пануючої групи. В історії освітньої політики США і Європи отримали свій розвиток кілька підходів: десеґрегація шкіл, розширення доступу до освіти, інтеграція, мейнстрімінг, інклюзія. Згадані підходи ґрунтуються на декількох теоретичних перспективах: теорія соціальної справедливості, прав людини, соціальний конструктивізм, інформаційне суспільство, структуралізм, соціальна критика [1, с. 5].

Так, суспільна (соціальна) інклюзія з'явилася в результаті переходу соціуму до нової концепції соціальної політики, підґрунтям якої виступає соціальна модель інвалідності. Наслідками такої розбудови є соціальна рівність, що дає можливість всім людям, без винятку, брати рівноправну участь у суспільному житті, відчувати свою значущість. Термін був введений в загальний ужиток наприкінці 80-х рр. ХХ ст. Соціальна інклюзія - це процес, спрямований на забезпечення людям, які зазнають ризику бідності та соціального виключення, можливостей та ресурсів, необхідних для того, щоб повною мірою брати участь в економічному, соціальному та культурному житті та досягти рівня життя та добробуту відповідно до стандартів якості життя [3, с. 75].

Інклюзія як освітній термін тлумачиться наступним чином: це реформування шкіл і перепланування навчальних приміщень таким чином, щоб вони відповідали потребам і потребам всіх без винятку дітей. Завдання інклюзивної школи - побудувати систему, що задовольняє потреби кожного, а не тільки дітей з інвалідністю [4, с. 4-5]. Цей ціннісний імператив, очевидно, показує, що всі члени школи і суспільства пов'язані між собою, і що учні не тільки взаємодіють між собою в процесі навчання, а й посилюють один одного, коли приймають рішення з приводу процесів в аудиторії. Як слушно зазначає П. Романов: педагоги, що працюють в школах на принципах інклюзії, приймають на себе відповідальність: навчати всіх учнів без виключення на однакових умовах; забезпечувати навчання відповідно до навчальної програми; підтримувати учнів, які потребують більше уваги, ніж їх однолітки [1, с. 35].

У свою чергу, «мейнстрімінг» (з англ. «mainstream» - головний потік) - це термін, який означає спільну позааудиторну роботу, що проводиться з дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми однолітками, і сприяє налагодженню соціальних контактів [5, с. 5]. Мейнстрімінг передбачає, що учні-інваліди спілкуються з однолітками на святах, в різних дозвільних програмах; це комплексний підхід, що враховує різні інтереси та надає рівні можливості особам з інвалідністю, забезпечує їх включення у всі сфери життєдіяльності. Їх потреби мають бути враховані вже на початку процесу формування політики, законодавчих ініціатив, програм, стратегій, планів тощо, а не розглядатися в межах спеціальних програм, спеціальних стратегій [6, с. 7].

А. А. Колупаєва, досліджуючи світовий досвід організації та управління інклюзивною освітою, відмічає, що поняття мейнстрімінгу тісно пов'язане з концепцією «нормалізації», розробленої в 70-і рр. в Скандинавії і сприйнятої як в Західній Європі, так і в США і Канаді. Ця концепція передбачає формування «патернів культурно нормативного життя» тих, хто раніше був виключений з товариства, та виховання дитини з особливостями в душі культурних норм, прийнятих в тому суспільстві, в якому вона живе.

Під впливом громадянських рухів у США кінця 60-х – початку 70-х рр. ХХ ст., які відстоювали рівні освітні права всіх дітей, у тому числі й дітей з особливими потребами, було прийнято закон, названий згодом «Актом про освіту осіб з особливими потребами» (Individuals with disabilities education act, 1975). Цей закон і ряд подальших послужили юридичною базою мейнстрімінгу в освіті США. Аналогічні закони ухвалили парламенти багатьох європейських країн, Австралії та інших держав [7, с. 98].

Рух за мейнстрімінг був реакцією на політику асиміляції, расизму і геноциду «інших», яку в першій половині ХХ ст. проводили не лише тоталітарні режими, але і інші країни, включаючи США, і яка поширювалася на «дефективних» людей. Відображаючи нову реальність, гуманістичні зміни суспільного менталітету в другій половині ХХ століття, державні закони про рівні освітні права всіх людей (що є важливою складовою загальнолюдських прав) і відповідні декларації ООН і ЮНЕСКО сприяли перебудові

національних систем навчання дітей з особливостями в розвитку. Прапором і гаслом перебудови став мейнстрімінг — надання всім «особливим» дітям права здобуття вільної державної освіти в умовах, що «мінімально обмежують такі можливості», «в загальному потоці» з дітьми, що нормально розвиваються, бажано в одних і тих же школах. Мейнстрімінг був прийнятий громадськістю, особами з особливостями в розвитку, батьками «особливих» дітей. як акт звільнення від освітньої сегрегації.

Сьогодні у США діти з особливими потребами можуть отримувати інклюзивну освіту, яка у сукупності з відповідною медичною допомогою, дає їм змогу повністю розкрити свій потенціал. Малята з проблемами у розвитку можуть відвідувати дитячі садки і початкові школи, старші діти - у професійних училищах, школах, коледжах, а також брати участь у громадських заходах. Завдяки цьому у старшому віці діти з особливими потребами мають змогу працювати і користуватися всіма правами, які надає людям суспільство. Такі заходи спрямовані на досягнення субстантивної (фактичної) рівності, однак вони передбачають можливість установа певних переваг, пільг чи привілеїв для окремих категорій «на шкоду інтересам інших індивідів» [8, с. 14].

Існують різні форми інтеграції в рамках мейнстрімінгу: комбінована інтеграція - діти з невеликими порушеннями розвитку кількістю до 3 чоловік беруть участь в звичайних групах зі спеціальною допомогою педагога і психолога; часткова інтеграція - діти (1-2 людини), яким поки важко опанувати загальну програму, перебувають у загальній групі неповний день; тимчасова інтеграція - діти з різними фізичними та психічними обмеженнями різного рівня об'єднуються з дітьми без інвалідності 1-2 рази на місяць для проведення різних заходів виховного характеру [9, с. 5-6]. Один з варіантів мейнстрімінгу, коли в класі - два вчителі, один з яких вчить дітей з особливими потребами. Другий варіант - співпраця спеціальних класів (чи шкіл) із звичайними, коли основні предмети викладаються окремо, а фізкультура, малювання, розваги, перерви та їжа - разом.

Слід зауважити, що у вітчизняній практиці поняття мейнстрімінгу часто ототожнюється з інклюзією, що, не є цілком коректним. Є.В. Воеводіна зазначає, що освітній мейнстрімінг передбачає спільне навчання, проте він відрізняється від інклюзії тим, що студент з інвалідністю повинен «заробити», «довести» можливість навчання у ВУЗі нарівні зі здоровими однолітками за допомогою «гарної» успішності, наявності певних досягнень в вигляді перемог на олімпіадах, конкурсах і т.д. В першу чергу це стосується безкоштовної освіти. При цьому підтримка може здійснюватися як самими ВУЗами, так і різними організаціями у вигляді розподілу грантів і стипендій на навчання, як це, наприклад, здійснює Фонд Форда (The Ford Foundation) в США [10, с. 256].

Отже, термін «мейнстрімінг» часто використовується разом з терміном «інтегрована освіта» або «інклюзія», але є й істотні відмінності: це процес, який охоплює не тільки дітей з особливостями розвитку, а й інші групи меншин (наприклад, гендерні групи). Термін має більш виражений

політичний контекст, хоча часто використовується і у визначенні процесу навчання дітей зі спеціальними освітніми потребами в масовій школі. Мейнстрімінг - це система тимчасової навчальної та соціальної інтеграції «особливих» дітей з їх здоровими однолітками, яка ґрунтується на постійному, індивідуально обумовленому плануванні і програмуванні прогресу.

Список літератури

1. Романов П. В., Ярская-Смирнова Е. Р. Политика инвалидности: Социальное гражданство инвалидов в современной России. Саратов : Изд-во «Научная книга», 2006. 260 с.
2. Хасанова Н. Б. Проблеми формування системи інклюзивної освіти в неспеціалізованих загальноосвітніх школах / Н. Б. Хасанова // Київ НДІЕП. 2009. С. 32-38.
3. Байда Л. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник / Л. Байда та ін. К., 2012. 216 с.
4. Безрякова О. Н. Формирование специального образовательного пространства региона для детей с ограниченными возможностями здоровья. Материалы научно-практического семинара / авт.-сост. О. Н. Безрякова, М. Л. Баранова, Р. И. Маенная, И. С. Володина, А. В. Дорохина. Ростов н/Д. : 2012. 47 с.
5. Андрійчук Н. М. Інклюзивна освіта в сучасній гуманітарній науці: понятійно-категоріальний апарат / Н. М. Андрійчук // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16 : Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. 2016. Вип. 26. С. 3-7. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nchnpu_016_2016_26_3
6. Нічого для нас без нас : Посібник з інклюзивного прийняття рішень для громадських організацій людей з інвалідністю. Упорядники : Азін В. О., Байда Л. Ю., Госс Н., Сухініна І. М., Флетчер А. К : Ленвіт: 2015. 96 с.
7. Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ / [голов. ред. М. М. Іжа]. Вип. 3 (59). Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2014. 184 с.
8. Христова Г. О. Позитивні обов'язки держави у сфері протидії дискримінації / Г. О. Христова // Вісник Національної академії правових наук України : зб. наук. пр. Харків, 2013. № 4. С. 11-2
9. Дети с нарушениями развития в пространстве библиотеки : метод. пособие / Ростов. обл. спец. б-ка для слепых ; сост. О. В. Глазунова. Ростов н/Д., 2011. 36 с.
10. Воеводина Е. В. Инклюзивное образование инвалидов : основные принципы и технологии реализации / Е. В. Воеводина // Социально-гуманитарные знания. 2015. № 5. С. 254-266.

УДК 349.3

Біжовець Ю. С., студентка гр. СР-132

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

СПЕЦИФІКА ОРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ДІТЕЙ, ЩО МАЮТЬ ОСОБЛИВІ ПОТРЕБИ, У НІМЕЧЧИНІ

У соціальній державі соціальний захист це один з найважливіших напрямків діяльності держави. Рівень її цивілізованості та суспільства визначається ставленням до найменш захищених та найбільш вразливих його членів, які потребують соціального захисту та соціальної реабілітації, у першу чергу, до дітей-інвалідів.

Соціальна реабілітація дитини-інваліда – це комплекс заходів, спрямованих на відтворення порушених чи втрачених дитиною суспільних

зв'язків та відносин. Метою соціальної реабілітації є відновлення соціального статусу дитини, забезпечення соціальної адаптації у суспільстві, досягнення певної соціальної незалежності. Найбільш широко і ефективно соціальна реабілітація дітей з інвалідністю здійснюється в одній з найбільш розвинутих країн світу – Німеччині [1].

Німеччина - є прикладом для України стосовно соціальної реабілітації дітей з особливими потребами, адже згідно законодавства в Німеччині кожен громадянин повинен мати можливість повноцінно й рівноправно брати участь у всіх суспільно-творчих процесах незалежно від індивідуальних особливостей – етнічних чи соціальних, віку та статі, і саме таку політику стосовно дітей з особливими потребами Німеччина вже протягом декількох років намагається адаптувати певний світовий досвід соціальної реабілітації, але й одночасно розробляти власні технології, норми, методи й моделі, засновані на культурних традиціях і знаннях, враховуючи стан і можливості німецького суспільства.

Враховуючи дані соціологічного дослідження станом на 2015 рік у Німеччині нараховують 10 мільйонів інвалідів, серед яких 80 відсотків стали інвалідами упродовж життя, а 20 відсотків народились із вадами [2].

В Німеччині, як в соціальній державі загального добробуту, соціальні права є невід'ємною частиною соціальних статусів. Конституція Німеччини містить слова: «Ніхто не може бути обділений унаслідок своєї інвалідності». Головний Закон надає всім громадянам «право на реабілітацію і інтеграцію в нормальне життя». Положення Конституції Німеччини зобов'язують законодавчу, виконавчу владу і судові органи, а також інші установи і організації використовувати всі можливості для залучення інвалідів всіх категорій «наскільки це можливо, в нормальне життя». Технології соціальної реабілітації інвалідів Німеччини розвиваються на основі «Кодексу соціального права», який є керівним положенням при визначенні соціальної політики і допомоги дітям інвалідам. Основними принципами «Кодексу» є: надання всіх видів необхідної допомоги будь-якому інвалідові або особі, якій загрожує інвалідність, незалежно від причини; інтеграція інвалідів в суспільство; проведення заходів по ліквідації наслідків інвалідності; принцип надання індивідуальної допомоги, орієнтованої на потребу кожного індивіда [3].

Проводячи паралель з технологіями соціальної реабілітації дітей з особливими потребами Німеччини і України, то на нашу думку соціальна реабілітація Німеччини відповідає провідним принципам саме соціальної держави, хоча Конституція не містить положення про надання переваг дітям з інвалідністю перед іншими членами суспільства, але існує ряд норм і правил, метою яких є інтеграція в життя суспільства інвалідів і осіб, яким загрожує інвалідність. Проте законодавство в даній країні існує не лише де-юре, а де-факто на відміну від нашої країни.

Одним із напрямів соціальної реабілітації є створення рівних умов та можливостей в здобутті освіти для дітей з особливими потребами . На нашу

думку в Німеччина досить поширена саме інклюзивна освіта для дітей з інвалідністю. Освітня система в Німеччині ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу

Кожен громадянин з інвалідністю в Німеччині має право на отримання загальної, вищої і професійної освіти відповідно до своїх здібностей і уподобань. Більшість дітей-інвалідів направляються в звичайні школи (як правило, початкові) і дитячі будинки. В Німеччині вважається, що для розвитку дітей-інвалідів та здорових дітей краще, якщо вони займаються в загальній школі: у здорових дітей розвивається соціальна совість, а діти-інваліди навчаються жити в світі так званих нормальних людей на відмінну від нашої країни, так як більшість батьків та дорослих намагаються відгородити своїх дітей від дітей з інвалідністю і мають досить упереджене та суб'єктивне ставлення щодо них.

Діти, які з різних причин не в змозі займатися в загальноосвітній школі, забезпечуються індивідуальним навчанням. У процедурі встановлення необхідності спеціальної педагогічної допомоги беруть участь батьки, працівники школи, експерт та лікар. Рішення приймається після тестування дитини та бесіди з батьками.

Напрями педагогічного навчання в Німеччині:

- Особливі школи – для дітей з порушеннями зору і слуху; проблемами в навчанні та розвитку (з вадами мовлення, з психічними розладами, для душевнохворих); дітей-інвалідів; хронічно хворих дітей.

- Спільне навчання – діти-інваліди відвідують школу разом зі здоровими дітьми. Такий варіант можливий, якщо в школі створені відповідні умови: є медичний персонал, спеціально обладнані приміщення та навчальні місця, навчальні посібники .

- Особливі групи – існують як в загальноосвітніх, так і в спеціальних школах. У них за спеціальними програмами займаються до 8 дітей із різними проблемами в навчанні.

Особливі школи зазвичай працюють протягом всього дня і часто є школами-інтернатами. Всебічна допомога учням є частиною викладацької роботи. В залежності від відхилень, які має учень, процес викладання може доповнюватися такими терапевтичними методами як фізіотерапія, мовна терапія і т. д. Якщо це необхідно, в процесі навчання використовується допоміжна техніка.

Оцінка роботи викладачів і учнів відбувається точно так само як і в звичайних школах. Якщо дитина є розумово відсталою або має дуже сильні відхилення, необхідний також звіт про особистісний розвиток дитини. За підсумками цієї оцінки в кінці кожного навчального року приймається рішення, в який клас повинен йти учень, потрібно йому перейти в іншу спеціальну школу або він може повернутися в звичайну школу.

По закінченню навчання особливі школи для інвалідів видають ті ж атестати, що і звичайні, за умови, що навчання було засновано на освітній програмі однієї з цих шкіл і учень успішно пройшов курс навчання [4].

У Німеччині в багатьох університетах функціонують спеціально створені Центри по роботі зі студентами з особливими потребами. У них виявляють рівень готовності знань студентів, допомагають визначитись щодо вибору спеціальності, інформують про індивідуальні технічні засоби навчання, допомагають інтегруватись у групу та колектив [5, с. 4].

Однією із провідних напрямів соціальної політики Німеччини є не тільки забезпечення законодавства, освітньої системи та соціальної свідомості стосовно дітей з особливими потребами, а й створення рівних соціально-побутових можливостей. У Німеччині існують різні види житла для різних категорій людей з розумовими та фізичними вадами, які забезпечують гідні умови проживання. Це так звані житла без перешкод: відсутність сходинок, оптимальна ширина дверних отворів, ліфтів, коридорів, ванних і туалетних кімнат, балконів; квартири для спільного проживання; будинку для інвалідів; спеціальні установи для нужденних в постійному догляді. Щодо облаштування громадського транспорту, залізничних вагонів, перонів, автобусів, трамваїв, у Німеччині передбачені спеціальні місця для інвалідних колясок, підйомні механізми, місткі ліфти.

Інваліди і в тому числі діти-інваліди в Німеччині мають наступні права та пільги: право використовувати вагони першого класу на залізниці, маючи білет другого класу. Пільги належать також дітям-інвалідам, які мають серйозні пошкодження опорно-рухового апарату, тобто переміщуються в інвалідному візку - списання податків на транспорт до 15.000 км. в рік, безкоштовний проїзд в громадському транспорті, звільнення від податку на автомобіль. Якщо дитина-інвалід потребує постійного супроводження при користування громадським транспортом, то супроводжуючий має право безкоштовного проїзду в автобусі, поїзді та літаку на всій території Німеччини. А також особа, яка супроводжує дитину з особливими потребами, має право на пільгову оплату при відвідуванні громадських заходів, виставок, музеїв тощо. В деяких випадках супроводжуюча особа взагалі звільняється від плати. Якщо дитина-інвалід – незряча, то крім інших пільг вона звільнена від податку на собак, має право на одержання грошової допомоги для сліпих, знижку на оплату за користування телефоном, знижку при оплаті поштових послуг, звільнення від податку на телебачення та радіо, право на володіння спеціальним паркувальним посвідченням інваліда. Допомога на дітей-інвалідів виплачується навіть після досягнення ними 27-річного віку, якщо людина не може забезпечити себе матеріально самостійно, а інвалідність була встановлена до досягнення нею 27 років [6].

Отже, проаналізувавши все вище сказане, можна зробити висновок, що соціальна політика багатьох розвинутих країн, в тому числі й Німеччини, спрямована на забезпечення належних умов для повноцінного життя людей з

особливими потребами. Про це свідчить державна система соціального захисту, яка полягає у наданні грошової допомоги, засобів пересування та спеціально обладнаного громадського транспорту, протезування, орієнтації і сприйнятті інформації, пристосованого житла, стороннього догляду або опіки. Досвід соціального захисту дітей-інвалідів в Німеччині є досить вагомим прикладом для нашої країни стосовно нормативно-правової бази, соціальної політики щодо інтеграції дітей в суспільство та створення рівних умов серед інших громадян в країні.

Список літератури

1. Соціальна реабілітація інвалідів: курс. URL : <http://works.doklad.ru/view/p5klQJ0K6SA/8.html>.
2. Крамар В. І. У Німеччині посилюють увагу до осіб із особливими потребами // Радіо свобода. 2015. URL :: <http://www.radiosvoboda.org/a/24515699.html>.
3. Соціальне обслуговування інвалідів. 2015. URL : <http://vikidalka.ru/2-5593.html>.
4. Социальная защита и реабилитация инвалидов в Германии. 2014. URL : http://dorogavmir.ru/text/Soc_zashita.doc.
5. Березовська Л. І. Зарубіжний і вітчизняний досвід соціального захисту людей з особливими потребами : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. Наук. Київ, 2014. – 5 с.
6. Соціальний захист населення в Німеччині // Юридично-соціальний портал. 2008. URL : <http://www.pilga.in.ua/node/23>.

Біла А., Максимова М., студентки спеціальності «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля
(м. Дніпро, Україна)

СТАТУС ОДИНОКОЇ МАТЕРІ В ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Питання забезпечення в Україні конституційних прав і гарантій соціального захисту сімей з дітьми через здійснення державою заходів із надання державної підтримки неповним сім'ям, в яких дитина утримується лише одним із батьків було і залишається актуальним завжди. Актуальність обраної теми полягає ще й у тому, що правовий статус одинокої матері надає певні пільги, матеріальні допомоги у гарантії у трудових правовідносинах.

На сьогоднішній день, українське законодавство визначає правовий статус «одинокої матері» в залежності від того, який нормативний акт його регулює.

Згідно із Законом України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» одинокою матір'ю вважається та особа, яка має дитину, батьківство щодо якої фактично не визнано.

Жінка, яка має статус «матері-одиначки», має право на певні допомоги та пільги. По-перше, це всі види звичайної допомоги, які призначаються у зв'язку із народження дитини, а саме: допомога при вагітності, одноразова допомога при народженні дитини, щомісячна допомога на період відпустки

по догляду за дитиною по досягненню нею трьохрічного віку, а також щомісячна допомога для дитини на дітей одиноких матерів.

В українському законодавстві є особливості в наданні соціальної відпустки одиноким матерям. Одинокі матері мають право на додаткову соціальну відпустку. Передбачається, що жінка, яка працює і має двох або більше дітей віком до п'ятнадцяти років, або дитину-інваліда, або яка усиновила дитину, одинокій матері надається щорічно додаткові оплачувана відпустка тривалістю 10 календарних днів без урахування святкових і неробочих днів.

Трудове законодавство також передбачає, що одинокій матері надається щорічна відпустка за її бажанням в зручний для неї час.

Зокрема, чинним законодавством не визначено вичерпний перелік документів, які має подати одинока мати для отримання додаткової відпустки. Тобто, роботодавцю має бути пред'явлено будь-який офіційно складений, оформлений та засвідчений в установленому порядку документ, в якому достовірно підтверджується відсутність участі батька у вихованні дитини. Для підтвердженні факту, що батько не бере участь у вихованні дитини, можуть бути пред'явлені, наприклад, такі документи, як: ухвала суду або постанова слідчого про розшук відповідача у справі про стягнення аліментів чи рішення суду щодо позбавлення батька батьківських прав щодо дитини.

Ще однією особливістю правового статусу одинокої матері за трудовим законодавством є заборона відмови в прийнятті на роботу, зниження одиноким матерям заробітної плати та заборона звільнення за ініціативою роботодавця до досягнення дитиною віку чотирнадцяти років.

При відмові у прийнятті на роботу одиноким матерям власник або уповноважений ним орган зобов'язаний їм повідомляти причини відмови у письмовій формі. Відмова у прийнятті на роботу може оскаржуватись у судовому порядку.

Крім того, звільнення одиноких матерів при наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда з ініціативи власника або уповноваженого ним органу не опускається, крім випадків повної ліквідації підприємства, установи, організації, коли допускається звільнення з обов'язковим працевлаштуванням. Обов'язкове працевлаштування зазначених жінок здійснюється також у випадках їх звільнення після закінчення строкового трудового договору. На період працевлаштування за одинокими матерями зберігається середня заробітна плата, але не більше трьох місяців із дня закінчення строкового трудового договору.

Отже, на сьогоднішній день, одинокі матері захищені трудовим законодавством, але в результаті ці гарантії не завжди є корисними. Роботодавцю не вигідно працевлаштовувати одиноку матір, оскільки їй не лише необхідно буде оплачувати додаткову відпустку, але й звільнити її практично неможливо, навіть якщо існує об'єктивна необхідність.

УДК 349.3

Бушко Н. С., студентка гр. СР-132

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ

Сучасна соціальна підтримка осіб з функціональними обмеженнями у провідних країнах світу характеризується виділенням значних ресурсів на створення доступного середовища для їх існування, навчання, створення спеціальних і облаштування наявних робочих місць. Для найбільш раціональної розбудови ефективної системи реабілітації корисним є вивчення та зіставлення досвіду країн, що мають одні з найкращих досягнень у соціальній сфері.

Під реабілітацією слід розуміти систему заходів, які спрямовані на відновлення втрачених функцій організму людини з метою підтримання її соціальної незалежності та інтеграції в суспільстві.

За кордоном реабілітація осіб з фізичними вадами здійснюється у спеціалізованих реабілітаційних клініках, стаціонарних реабілітаційних центрах, в амбулаторних умовах, у денних установах та вдома. Нині у країнах ЄС відбувається скорочення ролі державних органів у реабілітаційній діяльності. Її основними учасниками є реабілітаційні організації приватного сектора та особи, які потребують реабілітаційних послуг. Наприклад, у Німеччині, Великій Британії та Бельгії реабілітаційні установи є недержавними та працюють в умовах жорсткої конкуренції [1].

У Німеччині, Великій Британії та Данії передбачено організацію як спеціалізованих (медичних, оздоровчих, професійних), так і комплексних центрів реабілітації. При цьому спостерігається тенденція у переорієнтації проведення медико-соціальної реабілітації із стаціонарних форм на амбулаторні, денні установи та реабілітацію вдома [2]. Така переорієнтація передбачає підвищення ефективності реабілітаційних заходів.

У Франції медична реабілітація проводиться як у спеціалізованих державних, муніципальних або приватних лікарнях, так і вдома. В Ірландії послуги медичної реабілітації та догляду за людьми з функціональними обмеженнями надають як державні, так і недержавні заклади на основі державного замовлення [1].

На нашу думку, така система реабілітації європейських країн є ефективною, адже конкуренція сприяє підвищенню якості послуг. До того ж, це сприяє орієнтації реабілітаційного процесу на потреби конкретного споживача.

У деяких країнах ЄС на законодавчому рівні визначено роль місцевих громад та добровільних організацій у проведенні реабілітаційних заходів.

Так, у Франції на місцевому рівні створюються служби медичної діяльності та центри соціальних акцій, які сприяють незалежності осіб, що мають фізичні вади у громаді. В Ірландії активну участь у проведенні реабілітаційних заходів беруть добровільні організації. Тут функціонують центри незалежного життя, у яких їх навчають самостійності в умовах обмеженої життєдіяльності. Спеціалісти таких добровільних організацій мають відповідні професійні сертифікати [3].

Фінансове забезпечення медичної реабілітації інвалідів у країнах ЄС переважно здійснюється коштами медичного та соціального страхування.

Законодавством Європейських країн приділяється велика увага професійній реабілітації осіб з фізичними вадами. Так, у Франції питання професійної реабілітації відображено у семи законах, які регламентують комплексність медико-соціальної реабілітації, включення до її складу якісної підготовки та перенавчання з урахуванням фізіологічних можливостей організму, організацію працевлаштування таких осіб [3].

Послуги з оцінювання професійної придатності людей з обмеженими можливостями у країнах ЄС надаються як установами, що надають послуги з реабілітації, так і установами професійного навчання, службами зайнятості та різними некомерційними організаціями. Так, у Великій Британії організовано спеціальні служби для оцінювання функціональних можливостей осіб, що мають фізичні вади та підбору для них професії [3]. В Австрії послуги з оцінювання пропонуються експертними групами місцевих органів влади та службою зайнятості, а також підприємствами, що забезпечують інтеграцію людей з обмеженими можливостями.

До країн, які досягли найвищого рівня якості, тривалості та комфортності життя для всіх категорій населення, відносять країни Скандинавії (Швеція, Данія, Норвегія, Фінляндія). Забезпечення осіб з фізичними вадами в зазначених країнах постійно покращується і має досить високий рівень у порівнянні зі світовими аналогами.

Суттєвим компонентом такого підходу у Швеції є те, що особи із значними обмеженнями мають право на персонального помічника, який працює у штаті соціальних працівників міста або на приватній основі. Додатково особи, що мають значні фізичні порушення, забезпечуються грантами на допомогу вдома, спеціальними послугами із догляду за помешканням тощо.

Соціальна реабілітація в Швеції може мати різні форми: індивідуальну, групову, сімейну [4].

У плануванні і проведенні реабілітації в Швеції задіяні різні структури. Так, комунні служби охорони здоров'я здійснюють медичну реабілітацію. Відповідальність за здійснення професійної реабілітації покладається на роботодавців, місцеві структури соціального страхування та установи по працевлаштуванню. Соціальна реабілітація у Швеції організовується на рівні місцевих органів управління і включає служби по догляду, консультативну допомогу, організацію індивідуальної допомоги [1].

У Фінляндії реабілітаційні послуги особам з фізичними вадами можуть надаватися як через громадську систему охорони здоров'я, так і через систему страхування. Обидві вони є універсальними і фінансуються головним чином за рахунок податків. Широко практикується курортна реабілітація, яка значно спрощує процес відновлення втрачених функцій організму пацієнта. У Фінляндії відповідають за організацію забезпечення реабілітації людей з фізичними вадами насамперед комуни [4].

У Данії поширені денні лікувально-профілактичні заклади. Досвід цієї країни показує, що перебування у таких установах ефективніше, ніж в амбулаторних умовах. У разі тяжких захворювань або травм медична реабілітація здійснюється у клінічних стаціонарних умовах, а потім - в оздоровчих центрах [3].

У США переважаючу частину установ, що надають реабілітаційні послуги становить приватний сектор.

Інноваційні методики та технології у цій країні з питань соціальної реабілітації та адаптації осіб з фізичними вадами запроваджуються Центрами реабілітації і відновлювального лікування «Accelerated» - це розгалужена американська мережа реабілітаційних установ, яка управляється професійними фахівцями з усього світу. Дані центри пропонують особам з фізичними вадами широкий спектр реабілітаційних програм [6].

Зокрема, «Accelerated» використовують такі реабілітаційні техніки:

- ART (Active Release Techniques). Дана методика засновується на лікувальному масажі, що дозволяє особам з фізичними вадами подолати проблеми, що виникають через фізичні навантаження.

- Astym – це техніка реабілітації для осіб з фізичними порушеннями, яка заснована на стимуляції регенеративних процесів в організмі.

- Інтерактивна технологія Nintendo Wii. Її використання у фізичній та трудовій реабілітації - це інноваційна тенденція у США. Вона є ефективною у відновленні моторних функцій осіб з фізичними порушеннями при низці різних захворювань [7].

В плані соціальної підтримки та організації процесу людей з фізичними вадами не відстає Канада. Програми реабілітації в Канадських реабілітаційних центрах включають індивідуальний, системний та комплексний план, в якому передбачається не лише терапія, спрямована на полегшення стану фізичних порушень організму, а й трудова та психологічна консультація. Канадські реабілітаційні установи активно співпрацюють з соціальними службами [8].

Таким чином, законодавство зарубіжних країн надає інваліду право на вільний вибір закладів і засобів реабілітації, а також передбачає можливість їх надання не в натуральній формі, а у вигляді цільової грошової допомоги. Це сприяє незалежності осіб з фізичними вадами та їх інтеграції до нормального життя в суспільстві. У ході дослідження було визначено, що особливості реабілітаційних послуг завжди знаходяться під впливом специфічних умов розвитку кожної країни. Досвід деяких країн Європейського Союзу стосовно реабілітації являє собою: по-перше, ставку на

недержавний сектор, а по-друге – єдність усіх видів реабілітації, що забезпечує цілісне відновлення фізичного та психологічного здоров'я осіб, що мають фізичні вади. В Америці ж акцент робиться на особисту ініціативу і вся система базується на принципі відокремлення соціального захисту від вільного ринку. При такій моделі забезпечується високий рівень і якість життя населення. До того ж, країни Америки є потужним центром впровадження інноваційних реабілітаційних послуг. Збереження принципу загального добробуту і, як наслідок, високий рівень життя населення Скандинавських країн, став можливим завдяки переважаючому державному сектору економіки і високим податків. Абсолютно різні, але ефективні моделі можуть стати еталонами та потужними джерелами досвіду для інших держав в питанні реабілітації осіб з фізичними вадами.

Список літератури

1. Юнусов Ф., Гайгер Г., Мікус Е. Організаційно-правові основи медико-соціальної реабілітації в європейських країнах // Соціальний розвиток. URL: <http://www.physiotherapy.com.ua/forum/viewtopic.php?f=13&t=252>.
2. Напрямки соціальної реабілітації: соціально-середовищна орієнтація та соціально-побутова адаптація. URL: <http://studopedia.info/1-51544.html>.
3. Гаврюшенко Г., Коропець П. Досвід країн ЄС у питаннях реабілітації інвалідів // Соціальна політика: проблеми, коментарі, відповіді. 2009. Вип. 7. URL: http://www.dcz.gov.ua/dnp/control/uk/publish/article?art_id=12832.
4. Мельник С.В. Швецький досвід формування та реалізації політики соціального забезпечення та страхування. URL: <http://www.ukr-socium.org.ua/Arhiv/Stati/4.2008/Pages%20from%20114-126.pdf>.
5. Соціальна реабілітація. URL: http://studme.com.ua/16280414/sotsiologiya/sotsialnaya_reabilitatsiya.htm.
6. Hartmann H. Ego psychology and the Problem of adaptation. New York: International University Press. 1958. 126 p.
7. ASTYM: A Revolutionary Process to Help Heals Soft Tissue Problems. URL: <https://acceleratedrehab.wordpress.com/2012/06/11/astym-a-revolutionary-process-to-help-heals-soft-tissue-problems/>
8. Alan H. Puttee Federalism, Democracy and Disability Policy in Canada. Kingston: Institute of Intergovernmental. 2002. 174 p.

УДК 349.2-055.2

Волох А. С., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник: Денисенко К. В., асистент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМАТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ПРАЦІ ЖІНОК

Жіноча праця є участю жінок у механізмі суспільного виробництва, характер якого в свою чергу визначається соціально-економічним ладом суспільства. В сучасних умовах переходу України до ринкової економіки, а також виходу з економічної кризи, питання щодо працевлаштування та застосування праці жінок постійно зростає.

Праця жінок ретельно захищається законодавством України. В Конституції України (ст. 24) зазначено, що громадяни мають рівні

конституційні права і свободи та є рівними перед законом [1]. Саме рівні права, свободи і можливості в одержанні освіти, загальної і соціальної підготовки призвели до того, що жіноча праця за своєю кваліфікацією зрівнялася з чоловічою. Не зважаючи на те, що жінка здійснює трудову діяльність, вона ще багато сил і часу приділяє домашньому господарству і вихованню дітей. Це важка праця, яка призводить до стомлюваності жінок та додаткового навантаження на організм.

З огляду на зазначене, жінка не може нарівні з чоловіком брати участь у суспільному виробництві. Враховуючи фізіологічні особливості жіночого організму, законодавство про працю передбачає низку обмежень у виконанні певних робіт, а при виконанні деяких робіт встановлює жінкам пільги, переваги та додаткові гарантії, які знижують та підривають конкурентоспроможність жіночої роботи сили на ринку праці.

Утримувати працівників, які мають багато пільг, власнику або уповноваженому ним органу не вигідно, а примусити роботодавців брати жінок на роботу в сучасних умовах практично неможливо. Працювати жінкам необхідно зазвичай через фінансово-економічну необхідність, оскільки не завжди сім'я має змогу прожити за заробітну плату, яку отримує чоловік.

Суміщення сімейних обов'язків з роботою на виробництві не проходить безслідно. Через таке навантаження жінки хронічно перевтомлюється, що призводить до зниження продуктивності її праці на виробництві.

У кодексі законів про працю України, передбачена глава «Праця жінок», що закріплює деякі особливості правового регулювання праці жінок, зокрема:

- заборона застосування праці жінок на важких роботах і на роботах із шкідливими або небезпечними умовами праці, а також на підземних роботах;
- обмеження щодо роботи у нічний час;
- заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років до нічних, надурочних робіт та у відрядженнях, переведення таких жінок на легшу роботу;
- надання різних видів соціальних відпусток: у зв'язку з вагітністю та пологами та для догляду за дитиною, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку; у зв'язку з усиновленням дитини; додаткова відпустка працівникам, які мають дітей або повнолітню дитину - інваліда з дитинства підгрупи А І групи;
- додаткові гарантії для жінок, що мають дітей: перерви для годування дитини; гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей [2].

О. О. Коваленко вважає, що існуючі у чинному Кодексі законів про працю України юридичні гарантії для працюючих вагітних жінок – це ті засоби, які забезпечують можливість гармонійного поєднання реалізації невід'ємного природного призначення жінки та невід'ємної природної унікальної здатності людини – здатності до праці [3, с. 31].

Законодавство встановлює низку пільг для жінок-матерів. В той же час, вони можуть настільки зачіпати інтереси роботодавців, що останні можуть

здійснювати певні хитрості аби не приймати на роботу жінок, які мають пільги. Задля уникнення зазначеного, законодавець задекларував норми, згідно яких забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм зарплатню з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а самотніми матерями – за наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда. При відмові у прийнятті на роботу зазначеними категоріями жінок власник або уповноважений ним орган зобов'язаний повідомити їм причину відмови у письмовій формі. При цьому відмова у прийнятті на роботу може бути оскаржена у судовому порядку.

Власник або уповноважений ним орган з власної ініціативи не має право звільняти вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років, при наявності медичного висновку – до шести років, самотніх матерів за наявності дитини віком до чотирнадцяти років або дитини інваліда. Виняток становлять лише випадки повної ліквідації підприємства. Але в цьому випадку звільнення допускається з обов'язковим працевлаштування жінки. І якщо сьогодні жінка звільнена, то завтра вона вже повинна мати змогу працювати на іншому підприємстві. Такі законодавчо встановлені трудові права не завжди задовольняють роботодавців і тому, на практиці, вони шукають способи не взяти таких жінок на роботу.

І. В. Шульженко та О. І. Романюк наголошують, що завданням законодавчої влади має стати створення компромісних умов, за яких жіноча праця була б економічно вигідною і жінкам, і роботодавцям. Поки що в Україні зберігається вразливе становище жінок на ринку праці, а проблема їхньої зайнятості та працевлаштування в сучасних соціально-економічних умовах залишається досить актуальною. Вирішення її потребує внесення додаткових змін у вітчизняне законодавство та здійснення гнучкої політики надання пільг та переваг жінкам щодо зайнятості та працевлаштування [4, с. 135].

Аналізуючи сучасний стан правового регулювання праці жінок в Україні, слушно зазначає І. С. Сахарук, що можна надати рекомендаційний характер нормам, що обмежують працю жінок у нічний час, наднормово, а також відрядження жінок-матерів. Також автор вважає, що необхідно зберегти окремі імперативні законодавчі обмеження щодо праці жінок, коли умови праці шкідливі для їхнього здоров'я [5, с. 51].

На основі проведеного нами дослідження, можна зробити висновок, що праця жінок, особливо тих, хто має певні переваги та пільги, які не завжди підтримуються роботодавцем. Зазначене призводить до того, що чимало жінок шукають роботу у тіньовому секторі економіки, де зазвичай ніхто не дивиться на їх положення, і тому вони повинні розуміти, що ніхто не буде звертати уваги на їх пільги та переваги і якщо щось і станеться, то законодавство про працю не зможе їм допомогти, адже праця їх ніде не закріплена.

Список літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. - № 30. - ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII // Відомості Верховної ради УРСР. – 1971. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/ru/322-08/page>

3. Коваленко О. О. Юридичні гарантії реалізації права на працю, що надаються вагітним жінкам в Україні та Росії: порівняльно-правовий аспект / О. О. Коваленко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди «ПРАВО». – 2012. - № 18. – С. 28-31.

4. Шульженко І. В. Деференціація правового регулювання працевлаштування жінок в умовах ринкових відносин // І. В. Шульженко, О. І. Романюк // ВІСНИК ДонНУЕТ. – 2013. - №2 (58). – С. 129-137.

5. Сахарук І. С. Правове регулювання рівних прав і можливостей окремих категорій працівників / І. С. Сахарук // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2010. - № 533. – С. 49-55.

УДК 349.2:331.56

Гавриленко Л. М., студентка гр. ПР-151

Науковий керівник: Денисенко К. В., асистент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВО НА ПРАЦЮ ІНВАЛІДІВ ТА ЙОГО ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАКРІПЛЕННЯ

Безробіття — це складне соціально-економічне явище, при якому як економічно активне, так і не працездатне населення не має роботи й заробітку. Останнім часом рівень безробіття в Україні стрімко збільшується. Проблема працевлаштування торкнулася всіх без винятку вікових та соціальних груп населення, зокрема, осіб з функціональними обмеженнями.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про зайнятість населення» безробітними визнаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи. Безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють та зареєстровані як такі, що шукають роботу [1].

За останні десять років зросла кількість інвалідів, які перебувають на обліку в службі зайнятості як безробітні. Інвалідам достатньо важко конкурувати в питаннях щодо працевлаштування з тими, у кого немає ніяких обмежень у працездатності. Пенсії, одержувані інвалідами, не забезпечують навіть їх першочергових потреб, у зв'язку з цим вони змушені шукати собі роботу або додаткові заробітки.

Соціальна політика України ґрунтується на забезпеченні рівних прав та можливостей усіх категорій населення, в тому числі і інвалідів, які наділені спеціальним статусом у зв'язку з певними життєвими обставинами. Цей статус надається для того, щоб людина - інвалід могла на рівні з іншими громадянами країни реалізувати свої права, потреби та мати можливість на повноцінне життя.

Водночас, на практиці, при наявності будь-яких економічних спадів на підприємстві, установі, організації, перш за все страждають від цього

інваліди, їх скорочують з робочих місць, звільняють. Тому, питання про безробіття працездатних інвалідів різко загострилося.

Поміж інших проблем, які потребують свого вирішення у сфері працевлаштування осіб з інвалідністю, є порівняно низький рівень освіти таких громадян та професійної підготовки; відсутність системи заохочення роботодавців щодо працевлаштування осіб з інвалідністю та єдиної державної управлінсько-організаційної структури, на яку безпосередньо покладалася б відповідальність за їх працевлаштування та зайнятість.

Негативом є також низька ефективність діяльності центрів професійної реабілітації, переважання некваліфікованої праці у структурі зайнятості інвалідів, негаразди у забезпеченні інвалідів технічними засобами реабілітації, зокрема, протезуванням та автотранспортом, бар'єрність виробничого середовища як один з проявів загальної суспільної бар'єрності, недостатньо результативна поточна діяльність Фонду соціального захисту інвалідів, низька ефективність використання державної підтримки підприємствами громадських організацій інвалідів, недостатня співпраця міністерств і відомств у спільному вирішенні проблеми зайнятості осіб з інвалідністю [2].

Право на працю інвалідів законодавчо закріплене в Законі України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні». Цей нормативно-правовий безпосередньо визначає основи соціальної захищеності інвалідів в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам ефективно реалізувати права та свободи людини і громадянина та вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними можливостями, здібностями і інтересами [3].

Відповідно до статті 4 вищезазначеного документу, діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їхніх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті та полягає у: виявленні, усуненні перепон і бар'єрів, що перешкоджають забезпеченню прав і задоволенню потреб, у тому числі стосовно доступу до об'єктів громадського та цивільного призначення, благоустрою, транспортної інфраструктури, дорожнього сервісу, транспорту, інформації та зв'язку, а також з урахуванням індивідуальних можливостей, здібностей та інтересів - до освіти, праці, культури, фізичної культури і спорту; охороні здоров'я; соціальному захисті; забезпеченні виконання індивідуальної програми реабілітації інвалідів; наданні пристосованого житла; сприянні громадській діяльності [3].

З метою реалізації творчих і виробничих здібностей інвалідів та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях, а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом.

Відмова в укладенні трудового договору або в просуванні по службі, звільнення за ініціативою адміністрації, переведення інваліда на іншу роботу

без його згоди з мотивів інвалідності недопускається, за винятком випадків, коли за висновком медико-соціальної експертизи стан його здоров'я перешкоджає виконанню професійних обов'язків, загрожує здоров'ю і безпеці праці інших осіб, або продовження трудової діяльності чи зміна її характеру та обсягу загрожує погіршенню здоров'я інвалідів.

Доцільно зазначити, що на сьогоднішній день на законодавчому рівні не розроблені національні стандарти, які регулюють питання щодо обладнання спеціальних робочих місць для осіб з вадами зору спеціальним комп'ютерним обладнанням, забезпечення інвалідів спеціальними технічними засобами реабілітації та створення належних умов життєдіяльності для людей з інвалідністю.

Вітчизняному суспільству поки що бракує сучасних світоглядних установок щодо такого соціального явища, як інвалідність, більш наближених до загальносвітових норм.

У переважній більшості випадків, у сфері працевлаштування осіб з інвалідністю існуючі проблеми пов'язані з недосконалістю механізмів застосування національного законодавства й забезпечення виконання його вимог.

Таким чином, на основі проведеного нами аналізу, доходимо до висновку про необхідність удосконалення діючого трудового законодавства в частині працевлаштування інвалідів та створенні належних умов для реалізації трудового потенціалу даної категорії громадян.

Список літератури

1. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – ст. 243.
2. Комарова Н. М. Інвалідність як соціальна проблема сучасного українського суспільства // Український соціум. - 2003. -№ 1 (2). - С. 38-45.
3. Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – ст. 252.

УДК 349.3

Грицай С. О., студентка гр. СР-133

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО СПЕЦІАЛЬНОГО СТАТУСУ ЛЮДЕЙ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Результатом більш ніж півстолітньої праці міжнародної спільноти у сфері захисту прав людей з інвалідністю є новітній підхід до визначення правового статусу інвалідів. В основі цього підходу лежить ідея розширення прав усіх громадян, а не тільки людей з інвалідністю.

Відповідно до світових стандартів відбувається формування та розвиток системи захисту людей з інвалідністю у більшості цивілізованих країн світу. Цей процес розпочався в нашій державі прийняттям рядом важливих документів (Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів», Закон України «Про реабілітацію інвалідів» та Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права інвалідів» на період до 2020 року), спрямованих на визначення правових засад життєдіяльності людей з інвалідністю. Необхідність активної політики України у сфері захисту прав інвалідів продиктована тим, що в країні проживає понад 2,5 млн. людей з інвалідністю. Кожен з них, як і будь-яка особа має правовий статус.

Правовий статус інвалідів - це сукупність загальних, спеціальних та індивідуальних прав та обов'язків людей з інвалідністю, що є юридично визначеними та закріпленими у відповідних нормативно-правових актах.

У правовій літературі прийнято, в залежності від типологічних або індивідуальних ознак, якими володіють особи як суб'єкти права та відповідно до нормативно-правових норм, які передбачають обсяг та визначення правового статусу, виділяти загальний, спеціальний та індивідуальний статус.

У такому ракурсі ми й будемо розглядати правовий статус людини з інвалідністю.

Загальний правовий статус інваліда - це його статус як громадянина України та члена суспільства. Він закріплений на конституційному рівні, є загальним і однаковим для всіх незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища та характеризується стабільністю і визначеністю. Цей статус передбачає рівність прав і обов'язків громадян, рівність їх перед законом. Він є основоположним для всіх та служить підґрунтям для набуття та реалізації конкретних суб'єктивних прав, покладення обов'язків і несення відповідальності. Тобто, основу загального статусу становлять права, свободи та обов'язки, які встановлені і гарантовані кожній людині Конституцією України [1, с. 11].

Спеціальний статус інваліда є загальним для всього кола людей з інвалідністю. Він обумовлений особливостями становища особи і потребами її функціональної спеціальної активності. Цей статус означає додаткові права та звільнення від виконання окремих обов'язків, які забезпечують інвалідам на рівні з іншими громадянами можливості в реалізації цивільних, економічних, політичних та інших прав і свобод, передбачених Конституцією України також відповідно до загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних угод України [2, с. 50].

Індивідуальний правовий статус інваліда – статус особи як індивідуума, який становить персоніфіковані права й обов'язки в їх конкретних, природних і набутих особливостях. Цей статус фіксує конкретику окремої особи (групу інвалідності, її причину, час настання, а також стать, вік, сімейний стан) та відрізняється своєю мінливістю: змінюється відповідно до тих змін, що відбуваються в житті особи з інвалідністю.

Розглянемо більш детально спеціальний статус людини з інвалідністю. Адже, обсяг прав і свобод, якими люди з інвалідністю можуть користуватися, а також обсяг покладених на них обов'язків знаходиться в прямій залежності від їх спеціального статусу.

Змістом спеціального статусу інвалідів є їх права й обов'язки, які законодавчо визначені в міжнародно-правових актах, ратифікованих Верховною Радою України і, які безпосередньо направлені на створення та забезпечення рівних можливостей людей з інвалідністю поряд з іншими громадянами в усіх сферах суспільного життя [3, с. 56].

До спеціальних прав людей з інвалідністю належать: право на абілітацію та реабілітацію; право на медичну допомогу; право на безоплатне проходження медико-соціальної експертизи; право на санаторно-курортне лікування; право на безперешкодний доступ до інформації; право на безперешкодний доступ до об'єктів соціальної інфраструктури; право на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації; право на транспортне обслуговування; право на сприяння у вихованні й навчанні дітей з інвалідністю; право на професійну підготовку; право на працевлаштування; право на соціальне обслуговування; право на соціально-консультативну допомогу; право на створення громадських організацій людей з інвалідністю; право на матеріальне забезпечення [2, с. 51].

На наш погляд, на сьогоднішній день, найбільш болючим та таким, що потребує уваги залишається право людей з інвалідністю на забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації.

До таких засобів належить:

- протезно-ортопедичні вироби, в тому числі ортопедичне взуття;
- спеціальні засоби для самообслуговування та догляду;
- засоби для пересування;
- допоміжні засоби для особистої рухомості, переміщення та підйому;
- меблі та оснащення;
- спеціальні засоби для орієнтування, спілкування та обміну інформацією [4].

Міністерство соціальної політики зробило надзвичайно важливий крок на шляху кардинального реформування системи державної підтримки людей з інвалідністю, а саме:

– здійснило перехід до персоніфікованого забезпечення інвалідів технічними та іншими засобами реабілітації, спеціального автотранспорту, виробів медичного призначення для соціальної адаптації за індивідуальною заявкою згідно із особистими потребами;

– для забезпечення своїх індивідуальних потреб, з урахуванням медичних показань, людям з інвалідністю надано право самостійно обирати технічний та інший засіб реабілітації (його модель та виробника);

– людям з інвалідністю видаватимуться направлення на всі технічні та інші засоби реабілітації, що виготовляються в умовах серійного виробництва [5, с. 157].

Проте, не зважаючи на кардинальні зміни в забезпеченні технічними та іншими засобами реабілітації людей з інвалідністю залишається ряд проблем.

Так, близько 80% скарг, які надходять від заявників на забезпечення технічними засобами реабілітації на урядову «гарячу лінію», пов'язані із проханням посприяти у наданні їм засобів реабілітації, зокрема забезпечення кріслом колісним. Адже, через щорічне недостатнє фінансування з Державного бюджету на забезпечення засобів реабілітації призводить до утворення черг на забезпечення відповідними засобами реабілітації, в яких доводилося чекати протягом 2- 3 років [6].

Підставою для забезпечення технічними засобами реабілітації (у тому числі протезними виробами) є індивідуальна програма реабілітації та висновок медико-соціальної експертної комісії про наявність у людей з інвалідністю медичних показань на забезпечення зазначеними виробами та особиста його заява чи законного представника.

За вибором людини з інвалідністю забезпечення засобами реабілітації здійснюється трьома шляхами: безпосереднє звернення людини з інвалідністю до підприємства, що виготовляє зазначені вироби; безпосереднє звернення людини з інвалідністю до сервісних центрів, які створені на всіх державних підприємствах; безпосереднє звернення людини з інвалідністю до управління праці та соціального захисту населення за місцем реєстрації або фактичним місцем проживання [5, с. 159].

Основне завданнями органів праці та соціального захисту населення полягає у повному забезпеченні людей з інвалідністю технічними засобами реабілітації, визначених індивідуальною програмою реабілітації. Але, не завжди люди з інвалідністю отримують необхідні їм технічні засоби реабілітації у повному обсязі. Дуже часто вони змушені купувати зазначені засоби за свій рахунок.

Також, простежуються проблеми повноцінного функціонування Централізованого банку даних з проблем інвалідності. Необхідне докорінне доопрацювання в частині модифікації контролю при забезпеченні технічних та інших засобів реабілітації.

Отже, перехід до ринкових відносин та побудова соціальної держави в Україні детермінували нові підходи до соціального захисту інвалідів, які полягають у створенні цілісної системи на сучасних принципах. Україна, підтримуючи міжнародні стандарти у сфері визначення правового статусу інвалідів, створює національну правову та організаційну систему, покликану забезпечити захист інвалідів та повну реалізацію прав та свобод людини, громадянина. Спеціальний статус відображає особливе положення людей з інвалідністю в суспільстві та гарантує їм надання допомоги в реалізації їхніх прав, свобод та інтересів.

Вирішення проблем пов'язаних із забезпеченням людей з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, надання їх на регулярній основі та відповідно до потреб сприятиме соціальній адаптації, інтеграції та покращенню якості життя людей з інвалідністю.

Список літератури

1. Сташків Б. Правовий статус інвалідів / Б. Сташків // Соціальний захист. - 2001. - № 11. - С. 11-13.
2. Сташків Б. Правовий статус інвалідів / Б. Сташків // Соціальний захист. - 2001. - № 12. - С. 50-52.
3. Про становище інвалідів в Україні. Національна доповідь // Мінсоцполітики України, Держ. установа «Наук.-дослід. ін-т соц.-труд. відносин». - К., 2013. - 200 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації інвалідів, дітей-інвалідів та інших окремих категорій населення, переліку таких засобів» від 5 квітня 2012 р. № 321. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/321-2012-%D0%BF>.
5. Поляничка О. В. Державна політика у сфері реалізації програм соціального захисту інвалідів / О. В. Поляничка // Державне управління та місцеве самоврядування: історія та сучасність. - 2012. - № 6. - С. 156-164.
6. Фонд соціального захисту інвалідів. URL : <http://www.ispf.gov.ua/>

УДК 349.22

Губко М. М., студентка гр. УП-141

Науковий керівник: Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ З ІНІЦІАТИВИ ПРАЦІВНИКА

Право на працю є одним з фундаментальних прав людини. Воно проголошено статтею 43 Конституції України, визнається за кожною людиною і включає в себе можливість заробляти на життя працюю, яку людина вільно обирає або на яку погоджується. Для реального здійснення цього права держава створює певні умови, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми створення робочих місць, професійно-технічного навчання, підготовки і перепідготовки працівників відповідно до суспільних потреб.

Як влучно зазначає Ярошенко О. М., баланс інтересів працівників і роботодавців не є визначеним станом, забезпечивши який, можна вважати задачу правового регулювання у царині праці виконаною. Ідея узгодження інтересів не є самоціллю і полягає не в досягненні яких-небудь конкретних результатів, а у постійному удосконаленні трудового законодавства таким чином, щоб забезпечити виконання за його допомогою найбільш центральних функцій галузі трудового права - захисної і виробничої. Юридичні гарантії, що забезпечують здійснення принципу свободи праці, знаходять своє втілення й у нормах трудового законодавства, які визначають підстави і порядок припинення трудового договору [1, с. 62].

Трудовий договір займає важливе місце у трудовому праві. Відповідно до ст. 21 Кодексу Законів про працю (далі - КЗпП) України «трудовий договір» – угода між працівником і власником підприємства або уповноваженим ним органом чи фізичною особою, за якою працівник зобов'язується виконувати роботу, визначену цією угодою, з підляганням внутрішньому трудовому розпорядку, а власник підприємства, установи,

організації або уповноважений ним орган чи фізична особа зобов'язується виплачувати працівникові заробітну плату і забезпечувати умови праці, необхідні для виконання роботи, передбачені законодавством про працю, колективним договором або угодою сторін. Трудовий договір впливає на динаміку трудових відносин, породжуючи і змінюючи їх. Він визначає обсяг прав і обов'язків сторін, регулює поведінку даних сторін, при здійсненні трудових відносин. Існують випадки, коли трудовий договір може бути змінений, або взагалі припинений. Загальні підстави припинення передбачені в ст. 36 КЗпП.

З цього приводу Тихонович Ю. С. стверджує : «Недотримання правил звільнення, порушення трудового законодавства під час розірвання трудових відносин викликає наслідки як для працівників, так і для роботодавців після припинення трудових відносин. Крім цього, порушення правил звільнення, недотримання їх сторонами трудових правовідносин у деяких випадках, крім порушень прав громадян, негативно впливають на фінансовий стан підприємств. Саме тому звільнення як розрив трудових відносин слід віднести до соціальної проблеми, актуалізація якої пов'язана з механізмами реалізації прав роботодавців і працівників у процесі звільнення, які свого часу не можливі за відсутності основного засобу впливу на суспільні відносини – правового державного регулювання». В. І. Міронов вказує, що звільнення за власної ініціативою працівника пов'язано з принципами свободи праці та заборони примусової праці, які дозволяють працівникам вільно розпоряджатися своїми здібностями до праці. У свою чергу роботодавець зобов'язаний не чинити перешкод працівникам під час їх розпорядження своїми здібностями до праці, у тому числі під час вирішення питання про звільнення працівника за власним бажанням [2, с. 60-61]. В. І. Прокопенко висловлює думку про наявність залежності порядку розірвання трудового договору з ініціативи працівника від виду трудового договору (строковий або укладений на невизначений строк), підкреслюючи, що для розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, працівник повинен звернутися до власника або уповноваженого ним органу з письмовою заявою, якою попереджує роботодавця за два тижні про бажання припинити трудові відносини [3, с. 154]. Процедура звільнення за бажанням працівника ретельно виписана в нормах законодавства, тобто під час звільнення за власним бажанням працівник діє правомірно. Проте законодавець із метою захисту інтересів держави, боротьби з плинністю кадрів та для забезпечення стабільності трудових відносин вважав за необхідне обмежити здійснення названих прав за допомогою перерахування причин звільнення [4, с. 408-414].

Розірвання трудового договору з ініціативи працівника, укладеного на невизначений строк має певні особливості (ст. 38 КЗпП). Такому розірванню трудового договору повинне передувати письмове попередження власника або уповноваженого ним органу, що здійснюється працівником за два тижні про намір звільнитися з роботи. Розглянемо розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, з ініціативи працівника.

Згідно статті 38 КЗпП : «Працівник має право розірвати трудовий договір, укладений на невизначений строк, попередивши про це власника або уповноважений ним орган письмово за два тижні. У разі, коли заява працівника про звільнення з роботи за власним бажанням зумовлена неможливістю продовжувати роботу (переїзд на нове місце проживання; переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; вступ до навчального закладу; неможливість проживання у даній місцевості, підтверджена медичним висновком; вагітність; догляд за дитиною до досягнення нею чотирнадцятирічного віку або дитиною-інвалідом; догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку або інвалідом I групи; вихід на пенсію; прийняття на роботу за конкурсом, а також з інших поважних причин), власник або уповноважений ним орган повинен розірвати трудовий договір у строк, про який просить працівник. Якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не вправі звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору. Працівник має право у визначений ним строк розірвати трудовий договір за власним бажанням, якщо власник або уповноважений ним орган не виконує законодавство про працю, умови колективного чи трудового договору».

Розірвання строкового трудового договору з ініціативи працівника врегульовано статтею 39 КЗпП України, відповідно до якої строковий трудовий договір (пункти 2 і 3 статті 23) підлягає розірванню достроково на вимогу працівника в разі його хвороби або інвалідності, які перешкоджають виконанню роботи за договором, порушення власником або уповноваженим ним органом законодавства про працю, колективного або трудового договору та у випадках, передбачених частиною першою статті 38 цього Кодексу. Спори про дострокове розірвання трудового договору вирішуються в загальному порядку, встановленому для розгляду трудових спорів.

Розірвання трудового договору з ініціативи працівників, тобто звільнення працівників за власним бажанням, є юридичною гарантією свободи праці, яка відображає, що лише самій особі як суб'єкту права належить виняткова можливість розпоряджатися своїми здібностями до праці (робочою силою). На нашу думку, вказаний принцип свободи праці, добровільності та заборони примусової праці є специфічною ознакою звільнення з ініціативи працівника.

Отже, враховуючи вищезазначене, можна зробити декілька висновків, щодо суб'єктивного права працівника на звільнення. По-перше, це можливості певної дії (поведінки) працівника як уповноваженої особи, тобто права на власні дії. По-друге, можливості вимагати вчинення певних дій від зобов'язаної особи, тобто права на чужі дії (право – вимога), що забезпечує працівникові реальність здійснення наданого йому суб'єктивного права. І, по-третє, використання можливості звернення працівником до компетентного органу за захистом або за примусовим здійсненням порушеного права у

випадках, якщо працівник із не залежних від нього причин не може скористатися своїми правами, оскільки роботодавець перешкоджає цьому або не виконує свої обов'язки.

Список літератури

1. Ярошенко О. М. // Розвиток законодавства про працю і соціальне забезпечення: здобутки і проблеми : тези доп. та наук. повідомл. учасн. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 5- 6 жовт. 2012 р.) / за ред. В. В. Жернакова. - Х. : Право, 2012. – 62 с.
2. Миронов В. И. Трудовое право России : [учебник] / В. И. Миронов. – М. : Управление персоналом, 2005. – 1149 с.
3. Прокопенко В. І. Кодекс законів про працю України : [наук.-практ. коментар] / В. І. Прокопенко. –Х. : Консум, 2003. – 832 с.
4. Правовий механізм регулювання звільнення з ініціативи працівника / Ю. С. Тихонович // Актуальні проблеми держави і права. - 2014. - Вип. 73. - С. 408-414.

УДК 349.2

Дейнеко В. С., студент гр. ПР-134

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Робочий час є виміром праці людини. Це чинник, який безпосередньо впливає на рівень та спосіб її життя. Саме тривалість робочого часу впливає на те, скільки свого часу людина витрачає на роботу, на відпочинок, на задоволення соціальних та культурних потреб.

І. Снігірєва стверджує, що інститути робочого часу та часу відпочинку взаємодіють між собою за принципом сполучених посудин: чим менший робочий час, тим триваліший час відпочинку, і навпаки. Тривала робота без надання відпочинку, необхідного для відновлення здатності працівника до продуктивної та якісної праці, негативно впливає на його здоров'я. Систематичне перепрацювання призводить до погіршення фізичного, емоційного, психічного стану працівника, передчасної втрати здатності працювати, скорочення тривалості життя [1, с. 9].

Робочим часом вважається час, протягом якого працівник згідно із законодавством, колективним і трудовим договором, з підпорядкуванням правилам внутрішнього трудового розпорядку повинен виконувати свої трудові обов'язки на підприємстві, в установі, організації або у фізичної особи-роботодавця. Це означає, що в робочий час включаються час простоїв не з вини працівника, короткочасні перерви для обігрівання та відпочинку й інші періоди, коли працівник не працював, але за ним зберігалось місце роботи і зарплата цілком чи частково. Разом з тим, робочим є також той час, протягом якого працівник залучається до виконання надурочних робіт у випадках, передбачених законодавством.

Як вірно відмічають С. М. Прилипко та О. М. Ярошенко, у трудовому законодавстві поняття робочого часу вживається у декількох значеннях: 1) як норма тривалості робочого часу працівників; 2) як час, протягом якого працівник згідно з розпорядком робочого дня, графіком змінності повинен перебувати на своєму або іншому вказаному йому робочому місці й виконувати трудові обов'язки; 3) як фактично відпрацьований робочий час, який підлягає обліку в таблиці обліку робочого часу та в інших документах [2].

Досліджуючи правове регулювання робочого часу, перш за все слід звернутись до Конституції України. Так, в Основному Законі держави у ст. 45 встановлено, що кожен, хто працює, має право на відпочинок. Це конституційне право забезпечується перш за все наданням днів щотижневого відпочинку, а також оплачуваної щорічної відпустки, встановленням скороченого робочого дня щодо окремих професій і виробництв, скороченої тривалості роботи у нічний час [3]. У Конституції України також зазначено, що максимальна тривалість робочого часу визначається законом.

Вказана гарантія деталізується у ст. 50 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП), за якою нормальна тривалість робочого часу не може перевищувати 40 годин на тиждень [4]. Встановлення такого обмеження є забезпеченням того, що праця не буде негативно впливати на здоров'я працівника. Проте виходячи з даної норми можна сказати, що 40 годин може бути розподілено нерівномірно. У такому випадку працівник може працювати декілька днів поспіль понад 8 годин. Звичайно, такий розподіл негативно впливає на здоров'я та відновлення працівника, адже після будь-якої роботи кожен потребує часу на відновлення сил, а у зазначеному випадку таке відновлення буде неможливим. Роботодавець має рівномірно розподіляти робочий час протягом тижня для підвищення продуктивності праці та забезпечення працівника часом відпочинку.

Особливого правового регулювання потребує встановлення робочого часу у нічний час. Нічним вважається час з 10 години вечора до 6 години ранку. Трудовим законодавством встановлені обмеження залучення окремих працівників до роботи у нічний час. Зокрема, забороняється використовувати працю жінок. Виняток становлять галузі народного господарства, де це викликано особливою необхідністю та дозволяється як тимчасовий захід. Обмеження щодо застосування праці жінок у нічний час не поширюється на фермерські господарства та на сімейні підприємства. У нічний час забороняється використовувати працю вагітних жінок; жінок, які мають дітей віком до трьох років; осіб, молодших вісімнадцяти років. Робота інвалідів у нічний час допускається лише за їх згодою та за умови, що це не суперечить медичним висновкам.

Стаття 56 КЗпП передбачає такий різновид робочого часу як неповний робочий час. За угодою між працівником і роботодавцем може встановлюватись як при прийнятті на роботу, так і згодом неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Однак, на прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до 14 років або дитину-інваліда, в тому числі

таку, що знаходиться під її опікуванням, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, роботодавець зобов'язаний встановити їй неповний робочий день або неповний робочий тиждень. На прохання інвалідів відповідно до ч. 1 ст. 172 КЗпП власник або уповноважений ним орган зобов'язаний також встановити їм неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Закон вказує на те, що робота на умовах неповного робочого часу не тягне за собою будь-яких обмежень обсягу трудових прав працівників, але оплата праці провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку [4].

Окрім нормального та неповного робочого часу, трудове законодавство виокремлює також скорочений робочий час. Принциповою відмінністю скороченого і неповного робочого часу є те, що скорочений робочий час є обов'язковою державною гарантією охорони праці (через зниження тривалості робочого часу) як для роботодавця, так і для працівника, тоді як неповний робочий час є, як правило, результатом досягнення угоди між суб'єктами трудового договору.

Скорочена тривалість робочого часу встановлюється:

- для працівників віком від 16 до 18 років - 36 годин на тиждень;
- для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) - 24 години на тиждень;
- для працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці, - не більш як 36 годин на тиждень.
- для окремих категорій працівників (учителів, лікарів та інших);
- при роботі в нічний час (тривалість роботи (зміни) скорочується на одну годину). Це правило не поширюється на працівників, для яких уже передбачено скорочення робочого часу;
- напередодні святкових і неробочих днів (тривалість роботи працівників, крім працівників, для яких уже передбачено скорочення робочого часу, скорочується на одну годину як при п'ятиденному, так і при шестиденному робочому тижні).

При дослідженні правового регулювання робочого часу працівників важливим є також питання з'ясування місця держави та централізованого регулювання у визначенні режиму та норм робочого часу, а також співвідношення законодавчих та соціально-партнерських актів, що врегульовують дані проблеми. Як слушно зазначає В. С. Вітковський, законодавче регулювання повинне спрямовуватись на встановлення лише основних положень, мінімальних гарантій для працівників в аспекті робочого часу. Держава має виступати своєрідним гарантом прав працівників. Безпосереднє ж встановлення тривалості робочого часу, його режиму, конкретних норм повинне здійснюватися на рівні колективних договорів та угод. Тож співвідношення централізованого та локального регулювання, на думку науковця, має виявлятися таким чином – вплив держави повинен зводитись до встановлення основних засад, визначення певного поля; конкретне ж врегулювання відносин, пов'язаних з робочим часом, слід здійснювати на рівні колективно-договірного регулювання в межах

окресленого державою правового поля [5, с. 25]. З огляду на це, слід визнати позитивним закріплення в статті 5 Закону України «Про колективні договори і угоди» положення, за яким умови колективних договорів та угод, що погіршують, порівняно з чинним законодавством, становище працівників, є недійсними, і включати їх до договорів та угод заборонено [6].

Отже, підсумовуючи вищезазначене можна зробити висновок, що робочий час є невід'ємною частиною життя працівника, адже саме від тривалості робочого часу залежить наявність вільного часу для задоволення соціальних, культурних та побутових потреб останнього. Законодавством дане питання регулюється досить широко – встановлені межі тривалості робочого часу, порядок та умови залучення до надурочних робіт, особливості неповного та скороченого робочого дня.

Список літератури

1. Снигирева І. О. Право на життя і його юридическіе гарантії в сфері труда / І. О. Снигирева // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Право человека на жизнь и гарантии его реализации в сфере труда и социального обеспечения». – М. : Проспект, 2008. – С. 5-15.
2. Прилипко С. М., Ярошенко О. М. Трудове право України: підручник / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – Х. : ФІНН, 2011. – 800 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ndipzic.org.ua/textbooks>.
3. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Кодекс законів про працю України : затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50 (Додаток). – Ст. 375.
5. Вітковський В. С. Норми робочого часу як гарантія захисту права працівника на життя / В. С. Вітковський // Адвокат. – 2010. - № 12 (123). – С. 22-26.
6. Про колективні договори і угоди: Закон України від 01.07.1993 р. № 3356-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1993. - № 36. – Ст. 361.

Заяць А. Р., студентка гр. МТПРп-161

Науковий керівник: Рудик В. А., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЗОРОСТІ ТА ВІДКРИТОСТІ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ В КОНТЕКСТІ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ДОСТУП ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

В європейських країнах існує потреба забезпечення права на доступ до інформації, якою володіють органи державної влади, тобто доступу до публічної інформації. Для того, щоб демократичне суспільство відповідало принципам демократичності, його члени повинні мати доступ до інформації, яка зачіпає процес вирішення питань, безпосередньо пов'язаних з їхніми інтересами. Адже, органи державної влади приймають рішення та здійснюють свою політику від імені громадян, що робить їхню діяльність підзвітною перед цими громадянами. Таким чином, держава має забезпечити

доступ громадян до публічної інформації в пасивний та активний спосіб, що передбачає не лише публікування та розповсюдження інформації про діяльність органів державної влади, але й надання громадянам публічної інформації на їхні запити [1, с. 4].

Проблему прозорості та відкритості влади досліджували такі науковці, як: Е. Афонін, О. Бабінова, І. Василенко, Ю. Габермас, Н. Гудима, Д. Гунін, І. Жаровська, В. Мельниченко, І. Ібрагімова, В. Комаровський, С. Телешун, Є. Тихомирова та ін. Усі ці дослідники акцентували увагу на різних аспектах забезпечення відкритості органів влади, але розробок щодо комплексної програми дій та заходів на жаль немає.

Право на доступ до публічної інформації є конституційним правом людини, передбаченим і гарантованим ст. 34 Конституції України, яка, у свою чергу, ґрунтується на положеннях ст. 10 Конвенції «Про захист прав та основоположних свобод людини», ст. 19 Загальної декларації прав людини, ст. 18 та 19 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права тощо. Так, кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання правопорушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя [3].

Мета законодавця - забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень. Суб'єкти владних повноважень є головним «адресатом» Закону «Про доступ до публічної інформації» – саме забезпечення доступу до інформації, що знаходиться в їхньому володінні, є основною метою Закону. Закон не поширюється на відносини щодо отримання інформації суб'єктами владних повноважень при здійсненні ними своїх функцій, а також на відносини у сфері звернень громадян, які регулюються спеціальним законом.

Суб'єктами владних повноважень є органи державної влади, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, органи влади Автономної Республіки Крим, інші суб'єкти, що здійснюють владні управлінські функції відповідно до законодавства та рішення яких є обов'язковими для виконання [4, с. 2].

Принцип прозорості органів державного управління полягає в установленні ними умов, що забезпечують залучення громадян та інших об'єктів управління до прийняття управлінських рішень за рахунок створення і гарантування високого рівня їх обізнаності щодо змістовної та процедурної сторони державно-управлінської діяльності, а принцип відкритості державної влади є її обов'язком із забезпечення можливості вільного доступу громадян

до здійснення управління державними справами у спосіб безпосереднього волевиявлення, служби на посадах державних службовців, а також безпосередньо – через вибір конкретних кандидатур у депутати і політичних партій, які будуть представляти інтереси громадян в парламенті та в органах місцевого самоврядування [5, с. 49].

Відкрита влада – це така влада, де бізнес, організації громадянського суспільства та громадяни можуть: „знати” – одержувати відповідну та зрозумілу інформацію; „отримувати” – користуватися державними послугами та взаємодіяти з урядом; „створювати” – брати участь у процесах прийняття рішень. Відкритість слід розглядати більш як засіб, ніж мету.

Якщо говорити про відкритість як певний засіб, то необхідно з’ясувати для чого. Перше питання – ефективність управління. Тобто відкритість дійсно забезпечує той оптимальний зворотній зв’язок, який дозволяє ефективно управляти. Але, при цьому існує цілий ряд «але», пов’язаний з тим, що ця відкритість повинна бути певним чином фільтрована. Друге питання – необхідність відкритості – це питання довіри до влади. Влада повинна бути сама зацікавлена в такій відкритості. Без відкритості немає довіри до тих заходів, які проводить влада. І третє – питання відкритості почасти розглядаються як питання видовища у владі. Необхідно дійсно усвідомлювати, що баланс між відкритістю і захистом повинен адекватно відповідати особливостям нашого соціокультурного розвитку, особливості управлінської культури, особливості культури влади [2].

Законом України «Про доступ до публічної інформації» в ст. 15 передбачено обов’язок розпорядників інформації самим оприлюднювати певні категорії інформації для ознайомлення з нею необмеженого переліку осіб.

Перелік інформації, яку розпорядники інформації зобов’язані оприлюднювати визначено статтею 15 Закону. До переліку віднесено інформацію про організаційну структуру, місію, функції, повноваження, основні завдання, напрями діяльності та фінансові ресурси, звіти тощо. Слід підкреслити, що вказаний перелік не є вичерпним.

Згідно з ч. 2 ст. 15 Закону інформація, передбачена частиною першою цієї статті, підлягає обов’язковому оприлюдненню невідкладно, але не пізніше п’яти робочих днів з дня затвердження документа. У разі наявності у розпорядника інформації офіційного веб-сайту така інформація оприлюднюється на веб-сайті із зазначенням дати оприлюднення документа і дати оновлення інформації.

Норма про обов’язкове оприлюднення на веб-сайтах – революційна, вперше закріплена в українському законодавстві. Завдяки цьому потреба в багатьох запитах взагалі відпаде. Якщо сайту немає (наприклад, як у сільських рад), тоді можливо використовувати інші способи оприлюднення (стенди, ЗМІ).

До «офіційних веб-сайтів» відносяться: веб-сайти, розміщені у доменній зоні gov.ua; веб-сайти, які було визнано офіційними у рішеннях відповідних розпорядників інформації [4, с. 3].

Отже, якщо відкритість дає можливість особі спостерігати або брати участь у діяльності органу державної влади, то прозорість слід відносити до можливості особи зрозуміти, як саме працює механізм державного управління, як відбувається процес реалізації, наприклад, місцевою державною адміністрацією її завдань [5, с. 50].

Невиконання законів, ілюзорність верховенства права є в Україні звичайними і масовими явищами. Але закладені законодавцем зміни удосконалення механізму доступу до інформації покращили виконання чиновниками своїх обов'язків, зробили владу більш відкритою і підконтрольною суспільству, усунувши наявні умови для протиправного втаємничення інформації.

Необхідно наголосити, що забезпечення інформаційної відкритості державної влади є двостороннім процесом. З одного боку, її запорукою є існування суспільного запиту на отримання об'єктивної та вичерпної інформації про діяльність владних органів, активна позиція громадянського суспільства по відношенню до влади. З іншого боку, рівень відкритості визначається реальною діяльністю конкретних органів влади з метою якомога кращого інформування громадськості про свою роботу, одним з чинників чого є бажання влади легітимізувати себе.

Виходячи з вище вказаного, можна зробити узагальнення, що забезпечення принципів прозорості та відкритості органів державної влади в реалізації публічної політики є важливою запорукою демократизації суспільства й держави. Саме прозорість та відкритість органів державної влади в реалізації публічної політики, її здатність, спроможність і готовність до діалогу з різними суспільними силами значним чином визначають внутрішньополітичну ситуацію і впливають на процеси консолідації суспільства.

Список літератури

1. Відкритість та прозорість органів державної влади в контексті законодавства про доступ до публічної інформації / Івано-Франківський центр науки, інновацій та інформатизації. – Івано Франківськ: 2012. – С.115 - [Електронний ресурс] Режим доступу: file:///C:/Users/111/Downloads/publ_info_posibnyk_final%20(1).pdf.
2. Гримко О. І. Перші зрушення на шляху забезпечення інформаційної відкритості державної влади / О. І. Гримко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2013-4/doc/1/04.pdf>.
3. Кандауров С. Прозорість та відкритість влади як запорука демократичного управління / С. Кандауров. – [Електронний ресурс]. –Режим доступу : <http://elearn.univector.net/file.php/14/Material.html>.
4. Мельниченко В. І. Прозорість і відкритість публічного управління як об'єкт законодавчого регулювання / В. І. Мельниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej5/txts/07mviozr.htm>.
5. Христинченко Н. П. Принципи відкритості у діяльності органів виконавчої влади: проблеми реалізації / Н. П. Христинченко // Наше право. - 2013. - № 7. - С. 47-52. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_7_10.

УДК 349.2:331.56

Кирдан Ю. В., студент гр. ПР-151

Науковий керівник: Денисенко К. В., асистент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

БЕЗРОБІТНІ МОЛОДІ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА СУЧАСНОГО РИНКУ ПРАЦІ

В сьогоденнішніх умовах суспільних трансформацій безробіття молоді є дуже актуальною проблемою. Кожного року на ринок праці виходить велика кількість випускників професійно-технічних та вищих навчальних закладів. Випускникам після закінчення навчання достатньо важко влаштуватися на роботу.

Молодь – це центральна складова ринку робочої сили. Молоді люди володіють значним потенціалом, реалізація якого найближчим часом може істотно поліпшити соціально-економічне становище суспільства.

Безробітна молодь – це особлива соціально-вразлива категорія населення, яка в певний час свого життя не має роботи та пов'язаного з нею матеріальної вигоди. Це помітно впливає на мотивацію поведінки молодих юнаків і дівчат щодо вибору й опанування подальшої професії.

Переважну частину безробітної молоді становлять молоді люди з числа випускників професійно-технічних і вищих навчальних закладів, які здобули спеціальність та вперше виходять на ринок праці для працевлаштування за своєю професією.

На сьогоденній день велика частина молоді подає документи до вищих навчальних закладів та професійно-технічних закладів і намагаються продовжити своє навчання та здобути іншу спеціальність, так як за раніше здобутою або важко влаштуватися на роботу, або неможливо. Щороку українські навчальні заклади випускають понад 500 тис. молодих спеціалістів, які не знаходять відповідного попиту на отриману спеціальність або не мають можливості задовольнити свої вимоги щодо рівня оплати праці [1].

Зазначене призвело до того, що щорічно в Державну службу зайнятості за допомогою у працевлаштуванні звертаються близько 5-7% випускників, як професійно-технічних, так і вищих навчальних закладів [1].

Аналіз опитування трудової орієнтації випускників професійних навчальних закладів показав, що майже дві третини випускників за 2-3 місяці до закінчення навчання не знають свого майбутнього місця роботи, а це означає, що трудова та професійна мотивація випускників професійних навчальних закладів потребує докладнішого соціологічного та психологічного аналізу, визначення рівня професійної поінформованості [2].

Таким чином можна сказати, що навчальні заклади готують певним чином неконкурентоспроможну на ринку праці робочу силу, тобто майбутніх безробітних, витрачаючи на це значні кошти.

Однією з основних проблем працевлаштування молодого випускника є пошук роботи безпосередньо за фахом. Існує багато підприємств, які беруть на роботу найбільш успішних випускників вищих навчальних закладів та професійно-технічних закладів спираючись на рівень знань, які були отримані молодим фахівцем під час навчання. Деякі ж роботодавці вбачають перевагу прийому на роботу молоді в економії фінансових коштів на оплату роботи працівників, тому що більшість молодих спеціалістів не мають уяви скільки повинні отримувати за свою роботу.

Молодь також має досить значні і суттєві переваги у порівнянні з іншими категоріями працездатного населення. У молодих спеціалістів найбільш тривалий період майбутньої працездатності, кращі показники психічної стійкості, фізичного здоров'я та витривалості, порівняно високий рівень професійної міграції територією України. Більше того, дана категорія громадян є більш обізнаною в роботі з сучасними технічними предметами.

Також на ринку праці давно існує проблема невідповідності теоретичних знань, отриманих випускниками вищих навчальних закладах, та практичних запитів роботодавців. Основними характеристиками сучасного випускника вищого навчального закладу є амбіційність, ініціативність, активність, цілеспрямованість та невизначеність. При цьому, як визначено в дослідженні «Випускники українських ВНЗ очима роботодавців», серйозною перешкодою в роботі стає відсутність (або недостатній рівень володіння) навичок міжособистісного спілкування таких, як «комунікабельність, вміння презентувати, вести переговори, емоційний контроль». Значною проблемою абсолютно для всіх випускників, незалежно від рівня їхньої теоретичної підготовки, підприємства вважають відірваність знань від практики, непідготовленість до роботи в реальному бізнесі і нерозуміння того, як цей бізнес працює. Таким чином необхідно орієнтувати студента на протязі навчання у вищому навчальному закладі до вимог роботодавця [3].

Тобто у вищих навчальних закладах та професійно-технічних училищах знання, які дають студентам важко застосувати на практиці, так як молодий спеціаліст просто не вміє цього зробити. Молодь просто не розуміє як застосувати свої здібності й догодити роботодавцю.

У сучасних умовах розвитку ринку праці необхідно розробити спеціальні заходи, які б спрямовувались на підтримку молодих спеціалістів в частині професійної підготовки та працевлаштування, заохочення їх до активного пошуку роботи й отримання спеціальності, що користувалася б попитом на ринку праці. Для цього дуже важливим етапом є надання інформації щодо перспектив професійного зростання молоді в плані подальшого працевлаштування.

Варто створювати такі умови для випускників вищих навчальних закладів та професійно-технічних закладів, завдяки яким молодь була б зацікавлена в подальшому працевлаштуванні саме за своєю спеціалізацією,

яку раніше здобула і їм би не приходилося навчатися далі і здобувати інші спеціалізації для того, щоб бути конкурентоспроможними на ринку праці.

Також державна влада щодо боротьби з молодіжним безробіттям є недостатньо дієвою. На наш погляд, це пояснюється відсутністю зв'язку між вузами та ринком праці, браком стимулювання роботодавців, які створюють робочі місця для молодих спеціалістів.

Таким чином, для вирішення проблем безробіття серед молоді варто на найвищому законодавчому рівні вжити заходів, які б спрямовувались на підвищення шансів молодих людей інтегрувати в структуру зайнятості, гідно закріпитися на ній, стати конкурентоспроможними, а також впровадити моніторинг визначення спеціальностей, професійних навиків та рівня кваліфікації, які потребує сучасний ринок праці.

Список літератури

1. Державна служба зайнятості України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/statdatacatalog/list/category?cat_id=3054
2. Васильченко В.С. Державне регулювання зайнятості: Навч. посіб. – К.: КНЕУ, 2003. – 252 с.
3. Соколова Т.М. Структура зайнятості та безробіття: проблеми та тенденції // Україна: аспекти праці. – 2010. – № 2. – С. 7-11.

УДК 349.3

Коваленко К. О., студентка гр. СР-133

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

МОДЕЛІ ІНВАЛІДНОСТІ: МИНУЛЕ ТА СУЧАСНІСТЬ

Як соціальне явище інвалідність існувала з самої появи людського суспільства. Так чи інакше, ставлення до людей з інвалідністю, залежно від епохи, цінностей та розвитку цивілізації, весь час змінювалось. З огляду на провідні думки соціуму з цієї теми, формувалися моделі, що тлумачили ставлення суспільства до інвалідності.

Поняття «інвалід» походить з латинської мови («invalidus») у значенні слабкої та немічної особи [1, с. 493]. Традиційно інвалідність розглядалась як якість індивіда – людини з інвалідністю. Такий підхід пов'язаний з медичним розумінням, в рамках якого інвалідність вважається наслідком хвороби, травми чи інших біологічних відхилень. Ціллю в даному випадку є мінімізація негативних наслідків інвалідності. Таким чином ігнорується значимість оточення для життєвої ситуації інваліда [2, с. 75]. З розвитком соціальної політики в державах, інвалідність як явище почало розглядатися з точки зору впливу його на суспільство. Розглянемо еволюцію моделей інвалідності в людському суспільстві.

Першою виникла духовна (релігійна) модель тлумачення інвалідності, яка сьогодні майже не використовується і розглядається як застаріла. Релігійна модель походить з базових постулатів християнської релігії та розглядає інвалідність як покарання за гріхи, з одного боку, та відносить інвалідів до мучеників – з іншого. У деяких культурах інвалідність пов'язують з почуттями релігійного покарання, провинною, соромом, низьким соціальним статусом та виключенням самого інваліда і всієї його сім'ї з життя суспільства [3, с. 12].

Наступною з'явилась медична модель інвалідності. Вона визначає інвалідність як медичний феномен («хвора людина», «людина з тяжкими фізичними вадами», «людина з вадами інтелектуального розвитку» тощо). Виходячи з постулатів даної моделі, інвалідність розглядалась як недуг, захворювання, патологія. Медична модель визначає методіку роботи з особами, які мають інвалідність, яка має патерналістський характер (тобто обмежувально-покровительська позиція суспільства) та передбачає лікування, трудотерапію, створення спеціальних соціальних служб, що допомагають людині виживати. Освіта, участь в економічному житті, відпочинок являються закритими для осіб з інвалідністю. Спеціально створені навчальні заклади, спеціалізовані підприємства та санаторії ізолюють людей, які мають інвалідність, від суспільства та роблять їх меншістю, права якої дискримінуються [4, с. 52-53].

Логічним продовженням медичної моделі виступає модель функціональної обмеженості. Дана модель описує інвалідність як нездатність особи виконувати ті чи інші функції, в порівнянні зі здоровими людьми. У Декларації про права інвалідів, прийнятій Генеральною асамблеєю ООН 9 грудня 1975 року, дана дефініція поняття «інвалід» саме з позицій функціонального підходу: поняття «інвалід» означає будь-яку особу, яка не може самостійно забезпечити повністю чи частково потреби нормального особистого та/чи соціального життя в силу вади, чи то вродженої, чи ні, його чи її фізичних або розумових здібностей [5].

В часи Радянського Союзу особливої популярності набула економічна модель інвалідності. Це пов'язано із характерними на той час цінностями та політикою. В часи СРСР з'явилося поняття «дармоїдства». Дармоїдство – в нетермінологічному значенні «лінь, неробство», «життя за рахунок чужої праці, на чужий рахунок», «паразитичне існування за рахунок суспільства» [6, с. 27]. Синонімічний термін – соціальний паразитизм – спосіб життя, який характеризується тим, що одна людина або соціальна група живуть за рахунок іншої людини або соціальної групи. Таким чином в той час вкрай важливо було приносити користь економіці країни, людина розглядалась як трудовий ресурс. Згідно з економічною моделлю інвалідами є особи, які працюють з меншим навантаженням, ніж здорові люди, або нездатні працювати взагалі. Особи з інвалідністю розглядаються спочатку як менш продуктивні та економічно збиткові. Економічна модель – наслідок концепції

соціальної корисності, що породжує в кінцевому результаті соціальну дискримінацію.

У цілому всі вищеперераховані моделі мають спільну рису – вони розглядають інвалідність як фізичний чи психічний недолік, ваду, тобто є похідними від медичної. Вважалося, що людина з інвалідністю не є повноцінною в тому чи іншому розумінні, вона не може функціонувати на рівні з іншими, завдає збитки собі та оточуючим своїм існуванням загалом. Натомість виникла інша модель інвалідності, яка повністю відрізняється від попередніх – соціальна.

У світовій практиці за останні 20 років відбулися суттєві зміни в поглядах і підходах до вирішення проблем осіб з інвалідністю. Якщо раніше їх основу становили здебільшого мотиви милосердя до зазначених осіб, то нині – стан дотримання їхніх прав. Державна політика стосовно даної категорії осіб має за мету: по-перше, забезпечити їхні права на забезпечення максимальної участі в економічному та соціальному житті суспільства, особливо стимулювати їх працевлаштування та участь на ринку праці; по-друге, забезпечити гарантований дохід так, щоб люди з інвалідністю мали змогу жити гідно [7, с. 113]. Соціальна модель зміщує акцент у напрямку тих аспектів життя соціуму, які можуть бути змінені, та передбачає першочергову реалізацію громадянських прав осіб з інвалідністю. В даному випадку мова йде про соціальні умови їх життєдіяльності. Таким чином, інвалідність можна розглядати як одну з форм соціальної нерівності. Вона – соціальне, а не медичне поняття [8, с. 112-122].

Слід зазначити, що соціальна модель визнає, що люди з обмеженими фізичними можливостями, як і всі інші, потребують медичної допомоги. Але особа з інвалідністю – це не об'єкт постійного медичного втручання, а людина, що живе своїми інтересами та бажаннями. Ця модель розглядає «інвалідність» як проблему, створену суспільством, і вважає соціальну дискримінацію найбільш суттєвою. Вона є також причиною багатьох соціально-побутових негараздів у житті людей з інвалідністю. Дана модель вважає «інвалідність» нормальним аспектом життя, а не відхиленням. Соціальна модель не заперечує наявності фізіологічних відмінностей, підтримує ідею про те, що турботу про лікування та реабілітацію потрібно залишити фахівцям, але результати їх діяльності не повинні впливати на те, чи буде людина з інвалідністю повноправним членом суспільства. Соціальну модель інвалідності можна ефективно використовувати для того, щоб визначити/окреслити існуючі бар'єри у всіх аспектах суспільного життя, які призводять до інвалідності, а потім повністю їх усунути. Таким чином, соціальна модель спонукає держави до створення «суспільства для всіх».

Сьогодні Україна провадить послідовну політику переходу від медичної до соціальної моделі інвалідності, що полягає у створенні умов для інтеграції інвалідів до активного суспільного життя, підвищенні державних гарантій у досягненні вищих соціальних стандартів у матеріальному забезпеченні осіб з

інвалідністю, створенні безперешкодного середовища для осіб з інвалідністю тощо. Можна чітко прослідкувати визначення інвалідності з точки зору соціальної моделі в українському законодавстві: інвалідність – міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [9].

Таким чином, залежно від часу тлумачення поняття інвалідності та ставлення до осіб з інвалідністю суспільства постійно змінювалося. Різні моделі інвалідності надають перевагу окремим конкретним аспектам інвалідності. Так, духовна модель розглядає інвалідність як кару за гріхи людей, медична тлумачить інвалідність як фізичну та/або розумову ваду, яка обмежує можливості нормальної життєдіяльності людини. Поряд з медичною виникає модель функціонального обмеження, що розглядає інвалідність як нездатність особи виконувати ті чи інші функції, в порівнянні зі здоровими людьми. Економічна модель заснована на думці, що людина – це ресурс, а особа з інвалідністю не може повноцінно, нарівні зі здоровими здійснювати внесок у функціонування, розвиток суспільства та його економіки. Всі зазначені моделі є похідними від медичної та розглядають інвалідність з точки зору фізичної та/або психічної неповноцінності. На противагу всім вищеперерахованим моделям виникла соціальна модель інвалідності. Вона полягає в тому, що кожна людина, не залежно від її фізичного та розумового розвитку, має право на здійснення нормальної життєдіяльності, дотримання прав та соціальний захист від держави. Соціальна модель не заперечує наявність певних фізіологічних відмінностей, але головна її думка полягає в тому, що негаразди, які виникають у людей з інвалідністю, викликані саме відсутністю достатньої підготовки соціуму. Тобто люди з інвалідністю – такі ж повноправні члени суспільства, як і здорові люди, проте для забезпечення всіх їхніх прав та можливостей необхідна підтримка держави та суспільства.

Список літератури

1. Советский энциклопедический словарь // Гл. ред. А. М. Прохоров. - М.: Советская энциклопедия, 1981. - 266 с.
2. Сигурд Маннерок. Від користувача до громадянина // Стратегія демонтажу бар'єрів інвалідності. – Осло, 2000. - 547 с.
3. Тарасенко Е. А. Социальная политика в области инвалидности: кросскультурный анализ и поиск оптимальной концепции // Журнал исследований социальной политики. - 2004. - Т. 2: No 1. - С. 9-28.
4. Садхана Атван. Идеи независимой жизни инвалидов и социально-педагогическая поддержка ребенка с ограниченными возможностями // Новое в педагогических исследованиях, выпуск 1 / Изд-во Санкт-Петербург, 2004.
5. Декларация о правах инвалидов: Принята Резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН 3447 от 09.12.1975 г. URL: <http://www.un.org/russian/document/declarat/disabled.htm>
6. Большой энциклопедический словарь // Гл. ред. А. М. Прохоров. Изд. 2-е, перераб. и доп. М.: СПб, 2000.
7. Думбаев А. Е. Инвалид, общество и право // А. Е. Думбаев, Т. В. Попова. Алматы: Верена, 2006. 180 с.

8. Мартынова Е. А., Романенкова Д. Ф. Модель центра образования инвалидов на основе системы интегрированного обучения // Вопросы образования. - № 2. - 2006. - С. 112-122.

9. Про реабілітацію інвалідів в Україні : Закон України від 06.10.2005 р. № 2961-IV // Законодавство України. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-15>.

УДК 349.2:343.8

Кулеша В. Є., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Денисенко К. В., асистент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА ЗАЙНЯТІСТЬ ОСІБ, ЯКІ ВІДБУВАЮТЬ ПОКАРАННЯ У МІСЦЯХ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ

Найголовнішим показником цивілізованої правової держави - захист інтересів та охорона прав усіх її громадян, у тому числі й тих, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі. Особи, які були засуджені, відбувають покарання та повернулися з місць позбавлення волі, як і всі громадяни України, мають конституційні права, гарантії і свободи.

Через свою закріпленість в Конституції, право на працю є конституційним правом, головна особливість якого полягає в тому, що «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України» (ст. 64). Право кожного на працю, як це чітко визначено у ст. 43 Основного Закону України, включає у себе можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується [1].

Право засуджених на працю досить часто порушується або викривлено реалізується на практиці. Це зумовлене, перша за все, подвійним характером праці засудженого: з одного боку – це їх право, зокрема, конституційне, з іншого, згідно норм Кримінально-виконавчого Кодексу України, – один з основних засобів виправлення і ресоціалізації.

Право на оплачувану працю засуджених – це не що інше, як конституційне право на працю. Визнання права на працю засуджених вказує на добровільність їх участі у трудових правовідносинах, водночас норма ст. 18 закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України», в якій міститься обов'язок посадових і службових осіб органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів застосовувати передбачені законом засоби виправлення і ресоціалізації створює у останніх прагнення забезпечити обов'язкове та максимальне залучення всіх засуджених до праці, незалежно від їх власного бажання [2].

Стаття 118 Кримінально-виконавчого Кодексу України, передбачає, що засуджені до позбавлення волі повинні працювати в місцях і на роботах, які визначаються адміністрацією колонії [3]. Ще одним аргументом на користь

визнання праці обов'язком засуджених у спорах виступали міжнародні стандарти, причому їх зміст зазвичай навмисно перекручується задля створення підґрунтя визнання цілком правильними власних поглядів.

В той же час, Мінімальні стандартні правила поведження з в'язнями не забороняють застосовувати працю в'язнів. Крім того, у вищезазначених правилах зазначено, що: 1) праця в'язня не повинна завдавати йому страждань; 2) усі засуджені в'язні повинні працювати відповідно до їхніх фізичних і психічних здібностей, засвідчених лікарем; 3) на в'язнів слід покладати корисну роботу, достатню для того, щоб заповнити нормальний робочий день; 4) робота, якою забезпечуються в'язні, має бути такою, щоб підвищувати або давати їм кваліфікацію, що дозволила б їм зайнятися чесною працею після звільнення; 5) в'язнів, які здатні мати з цього користь, особливо неповнолітніх, треба навчати корисних ремесел. При цьому передбачається, що в'язні повинні мати можливість виконувати роботу за своїм вибором, якщо це сумісно з правильним вибором ремесла і вимогами управління та дисципліни в закладі, а організація і методи роботи в закладах повинні максимально наближатися до тих, що прийняті за стінами закладів, щоб в'язні привчилися таким чином до умов праці на волі [4]. Отже, головною тезою вищезазначеного документу є не обов'язковість праці засуджених, а врахування при цьому їх потреб та можливостей.

Стаття 156 Кримінально-виконавчого кодексу України передбачає певний механізм надання допомоги засудженим, звільненим з місць позбавлення волі. Вона закріплює їх право на працю, побутове облаштування та інші види соціальної допомоги. Також засуджені та особи звільнені з місць позбавлення волі мають право: на отримання допомоги по безробіттю, інформацію щодо стану ринку праці, навчання новій спеціальності або підвищення кваліфікації, що дає можливість подальшого працевлаштування відповідно до законодавства України [3].

За даними Державного департаменту України з питань виконання покарань, щорічно з установ виконання покарань звільняються в середньому від 60 до 80 тисяч осіб, яких необхідно працевлаштувати. Більшість з них потребує медичної, житлової, психолого-реабілітаційної, матеріальної та соціальної допомоги.

Окремо доцільно зупинитися на питаннях реалізації права на працю неповнолітніми, що відбувають покарання у виховних колоніях, особливо з огляду на виявлення суттєвих порушень прокурорськими перевіркою цих установ. Здебільшого це порушення прав дітей на отримання соціальних виплат, дотримання їхніх житлових та майнових прав, забезпечення належних умов праці. Через незадовільну організацію охорони праці та техніки безпеки мали місце не поодинокі випадки дитячого травматизму під час здійснення ними трудової діяльності. Так, у Ковельській виховній колонії неповнолітній засуджений під час виконання робіт травмувався, а в Прилуцькій виховній колонії при виконанні роботи з підвищеною небезпекою неповнолітній зазнав травматичної ампутації фаланг чотирьох пальців лівої кисті. Тобто, у практиці існують прямі порушення чинних нормативних актів, що спричиняє

погіршення становища неповнолітніх, натомість ані адміністрація установи, ані контролюючі органи на це не зважають. Усе це вказує на необхідність перегляду загальних підходів до залучення неповнолітніх до праці з забезпеченням безумовного дотримання вимог законодавства.

Під час перебування у виховній колонії усі засуджені неповнолітні залучаються як до оплачуваної, так і безоплатної праці. Її види зводяться до наступного: підтримання порядку в гуртожитках та інших приміщеннях, їх благоустрій, швацьке виробництво, виконання робіт з пакування готової продукції, робота у рибному цеху. Також засуджені працюють днювальним, помічниками зварювальника, коменданта, посудомийниками, на свердлувальній дільниці, на збірці, на столярній дільниці, у банно-пральному комплексі, в пекарні, в медичній частині виготовляють мішки тощо.

У Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі від 07.03.2013 р. № 396/5 передбачено, що засуджені неповнолітні залучаються до праці тільки на підприємствах виховних колоній, при цьому умови та оплата їх праці визначаються законодавством про працю [5].

Перше, що встановлює КЗпП України стосовно праці неповнолітніх та не реалізовується на практиці – це обов'язкове додержання письмової форми при укладанні трудового договору. Також названий акт передбачає, що неповнолітні вісімнадцяти років, у трудових правовідносинах прирівнюються у правах до повнолітніх, а в галузі охорони праці, робочого часу, відпусток та деяких інших умов праці користуються пільгами, встановленими законодавством України. При цьому не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років [6].

Водночас, перша перешкода, з якою стикається переважна більшість звільнених з лав відбування покарання, – це побутове влаштування, а потім і працевлаштування відповідно.

В умовах безробіття незатребуваними залишаються навіть висококваліфіковані фахівці – колишні в'язні. Так, ст. 22 КЗпП України забороняє необґрунтовану відмову у прийнятті на роботу, а також будь-яке пряме або непряме обмеження прав чи встановлення переваг при укладенні, зміні та припиненні трудового договору залежно від походження, соціального та майнового стану, раси, релігії, статі, мови, політичних поглядів та інших чинників передбачених законодавством [6]. І хоча діючим законодавством передбачено сприяння трудовому влаштуванню на роботу всіх працездатних громадян, в тому числі, осіб, звільнених з місць позбавлення волі, самоочевидно, що перевага надається не їм. Таким чином, побутове невлаштування і трудова незатребуваність штовхає їх назад до в'язниці.

Таким чином, право на працю ув'язнених розглядається в двох аспектах: з одного боку – це їх конституційне право, з іншого – це їх обов'язок, зокрема один з основних засобів виправлення і ресоціалізації.

Список літератури

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - ст. 141.
2. Про Державну кримінально-виконавчу службу України від 23.06.2005 р. № 2713-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 30. – Ст. 49.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України від 11.07.2003 р. № 1129-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 3-4. – Ст. 21.
4. Мінімальні стандартні правила поводження з в'язнями: Міжнародний документ від 30.08.1955 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_212.
5. Про затвердження Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі: Наказ Міністерства юстиції України від 11 березня 2013 р. № 387/22919 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 23. – Ст. 798.
6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної ради УРСР. – 1971.

УДК 349.22:331.108.6

Молибога К. С., студентка гр. УП-142

Науковий керівник: Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу
Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)

ТРУДОВА ДИСЦИПЛІНА ТА МЕТОДИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

На сучасному етапі у науковій та навчальній літературі з трудового права не існує єдиного визначеного поняття «трудова дисципліна», в законодавстві також відсутня дефініція, яка б розкривала зміст та визначала методи трудової дисципліни. Термінологічно поняття «дисципліна» означає виховання, розпорядок, що вказує на відповідну поведінку в колективі. Трудова ж дисципліна - це, по-перше, спеціальний напрям, складовий невід'ємний елемент особливої частини трудового права. По-друге, трудова дисципліна є необхідною умовою будь-якої колективної праці незалежно від її суспільної організації. Тому в широкому розумінні трудова дисципліна включає: виробничу дисципліну, тобто дотримання послідовності процесів виробництва (постачання сировини, дотримання умов праці тощо); технологічну дисципліну, тобто дотримання технології виготовлення товарів, продукції тощо; дисципліну робочого часу, тобто дотримання розпорядку дня, перерв у роботі, відпочинку тощо.

Трудова дисципліна полягає в обов'язку дотримання працівниками правил внутрішнього трудового розпорядку (статутів, положень про дисципліну), технологічних, санітарних та інших встановлених норм. Трудова дисципліна є необхідною умовою для належної організації будь-якої колективної праці. Трудову дисципліну характеризують такі елементи: чесна й сумлінна праця; своєчасне й точне виконання розпоряджень власника (уповноваженого ним органу); підвищення продуктивності праці; поліпшення якості продукції; виконання технологічної дисципліни; додержання вимог охорони праці; дотримання техніки безпеки та виробничої санітарії; збереження та зміцнення власності підприємств, установ, організації [1].

У науковій літературі дисципліна праці розглядалася та розглядається багатьма вітчизняними вченими-юристами, а саме: А. С. Пашковим,

М. І. Хавранюком, Ц. А. Ямпольскою, С. А. Івановою, Л. С. Талем, К. Н. Гусовим, В. Н. Толкуновою, Ю. П. Орловським та ін.

Дисципліна є важливою загальнолюдською цінністю, що поєднує людей. Тільки на її основі можливо побудувати ефективні соціальні та трудові відносини. Комплексність проблем дисципліни передбачає необхідність залучення до її вивчення різних наук – права, економіки, соціології, менеджменту, кібернетики, соціальної психології [1].

Трудова дисципліна – це встановлений нормами права порядок взаємовідносин учасників трудового договору, що визначає вимоги виконання ними своїх трудових функцій. У зв'язку з цим виділено три методи забезпечення трудової дисципліни: переконання і виховання, заохочення та покарання. Усі вони спрямовані на виховання свідомого ставлення до праці, до виконання своїх обов'язків.

Основними є метод переконання, спрямований на виховання відповідних якостей працівників, а також метод заохочення, тобто морального й матеріального стимулювання. Заохочення працівника є визнанням його професіоналізму та вираженням з боку власника поваги. Тому такий метод застосовується в разі досягнення високих трудових показників, поліпшення якості продукції, ефективності праці, творчого підходу до трудової діяльності [2, с. 18].

Інші методи є додатковими, оскільки застосовуються до частини працюючих, що заслуговують на заохочення, або до працюючих, які порушують трудову дисципліну. Перш ніж застосовувати заходи дисциплінарного і громадського впливу, спочатку застосовують метод переконання і виховання. У виключних випадках для забезпечення трудової дисципліни можуть застосовуватись методи примусу, зокрема заходи дисциплінарного характеру та громадського впливу. Поєднання переконання і примусу проявляється на всіх стадіях трудового договору, у вирішенні економічних і організаційних питань. В умовах ринкових відносин працівники повинні мати переконання в економічній вигоді і доцільності тих чи інших заходів. Головна мета переконання – добитися сумлінного виконання норм трудового права, добровільно, без примусу, за переконанням їх виконувати. Це досягається за допомогою виховної роботи, попередження правопорушень, нематеріальними та матеріальними заходами заохочення, методом матеріального і морального стимулювання [3, с. 522].

Трудова дисципліна забезпечується: створенням необхідних організаційних та економічних умов для нормальної роботи; свідомим ставленням працівників до праці; методами переконання, виховання у разі порушення трудової дисципліни; заохоченням за сумлінну працю.

Успішний розвиток підприємства, установи або організації неможливий без високопродуктивної творчої праці колективу найманих працівників. При цьому інтереси роботодавця та найманого працівника не завжди збігаються. Здебільшого як перші, так і другі учасники ринку праці хочуть при якомога менших власних витратах одержати якомога більше прибутків один від одного. Взаємовідносини роботодавця та найманих працівників

регулюються нормативно-правовими актами з питань праці. Зміст цих актів та їх неухильне додержання повинні стимулювати створення таких соціально-трудових відносин, які б забезпечили ефективний розвиток як суб'єкта господарської діяльності, так і найманих працівників та суспільства в цілому. І роботодавець, і найманий працівник мають усвідомити необхідність безумовного додержання ними вимог законодавства про працю та вживати необхідних заходів щодо забезпечення виконання у повному обсязі покладених на них трудових обов'язків та використання прав, наданих їм законодавством. Умовою будь-якої колективної праці незалежно від галузі економіки, правової форми організації та соціально-економічних відносин у суспільстві, в яких вона відбувається, є трудова дисципліна [3, с. 524].

Головним змістом трудової дисципліни є додержання правил та творче ставлення до роботи, прагнення взаємоповаги та співробітництва, ефективне використання робочого часу. Беручи це до уваги Кодекс законів про працю (КЗпП) виокремлює обов'язки як працівника так і власника або уповноваженого ним органу.

Обов'язки працівника представлені статтею 139 КЗпП: «Працівники зобов'язані працювати чесно і сумлінно, своєчасно і точно виконувати розпорядження власника або уповноваженого ним органу, додержувати трудової і технологічної дисципліни, вимог нормативних актів про охорону праці, дбайливо ставитися до майна власника, з яким укладено трудовий договір». А стаття 141 КЗпП роз'яснює які дії має проводити власник задля ефективного і раціонального трудового дня своїх працівників: «Власник або уповноважений ним орган повинен правильно організувати працю працівників, створювати умови для зростання продуктивності праці, забезпечувати трудову і виробничу дисципліну, неухильно додержувати законодавства про працю і правил охорони праці, уважно ставитися до потреб і запитів працівників, поліпшувати умови їх праці та побуту» [4].

Порядок поведінки, взаємодії між працівниками на конкретних підприємствах називається внутрішнім трудовим розпорядком. Всі нормативно-правові акти що регулюють внутрішній трудовий розпорядок поділяються на 2 групи:

1) норми загального значення, до яких входять: КЗпП, Типові правила внутрішнього трудового розпорядку, що не зупиняючись на деталях окреслюють загальну форму та структуру трудової дисципліни;

2) норми спеціального призначення, які враховують специфіку окремих галузей господарства, а також особливості праці певних категорій працівників, це - галузеві правила внутрішнього трудового розпорядку; статuti про дисципліну; положення про дисципліну окремих категорій, працівників (стаття 142 КЗпП) [4].

Трудову дисципліну як багатоаспектне поняття пропонується визначати як:

- 1) правове відношення;
- 2) правовий інститут;
- 3) елемент індивідуальних трудових правовідносин;

4) фактичну поведінку працівників, що виражається в обов'язковому підляганні встановленим правилам поведінки;

5) взаємозв'язок суб'єктів трудових правовідносин [5, с. 272].

Дотримання учасниками трудового процесу встановлених правил поведінки в процесі праці, точне виконання ними своїх трудових обов'язків забезпечує трудову дисципліну. Закріплене в законодавстві збірне і повне поняття «трудова дисципліна» повинно містити всі притаманні йому ознаки. Трудова дисципліна – це сукупність правових норм, що регулюють внутрішній трудовий розпорядок і встановлюють трудові права та обов'язки сторін трудового договору, а також заохочення за успіхи в роботі та відповідальність за умисне невиконання трудових обов'язків. Трудова дисципліна через свої методи створює необхідні організаційні та економічні умови для високопродуктивної роботи, сприяє свідомому ставленню до праці і застосуванню у необхідних випадках заходів дисциплінарного та громадського впливу, тому їх повне та всебічне дослідження є запорукою забезпечення нормальних відносин між роботодавцем та працівником [5, с. 275]. Отже, дослідивши питання проблематики методів забезпечення трудової дисципліни можна зробити висновок, що дане питання вимагає як наукових, так і практичних пояснень, які зможуть більш ширше пояснити та проаналізувати всі аспекти процесу становлення та існування трудової дисципліни.

Список літератури

1. Бойко М. Д. Поняття трудової дисципліни та методи її забезпечення // Трудове право України : курс лекцій : навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. Д. Бойко. – Київ, 2005. – С. 203–204.
2. Губенко В. Засоби підвищення рівня трудової дисципліни / В. Губенко // Праця і закон. – 2011. – № 2.
3. Болотіна Н. Б. Поняття трудової дисципліни та методи її забезпечення // Трудове право України : підручник : [для студ. ВНЗ] / Н. Б. Болотіна ; М-во освіти і науки України. - 5-е вид., переробл. і доповн. - Київ, 2008.
4. Кодекс законів про працю України // Кодекс України від 10.12.1971 р. № 322-VIII, Редакція від 30.04.2017 р. // Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/322-08>.
5. Теліпка В. Е. Трудова дисципліна і методи її забезпечення // Трудове право України: навч. посіб.: [для студ. ВНЗ] / В. Е. Теліпка, О. Г. Дугова; за заг. ред. В. Е. Теліпка. - Київ, 2009.

УДК 349.2:331.109.32

Новгородська В. П., студентка гр. ПРС-161

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

СТРАЙК ЯК ЕФЕКТИВНИЙ СПОСІБ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ПРАЦІВНИКІВ

Примирні процедури, на жаль, не завжди в змозі врегулювати розбіжності, які виникли між найманими працівниками та роботодавцем. Тому у законодавстві різних держав закріплена можливість використання

такого способу вирішення колективних трудових конфліктів, як страйк. Право на страйк є невід'ємним, та гарантоване Конституцією України. Таке право є важливою ознакою демократичної, правової, соціальної держави та громадянського суспільства. Вивчення явища страйку є актуальною проблемою правової науки та здійснюється насамперед з метою максимального зменшення його економічних і соціально руйнівних наслідків та збільшення його значення як способу захисту прав та інтересів працівників.

Дослідження проблеми страйку та його ефективності займалися такі науковці як І. В. Лагутіна, Н. Болотіна, В. Погорілко, Н. Швець, М. В Сокол, та інші.

Право на страйк є порівняно новим для нашої країни, і воно тісно пов'язане з правом на працю. Право на страйк було закріплено Конституцією України 1996 року. Зокрема у статті 44 зазначається, що «ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних та соціальних інтересів. Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням необхідності забезпечення національної безпеки, охорони здоров'я, прав та інтересів інших людей» [1].

На національному рівні право на страйк регулюється, перш за все, Конституцією України, а також Кодексом законів про працю, Кримінальним кодексом України, Законом України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» тощо. А також міжнародними нормативно-правовими документами, такими як Європейська соціальна хартія 1961 року та Міжнародний пакт про економічні, соціальні й культурні права 1966 року.

На сьогодні більшість авторів схиляються до думки, що право на страйк входить до переліку основних прав і є однією із форм вирішення колективних трудових конфліктів. Такі твердження є правильними, оскільки чітко визначена межа страйку дозволяє відмежувати страйк від інших форм захисту трудових прав, з одного боку, і порушення трудової дисципліни, з іншого.

Разом з тим вснує думка, що страйк не можна розглядати як один із засобів вирішення колективного трудового спору. Оскільки страйк – це не засіб вирішення колективного трудового спору, то необхідно виключити його із процедури вирішення колективних трудових спорів. Проте така точка зору не знаходить свого підтвердження, оскільки, як свідчить практика, у багатьох випадках у процесі страйку власник задовольняє вимоги найманих працівників і за допомогою цих дій конфлікт вирішується [2].

Так, відповідно до статті 17 Закону України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» страйк – це тимчасове колективне добровільне припинення роботи працівниками (невихід на роботу, невиконання своїх трудових обов'язків) підприємства, установи, організації (структурного підрозділу) з метою вирішення колективного трудового спору (конфлікту) [3].

Але, слід погодитись з думкою В. В. Керницької, що зазначене визначення поняття сформульовано якнайвужче, бо у широкому розумінні сутність страйку полягає у тискові на роботодавців або державу з метою

захисту працівниками своїх політичних і економічних інтересів. Тому в Україні не може бути використано такий різновид страйку як страйк солідарності [4, с. 2]. Тобто, страйк, який проводиться для підтримки інших страйкуючих працівників, зазвичай в рамках однієї компанії, галузі або професії. А це вказує на те, що держава визнаючи право на страйк тут же обмежує його [5, с. 99].

К. Німак виділяє наступні ознаки страйку: 1) страйк – крайній засіб для задоволення вимог найманих працівників; 2) виявляється у призупиненні виконання працівниками своїх трудових обов'язків; 3) страйк – це колективна дія; 4) страйк – це тимчасове припинення роботи; 5) носить добровільний характер; 6) носить організований характер [2].

Сутністю права на страйк є бажання і можливість боротьби за свої економічні та соціальні інтереси. За змістом - це право на захист своїх економічних, соціальних досягнень та благ [6, с. 71].

За юридичною природою страйк може застосовуватись лише як крайній засіб, коли всі інші можливості вирішення колективного трудового спору вичерпано. Тобто, страйк може бути розпочато, якщо примирні процедури не привели до вирішення колективного трудового спору (конфлікту) або власник чи уповноважений ним орган (представник) ухиляється від примирних процедур або не виконує угоди, досягнутої в ході вирішення колективного трудового спору (конфлікту).

Процедуру проведення страйку не варто порівнювати із економічним тиском на роботодавця, що завдає йому негативних наслідків. Оскільки страйк – це один із способів врегулювання конфлікту, а вирішення конфлікту здійснюється, у деяких випадках на підставі взаємних домовленостей між працівниками та роботодавцем. [7, с. 118].

Форми страйку різні: повне або часткове припинення праці, формальне виконання обов'язків, уповільнення праці – різке зниження темпу праці, а то й цілковите її припинення при залишенні на робочих місцях. Розрізняють локальні страйки (на одному підприємстві), галузеві, що охоплюють якусь галузь господарства, і загальні, що охоплюють всю країну [5].

Спеціалісти МОП дотримуються тієї точки зору, що вимоги, які висуваються працівниками в ході страйку, можна поділити на три групи: професійні (прагнення гарантувати чи покращити умови праці), профспілкові (прагнення гарантувати чи розширити право професійних організацій) і політичні

Але проблема проявляється у тому, що на практиці часто просто неможливо провести межу між політичними та виробничими аспектами страйку, тому що політика, яка проводиться органами державної влади, може безпосередньо впливати на становище працівників [7, с. 118].

Останнім часом у ряді країн піддається критиці трактування права на страйк як суто колективного права, котре реалізується профспілками і трудовими колективами, і пропонується нова концепція права на страйк як право особистості, як право кожного працівника самому вирішувати питання про відмову виконувати головне зобов'язання за трудовим договором –

надання трудових послуг. Разом з цим нова концепція не заперечує, що страйк як індивідуальне право все ж реалізується, як правило, через колективні дії працівників. Це свого роду індивідуальне право у колективному виконанні [8, с. 381].

Законодавство передбачає випадки обмеження права на страйк окремим категоріям працюючих. У сучасних умовах існує необхідність у розробленні науково обґрунтованих принципів, підстав і рамок обмеження права на страйк для запобігання зловживання цим правом та захисту інтересів суспільства і держави.

На жаль, у чинному законодавстві відсутнє визначення порядку розгляду й підсудності спорів, що пов'язані з визнанням страйків незаконними. А це, може слугувати затягненням вирішення спору та створенням бунтівних стосунків з боку працюючих.

Безперечно, страйк є проявом загострення глобальних проблем у суспільному житті. Але штучне гальмування права на страйк у короткій перспективі є досить небезпечним механізмом повільної дії. Тому, якщо існує проблема страйку як остання, а фактично аварійна форма прояву небезпечної ситуації в соціально-трудовах відносинах, вона повинна бути сигналом для стурбованості у цій сфері, якщо не прискіпливого аналізу, то хоча б часткового реформування [7, с. 120].

Таким чином, можна зробити висновок, що колективні трудові спори та страйки як крайня форма їх вияву стають частиною економічного і соціального життя нашого суспільства. Для того щоб страйк став ефективним способом захисту прав та інтересів працівників, на нашу думку потрібно забезпечити такий рівень гарантій та відповідальності, при якому право на страйк буде доступним, раціональним, правильним аспектом захисту порушених прав працівників, і в той же час не буде завдавати тяжких матеріальних збитків для роботодавця, адже за сучасних умов коло прав та обов'язків усіх суб'єктів правових відносин, зокрема і трудових, повинно реалізовуватись на однаковому рівні.

Страйк, оголошений у встановленому законом порядку, спрямований не тільки на покращення умов праці певних працівників, на задоволення їх вимог професійного характеру, але й на пошук вирішення проблем і актуальних питань економічної і соціальної політики держави.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Німак К. Страйк як засіб вирішення колективних трудових спорів / К. Німак // Юридичний журнал. – 2013. – № 8 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=4019>.
3. Закон України «Про порядок вирішення колективних трудових спорів (конфліктів)» № 137/98 від 03 березня 1998 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Ст. 227.
4. Керницька В. В. Право на страйк та порядок його реалізації у трудових правовідносинах / В. В. Керницька // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 2 (8). – С. 1-12.
5. Чередниченко Н. В. Сутність та гарантії реалізації права на страйк // Н. В. Чередниченко / Науково-теоретична конференція викладачів, аспірантів, співробітників та студентів юридичного факультету: тези доповідей: у 3-х ч., Суми, 2011. – Ч. 1. – С. 99-102.
6. Пазенок А. Сутність та способи реалізації права на страйк: вітчизняний та світовий досвід / А. Пазенок // Право України. – 2009. – № 2. – С. 68-73.

7. Сокол М. В. Порядок вирішення колективних трудових спорів і конфліктів в Україні. Монографія / М. В. Сокол. – Луцьк : друк ПП Іванюк В. П, 2011. – 208 с.

8. Лагутіна І. В. Страйк як спосіб захисту колективних трудових прав та інтересів працівників / І. В. Лагутіна // Актуальні проблеми держави і права. - 2009. - Вип. 45. - С. 376-384.

УДК 349.2

Овчар А. С., студентка гр. ПР-134

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ПРИПИНЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН З НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАЦІВНИКАМИ

В Україні питання використання праці неповнолітніх осіб та проблеми припинення з ними трудових правовідносин є одними з найактуальніших. На сьогоднішній день в нашій державі понад 456 тисяч працюючих дітей. Більшість з них вихідці з неблагополучних родин або взагалі сироти. Найстрашніше, що дітей використовують за мізерну винагороду, а то й без такої, на шкідливих виробництвах промисловості, на полі й навіть у шахтах. Найбільшим споживачем дитячої праці, незалежно від місця проживання, є сільське господарство, торгівля та сфера послуг. Хоча мають місце й певні регіональні особливості [1, с. 130].

Стаття 187 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП України) проголошує, що в трудових правовідносинах неповнолітні працівники прирівнюються в правах до повнолітніх [2]. Виходячи з зазначеного положення, на неповнолітніх поширюються ті ж норми, що регулюють підстави припинення трудових правовідносин, що і на повнолітніх працівників.

Трудові правовідносини мають, як правило, тривалий характер. Укладення трудового договору на невизначений чи визначений термін є нормальним явищем, що забезпечує працівнику стабільний заробіток, а роботодавцю – наявність робочої сили. Але трудові правовідносини не є довічними, оскільки рано чи пізно вони припиняються.

Досліджуючи питання припинення трудового договору з неповнолітніми працівниками, необхідно зупинитися на термінології, що використовує трудове законодавство при регулюванні цієї проблеми. Норми КЗпП України, що встановлюють порядок припинення трудових відносин, оперують поняттями «припинення», «розірвання» трудового договору і «звільнення». Припинення трудового договору є загальним поняттям, що містить у собі і розірвання, і звільнення. Цей висновок випливає з текстуального аналізу ст. 36 КЗпП України, що встановлює загальні підстави припинення трудового договору. Поняття припинення договору охоплює усі випадки ліквідації трудових правовідносин між працівником і роботодавцем.

Розірвання ж відбувається лише з ініціативи однієї зі сторін трудового договору чи інших суб'єктів.

При припиненні трудового договору з неповнолітніми працівниками повинен дотримуватися загальний порядок звільнення працівників, установлений КЗпП України. Підлітки, як і дорослі працівники, можуть припинити трудові відносини за власною ініціативою, а власник або уповноважений ним орган у свою чергу вправі звільнити неповнолітнього працівника з підстав, зазначених у законі.

Особливостями припинення трудового договору з неповнолітніми працівниками є:

1. Необхідність одержання згоди районної (міської) служби у справах дітей у випадку розірвання трудового договору з ініціативи власника підприємства, установи, чи організації або уповноваженого ним органу (ст. 198 КЗпП України). Без наявності такої згоди звільнення є незаконним, і неповнолітній підлягає обов'язковому відновленню на колишньому місці роботи.

2. Можливість розірвання трудового договору з неповнолітнім з ініціативи суб'єкта, що не є стороною трудового договору (батьки, усиновителі, піклувальники неповнолітнього, державні органи і посадові особи, на яких покладений контроль і нагляд за дотриманням законодавства про працю).

3. Покладання на роботодавця додаткового обов'язку щодо працевлаштування неповнолітнього при звільненні за п. 1, 2 та 6 ст. 40 КЗпП України.

4. У відповідності зі ст. 200 КЗпП України питання звільнення молодих працівників розглядаються власником або уповноваженим ним органом і комітетом профспілки.

Однією з підстав припинення трудового договору з неповнолітнім є угода сторін. Якщо пропозиція про припинення трудового договору надходить від неповнолітнього, необхідно, щоб роботодавець з'ясував дійсні мотиви подачі заяви. Якщо така ініціатива надходить від роботодавця, то бажано дістати згоду працівника у письмовій формі, у тому числі шляхом підписання відповідної угоди про припинення трудового договору [3, с. 33].

Неповнолітній працівник вправі розірвати трудовий договір за власним бажанням. Важливим, як вбачається, у цьому випадку є з'ясування наявності вільної волі на припинення трудових правовідносин, тому що в такому віці молода людина часто піддається впливу з боку сторонніх, а також схильна приймати необдумані рішення. Хоча в таких випадках не потрібно згоди на звільнення ні профспілкового комітету, ні служби у справах неповнолітніх, ці органи не повинні самоусуватися від обов'язків по захисту інтересів неповнолітнього.

Загалом ст. 38 КЗпП України являє собою виклад порядку й умов розірвання трудового договору, укладеного на невизначений термін, з ініціативи працівника. Вважаю, що ч. 2 ст. 38 КЗпП України вимагає змін, що повинні закріпити гарантію залишення на роботі неповнолітнього у випадку

прийняття ним необдуманого рішення про припинення трудового договору. Відповідно до діючої редакції зазначеної норми, якщо працівник після закінчення строку попередження про звільнення не залишив роботи і не вимагає розірвання трудового договору, власник або уповноважений ним орган не вправі звільнити його за поданою раніше заявою, крім випадків, коли на його місце запрошено іншого працівника, якому відповідно до законодавства не може бути відмовлено в укладенні трудового договору.

Підстави звільнення неповнолітніх працівників, як і дорослих працівників з ініціативи роботодавця, викладені у ст. 40 КЗпП України. При цьому звільнення підлітків у зв'язку зі зміною в організації виробництва і праці, у тому числі у випадку ліквідації чи реорганізації, перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чи чисельності штату працівників, у зв'язку з невідповідністю працівника займаній чи посади виконуваній роботі внаслідок недостатньої кваліфікації або стану здоров'я, що перешкоджають продовженню даної роботи, а також поновлення на роботі працівника, що раніше виконував цю роботу, провадиться лише у виняткових випадках і не допускається без працевлаштування. Ця вимога закріплена у ст. 198 КЗпП України.

Відповідно до судової практики звільнення молодих працівників по мотивах невідповідності займаній посади внаслідок недостатньої кваліфікації є неприпустимим, якщо буде встановлено, що вони не змогли опанувати технікою виробництва через відсутність достатнього досвіду і навичок у праці або не в змозі справитися з дорученою їм роботою в зв'язку з недостатнім виробничим стажем і т.п.

Щодо випадків звільнення з ініціативи роботодавця за п. 1 ст. 40 КЗпП України, відзначимо, що звільнення неповнолітнього у даному випадку відповідає інтересам власника. Для нього набагато вигідніше залишити на роботі тих осіб, що більш продуктивно працюють, мають багатий виробничий досвід і більш високу кваліфікацію. Однак у тому випадку, якщо продуктивність праці і кваліфікація неповнолітнього працівника є рівною стосовно інших повнолітніх працівників – доцільніше надати можливість працювати саме неповнолітньому.

Необхідно відзначити важливу гарантію охорони трудових прав підлітків, установлену статтею 199 КЗпП України. Відповідно до неї батьки, усиновителі і піклувальники неповнолітнього, а також державні органи, посадові особи, на яких покладений нагляд і контроль за дотриманням законодавства про працю, мають право вимагати розірвання трудового договору з неповнолітнім, у тому числі і строкового, якщо продовження його дії загрожує здоров'ю неповнолітнього чи порушує його законні інтереси. При звільненні неповнолітнього у цьому випадку необхідно зажадати в його ініціаторів доказів наявності погрози інтересам неповнолітнього.

Необхідно відзначити, що діюче трудове законодавство не встановлює способів захисту неповнолітнім свого права на працю у випадку зловживання правами з боку батьків і інших ініціаторів розірвання трудового договору. Найбільш доцільним у даному випадку варто визнати судовий порядок

розгляду суперечки про залишення працівника на роботі у випадку його незгоди з пред'явленою вимогою.

Список літератури

1. Селецький О. В. Правове регулювання праці неповнолітніх відповідно до європейських стандартів та національного законодавства України / О. В. Селецький // Вісник Чернігівського державного інституту права, соціальних технологій та праці (серія Право. Економіка. Соціальна робота. Гуманітарні науки). – 2010. - № 2. – С. 129-137.
2. Кодекс законів про працю України : затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50 (Додаток). – Ст. 375.
3. Греков І. Співвідношення волі й волевиявлення при розірванні трудового договору з ініціативи працівника / І. Греков // Право України. – 1996. – № 6. – С. 31-33.

УДК 349.2

Огій Н. А., студентка гр. ПРС-162

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ

Зі складною соціально-економічною ситуацією у нашій державі, праця підлітків стає звичною справою. Діти, задля того щоб забезпечити себе та свою родину, працюють як і нелегально або законно працевлаштовуються. Ось чому визначення особливостей регулювання відносин в сфері працевлаштування неповнолітніх та визначення цих особливостей є актуальним сьогодні.

Конституцією України [1] передбачено, що кожен має право на працю та право на вибір сфери діяльності, тому можна сказати, що особа яка бажає працювати може знайти собі роботу і в тому числі неповнолітня особа.

Дослідження проблем, пов'язаних з працею неповнолітніх можна знайти у працях таких науковців як Ф. Арт'ємова, Л. Ніконолова, А. Пархоменко, О. Зозуля, І. Галкіна, В. Короткова, В. Кондратьєв, Г. Коваль, В. Льовіна, В. Керецман, О. Семерак, В. Венедиктов та інші. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень, сама проблема працевлаштування молоді у комплексі досліджувалася.

Кодекс законів про працю України в свою чергу встановлює правовий статус працюючої молоді вказуючи на те, що молодь має право на працю [2] з 16 років, а у випадку дозволу батьків – з 15 років. При цьому Цивільний кодекс України [3] передбачає, що з моменту того як особа почала працювати за трудовим договором, вона набуває повної цивільної дієздатності. Тому як на мене набуття статусу працівника розширює можливості неповнолітньої особи у об'ємі своїх прав.

Аналіз КЗпП показує, що неповнолітнім надається ще і комплекс пільг, серед яких: надання щорічної відпустки у період який обирає особа; заборона залучати працівників молодше вісімнадцяти років до нічних, надурочних робіт і робіт у вихідні дні(на мою думку це також можна вважати пільгою) та інші, а також наявна в кодексі роботи, на яких забороняється застосування праці осіб молодше вісімнадцяти років. Низкою підзаконних нормативних актів встановлені нормативи по відношенню до неповнолітніх осіб: наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження граничних норм підймання і переміщення важких речей неповнолітніми» від 22 березня 1996 р. № 59, наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Переліку важких робіт і робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці неповнолітніх» від 31 березня 1994 р. № 46, наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку проведення медичних оглядів працівників певних категорій» від 21 травня 2007 р. та ін.

За загальним правилом з неповнолітніми особами при працевлаштування укладають трудовий договір з попереднім медичним оглядом, але як свідчить практика, саме медичний огляд неповнолітнього працівника самого керівника особливо не цікавить. Існує багато випадків коли самого працівника не попереджують про шкідливість умов праці.

До найчастіше порушуваного трудового законодавства для неповнолітніх пов'язано: по-перше з їх працею в шкідливих умовах; по-друге з тривалістю робочого дня; по-третє неналежним веденням обліку та затримкою у виплаті зарплати, а боротьба з цими порушеннями залишається слабкою і її рівень не запобігає новим порушенням.

Основною проблемою у використанні праці неповнолітніх, крім необізнаності своїх прав неповнолітніми та їх батьками, є також здійснення належного контролю з боку державних органів за нелегальним працевлаштуванням, через яке більшість неповнолітніх залишаються безправними, а отже, і соціально незахищеними. З цього випливає, що можливість притягнути за порушення трудового законодавства до відповідальності несумлінних роботодавців можливо, як правило, за умови звернення до правоохоронних органів самих неповнолітніх або їх батьків [4, с. 299].

З наведеного вище випливає, що в Україні немає досконалої ні системи законодавства про працю неповнолітніх ні якісного державного регулювання у цілому тому все більше і більше дітей працюють на тіньовому ринку праці при цьому велика кількість їх може травмуватися так як забезпечення охорони праці недосконале. Тому і виникає необхідність вивчення та покращення системи працевлаштування осіб які не досягли 18 років так як їх потенціал є досить значним.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. - № 50. - Ст. 375.

3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. - Ст. 356.

4. Маліновська Т. М. Особливості експертного дослідження в галузі охорони праці та безпеки життєдіяльності неповнолітніх [Електронний ресурс] / Т. М. Маліновська, В. О. Дмитрієв // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. - 2016. - Вип. 16. - С. 297-304. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpsek_2016_16_40.

УДК 349.2

Петренко І. В., студент гр. ПР-141

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., доцент, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПОНЯТЬ «ОПЛАТА ПРАЦІ» ТА «ЗАРОБІТНА ПЛАТА» В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку Україна переживає складний шлях реформування законодавства, викликаний політичними, соціальними, економічними та іншими причинами. Поряд з реформуванням, також відбувається стрімкий перехід країни до ринкової економіки, який в першу чергу ставить завдання чіткого розмежування основних теоретичних та правових засад трудового права і законодавства в цілому. Тому, на мій погляд доцільно провести чітку паралель між поняттями "оплата праці" та "заробітна плата", яка дасть змогу легко відрізнити, та розмежувати ці дві концепції.

Питаннями оплати праці та заробітної плати займалися такі вчені, як: Р. З. Лівшиць, С. С. Каринський, І.О. Процевський, І. Г. Козуб та інші.

Конституція України гарантує право кожного на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він добровільно обирає або на яку добровільно погоджується. Держава створює умови для здійснення громадянами права на працю, гарантує рівні можливості у виборі професії та роду трудової діяльності, реалізує програми професійно-трудоного навчання, підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до суспільних потреб. Використання примусової праці суворо забороняється [1].

Шляхом реалізації свого права на працю, будь-яка особа обов'язково зустрічається з двома поняттями, якими є "оплата праці" та "заробітна плата". Ці концепції на перший погляд є схожими, тому не випадково багато людей та вчених їх ототожнюють. Наприклад: Р.З. Лівшиць, зосередивши увагу на відносинах оплати праці у монографії "Заработная плата в СРСР. Правовое исследование", автор розкриває зміст терміну "заробітна плата" як винагорода за працю. Дослідивши ознаки, які відрізняють заробітну плату з-поміж інших винагород, він дає визначення заробітної плати: "це винагорода, яку підприємство, установа повинно виплатити робітникам та службовцям за їх працю впродовж встановленого робочого часу відповідно до кількості та якості праці на підставі заздалегідь визначених норм та розцінок" [2, с. 27].

Але, вчений залишає поза увагою поняття оплати праці і порівнює його з заробітною платою, зв'язуючи ці поняття: "заробітна плата - складна за складом категорія, в процесі зростання розмірів оплати праці кожна із складових заробітної плати відіграє свою роль" [2, с. 224].

С. С. Каринський у монографії "Оплата труда в промышленности" теж ототожнював ці поняття, про що свідчить його записи: "головну частину заробітної плати робітників та службовців становить оплата праці за державним тарифом" [3, с. 38]. Також, в енциклопедичному словнику "Трудове право" вчений висловлює думку про те, що "державне регулювання заробітної плати - це діяльність держави щодо управління системою організації оплати праці" [4, с. 95].

Поряд з роботами Р.З Лівшиця та С.С. Каринського, на увагу заслуговує праця О.І. Процевського, який вперше почав розмежовувати поняття "оплата праці" та "заробітна плата", вчений звернув увагу на те, що при ототожненні визначених понять недооцінюється значення та роль процесу праці, а перевага надається його кінцевій меті. У своїй монографії "Заработная плата и эффективность общественного производства" він стверджує, що поняття заробітна плата є більш вузьким, а тому "охоплює застосування всієї сукупності відносин оплати праці до конкретного працівника". На його думку різниця між заробітною платою та оплатою праці, полягаю в тому, що "заробітна плата - це винагорода яка виплачується працівнику за вже досягнуті результати трудової діяльності", а "оплата праці - це показник можливого, це те, чого працівник може досягнути, якщо успішно та добросовісно виконає свої обов'язки" [5, с. 91].

Що стосується законодавства, то в різних нормативних актах України поняття заробітної плати та оплати праці також ототожнюються. В багатьох законодавчих актах, які стосуються оплати праці, визначено лише суть поняття заробітна плата. Прикладом такого визначення є чинний Кодекс законів про працю (КЗпП), глава VII під назвою "Оплата праці" містить лише поняття заробітної плати: "Заробітна плата - це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу" (ст. 94) [6], стосовно визначення "оплати праці" законодавець нічого не говорить. Таке визначення міститься в Законі України "Про оплату праці", але воно практично дублює КЗпП. Відповідно до Закон України "Про оплату праці" оплата праці - це будь-який заробіток, обчислений, як правило, в грошовому виразі, який за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану роботу або надані послуги.

І.Г. Козуб стверджує, що з позиції правового аспекту термін "оплата праці" ширший і його цільове призначення спрямоване на організацію оплати праці, регламентацію її окремих елементів та всієї системи правових засобів у цій сфері, тоді як поняття "заробітна плата" на право окремого працівника отримувати грошову винагороду [7, с. 61].

Стосовно моєї думки, то я схильна до того, що заробітна плата є складовою частиною оплати праці. Оскільки, Закон України "Про оплату

праці" у ст. 4 визначає, що джерелом коштів на оплату праці працівників госпрозрахункових підприємств є частина доходу та інші кошти, одержані внаслідок їх господарської діяльності [8]. Дивлячись на це, можна стверджувати, що закон все таки розмежує оплату праці та заробітну плату, хоч і не визначає поняття першого і якщо, таке розмежування присутнє, то "заробітна плата" буде складовою "оплати праці".

Спираючись на вищезазначене можна зробити висновок, що на даний час у нашій країні немає чіткого розмежування таких понять, як "заробітна плата" та "оплата праці". Одні вчені ототожнюють дані поняття, висловлюючи свою аргументи, інші, стверджують, що оплата праці є більш ширшим поняттям і в включає в себе заробітну плату. На нашу думку, спираючись на Закон України "Про оплату праці" можна зробити висновок про те, що заробітна плата є складовою оплати праці.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
2. Лившиц Р. З. Заработная плата в СРСР. Правовое исследование / Р. З. Лившиц. - М.: Наука, 1972. – 271 с.
3. Каринский С. С. Оплата труда в промышленности: правовые вопросы / С. С. Каринский. - М.: Юрид лит., 1971. - 200 с.
4. Трудовое право. Энциклопедический словарь / Гл. ред. Иванов С. А. - М.: Советская Энциклопедия, 1979. - 528 с.
5. Процевский А. И. Заработная плата и эффективность общественного производства / А. И. Процевский. - Х., Высшая школа, 1975. - 168 с.
6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. - 1971, додаток до № 50. - Ст. 375.
7. Козуб І. Г. Умова про оплату праці як одна з умов трудового договору / І. Г. Козуб // Підприємництво, господарство і право. - 2013. - № 3. - С. 59-63.
8. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 року № 108/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 17. - Ст. 121.

УДК 349.22-056.26

Пискун О. М., студентка гр. УП-142

Науковий керівник: Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПИТАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ ТА ЧАСУ ВІДПОЧИНКУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Особливою категорією населення, яка володіючи усією повнотою соціально-економічних прав і свобод може їх реалізувати нарівні з іншими громадянами лише при створенні державою відповідних умов є інваліди – особи зі стійким розкладом функцій організму, що при взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження їх життєдіяльності. В сучасних умовах одним із важливих напрямів державної політики є забезпечення та

охорона прав осіб з інвалідністю. Відповідно до Закону України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» діяльність держави щодо інвалідів виявляється у створенні правових, економічних, політичних, соціальних, психологічних та інших умов для забезпечення їх прав і можливостей нарівні з іншими громадянами для участі в суспільному житті.

Відповідно до чинного національного законодавства з метою реалізації творчих і виробничих здібностей інвалідів та з урахуванням індивідуальних програм реабілітації їм забезпечується право працювати на підприємствах, в установах, організаціях а також займатися підприємницькою та іншою трудовою діяльністю, яка не заборонена законом [1]. Слід відмітити, що при здійсненні особами з інвалідністю, гарантованого Конституцією України, права на працю виявляється ряд особливостей, серед яких слід відмітити особливості правового режиму робочого часу та часу відпочинку.

Кодексом законів про працю України визначаються такі види робочого часу: нормальний, скорочений та неповний. Відповідно до статті 50 КЗпП, нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Скорочений робочий час встановлюється КЗпП та іншими нормативно - правовими актами для деяких категорій працюючих і не може перевищувати 36 або 24 години на тиждень. До них належать: 1) працівники віком від 16 до 18 років та віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул); 2) працівники, зайняті на роботах з шкідливими умовами праці; 3) окремі категорій працівників, а саме вчителі, лікарі та інші; 4) жінки, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда (встановлюється за рахунок власних коштів). У листі Міністерства соціальної політики України «Про працю інвалідів» вказано, що тривалість скороченого робочого часу для працівників-інвалідів не встановлена жодним законодавчим актом, в т.ч. ні статтею 51 КЗпП України, ні Законом України "Про охорону праці". Тому, якщо у рекомендаціях МСЕК зазначено, що працівник-інвалід може працювати за своєю посадою на умовах "скороченого робочого дня", роботодавець на прохання інваліда зобов'язаний встановити йому неповний робочий час відповідно до ст. 172 КЗпП. Для цього працівник-інвалід подає заяву про встановлення неповного робочого часу, а роботодавець видає відповідний наказ. У разі незгоди інваліда на переведення його на неповний робочий день роботодавець не має права в односторонньому порядку встановити йому неповний робочий день.

Неповний робочий час може встановлюватися за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом як при прийнятті на роботу, так і згодом. Неповний робочий час може встановлюватися шляхом зменшення тривалості щоденної роботи, кількості днів роботи протягом тижня чи одночасно шляхом зменшення і кількості годин роботи упродовж дня, і кількості робочих днів впродовж тижня. Роботодавець зобов'язаний встановити неповний робочий день або неповний робочий тиждень, якщо про це просить вагітна жінка, жінка, яка має дитину віком до 14 років або дитину-інваліда, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї

відповідно до медичного висновку. Оплата праці в цих випадках провадиться пропорційно відпрацьованому часу або залежно від виробітку.

Також відповідно до ст. 55 і ст. 63 КЗпП роботодавець має право залучати осіб з інвалідністю до роботи в нічний час або до надурочних робіт лише за їх згоди.

Для осіб з інвалідністю також характерні особливості відпочинку, які регулюються статтями 66-84 КЗпП. Що стосується щорічної відпустки, то працівники-інваліди мають право на відпустку (як основну, так і додаткову) більшої тривалості, ніж інші працівники. Відповідно до Закону «Про відпустки» для інвалідів I та II груп тривалість щорічної основної відпустки 30 календарних днів, а тривалість щорічної додаткової відпустки (без збереження зарплати) - 60 календарних днів, для працівників III групи інвалідності - 26 і 30 календарних днів відповідно. Особливість надання щорічної відпустки в перший рік роботи працівника-інваліда полягає в тому, що такий працівник може отримати відпустку в будь-який зручний для нього час. Це означає, що право на відпустку працівник-інвалід має вже до закінчення шестимісячного строку (ст. 10 Закону України «Про відпустки»).

Оскільки тривалість відпустки встановлено з розрахунку на рік, то працівник-інвалід може за своїм бажанням розбити і використати її частинами протягом року. Крім того, як і всі інші працівники, працівники-інваліди можуть претендувати на неоплачувану відпустку за згодою сторін тривалістю не більше 15 днів (ст. 26 Закону України «Про відпустки»).

Отже, зважаючи на те, що особи з інвалідністю мають певні особливості при встановленні норм робочого часу та відпочинку, то чинне законодавство покладає на працедавця різні обов'язки, що не суперечать не тільки юридичним нормам, а й моральним імперативам.

Список літератури

1. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // ВВР України. - 1971 - додаток до № 50. - Ст. 375.
2. «Про працю інвалідів» лист Міністерства соціальної політики України від 28.12.2011 р. № 376/13/133-11.

УДК 349.232

Півень Б. О., студент гр. ПР-153

Науковий керівник: Денисенко К. В., асистент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО РОЗМЕЖУВАННЯ ТЕРМІНІВ «ОПЛАТА ПРАЦІ» ТА «ЗАРОБІТНА ПЛАТА»

Терміни «заробітна плата» і «оплата праці» одночасно застосовуються у трудовому праві, а тому існує сенс провести певне розмежування даних термінів.

У трудовому законодавстві України для позначення винагороди, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу, використовуються два терміни: "заробітна плата" та "оплата праці".

З точки зору прав та обов'язків сторін трудових правовідносин, терміни вважаються синонімами, тому не випадково, що в багатьох нормативно-правових актах при визначенні однієї з категорій використовується інша і навпаки. Зокрема, у Правилах організації статистичної звітності, що подається до Національного банку України, затверджених постановою правління Національного банку України від 19 березня 2003 р. № 124, оплата праці визначається як заробітна плата та інші виплати, отримані робітниками і службовцями. У буквальному сенсі "заробітна плата" — це об'єкт правовідносин, а "оплата праці" - це дія роботодавця щодо виконаної працівником роботи [1].

Відповідно до положень КЗпП України, заробітна плата — це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому вираженні, яку за трудовим договором власник або повноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Принципово схоже визначення міститься і вст. 1 Конвенції МОП № 95 "Про захист заробітної плати" 1949 р. (ратифікована Україною 30 червня 1961 р.). Відповідно до неї термін "заробітна плата" означає, незалежно від назви й методу обчислення, будь-яку винагороду або заробіток, які можуть бути обчислені в грошах, і встановлені угодою або національним законодавством, що їх роботодавець повинен заплатити, на підставі письмового або усного договору про наймання послуг, працівникові за працю, яку виконано чи має бути виконано, або за послуги, котрі надано чи має бути надано [2; 3].

Аналізуючи праці науковців та вчених можна помітити те, що вчені досі не досягнули однастайності в розумінні змісту окреслених термінів.

Щодо вживання термінів в літературі радянського періоду «оплата праці» і «заробітна плата», то заробітна плата вважалась «специфічною формою» винагороди за працю робітників і службовців, яку відділяли від інших форм винагороди за працю. Г. К. Москаленко, Р. З. Лівшиць, М. Г. Александров, пояснюють це тим, що заробітна плата сплачувалась за «живу працю», тобто було регулювання процесу праці та його оцінка [4, с. 180].

Відмінність оплати праці в радянський період полягала в тому, що вона сплачувалась не за «живу працю», процес праці, а за кінцевий результат. Також оплата праці мала як натуральний, так і грошовий характер, а заробітна плата тільки грошовий.

Наука теперішнього часу не дає єдиного розуміння термінів «оплата праці» і «заробітна праці». Наприклад, Н. Б. Болотіна впевнена, що нині в законодавстві терміни «оплата праці» і «заробітна плата» застосовуються як синоніми [5, с. 299].

С. М. Прилипко та О. М. Ярошенко в підручнику «Трудове право України» також наголошують, що в трудовому законодавстві для позначення винагороди, яку роботодавець виплачує працівникові за виконану роботу

згідно з трудовим договором, використовуються два терміни: «оплата праці» та «заробітна плата» [6, с. 180].

Щодо суперечності застосування даних термінів в законодавстві, автори «Науково-практичного коментарю до законодавства України про працю» В. Г. Ротань, І. В. Зуб і О. Є. Сонін вважають, що з часів соціалізму категорії заробітної плати й оплати праці досить чітко розмежовували, але зараз підстави для такого розмежування зникли і «з точки зору прав та обов'язків сторін трудового договору поняття „заробітна плата” і „оплата праці” є синонімами. Різниця між ними полягає лише в тому, що поняття заробітної плати акцентує увагу на об'єкті правовідносин між працівником і власником, а категорія оплати праці вказує на дію власника, яку він повинен здійснити в силу наявності трудових правовідносин (оплатити працю)» [7, с. 300].

На мою думку термін «заробітна плата» є менш ширшим, оскільки він передбачає тільки винагороду працівників за працю, на відмінну від «оплати праці», що передбачає не тільки «дію власника» щодо безпосередньої виплати грошової винагороди за виконану працю працівнику, як це вважають деякі фахівці, а й процес регулювання певних відносин щодо оплати праці, наприклад, організацію виплати заробітної плати за різними системами оплати, за певними умовами, за визначеними строками, за певними юридичними фактами в процесі праці (брак, простій, переведення на іншу роботу та ін.).

О. І. Процевський, у своїй праці «Визначення права на заробітну плату» підкреслює, що «для найпростішого розуміння співвідношення оплати праці і заробітної плати їх можна порівняти з категоріями можливості та дійсності. Можливість характеризує ступінь, тенденцію розвитку такого явища, яким є оплата праці, це шанс, який можна отримати за певних умов. Дійсність – це результат реалізації можливості, це вже об'єктивно наявна, зароблена працівником сума (заробітна плата) як винагорода в грошовому виразі. Для перетворення правової можливості (оплати праці) у правову дійсність (заробітну плату) потрібен юридичний факт, наявність якого і впливає на коло та зміст прав і обов'язків сторін трудового договору. Саме праця та її результат як юридичний факт трансформують правову можливість у правову реальність, тобто оплату праці в заробітну плату» [8, с. 16-17].

Таким чином, коли в нормативно-правових актах уживається термін «оплата праці», то мається на увазі система норм права, на підставі яких формується правовий механізм вартісної оцінки виконання майбутньої роботи та на підставі яких будуть регулюватися відносини сторін трудового договору. Тобто оплата праці – це змодельована з урахуванням певних умов вартісна оцінка тієї роботи, яка обумовлена в трудовому договорі. Коли ж у нормативно-правових актах уживається термін «заробітна плата», то мова йде про винагороду, як правило, у грошовому виразі за вже виконану роботу з дотриманням умов, які сформульовані в нормах про оплату праці».

В ст. 1 Закону України «Про оплату праці» цього закону, що має назву «Заробітна плата», подано визначення заробітної плати як винагороди, що обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором

власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. У ст. 2 закону, що має назву «Структура заробітної плати», визначається структура заробітної плати, визначення якої надано за логікою законодавця у ст. 1. Отже, в цю структуру входять: основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до основних норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців; додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад установлені норми за трудові успіхи та винахідливість і за особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантії та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством; премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань та функцій; інші заохочувальні компенсаційні виплати, до яких належать виплати у формі винагород за підсумками роботи за рік, премії за спеціальними системами й положеннями, компенсаційні й інші грошові та матеріальні виплати, які не передбачені актами чинного законодавства або які провадяться понад встановлені зазначеними актами норми. Зі змісту вказаних норм виходить, що роботодавець повинен виплачувати працівнику заробітну плату як винагороду за виконану роботу згідно зі ст. 1, яка складається з усіх виплат, що передбачаються в ст. 2. Але така сукупність виплат у структурі заробітної плати конкретного працівника навряд можлива протягом усього його трудового стажу. Тобто зміст ст.2 не є коректним відносно ст. 1 Закону «Про оплату праці». Тому в ст. 2 має вживатися не термін «заробітна плата» при визначенні всіх виплат, які може отримати працівник протягом реалізації своєї трудової функції при настанні певних юридичних фактів, а інший термін, який з точки зору свого правового змісту може правомірно означати всю сукупність означених виплат [9].

Можна зробити висновок, що «оплата праці» та «заробітна плата», мають різне визначення. Більш широким є термін «оплата праці», а «заробітна плата» вужчим.

Отже, заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором власник або уповноважений ним орган виплачує працівникові за виконану ним роботу. Оплата праці – це сукупність обчислених, як правило, в грошовому виразі, грошових виплат, які працівник зможе отримати у процесі реалізації трудових функцій.

Список літератури

1. Правила організації статистичної звітності Національного банку України / постанова правління Національного банку України / від 19 березня 2003 р. № 124.
2. Кодекс законів про працю України // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – Додаток до № 50. – Ст. 375.
3. Про охорону заробітної плати : Конвенція МОП № 95 // Законодавство України про працю : зб. нормат. актів. Кн. 2. Робочий час. Час відпочинку. Оплата праці. Гарантійні та компенсаційні виплати : станом на 25 травня 2005 р. – 704 с.
4. Лившиц Р. З. Заработная плата в СССР : правовое исследование / Р. З. Лившиц. – М. : Наука, 1972. – 272 с.
5. Болотіна Н. Б. Трудове право України : підручник / Н. Б. Болотіна, Г. І. Чанишева. – 2-ге вид., стер. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2001. – 564 с.

6. Прилипко С. М. Трудове право України : Підручник. – 3-те вид., перероб. і доп. / С. М. Прилипко, О. М. Ярошенко. – Х. : ФІНН, 2010. – 752 с.
7. Ротань В. Г. Науково-практичний коментар законодавства України про працю / В. Г. Ротань, І. В. Зуб, О. Є. Сонін. – 14-те вид., переробл. та допов. – К. : Алерта ; ЦУЛ, 2011. – 672 с.
8. Процевський О. І. Визначення права на заробітну плату / О. І. Процевський // Юрид. вісн. України. – 2008. – № 1. – С. 16–18.
9. Про оплату праці : Закон України від 24 березня 1995 р. № 108/95–ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 17.

УДК 349.2

Полятикіна А. В., студентка гр. ПР-134

Науковий керівник: Селецький О. В., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЗМІНА ІСТОТНИХ УМОВ ПРАЦІ ЯК САМОСТІЙНА ФОРМА ЗМІНИ УМОВ ТРУДОВОГО ДОГОВОРУ

В Україні трудові відносини щодо зміни істотних умов праці регулюються Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП України). Доцільно вважати, що зміною істотних умов праці на підставі передбачених ч. 3 ст. 32 КЗпП України є зміна систем та розмірів оплати праці, пільг, режиму роботи, встановлення або скасування неповного робочого часу, суміщення професій, зміна розрядів і найменування посад та інших істотних умов праці при продовженні роботи за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою [1].

Існує багато теоретичних підходів щодо тлумачення поняття «зміна істотних умов праці». Так, деякі з дослідників зазначають що зміна істотних умов праці породжує на виробництві винятковий характер об'єктивних чинників, оскільки стосується не тільки одного працівника, а трудового колективу чи загалом підприємства [2, с. 243]. До слова, у КЗпП України такі чинники позначають терміном «зміни в організації виробництва і праці».

За загальним правилом про зміну істотних умов праці працівник має бути попереджений не пізніше ніж за 2 місяці. Про початок проведення таких змін роботодавець зобов'язаний повідомити кожного працівника особисто під розписку. Якщо колишні істотні умови праці не може бути збережено, а працівник не згоден на продовження роботи в нових умовах, то трудовий договір припиняється за п. 6 ст. 36 КЗпП України (відмова від продовження роботи у зв'язку із зміною істотних умов праці). У разі, коли зміни в організації виробництва і праці передбачають ліквідацію, реорганізацію, банкрутство або перепрофілювання підприємства, установи, організації, скорочення чисельності або штату працівників, роботодавець вправі з власної ініціативи розірвати як строковий, так і безстроковий трудовий договір на підставі п. 1 ст. 40 КЗпП України.

Аналізуючи праці М. Балюка та Г. Гончарової, можна зазначити, що зміни в організації виробництва і праці - це дії власника або уповноваженого ним органу, де кінцевим результатом є інноваційна діяльність, яка спрямована на вдосконалення виробництва підприємства, установи, організації, покращення рівня продуктивності, показників, створення безпечних умов праці, поліпшення санітарно-гігієнічних умов тощо [3, с. 33].

Варто наголосити, що відповідно до ч. 3 ст. 32 КЗпП України при зміні істотних умов праці працівник продовжує виконувати роботу за тією ж спеціальністю, кваліфікацією чи посадою [1]. Тобто, передбачається зміна лише умов праці, а не роботи чи посади. Роботодавець не вправі без згоди працівника змінювати, приміром, його розряд. Окрім цього, у п. 31 Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами трудових спорів» зазначено: «Якщо при розгляді трудового спору буде встановлено, що зміна істотних умов трудового договору проведена не у зв'язку із зміною в організації виробництва і праці на підприємстві, в установі, організації, то така зміна з урахуванням конкретних обставин може бути визнана судом неправомірною з покладанням на роботодавця обов'язку поновити працівникові попередні умови праці» [4].

Загалом законодавець виділив наступні умови, за яких відповідні зміни умов трудового договору вважатимуться такими, що відбулися:

- наявність змін в організації виробництва і праці;
- продовження роботи працівником за тією самою спеціальністю, кваліфікацією чи посадою;
- повідомлення працівника про зміну істотних умов праці не пізніше, як за два місяці [1].

Як показує практика зарубіжних країн, питання щодо зміни істотних умов праці є актуальним і має випадки застосування у разі проведення істотних змін в організації виробництва і праці. Так, за законодавством Німеччини у разі запланованих змін на виробництві чи підприємстві, де працює більш як двадцять найманих працівників, роботодавець зобов'язаний своєчасно проінформувати працівників про майбутні зміни, обговорити з ними і розробити план заходів у соціальній сфері. Якщо не було досягнуто згоди між представниками роботодавця та працівниками щодо плану соціальних заходів у зв'язку з передбачуваними змінами або ж щодо компенсаційних виплат працівникам, як посередник у договірному процесі може виступити президент біржі праці відповідної федеральної землі. Якщо ж і тут домовитися не вдалося, то працівники мають право звернутися до узгоджувальної інстанції, яка і схвалює своїм рішенням план соціальних заходів. У випадку ухилення роботодавця від участі при вирішенні цього питання та наступному звільненні працівників, останні можуть звернутися до суду з вимогою сплати їм компенсації та захисту порушених трудових прав [5, с. 163]. Отже, можна побачити як закріплені відповідні гарантії трудових прав при зміні істотних умов праці на прикладі Німеччини. В законодавстві України, на жаль, таких положень немає.

Хоча для окремих категорій працівників, частиною 3 статті 11 Закону України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні» від 16 грудня 1993 року передбачено додаткові гарантії реалізації трудових прав при проведенні роботодавцем змін істотних умов праці, а саме: «Переведення працівника похилого віку і працівника передпенсійного віку з одного робочого місця на інше не допускається без його згоди, якщо при цьому змінюються істотні умови праці» [6].

Проаналізувавши вище зазначене можна зробити висновок, що поняття «зміна істотних умов праці» має свої особливості та відмінності, наприклад, від іншої зміни умов трудового договору, як переведення працівника на іншу роботу. Найсуттєвішим є те що, у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці допускається зміна істотних умов праці з ініціативи роботодавця без згоди працівника. Але у разі відмови прийняття таких змін останнім, за його волевиявленням допускається припинення трудового договору.

Список літератури

1. Кодекс законів про працю України : затв. Законом УРСР від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. – № 50 (Додаток). – Ст. 375.
2. Парпан Т. Зміна істотних умов праці: правові наслідки / Т. Парпан // Матеріали VIII регіон. наук.-практ. конф. «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». - Львів : Юридичний фак.-т ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – С. 243-244.
3. Балюк М. Зміни в організації виробництва і праці та соціальне партнерство / М. Балюк, Г. Гончарова // Право України. - 1996. - № 11. – С. 33-37.
4. Про практику розгляду судами трудових спорів : постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.1992 р. № 9 [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>.
5. Ламперт Хайнц. Социальная рыночная экономика. Германский путь. - М. : Дело ЛТД, 1994. - 224 с
6. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16.12.1993 р. № 3721-XII [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3721-12>.

УДК 349.2

Приходько Д. Д., студентка гр. МТПРп-161

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., доцент, професор кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА ЗАХИСТ ТРУДОВИХ ПРАВ ЖІНОК В УКРАЇНІ

Станом на сьогоднішній день ринок праці України характеризується високим ступенем залучення жінок до праці. Перед українськими жінками постало багато проблем на шляху до повної та рівної участі на ринку праці. Актуальність даної проблеми оцінюється настільки високо у зв'язку з порівняно високим рівнем безробіття в Україні зазначеної категорії громадян,

а саме їх низьким попитом на ринку праці, яку відчувають працюючі жінки України. Особливістю такої категорії населення, як жінки, в період нинішнього соціальної кризи ця частина населення є найбільш вразливою до впливу негативних виробничих факторів, таких як важкі навантаження, шкідливі (небезпечні) умови праці і потребує особливого захисту, в тому числі і в сфері трудових правовідносин. Питання про правове регулювання праці жінок є суто внутрішньодержавним питанням, оскільки жінки потребують підвищеного захисту з боку держави. Створення особливої охорони праці жінок одна з найактуальніших соціальних проблем сучасності для віх держав світу і вимагає належної уваги з боку законодавця, оскільки правильна раціональна організація праці жінок, що забезпечує максимальне збереження та охорону їхнього здоров'я в подальшому стане запорукою щасливого та здорового майбутнього покоління та самої країни.

Дану тему досліджувало багато українських науковців та вчених таких як: В. Я. Бурак, Н. М. Хуторян, Ю. В. Баранюк, А. Ю. Бабаскін, П. Д. Пилипенко, В. В. Жернаков, О. М. Руднева, Н. Б. Болотіна, М. М. Грекова та багато інших, які провели аналіз правового регулювання соціально-трудових відносин, виявили особливості правового регулювання окремих видів трудових відносин, розглянули загальні питання захисту в трудовому праві і, зокрема, питання правового захисту трудових прав жінок. Але до сих пір немає комплексного дослідження, яке було б присвячене тільки зазначеній проблематики, а є лише теоретичні дослідження, предметом яких виступали окремі аспекти охорони трудових прав жінок.

Серед основних причин дискримінації жінок може мати місце під час вступу на роботу, в процесі освіти і професійного навчання, в оплаті праці, молоді жінки які не мають дітей, а також може проявлятися у вигляді професійної сегрегації. Більшість жінок працює в дефіцитних і кризових галузях матеріального виробництва, на посадах, що не вимагають високої кваліфікації в бюджетній сфері. Дискримінація може бути відкритою, як, наприклад, вікова межа при прийомі на роботу, а може приймати більш приховані форми, такі як твердження, що у людей старшого віку відсутній потенціал професійного зростання або що вони мають у своєму розпорядженні дуже великим досвідом. Вимоги щодо зовнішності теж можуть стати причиною, навіть якщо жінки повністю відповідають посаді з професійної точки зору. Широко поширена серед роботодавців практика, що базується на сімейному стані та родинних обставинах, які використовують за для власних цілей. В результаті жінки все більше витісняються в низькооплачувані сферу послуг.

Багато країн світу зіткнулись з проблемою низької оплати праці жінок, подвійного навантаження та інших проблем. М. М. Грекова зазначає, що найбільш вдалий досвід регулювання праці жінок в Німеччині – право на оплату по догляду за дитиною мають всі жінки, незалежно від того чи був укладений трудовий договір, чи ні; значна кількість прав належить вагітним

жінкам та жінкам, що мають дітей [1, с.141]. Така країна як Угорщина взяла напрямок на політику, при якій жінкам економічно не вигідно знаходитися у відпустці по догляду за дитиною та вдосконалила систему закладів дошкільної освіти [2, с. 20]. В країнах Заходу йде процес поступового скасування юридичних актів, що встановлюють спеціальну охорону праці жінок (це не відноситься до охорони праці вагітних жінок і жінок-матерів). Головний аргумент в сторону такого скасування - негативний вплив законодавства про охорону праці жінок на їх зайнятість і принципова неприйнятність в сучасних умовах. Великобританія взагалі скасувала статті щодо охорони праці жінок, як такі, що не відповідають сучасності та несуть дискримінаційний характер [3, с. 492]. Як бачимо, в різних країнах зовсім різні підходи до регулювання праці жінок.

В Україні на законодавчому рівні особливості правового регулювання праці жінок відображені в Конституції України в якій виокремлюється окрема категорія працівників – жінки, яка зазначає в ст. 43 використання праці жінок на небезпечних для їхнього здоров'я роботах забороняється [4, с. 15]. Також регулює Кодекс законів про працю України (далі- КЗпП), який виступає основним регулятором трудових відносин праці жінок в даному нормативно правовому акті відведена окрема глава XII, яка її регулює [5, с. 77]. Для них встановлюються спеціальні норми охорони праці, ніж для інших категорій працівників. Це пов'язано з їх психологічним, фізіологічними та іншими особливостями.

Власне праця жінок розглядається вченими-трудовами переважно в двох аспектах: захист трудових прав та гарантії права жінок на працю. При цьому гарантії поділяються на загальні (для всіх працівників) і спеціальні (тільки для жінок).

Відповідно до КЗпП закріплена низка норм захисту трудових прав жінок, які зводяться до:

- 1) заборона застосування праці жінок на важких та шкідливих для здоров'я роботах (ст. 174);
- 2) обмеження щодо роботи у нічний час (ст. 175);
- 3) заборона залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років до нічних, надурочних робіт та у відрядженнях, переведення таких жінок на легшу роботу (ст. 176);
- 4) обмеження залучення жінок, що мають дітей віком від трьох років до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів тільки з їх згодою (ст. 177);
- 5) надання різних видів соціальних відпусток: у зв'язку з вагітністю та пологами та для догляду за дитиною, по догляду за дитиною до досягненню нею трирічного віку, у зв'язку з усиновленням дитиною (ст. 179, 182);
- 6) додаткові гарантії при прийомі на роботу та звільненні жінок, що мають дітей [5].

Законодавство України обмежує або забороняє застосування праці жінок на визначених видах робіт, які становлять небезпеку для їх здоров'я.

Ці обмеження встановлюються введенням переліку робіт, на яких застосування праці жінок обмежується, і переліку робіт, де праця жінок заборонена. В даний час слід керуватися наказом Міністерства охорони здоров'я України № 256 від 29.12.1993 р. «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» [6]. До переліку робіт, на яких праця жінок обмежена, включено 500 видів робіт і професій із 38 виробництв.

В КЗпП закріплені спеціальні юридичні гарантії такі як:

1. Жінки, що мають дітей віком від трьох до чотирнадцяти років або дітей-інвалідів, не можуть залучатись до надурочних робіт або направлятись у відрядження без їх згоди (ст. 177).

2. На підставі медичного висновку жінкам надається оплачувана відпустка у зв'язку з вагітністю та пологами тривалістю 70 календарних днів до пологів і 56 (у разі народження двох і більше дітей та у разі ускладнення пологів - 70) календарних днів після пологів, починаючи з дня пологів (ст. 179).

3. У разі надання жінкам відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами власник або уповноважений ним орган зобов'язаний за заявою жінки приєднати до неї щорічні основну і додаткову відпустки незалежно від тривалості її роботи на даному підприємстві, в установі, організації в поточному робочому році (ст. 180).

4. Жінкам, які усиновили новонароджених дітей безпосередньо з пологового будинку, надається відпустка з дня усиновлення тривалістю 56 календарних днів (70 календарних днів - при усиновленні двох і більше дітей) з виплатою державної допомоги у встановленому порядку.

5. Забороняється відмовляти жінкам у прийнятті на роботу і знижувати їм заробітну плату з мотивів, пов'язаних з вагітністю або наявністю дітей віком до трьох років, а одиноким матерям - за наявністю дитини віком до чотирнадцяти років або дитини-інваліда (ст. 184).

Розглядаючи особливості правового регулювання праці жінок такі науковці як Т. В. Омельченко та Т. В. Усенко вказують на важливість розвитку на сучасному етапі гнучких форм зайнятості. Науковці вважають це однією з основних гарантій, спрямованих на захист прав працюючих жінок. Треба погодитись з думкою вчених в тому, що закріплення законодавчої гарантії, такої як мінімально допустима тривалість робочого тижня (місяця), а також встановлення годинної мінімальної оплати праці сприятиме уникненню дискримінації жінок на ринку праці [7, с. 76].

Багато науковців, говорячи про працю жінок, мають на увазі особливі умови охорони праці цієї категорії працівників. Н. Б. Болотіна зазначає, що з метою фактичного забезпечення рівноправності, з урахуванням особливостей жіночого організму, трудовим законодавством передбачено спеціальні правила охорони праці жінок, пільги і додаткові гарантії їх трудових прав [8, с. 720].

Як бачимо чинне законодавство містить досить широкі права та гарантії для працюючих жінок. Але не всі наковці погоджуються з їх доцільністю та ефективністю. Так на думку І. В. Шульженко, в умовах розвитку ринкової економіки, гарантії, пільги та переваги, які надаються жінкам у трудових правовідносинах, потребують глибокого аналізу та переосмислення. А норми, які містять заборони і обмеження для жінок у трудових правовідносинах, знижують їх конкурентоспроможність на ринку праці [9, с. 20].

При цьому І. В. Шульженко та О. І. Романюк зазначають, що завданням законодавчої влади має стати створення компромісних умов, за яких би жіноча праця була б економічно вигідною і жінкам, і роботодавцям. На сьогоднішній день в Україні простежуються вразливе становище жінок на ринку праці, проблема їхньої зайнятості та працевлаштування в сучасних умовах залишається актуальним і не вирішеним. Вирішення її потребує внесення додаткових змін у вітчизняне законодавство та здійснення гнучкої політики надання в повній мірі захисту, пільг та переваг жінкам щодо зайнятості та працевлаштування [10, с. 135].

Проаналізувавши положення жінок в галузі охорони праці, можна дійти висновку, що на сьогоднішній день на ринку праці склалося положення жінок досить складне, пов'язане з багатьма причинами зокрема дискримінаційного характеру, застарілістю та прогалинами законодавства про працю, невідповідність правового регулювання праці жінок умовам ринкової економіки, відсутність можливостей реалізації трудового потенціалу жінок в повній мірі та інше.

Одними із способів для вирішення проблем у сфері правового регулювання праці жінок є необхідність прийняття нового Трудового Кодексу, відповідно до міжнародних стандартів в якому б закріплювалось ширші права та гарантії захисту трудових прав жінок; також підвищення міри відповідальності роботодавців за порушення законодавства про працю; широка пропаганда економічних і соціальних прав жінок-робітниць і створення дієвого механізму захисту цих прав; створення, поряд з суспільно-політичними, трудових об'єднань жінок в галузях виробництва; шанобливе ставлення до проблем жінки - матері; створення безпечних, здорових умов праці та інше.

Держава повинна розробляти програми щодо поліпшення становища жінок у сфері праці, з охорони праці жінок і активно їх впроваджувати в примусовому порядку в бюджетних організаціях і шляхом економічної зацікавленості в приватному секторі.

Список літератури

1. Грекова М. М. Сучасні тенденції міжнародно-правового регулювання праці жінок / М. М. Грекова // Форум права. - 2012. - № 3. - С. 139-145 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12gmmpg.pdf>.

2. Жінки та чоловіки на ринку праці України. Порівняльне дослідження України та ЄС. - К. : Компанія ВАІТЕ, 2011. - С. 30-33.

3. Котова Л. В. Значення ознаки статі при характеристиці трудової правосуб'єктності працівників / Л. В. Котова // Проблеми права на зламі тисячоліть: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. - Дніпропетровськ: Вид-во ІМА-прес, 2001. - С. 491-493.
4. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
5. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII // Відомості Верховної ради УРСР. - 1971., - дод. до № 50. - Ст. 375.
6. Наказ Міністерства охорони здоров'я України № 256 від 29.12.1993 р. «Про затвердження Переліку важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок» [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Омельченко Т. В. Додаткові гарантії трудових прав жінок: режим неповного робочого часу та гнучкий графік роботи / Т. В. Омельченко, Т. В. Усенко // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2013. - № 27. - С. 73-78.
8. Болотіна Н. Б. Трудове право України: підручник / Н. Б. Болотіна. - 4-те вид., стер. - К. : Вікар, 2006. - 725 с.
9. Шульженко І. В. Правове регулювання праці жінок-працівників органів внутрішніх справ України: автореф. дис ... канд. юрид. наук: 12.00.05 / І. В. Шульженко; Харк. Нац. ун-т внутр. справ. - Х., 2009. - 25 с.
10. Шульженко І. В. Диференціація правового регулювання працевлаштування жінок в умовах ринкових відносин // І. В. Шульженко, О. І. Романюк // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. Сер. : Гуманітарні науки. - 2013. - № 2 (58). - С. 129-137.

Приходько Д. Д., студентка гр. МТПРп-161

Науковий керівник: Рудик В. А., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

НЕСВОЄЧАСНЕ НАДАННЯ ВІДПОВІДІ НА ЗАПИТ ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ОСКАРЖЕННЯ

Закон України «Про доступ до публічної інформації», а також ряд інших законів та підзаконних нормативно-правових актів закріпив чітку та просту процедуру забезпечення надходження інформації від осіб, які нею володіють, – розпорядників інформації до запитувачів інформації – юридичних осіб, фізичних осіб та громадських об'єднань, що не мають статусу юридичних осіб.

Під публічною інформацією, відповідно до вказаного закону розуміють – відображену та задокументовану будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених цим Законом [1].

Однією з форм доступу до інформації закон називає подання інформаційного запиту. Закон України «Про доступ до публічної інформації»

відповідно в ст. 19 визначає запит як прохання особи до розпорядника інформації надати публічну інформацію, що заходиться у його володінні.

Запит на інформацію подається з метою реалізувати конституційне право на отримання інформації, передбачене ст.34 Конституції України і детально врегульоване Законом України “Про доступ до публічної інформації”, звернення – з метою реалізації низки конституційних прав [2].

Сутність запиту полягає в проханні надати інформацію, яка знаходиться у володінні розпорядника. Відповідно до Закону надає можливість доступу до раніше існуючої інформації та не вимагає створення у відповідь на запит нової інформації.

Під зверненнями громадян слід розуміти викладені в письмовій або усній формі пропозиції (зауваження), заяви (клопотання) і скарги ст. 3 Закону України «Про звернення громадян» [3].

Ці форми доступу до інформації відрізняються між собою. В першу чергу своїм змістом: запит – прохання надати інформацію, звернення – прохання вчинити певні дії, викладені у пропозиціях, заявах чи скаргах. Ще однією значною відмінністю між ними є встановлені законодавством строки.

Законодавець встановив строки розгляду запитів на інформацію відповідно до ст. 20:

1. Розпорядник інформації має надати відповідь на запит на інформацію не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту.

2. У разі якщо запит на інформацію стосується інформації, необхідної для захисту життя чи свободи особи, щодо стану довкілля, якості харчових продуктів і предметів побуту, аварій, катастроф, небезпечних природних явищ та інших надзвичайних подій, що сталися або можуть статись і загрожують безпеці громадян, відповідь має бути надана не пізніше 48 годин з дня отримання запиту.

3. Клопотання про термінове опрацювання запиту має бути обгрунтованим.

4. У разі якщо запит стосується надання великого обсягу інформації або потребує пошуку інформації серед значної кількості даних, розпорядник інформації може продовжити строк розгляду запиту до 20 робочих днів з обгрунтуванням такого продовження. Про продовження строку розпорядник інформації повідомляє запитувача в письмовій формі не пізніше п'яти робочих днів з дня отримання запиту [1].

Відповідно до законодавства інформація надається в зазначені вище терміни і абсолютно безкоштовно.

Проте розглядаючи питання протиправної бездіяльності у сфері порушення доступу до інформації, передусім, слід розкрити такий вид порушення прав юридичних осіб, фізичних осіб та громадських об'єднань що не мають статусу юридичних осіб, як несвоєчасне надання відповіді на запит публічної інформації або взагалі його ігнорування. Основними нормативними

актами, регулюючими відносини в цій сфері перш за все виступає Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про інформацію», Закон України «Про звернення громадян».

Вашук О. розуміє під несвоєчасним ненаданням відповіді на запит публічної інформації, саме протиправну бездіяльність державного службовця, яка полягає в пасивній поведінці (не вчиненні жодних дій) і невиконанні покладеного на нього правового обов'язку надати інформацію за запитом [4]. Не можна не погодитись з науковцем, оскільки в даному випадку мова йде про неправомірну дію або бездіяльність розпорядника, тобто надання інформації особі з порушенням встановлених Законом строків. При цьому порушуються права юридичних осіб, фізичних осіб та громадських об'єднань, що не мають статусу юридичних осіб.

Шурупова К.В. до протиправних діянь посадової особи у питанні надання відповіді на інформаційний запит відносить: 1) ненадання відповіді на запит, якщо у запитувача існує підтвердження відправлення запиту із фіксацією дати такого відправлення; 2) ненадання відповіді на запит, якщо запитувач відшкодував витрати на копіювання або друк; 3) ненадання відповіді на запит, якщо розпорядником продовжено строк розгляду запиту і після його закінчення відсутня будь-яка відповідь; 4) ненадання відповіді на запит, якщо розпорядником відстрочено задоволення запиту і після закінчення строку відстрочки не надано жодної відповіді [5, с.15].

Слід вказати за ненадання, несвоєчасне надання або надання інформації не в повному обсязі передбачена дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна та кримінальна відповідальність.

Якщо не своєчасно надали відповідь на запит публічної інформації, в першу чергу, ніж спростовувати подібну бездіяльність, необхідно подати повторний запит на отримання такої інформації. Моніторингові показники показують, що приблизно 50% подання вторинних запитів на інформацію задовольняються. Дана можливість отримати інформацію досить реальна і в подальшому не витратити ніяких коштів на оскарження.

У разі якщо ж після повторного запиту на отримання такої інформації або ж у разі несвоєчасного надання відповіді на запит публічної інформації особа має право оскаржити дію чи бездіяльність розпорядника інформації. Можуть бути оскаржені до керівника органу-розпорядника інформації, вищого органу або до суду, розглянемо більш детально.

Варіант перший оскарження керівнику органу-розпорядника інформації. Для того, щоб оскаржити відмову в наданні інформації, в цьому випадку необхідно написати скаргу в довільній формі на ім'я керівника, обґрунтувавши в ній свою позицію, та обґрунтувати неправомірність відмови та попросити переглянути позицію органу - розпорядника інформації. У скарзі обов'язково вказати номер і дату рішення про відмову, посадову особу, яка відмовила в наданні інформації та суть відмови. Додатково потрібно викласти аргументи, які вказують на неправомірність такої відмови.

Мінус даного способу полягає в тому, що, як правило, рішення про відмову підписує керівник. Тому результату перегляду буде сумнівний.

Варіант другий оскарження до вищого органу. Для того, щоб оскаржити відмову в наданні інформації, в даному випадку необхідно написати скаргу на ім'я начальника вищого органу, який керує або контролює діяльність - розпорядника інформації. У скарзі, як і в першому варіанті, вказуються: суть правопорушення з боку органу - розпорядника, номер і дата рішення про відмову. До заяви додається рішення про відмову і відповідь на скаргу керівника органу-розпорядника інформацією.

Мінус даного способу в тому, що звернутися безпосередньо без негативної відповіді на скаргу керівника органу - розпорядника можна. Так як швидше за все скаргу проігнорують керівнику органу - розпорядника інформацією для вирішення питання по суті. Крім того, не всі розпорядники інформації мають вищий орган.

Варіант третій - судове оскарження. Оскаржити відмову або несвоєчасне надання запиту на інформацію можна в порядку адміністративного судочинства ст. 23 Закону України «Про доступ до публічної інформації» та п.7 ст. 3 Кодексу адміністративного судочинства за місцезнаходженням відповідача, або за місцем реєстрації фізичної або юридичної особи. Вимоги до позовної заяви вказані в ст. 106 Кодексу адміністративного судочинства. У позовній заяві обов'язково необхідно вказати суть неправомірної відмови і попросити зобов'язати розпорядника видати необхідну публічну інформацію [6].

Позитивний момент даного способу в тому, що за правилами Кодексу адміністративного судочинства доказування покладається на відповідача, тобто на суб'єкта владних повноважень, а саме на розпорядника.

На основі проведеного аналізу можна зробити наступні висновки:

1. Під несвоєчасним наданням відповіді на запит публічної інформації варто розуміти протиправну дію або бездіяльність розпорядника, що полягає в пасивній поведінці і невиконанні покладеного на нього правового обов'язку надати інформацію за запитом у встановлені Законом строки;

2. Визначено способи захисту права на доступ до інформації. У разі якщо юридичним, фізичним особам та громадським об'єднанням, що не мають статусу юридичної особи не було своєчасно надано відповідь на запит публічної інформації, то такі особи можуть звернутися та подати скаргу до керівника органу-розпорядника інформації, вищого органу або до суду.

Список літератури

1. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011р.// Відомості Верховної Ради України.-2011.- № 32
2. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України.-1996.-№30
3. Закон України «Про звернення громадян» від 05.10.2016р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 47. - ст.256.
4. Оксана Ващук про відповідальність службовців за порушення Закону «Про доступ до публічної інформації» / О. Ващук // Громадський портал Львова.-2011.№3 [Електронний режим].- Режим доступу: <http://www.gromada.lviv.ua/blog/205>

5. Проблемні аспекти виявлення і притягнення до відповідальності за протиправну бездіяльність у сфері порушення доступу до публічної інформації / К. В. Шурупова // Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки. - 2013. - № 4. - С. 103-111.

6. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35-36, № 30

УДК 349.2:331.105

Савченко К. І., студентка гр. ПРС-161

Науковий керівник: Пузирна Н. С., к.ю.н., доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІСІЇ ПО ТРУДОВИХ СПОРАХ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ

Проблема захисту прав і свобод людини і громадянина, у тому числі у сфері праці, завжди була однією з найбільш важливих і одночасно складних для будь-якої держави.

Трудове законодавство передбачає захист прав працівників і роботодавців як у суді, так і за допомогою особливих органів, спеціально створених для вирішення трудових спорів: комісій по трудових спорах (далі - КТС), примирних комісій, трудових арбітражів. Конституція України закріплює обов'язок держави та правоохоронних органів захищати трудові права працівників. Стаття 44 Конституції України вперше закріпила право тих, хто працює, на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів. У Конституції України знайшли відображення такі права, як право на відпочинок (ст. 45), на соціальний захист (ст. 46), на достатній життєвий рівень для себе і для своєї сім'ї [1].

Сторонами індивідуального трудового спору з одного боку, завжди є найманий працівник, тобто особа, яка працює на умовах трудового договору, а з іншого - роботодавець. Предмет індивідуального трудового спору становлять трудові права й законні інтереси працівника, які можуть бути порушені роботодавцем під час застосування як централізованого трудового законодавства, так і колективного та трудових договорів. Предметом індивідуального трудового спору може бути також обов'язок з відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної роботодавцю, неправомірними діями працівника.

Питання індивідуальних трудових спорів узагалі та порядок їх розгляду окремими органами зокрема стали предметом дослідження В. В. Глазіріна, О. А. Голованової, С. А. Голощапова, Г. А. Ігдирова, А. М. Кафтановської, В. Л. Костюка, І. Я. Кисельова, А. А. Ключова. При цьому розгляд індивідуального трудового спору в КТС є самостійним видом розгляду індивідуальних трудових спорів, що передбачає дотримання спеціальної

процедури та порядку, передбаченого, або такого, що впливає з положень чинного трудового законодавства України.

Згідно з ч. 1 ст. 223 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП) комісія по трудових спорах обирається загальними зборами (конференцією) трудового колективу підприємства, установи, організації з числом працюючих не менше 15 осіб [2].

Якщо на підприємствах працює менш як 15 чоловік, то комісія по трудових спорах не створюється, а працівник може звернутись за вирішенням спірного питання безпосередньо до суду.

До складу КТС обираються працівники, які на належному рівні знають чинне трудове законодавство, користуються повагою в колективі. Кожен член обирається на весь строк повноважень комісії. За рішенням загальних зборів (конференції) трудового колективу можливе дострокове виведення особи зі складу КТС, наприклад, при виявленні недостатньої компетентності чи безвідповідальності, несумлінного ставлення до обов'язків під час роботи комісії по трудових спорах [3, с. 28].

Обов'язок упорядкувати організаційно-технічне забезпечення роботи КТС (надати обладнане приміщення, друкарську та іншу техніку, потрібну літературу, організувати діловодство, облік та зберігання заяв працівників і справ, підготовку та видачу копій рішень тощо) покладається на роботодавця. Вочевидь і прийняття заяв у КТС має здійснювати призначений власником працівник, для якого ця робота становить частину його трудової функції. Комісія має печатку встановленого зразка, оскільки без печатки неможливе належне оформлення посвідчення про примусове виконання її рішень КТС та засвідчення інших документів комісії. Роботодавець зобов'язаний одержати дозвіл на виготовлення, замовити й оплатити виготовлення цієї печатки [4].

Із положень ст. 224 КЗпП України впливає, що КТС розглядає більшість індивідуальних трудових спорів, залишаючи суду лише чітко встановлені категорії справ, передбачені ст. 232 КЗпП України. За таких обставин КТС виділена як основний орган по розгляду індивідуальних трудових спорів.

Комісія обирається на загальних зборах трудового колективу. На загальних зборах трудового колективу обирається голова Комісії, його заступники та секретар Комісії.

Комісія може проводити свої засідання, якщо на ній присутні не менше двох третин її складу. На засіданні Комісії повинен вестись протокол, який підписується головою або його заступником і секретарем.

Працівник може звернутися із заявою до комісії по трудових спорах у тримісячний строк, починаючи з того дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушене право. При цьому подана працівником заява повинна бути обов'язково зареєстрована в Комісії [5].

Якщо трудовий спір стосується питання невиплати працівникові заробітної плати, працівник може звернутись до Комісії у будь-який строк без обмеження. Водночас, якщо працівник пропустить зазначений тримісячний

строк, Комісія може поновити цей строк, якщо з'ясує, що причина пропуску була поважною [5].

За загальним правилом трудові спори повинні розглядатися Комісією у присутності працівника, який подав заяву, а також у присутності представників власника або уповноваженого ним органу.

На Комісії від імені працівника може виступати за його вибором представник профспілкового органу або інша особа, в тому числі адвокат. Також на Комісію можуть викликатись свідки, може доручатись спеціалістам проведення технічних, бухгалтерських та інших перевірок, які стосуються предмету спору, а від власника або уповноваженого ним органу можуть вимагатись необхідні розрахунки та документи, що стосуються спору.

У разі, якщо працівник не з'явиться на Комісію для розгляду трудового спору, то розгляд спору може бути відкладено на наступне засідання Комісії, але лише за його письмовою заявою. Якщо працівник вдруге не з'явиться до Комісії і буде з'ясовано, що для цього не було поважних причин, Комісія може зняти його заяву з розгляду. Проте, навіть якщо заява буде знята Комісією із розгляду, працівник знову може подати заяву до Комісії у межах тримісячного строку з дня, коли працівник дізнався або повинен був дізнатися про порушення свого права [4].

Комісія повинна розглянути трудовий спір у 10-денний строк з дня подання працівником заяви, винести рішення та протягом трьох днів видати копію свого рішення працівникові, а також власнику або уповноваженому ним органу. Власник або уповноважений ним орган зобов'язаний виконати рішення Комісії у 3-денний строк по закінченні 10 днів, передбачених на його оскарження, а рішення про поновлення працівника на роботі повинно бути виконано негайно. Якщо працівник чи власник або уповноважений ним орган не погодяться з рішенням Комісії, кожен із них може звернутись до суду протягом десяти днів з дня вручення їм копії рішення Комісії та оскаржити його [6, с. 68].

Пленум Верховного Суду України в п. 5 постанови “Про практику розгляду судами трудових спорів” від 6 листопада 1992 р. № 9 зазначив, що незалежно від того, працівником, власником або уповноваженим ним органом чи прокурором порушено справу, після вирішення спору в комісії по трудових спорах, суд розглядає її в порядку позовного провадження як трудовий спір, що вирішувався в комісії по трудових спорах, тобто як вимогу працівника до підприємства [6, с. 68].

Таким чином, до переваг, що характеризують порядок розгляду трудових спорів у КТС, можуть бути віднесені: а) розгляд трудових спорів безпосередньо за місцем їх виникнення; б) доступність звернення працівників; в) безпосередня участь працівників у вирішенні трудових спорів; г) законодавче визначення порядку провадження по трудових спорах; д) законодавче регулювання виконання рішень комісії по трудових спорах.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

2. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 р. № 322-VIII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1971. - № 50. – Ст. 375.
3. Лазор В. Порядок створення КТС та відгук її членів / В. Лазор // Право України. – 2004. – № 10. – С. 26-32.
4. Бібліотека статей [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://hrliga.com/index.php?id=318&module=profession&op=view>.
5. Коментар до Кодексу законів про працю України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://uadocs.exdat.com/docs/index-283823.html?page=59>.
6. Трудові спори та порядок їх розгляду: навч. посіб. / авт.: П. А. Бущенко, А. М. Слюсар, Н. М. Швець; за заг. ред. В. В. Жернакова. – Х.: Нац. ун-т “Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого”, 2013. – 110 с.

УДК 342.9.03

Семак О. В., студентка гр. МППРп-161

Науковий керівник: Шестак Л. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

МЕДІАЦІЯ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ ПРОЦЕСІ: РЕАЛЬНІСТЬ ЧИ НІ?

Медіацію як альтернативну форму вирішення спорів вдало використовують деякі країни Європи, серед яких Німеччина, Голландія, а також США та Австралія. В Україні такий спосіб вирішення спірних питань поки що відсутній, але її запровадження змогло б зекономити час та грошові кошти. Країни, які використовують таку альтернативну форму вирішення спорів відчули покращення у системі вирішення спорів. Зокрема, у Великій Британії до розгляду малих позовів залучають державних медіаторів. Оплачувати це виявилось дешевше, аніж збільшувати стаж працівників офіційної судової системи.

Медіація являє собою альтернативну форму вирішення спору шляхом залучення третьої нейтральної, неупередженої, не зацікавленої в даному конфлікті особи-медіатора. Вона надає допомогу у прийнятті рішення та сприяє тому, щоб сторони дійшли певної угоди у конкретній суперечці. Сама медіація впроваджується на засадах добровільності, конфіденційності та взаємоповазі. Медіатором виступає незалежна та незацікавлена особа, яка обрана сторонами та допомагає вести переговори з метою прийняття взаємоузгодженого рішення. При цьому сам процес досягнення угоди завжди залишається прихованим від сторонніх очей і не оприлюднюється.

Багато суперечок викликає питання введення в Україні медіації, як альтернативної форми вирішення спорів. При чому запровадження її саме в адміністративному процесі викликає найбільше питань та заперечень. У законодавстві України відсутній інститут медіації, але ст. 113 Кодексу адміністративного судочинства України надає сторонам можливість повного або часткового врегулювання спору на підставі взаємних поступок. Примирення сторін може стосуватися лише прав та обов'язків сторін і

предмета адміністративного позову [2]. Отже, якщо сторони бажають вирішити спір самостійно, то суддя а такому випадку участі не бере. Він просто встановлює строк за який вони вирішують спір, а за результатами переговорів сторін вже або приймається рішення у справі, або продовжується розгляд справи по суті.

Актуальним питання впровадження медіації є вже з 2007 року. Були запропоновані різні проекти, це питання обговорювалося на круглих столах, але її запровадження так і не сталося. Більше цього, навіть у Донецькому апеляційному адміністративному суді та Вінницькому окружному адміністративному суді було запроваджено проект «Прозорість та ефективність судової системи», в рамках якого різні судді виконували ролі медіаторів.

Так, у Донецькому апеляційному адміністративному суді в липні 2010 року протягом “тижня медіації” судді-медіатори Геращенко І. В., Горбенко К. П., Дяченко С. П., Колесник Г. О., Яманко В. Г. розглянули 10 справ в порядку медіації. У Вінницькому окружному адміністративному суді з червня 2010 року по жовтень 2011 року три судді-медіатора Мультян М. Б., Дончик В. В. і Поліщук І. М. провели 31 процедуру медіації, з яких у 20 випадках був досягнутий позитивний результат і були підписані відповідні угоди [3].

На шляху до введення процедури медіації в адміністративному процесі є ряд проблем. По-перше це стосується суб'єктного складу учасників медіації. Однією зі сторін в адміністративному спорі є орган державної влади. Відповідно до Закону України «Про державну службу», державний орган діє лише в межах своїх повноважень та не може приймати рішення на власний розсуд, тому ініціатором застосування медіації скоріше за все буде виступати інша сторона. Це ж положення закріплено і у статті 19 Конституції України: органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [1]. Реалізація принципу «ініціативності» може бути лише з боку сторони, яка виступає не в ролі державного органу. Мабуть, важко буде дочекатися ініціативи вирішення спору у позасудовий спосіб від органу публічної адміністрації, проте останній все ж таки має прийняти таку пропозицію, в тому разі, якщо ініціатором буде інша сторона спору.

По-друге, публічно-правові спори, які вирішуються в порядку адміністративного судочинства, часто називають немедіабельними, тобто такими, які не можуть бути вирішені шляхом застосування медіації. Деякі адміністративні спори взагалі не можуть передбачити можливості вирішення спірного питання шляхом компромісу, наприклад, оскарження результатів виборів, чи спори, що виникають у процесі прийняття громадян на державну службу. Зокрема, у частині 3 статті 17 Кодексу адміністративного судочинства наявний перелік справ у яких не можна «домовитись» і рішення має бути прийняте лише судом. Це спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у

тому числі делегованих повноважень, а також ч. 5 ст. 17 спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму. Це пояснюється особливим характером правовідносин, що складаються між сторонами конфлікту. Застосувати медіацію можна до спорів, прописаних у ч. 1 ст. 17 КАС України між фізичними та юридичними особами із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень, дій чи бездіяльності, спори з приводу прийняття громадян на публічну службу, її проходження, звільнення з публічної служби, а також спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, передбачених законодавством [2].

Отже, як влучно зазначає Муза О.В. межі застосування медіації в адміністративному судочинстві обумовлюються суб'єктним складом та предметністю адміністративно-правових спорів. При запровадженні медіації у КАСУ чітко мають бути визначені випадки за яких медіація є неможливою [4, с. 242].

Запровадження медіації сприятиме зменшенню невиконаних рішень, оскільки вони будуть прийматися за спільною згодою сторін, а також зможе зменшити кількість звернень до Європейського суду з прав людини, що насамперед буде плюсом для самої держави. Сьогодні існує ряд суперечних моментів, які перешкоджають введенню медіації, зокрема це можливість державного органу діяти лише в межах свої повноважень, а також наявність у нього сторони примусу, що не дає можливість говорити про рівність сторін.

По-третє, перешкодою на шляху введення медіації є відсутність достатньої правової бази. На сьогоднішній день існує законопроект «Про медіацію», який містить положення про те, як це може бути в Україні. Застосування такого альтернативного способу примирення буде можливим в рамках статті 111 КАСУ. Тут зазначається, що Попереднє судове засідання проводиться з метою з'ясування можливості врегулювання спору до судового розгляду справи або забезпечення всебічного та об'єктивного вирішення справи протягом розумного строку. Тобто, як вже зазначалося суддя пропонує мирне врегулювання спору, сторони можуть залучити медіатора і якщо вони вирішать конфлікт і приймуть спільне рішення, яке задовольнить обидві сторони, то справа розглядатися у судовому порядку не буде.

Спочатку справа надходить згідно з планом розподілу судових справ до відповідного судді чи інколи судової колегії, яким потрібно одразу з'ясувати чи існують підстави та можливості, щодо вирішення даного спору шляхом використання медіації. Після обговорення, наприклад, у рамках підготовчого провадження на попередньому судовому засіданні (ст. 111 ч. 3 КАСУ) доцільності проведення медіації з учасниками процесу та за відповідної згоди з їхнього боку судова колегія або суддя відкладає провадження (ст. 113 ч. 2 КАСУ) і передає правовий спір на розгляд судді-медіатору адміністративного суду з метою проведення медіації. Медіатор проводить процедуру медіації (в приміщенні суду) під власну відповідальність. Організаційну підтримку в оформленні матеріалів справи надає йому канцелярія суду.

На даний момент в нашій державі на жаль не вистачає кваліфікованих медіаторів (закон про медіацію ще не пройшов другого читання в

парламенті), то на мою думку єдиною можливою та прийнятною формою медіаційного розгляду є судова медіація. Її суть полягає в тому що вона провадиться в рамках вже відкритого судового провадження, і провадиться саме суддею чи науковим співробітником цього ж таки суду, що пройшли підготовку медіатора. Ця форма буду сприяти медіації як альтернативному методу вирішення спорів до винесення судового рішення. Як засвідчує практика інших країни саме з судової медіації з'являється культура медіаторства в країні, яка згодом пронизує всі сфери суспільного життя.

Перевагами запровадження медіації у адміністративному судочинстві є те, що не медіатором повинна бути особа судової гілки влади, яка знається на медіації. Тобто такою особою може бути будь-який кваліфікований суддя. У цьому випадку діяльність не потребує додаткових фінансових витрат і не суперечить положенням Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якому вказано, що: «Судді не можуть обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої». Медіація здійснюється у робочий час і без мети отримання прибутку. Схожа практика існує у Республіці Польща. Медіацію в адміністративних справах проводить суддя або інший працівник суду, який має необхідні знання. В окремих судах створюється спеціальний відділ, працівники якого вирішують справи шляхом медіації. Отже, роль адміністративного суду буде полягати у двох аспектах: він може приймати рішення про медіацію та сам виступати у ролі медіатора. У деяких європейських країнах, а саме Великобританія, Бельгія, Норвегія, та інші, роль медіатора виконує саме суддя.

Не дивлячись на те, що на шляху до запровадження медіації існує ряд проблем, запровадження такого інституту в нашій країні сприятиме розвитку правової культури та допоможе розвантажити систему адміністративних судів України та сприятиме мирному вирішенню публічно-правових спорів. Сторони зможуть вирішити конфлікт у найбільш сприятливий для них спосіб. Вирішення проблем, що стосується меж застосування медіації, ролі медіатора, його функцій та статут суду у цьому процесі дозволить запровадити процес медіації в адміністративному судочинстві, що потягне за собою майбутні позитивні зміни. Звичайно медіація не є вирішенням всіх існуючих проблем. В деяких судових процесах її на жаль не можливо застосувати, та не зважаючи навіть на це, вона значно збільшує кількість інструментів для вирішення конфліктів, дозволяє встановити правовий мир й покращує сприйняття громадянами в цілому правової системи держави.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. – [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон від 06.07.2005 р. № 2747-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15/page4>.
3. Впровадження медіації в адміністративному судочинстві: за і проти [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.uris-c.com.ua/2012/11/05/впровадження-медіації-в-адміністрат>.
4. Муза О. В. Деякі аспекти застосування медіації в адміністративному судочинстві / О. В. Муза // Університетські наукові записки. – 2011. - № 4 (40). – С. 239-244.

УДК 349.2

Чередниченко І. С., студент гр. ПР-142

Науковий керівник: Пузирний В. Ф., д.ю.н., доцент, професор кафедри
трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАХИСТ ПРАВА ПРАЦІВНИКА НА СВОЄЧАСНЕ ОДЕРЖАННЯ ВИНАГОРОДИ ЗА ПРАЦЮ

Для більшості населення України заробітна плата є основним або навіть єдиним джерелом для існування. У сучасний період найбільш масовими порушеннями законодавства про працю залишаються порушення права працівника на своєчасне одержання заробітної плати. Відповідно до ст. 43 Конституції України кожен має право на працю, що включає можливість заробляти собі на життя працею, яку він вільно обирає або на яку вільно погоджується. Ця ж стаття закріплює право на своєчасне одержання винагороди за працю, яке захищається законом [1].

Стан судової практики в Україні свідчить, що порушення вимог Конституції та законів України щодо своєчасної і повної оплати праці працівників є непоодинокими. Наслідком цього стає те, що працівник, який виконував роботу за трудовим договором, але не отримав належної йому заробітної плати, може вважати гарантії, встановлені Конституцією і законами України, певною мірою сумнівними, а свої права і законні інтереси – не захищеними.

Проблеми правового регулювання оплати праці та заробітної плати в юридичній науці обговорювалися багатьма науковцями. Вони досліджувалися такими вченими-правниками: Н. Б. Болотіною, В. С. Венедиктовим, Г. А. Капліною, І. В. Лагутіною, М. В. Лушниковою, А. М. Лушниковим, О. І. Процевським, П. Д. Пилипенком, Я. В. Сімутіною, О. Є. Соніним, О. М. Ярошенком та іншими вченими.

Конституція України, проголосивши Україну соціальною і правовою державою, визначила обов'язок держави щодо утвердження, забезпечення і гарантування прав і свобод людини. Складовою цього обов'язку є забезпечення державою соціальної спрямованості економіки, створення умов та гарантування можливостей для громадян заробляти собі на життя працею і своєчасно одержувати заробітну плату.

Право заробляти собі на життя є невід'ємним від права на саме життя, оскільки останнє є реальним лише тоді, коли матеріально забезпечене. Право на працю закладено у самій людській природі. Його має кожна людина, воно є невідчужуваним, тому самій особі належить виключне право розпоряджатися своїми здібностями до праці [2].

Згідно Конвенції про захист заробітної плати № 95 заробітна плата – це будь-яка винагорода або заробіток, які можуть бути нараховані в грошових коштах та установлені угодою або національним законодавством, які

підприємець має заплатити в силу письмового або усного договору про найом послуг працівнику за працю, яка або виконана, або має бути виконана, або за послуги, які або здійснені, або мають бути здійснені [3].

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про оплату праці», заробітна плата – це винагорода, обчислена, як правило, у грошовому виразі, яку за трудовим договором роботодавець виплачує працівникові за виконану ним роботу. Відповідно до ст. 115 Кодексу законів про працю України (далі - КЗпП) та ст. 24 Закону України «Про оплату праці», заробітна плата виплачується працівникам регулярно в робочі дні у строки, встановлені колективним договором або нормативним актом роботодавця, погодженим з виборним органом первинної профспілкової організації чи іншим уповноваженим на представництво трудовим колективом органом (а в разі відсутності таких органів – представниками, обраними і уповноваженими трудовим колективом), але не рідше двох разів на місяць через проміжок часу, що не перевищує шістнадцяти календарних днів, та не пізніше семи днів після закінчення періоду, за який здійснюється виплата. У разі коли день виплати заробітної плати збігається з вихідним, святковим або неробочим днем, заробітна плата виплачується напередодні [4].

Суб'єктивне право працівника на заробітну плату включає можливість своєчасно отримувати зарплату встановленого розміру, самостійно на власний розсуд розпоряджатися нею, вимагати від роботодавця виконання всіх необхідних дій, спрямованих на забезпечення реалізації працівником права на заробітну плату, а у випадку невиконання чи неналежного виконання такого обов'язку, – застосовувати право на захист свого права на заробітну плату. Право на захист, у свою чергу, є також суб'єктивним правом, яке включає усі можливі варіанти поведінки, що надаються особі.

Враховуючи напрацювання науковців у сфері захисту трудових прав та інтересів працівників, видається можливим визначити механізм захисту права працівника на своєчасне одержання заробітної плати як сукупність юрисдикційних та неюрисдикційних форм, організаційних, процедурних і процесуальних способів, матеріально-правових засобів, спрямованих на припинення і запобігання порушень зазначеного права та його поновлення.

Юрисдикційна форма захисту являє собою діяльність передбачених законом органів (органів із розгляду трудових спорів, органів з нагляду і контролю за додержанням законодавства про працю) із захисту порушених або оспорюваних прав та інтересів. Згідно зі ст. 32 Закону України «Про оплату праці» трудові спори з питань оплати праці розглядаються і вирішуються згідно з законодавством про трудові спори. У разі порушення права працівника на своєчасне одержання заробітної плати виникає індивідуальний трудовий спір із застосування чинного трудового законодавства, для вирішення якого застосовуються положення глави XV «Індивідуальні трудові спори» КЗпП, нормами якої передбачений захист порушеного права комісією з трудових спорів, а також судовий захист. Трудовий спір підлягає розглядові в комісії з трудових спорів, якщо працівник самостійно або за участю профспілкової організації, що

представляє його інтереси, не врегулював розбіжності при безпосередніх переговорах з роботодавцем. У разі, якщо працівник не згодний з рішенням комісії з трудових спорів, він вправі звернутися з заявою до суду.

Неюрисдикційні форми захисту передбачають дії працівників або їх представників із захисту прав та інтересів, які здійснюються ними самостійно, без звернення до відповідних юрисдикційних органів (самозахист працівником зазначеного права, діяльність профспілки як представника працівників). Неюрисдикційною формою захисту права на своєчасне одержання заробітної плати слід визнати також врегулювання розбіжностей зусиллями самих сторін при безпосередніх переговорах.

Визнання такої форми захисту права на заробітну плату як самозахист є дискусійним у вітчизняній науці трудового права. Такі дослідники, як Я. В. Сімутіна [5], І. В. Лагутіна [6] наполягають на включенні до нового Трудового Кодексу такого способу самозахисту, як відмова від виконання роботи у зв'язку з невиплатою заробітної плати. Водночас О. Є. Сонін зауважує, що визнання права на самостійні дії шляхом припинення роботи в разі порушення права на оплату праці не може визнаватись таким, що сприяє відновленню прав працівника або усуває наслідки порушення. На його думку, оскільки питання про покладення на роботодавця відповідного обов'язку буде вирішуватись у судовому порядку, припинення працівником роботи в жодний спосіб не може поліпшити його становище: воно не примусить роботодавця сплатити працівникові відповідні суми, але позбавить працівника права на заробітну плату за час, впродовж якого він не працював [7, с. 953]. Очевидно, що за відсутності відповідних норм у чинному Кодексі законів про працю України працівник не може на сьогодні використати такий спосіб захисту права на заробітну плату, так як це буде розцінюватись як самовільне припинення роботи і дійсно може призвести до звільнення за прогул.

Спираючись на зазначене вище, можна дійти висновку, що форми захисту права працівника на своєчасне одержання заробітної плати слід поділити на два види: юрисдикційну та неюрисдикційну. Юрисдикційними формами захисту права працівника на своєчасне одержання заробітної плати слід вважати захист зазначеного права органами з розгляду трудових спорів та органами нагляду і контролю за дотриманням законодавства про працю. До неюрисдикційних форм слід віднести доюрисдикційний порядок вирішення розбіжностей щодо своєчасної виплати заробітної плати (врегулювання розбіжностей при безпосередніх переговорах працівника з роботодавцем).

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України від 29 січня 2008 року № 2-рп/2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-08/conv>.
3. Про захист заробітної плати: конвенція Міжнародної організації праці № 95 1949 року / Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1919-1964. - Том 1. – МОП, 1987. – С. 486–492.
4. Закон України «Про оплату праці» від 24.03.1995 року № 108/95-вр // Відомості Верховної Ради України. – 1995. - № 17. - Ст. 121.

5. Сімутіна Я. В. Методи регулювання заробітної плати (правові правові проблеми): автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 [Електронний ресурс] / Яна Володимирівна Сімутіна; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х., 2007. – 20 с.

6. Лагутіна І. В. Форми захисту трудових прав працівників: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.05 [Електронний ресурс] / Ірина Володимирівна Лагутіна; Одеська національна юридична академія. – О., 2007. – 20 с.

7. Сонін О. Є. Право на самостійні дії як спосіб захисту трудових прав працівників / О.Є. Сонін // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 950-955 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ejournals/FP/2011-1/11coezpp.pdf>.

УДК 349.3

Шванська А. О., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Литвиненко В. М., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВСТАНОВЛЕННЯ ІНВАЛІДНОСТІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Кожного року світова статистика свідчить про суттєве збільшення кількості інвалідів. Інваліди є особами з особливими потребами, а тому держава зобов'язана надавати їм всіляку підтримку, в тому числі і у вигляді соціальних послуг. Але на таку допомогу з боку держави мають право лише особи, які в установленому законом порядку визнані інвалідами. Тому для реалізації ними своїх прав важливе значення мають закріплені у законодавстві критерії для визнання особи інвалідом.

У кожній країні існують різні підходи до встановлення інвалідності. За законодавством деяких держав інвалідність класифікується на декілька груп залежно від міри втрати здоров'я. У інших державах групи інвалідності не встановлюються, а визначається тільки відсоток втрати працездатності. Також у ряді країн при встановленні інвалідності враховуються і медичні висновки про стан здоров'я особи, і ступінь втрати працездатності.

Питання встановлення інвалідності в Україні та зарубіжних країнах у своїх працях досліджували такі вчені: Бондар Н. О., Коробенко Н. П., Красномоєць В. А., Теплова Н. А. та ін. Проте, на сьогодні, існує потреба у подальшому комплексному дослідженні даного питання.

В Україні виділяють три групи інвалідності – I, II, III. I група інвалідності поділяється на підгрупу А та підгрупу Б. Визначення групи інвалідності залежить від міри втрати здоров'я особи та ступеня обмеження її життєдіяльності.

Відповідно до Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності підставою для встановлення I групи інвалідності є стійкі, значно вираженої важкості функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюванням, травмою або уродженою вадою, що призводять до значного обмеження життєдіяльності особи, неспроможності до самообслуговування і

спричиняють до виникнення потреби у постійному сторонньому нагляді, догляді або допомозі. Підставою для встановлення II групи інвалідності є стійкі, вираженої важкості функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюванням, травмою або вродженою вадою, що призводять до значного обмеження життєдіяльності особи, при збереженій здатності до самообслуговування та не спричиняють потреби в постійному сторонньому нагляді, догляді або допомозі. Підставою для встановлення III групи інвалідності є стійкі, помірної важкості функціональні порушення в організмі, зумовлені захворюванням, наслідками травм або вродженими вадами, що призвели до помірно вираженого обмеження життєдіяльності особи, в тому числі її працездатності, але потребують соціальної допомоги і соціального захисту [1].

Подібний підхід до встановлення інвалідності закріплений у законодавстві Російської Федерації. Так, відповідно до Постанови Уряду РФ «Про порядок та умови визнання особи інвалідом» умовами визнання особи інвалідом є: а) порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму, зумовлене захворюваннями, наслідками травм або дефектами; б) обмеження життєдіяльності (повна або часткова втрата громадянином здатності чи можливості здійснювати самообслуговування, самостійно пересуватися, орієнтуватися, спілкуватися, контролювати свою поведінку, навчатися або займатися трудовою діяльністю); в) потреба в заходах соціального захисту [2]. Залежно від ступеня вираженості стійких розладів функцій організму, що виникли в результаті захворювань, наслідків травм чи дефектів, громадянина, визнаному інвалідом, встановлюється I, II або III група інвалідності, а особі у віці до 18 років – категорія «дитина-інвалід».

В Угорщині інваліду встановлюється одна з трьох груп інвалідності. Особливістю є те, що для кожної групи інвалідності встановлений чітко визначений відсоток втрати працездатності. Інвалідами I групи визнаються особи з повною (100%) втратою працездатності та потребуючі постійного догляду, II групи – особи із повною втратою працездатності (100%), але не потребуючі постійного догляду, III групи – особи із втратою працездатності не менше 67%, але які можуть продовжувати працювати [3, с. 36]. Отже, за законодавством Угорщини група інвалідності визначається залежно від відсотку втрати працездатності та необхідності у постійному сторонньому догляді.

У ряді країн група інвалідності особі не встановлюється, а лише визначається відсоток непрацездатності.

Так, у Німеччині ступінь інвалідності визначається у відсотках – від 20% до 100%. При сумарній інвалідності менше 50% видаються документи, що підтверджують інвалідність, але пацієнт при цьому не відноситься до розряду тяжкохворих. Інвалідність 50% і вище вважається важкою формою і встановлюється лише особам з двома або більше тяжкими захворюваннями, з відсутністю органу або кінцівки. При інвалідності вище 50% хворому видається «Свідоцтво про інвалідність у важкій формі» [4, с. B2]. Залежно від відсотка втрати здоров'я особам з важкою формою інвалідності видається або

зелене свідоцтво, або червоно-зелене. У свідоцтві також вказується літера, яка позначає вид та причину інвалідності. Отже, у Німеччині при визначенні інвалідності на першому місці стоїть міра втрати здоров'я особи, а вже потім можливість його брати участь у суспільному житті, ступінь працездатності.

У Франції інвалідність визначається у відсотках обмеження працездатності. Так, за законодавством виділяється три групи обмежень працездатності, які є підставою для встановлення інвалідності: 1) обмеження більше 80%; 2) обмеження від 79% до 50%; 3) обмеження менше 50%. При обмеженні працездатності більше 80% вважається, що інвалід не має здатності за станом здоров'я працювати у звичайних умовах і у зв'язку з цим йому надається асигнування для дорослих інвалідів [5]. Інваліди другої категорії мають право на сприяння у працевлаштуванні з боку держави, а особи, які належать до третьої категорії вважаються такими, що можуть працювати в звичайних умовах на рівні з іншими особами. Таким чином, можна стверджувати, що визначення інвалідності у Франції здійснюється на підставі міри втрати працездатності.

У більшості країн основним критерієм для встановлення інвалідності особи є обмеження її здатності до праці або взагалі непрацездатність. Але мінімальний відсоток втрати працездатності, який є підставою для надання особі статусу інваліда, кожна країна встановлює по-різному. Так, наприклад, у Бельгії, Італії, Португалії такий мінімальний відсоток втрати працездатності встановлюється у 66%, у Болгарії, Естонії, Греції, Ісландії, Румунії – 50%, у Литві – 45%, у Швейцарії, Естонії, Ліхтенштейні, Фінляндії – 40%, у Нідерландах – 35%, у Іспанії – 33%, у Латвії та Швеції – 25% [6, с. 122]. Найменший відсоток втрати працездатності встановлено у Голландії (15%).

Ряд країн визначають інвалідність не за відсотковим параметром, а базуючись на медичних показниках, які визначають чіткі, стійкі порушення стану здоров'я, наявність фізичних обмежень, що призводять до зниження чи втрати працездатності [8, с. 204]. За таким принципом інвалідність встановлюється у Австрії, Канаді, Кореї, Польщі та ін. У цих країнах увага зосереджується на стані здоров'я особи в цілому, а не на її працездатності.

Особливі критерії для визнання особи інвалідом встановлюються у США. Так, за законодавством Сполучених Штатів Америки інвалідом вважається особа, яка втратила можливість виконувати види діяльності, що можуть принести прибуток у розмірі 740 дол. на місяць протягом 5 місяців [7, с. 204]. При встановленні інвалідності увага приділяється також і медичним показникам, які свідчать про здатність чи нездатність особи працювати за місцем її роботи або працювати взагалі, а також медичним характеристикам хвороби у особи. Проте, поряд з цим враховується здатність/нездатність заробити конкретну суму грошей на місяць. Якщо ж особа нездатна отримати заробітну плату у такому розмірі та більше через наявні у неї медичні протипоказання, вона визнається інвалідом та їй призначаються соціальна допомога по інвалідності.

Підсумовуючи, необхідно зазначати, що у світі існує безліч підходів до критеріїв, на основі яких особа визнається інвалідом. В Україні інвалідність визначається на підставі наявності сукупності трьох критеріїв: порушення здоров'я зі стійким розладом функцій організму, обмеження життєдіяльності, а також потреба особи у соціальному захисті. Залежно від стану здоров'я інваліду призначається одна з трьох груп інвалідності. Подібний підхід до встановлення інвалідності закріплений у законодавстві Російської Федерації.

У США інвалідність визначається залежно від здатності особи заробити протягом місяця визначену суму грошей, а також залежно від медичних показань до трудової діяльності. У багатьох країнах критерієм встановлення інвалідності є відсоток втрати працездатності (Болгарія, Греція, Естонія, Фінляндія, Нідерланди, Іспанія). У деяких країнах виділяють декілька груп інвалідності залежно від відсотку втрати працездатності (Франція, Угорщина). Ряд країн визначають інвалідність не за відсотковим параметром, а базуючись на медичних показниках (Австрія, Канада, Польща).

Проаналізувавши законодавство різних держав світу, можна відмітити, що у більшості зарубіжних країн встановлення інвалідності особі здійснюється за відсотковим критерієм втрати працездатності.

Список літератури

1. Положення про порядок, умови та критерії встановлення інвалідності: затверджене Постановою КМУ від 03.12.2009 р. № 1317 // Офіційний вісник України. - 2009. - № 95. - Ст. 3265.
2. О порядке и условиях признания лица инвалидом: Постановление Правительства РФ от 20.02.2006 г. № 95 / Законодательство Российской Федерации. URL : http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_58610/
3. Коробенко Н. П. Правове регулювання пенсійного забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання в європейських країнах / Н. П. Коробенко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2010. - № 4. - С. 35-39.
4. Кримханд В. Инвалидность в Германии. Социально-юридические аспекты / В. Кримханд // Партнер. - 2012. - № 1 (172). - С. В2.
5. Французский досвід щодо соціального захисту громадян з інвалідністю / Інтернет-портал «Труд». URL : http://trud.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=136643&cat_id=52778.
6. Бондар Н. О. Особливості та основні напрями соціального захисту інвалідів у країнах ЄС / Н. О. Бондар // Бізнес Інформ. - 2012. - № 6. - С. 120-124.
7. Теплова Н. А. Світовий досвід методології та принципів державного управління у сфері адаптації інвалідів / Н. А. Теплова // Збірник наукових праць «Ефективність державного управління». - 2009. - Вип. 18/19. - С. 204-209.

УДК 342.9.03

Шестак Л. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЯК ВИДУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ

Сьогодні в Україні відбувається широке реформування як органів державної влади та управління, так і законодавства, яке визначає правові

основи їх діяльності. Проте проведення реформ на фоні економічних негараздів та значного зубожіння населення часто приводить до зростання кількості правопорушень, в тому числі й тих, що переслідуються в адміністративному порядку. А відтак питання застосування правомірних, адекватних санкцій набуває ще більшої ваги. В цілому проблематика застосування адміністративних покарань вже давно є предметом наукових досліджень ряду вітчизняних вчених: В. Колпакова, О. Кузьменко, Л. Ковалю, Т. Коломоєць та інших. Проте їх дослідження не вирішують проблем застосування окремих видів адміністративних покарань, а тому в науці адміністративного права та у правозастосовній практиці з'являються все нові й нові дослідження, присвячені адміністративним стягненням та особливостям їх застосування.

Попередження належить до числа особистих адміністративних стягнень, яке спрямовується, в першу чергу, на волю і свідомість правопорушника та має забезпечувати превентивний, попереджувальний вплив. Як справедливо відзначає Т. О. Коломоєць, у чинному адміністративно-деліктному законодавстві залишковою є увага до попередження як виду адміністративного стягнення. Зокрема взагалі відсутнє його визначення, нема вказівок на його ознаки, які в сукупності формують його комплексний ресурс, фрагментарністю відрізняється регламентація порядку накладання названої санкції, відсутні принципи заміни даного стягнення на інші види адміністративних покарань або заміни будь-якого покарання на попередження [1, с. 106]. Все це не дозволяє в повній мірі розкрити весь потенціал попередження як виду адміністративного покарання.

Варто відзначити, що попередження є найбільш вживаним покаранням при притягненні до відповідальності за правопорушення, які не завдають значної шкоди охоронюваним правам та інтересам. Воно поєднує в собі і каральний, і превентивний елементи, завдяки чому досягається мета адміністративного стягнення.

Попередження як захід адміністративного стягнення застосовується як самостійна міра покарання за вчинення незначних правопорушень або стосовно осіб, які вчинили правопорушення вперше та мають гарні характеристики (за місцем роботи, проживання, навчання). Воно виноситься в письмовій формі та фіксується у відповідній постанові, яка вручається правопорушнику, що відповідає вимогам ст. 283 КУАП [2]. У передбачених законом випадках попередження фіксується іншим установленим способом (так, наприклад, раніше до водіїв, які вчиняли незначні правопорушення, в якості способу фіксації попередження здійснювався прокол у талоні водія). Разом з тим, усні попередження посадових осіб або осіб, які відповідають за певну ділянку роботи (наприклад, попередження охоронця про неможливість проходити через певну територію тощо) не можуть розглядатися як адміністративні стягнення, а виступають лише засобом попередження порушення встановлених правил і норм (правил використання території режимних об'єктів, порядку використання територій під час проведення масових заходів, слідчих дій тощо).

Попередження полягає в офіційному осуді вчиненого проступку і застереженні правопорушника від його повторення або продовження. За своєю сутністю попередження - це інформування порушника про те, що його поведінка має антигромадський характер і що йому слід припинити вчинення подібних проступків, інакше він буде підданий більш суворому покаранню. Воно розраховано винятково на виховний ефект і не зачіпає ні особистих, ні майнових прав правопорушника. У зв'язку з цим і в санкціях статей КУАП попередження встановлюється як альтернативний захід поряд зі штрафом. Єдиний виняток становить банкетна норма ст. 125 КУАП («Інші порушення правил дорожнього руху»), в якій попередження передбачено як єдине стягнення.

Попередження є найбільш м'яким адміністративним стягненням і в адміністративно-юрисдикційній практиці застосовується із урахуванням відповідних умов, серед яких варто виділити наступні:

- вчинення правопорушення вперше;
- малозначність проступку;
- незнання правових норм;
- відсутність попереджаючих чи інших інформаційних знаків (про обмеженість чи заборону руху, про проведення ремонтних чи інших робіт, про знаходження на території режимного об'єкта тощо) або ж нечіткість чи незрозумілість зображень на відповідних інформаційних знаках;
- позитивна характеристика особи порушника за місцем роботи (проживання, навчання);
- випадки, коли мінімальний розмір штрафу, передбачений альтернативною санкцією, не відповідає вчиненому діянню, його наслідкам і майновому стану порушника;
- наявність пом'якшуючих і відсутність обтяжуючих обставин [3, с. 162].

Адміністративним стягненням визнається лише таке попередження, яке було винесено в письмовій формі або зафіксовано іншим встановленим способом. В більшості випадків воно оформляється шляхом винесення постанови уповноваженим на те органом або посадовою особою.

Попри відносну «легкість» попередження, воно є важливим адміністративним стягненням. Застосування попередження, так само як і інших адміністративних стягнень, має для порушника відповідні правові наслідки. Особа, піддана цьому стягненню, вважається протягом одного року від дня його виконання покараною в адміністративному порядку (ст. 39 КУАП), тобто має місце стан покараності. Якщо протягом року така особа вчинить нове адміністративне правопорушення, до неї може бути застосоване більше суворе адміністративне стягнення з числа визначених санкцією відповідної статті. Якщо ж особа протягом річного строку після накладання попередження нового правопорушення не вчинить, вона вважатиметься такою, що не мала адміністративних стягнень. Крім того, застосування попередження дозволяє відреагувати на факт вчинення протиправного діяння, але при цьому не посягати на майновий стан порушника, не обмежувати можливості його пересування, виконання трудових та інших обов'язків, не

позбавляти права на володіння певним майном та використання тощо. Тобто попередження чинить найм'якшу превентивно-каральну дію на особу правопорушника.

Попередження як адміністративне стягнення необхідно відрізнити від усного зауваження. Останнє відповідно до ст. 22 КУАП [2] застосовується у випадках звільнення від адміністративної відповідальності через малозначність вчиненого. Усне зауваження не є адміністративним стягненням і не має пов'язаних з ним негативних правових наслідків (не тягне за собою стану адміністративної покараності, повторність вчинення відповідних дій не є обтяжуючою обставиною тощо). Такого роду зауваження широко використовуються в повсякденній діяльності наглядових органів як профілактичний захід впливу, тобто це запобіжний захід, який не є каральною санкцією. Він зазвичай застосовується, коли правопорушення ще не закінчене, з метою припинення протиправної поведінки й у визначених законодавством випадках є обов'язковим першим примусовим заходом (наприклад, попередження про застосування до правопорушника вогнепальної зброї).

Список літератури

1. Коломоець Т., Куразов Ю. Попередження як вид адміністративного стягнення: доцільність його збереження та вдосконалення засад використання ресурсу в умовах реформаційних нормотворчих процесів в Україні // Адміністративне право і процес. – 2013. - № 1. – С. 105-114.

2. Кодекс про адміністративні правопорушення.

3. Шестак Л. В. Адміністративне право: навчальний посібник. – Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. – 256 с.

УДК 349.235

Шульга С. С., студентка гр. УП-141

Науковий керівник: Чічкань М. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри трудового права, адміністративного права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОБОЧОГО ЧАСУ В УКРАЇНІ

Важливість та необхідність належного правового регулювання питань, пов'язаних з категорією «робочий час» не викликає сумнівів. Робочий час на підприємстві є основним регулятором ефективності праці. Роботодавець має не тільки встановити норми робочого часу, але створити відповідні умови, які дозволять працівнику виконувати свої обов'язки на належному рівні.

Цілком виправданим вважаємо твердження, що правова регламентація робочого часу необхідна там, де мають місце трудові відносини, де робота здійснюється за трудовим договором, оскільки вводиться вона з певною метою: з одного боку, закріпити необхідну міру праці, а з другого – обмежити

його тривалість, забезпечити працівникам час для відпочинку і відновлення витрачених сил [1, с. 181]. Таким чином, робочий час є одним із провідних інститутів вітчизняного трудового права, який спрямований на забезпечення працівникам права на відпочинок шляхом обмеження часу виконання трудової функції, а також фіксації міри виконання трудової функції. На цей час, коли в нашій державі посилюють свій вплив капіталізаційні процеси, розвиваються ринкові відносини, відбувається глобалізаційні та інтеграційні перетворення, питання правового регулювання застосування робочого часу набирає все більших обертів [2, с. 185] .

У науці трудового права робочий час прийнято розглядати, як встановлений законом, колективним договором чи угодою сторін період, протягом якого працівники зобов'язані виконувати роботу, обумовлену трудовим договором. Роботодавцям таким чином досить легко не тільки контролювати працівників на робочих місцях, але й розраховувати заробітну плату відповідно до відпрацьованих годин. Основи правового регулювання робочого часу визначено у Кодексі законів про працю України (далі - КЗпПУ), зокрема його поділ на 3 види: нормальний, скорочений і неповний. У КЗпПУ в ст. 50 зазначено, що нормальна тривалість робочого часу працівників не може перевищувати 40 годин на тиждень. При цьому, підприємства і організації при укладенні колективного договору можуть встановлювати меншу норму тривалості робочого часу.

Що стосується скороченого робочого часу, то ст. 51 КЗпПУ визначає коло працівників для яких встановлюється скорочена тривалість робочого часу, зокрема, для працівників віком від 16 до 18 років - 36 годин на тиждень, для осіб віком від 15 до 16 років (учнів віком від 14 до 15 років, які працюють в період канікул) - 24 години на тиждень; для працівників, зайнятих на роботах з шкідливими умовами праці, - не більш як 36 годин на тиждень. Перелік таких робіт визначено постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Переліку виробництв, цехів, професій і посад із шкідливими умовами праці, робота в яких дає право на скорочену тривалість робочого тижня» від 21 лютого 2001 р. № 163 . Крім того, законодавством встановлюється скорочена тривалість робочого часу для окремих категорій працівників (учителів, лікарів та інших). Окрім цього, скорочена тривалість робочого часу може встановлюватись за рахунок власних коштів на підприємствах і в організаціях для жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда. Таким чином, якщо працівник належить до категорії визначеної законодавством на роботодавця покладається обов'язок скоротити тривалість робочого часу.

Неповний робочий день або неповний робочий тиждень може встановлюватись, як при прийнятті на роботу так і згодом за угодою між працівником і власником або уповноваженим ним органом. На прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину віком до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, в тому числі таку, що знаходиться під її опікуванням, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку, власник або уповноважений ним орган зобов'язаний встановлювати їй

неповний робочий день або неповний робочий тиждень. Оплата праці в цих випадках провадиться відповідно відпрацьованому часу або залежно від виробітку (ст. 56 КЗпПУ).

Окремо слід зупинитись на особливостях застосування роботи в надурочний час. Так, відповідно до ст. 62 КЗпПУ надурочні роботи, як правило, не допускаються, адже встановлені рамки робочого часу є обов'язковими. Проте, існують виняткові випадки за яких власник може застосовувати надурочні роботи. Найперше, що віднесено до винятковий випадків це:

- проведення робіт, необхідних для оборони країни, а також відвернення громадського або стихійного лиха, виробничої аварії і негайного усунення їх наслідків, яскравим прикладом є аварія на ЧАЕС, яка змушувала працювати набагато більше встановлених норм;

- проведення громадсько необхідних робіт по водопостачанню, газопостачанню, опаленню, освітленню, каналізації, транспорту, зв'язку - для усунення випадкових або несподіваних обставин, які порушують правильне їх функціонування;

- необхідність закінчити почату роботу, яка внаслідок непередбачених обставин чи випадкової затримки з технічних умов виробництва не могла бути закінчена в нормальний робочий час, коли припинення її може призвести до псування або загибелі державного чи громадського майна, а також у разі необхідності невідкладного ремонту машин, верстатів або іншого устаткування, коли несправність їх викликає зупинення робіт для значної кількості трудящих;

- необхідність виконання вантажно-розвантажувальних робіт з метою недопущення або усунення простою рухомого складу чи скупчення вантажів у пунктах відправлення і призначення;

- продовження роботи при нез'явленні працівника, який заступає, коли робота не допускає перерви; в цих випадках власник або уповноважений ним орган зобов'язаний негайно вжити заходів до заміни змінника іншим працівником (ст. 62 КЗпПУ).

Головними умовами проведення надурочних робіт є те, що вони: можуть провадитися лише з дозволу виборного органу первинної профспілкової організації (профспілкового представника) підприємства, установи, організації; не повинні перевищувати для кожного працівника чотирьох годин протягом двох днів підряд і 120 годин на рік (ст. 64, 65 КЗпПУ). Є певні категорії працівників яких забороняється залучати до надурочних робіт – вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до трьох років; осіб, молодших вісімнадцяти років; працівників, які навчаються в загальноосвітніх школах і професійно-технічних училищах без відриву від виробництва, в дні занять (ст. 63 КЗпПУ).

Для працівників, які працювали в надурочний час встановлюється окрема оплата відпрацьованого часу: за погодинною системою оплати праці робота в надурочний час оплачується в подвійному розмірі годинної ставки; за відрядною системою оплати праці за роботу в надурочний час

виплачується доплата у розмірі 100 відсотків тарифної ставки працівника відповідної кваліфікації, оплата праці якого здійснюється за погодинною системою. Компенсація надурочних робіт шляхом надання відгулу не допускається (ст. 106 КЗпПУ).

Отже, робочий час є одним з основним регуляторів праці на підприємстві. Робочий час, як правова категорія досліджується наукою трудового права та регулюється Кодексом законів про працю України, підзаконними нормативно-правовими актами, колективними та трудовими договорами. Раціональне використання тривалості робочого часу дає високу продуктивність праці працівника на роботі.

Список літератури

1. Саєнко Ю. О. Правове регулювання робочого часу: проблема поєднання загального і спеціального // Трудове законодавство: шляхи реформування: матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 квіт. 2013 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х.: ХНУВС, 2013. – 364с.

2. Станченко О. Л. Атестація як вид оцінювання робочого часу в Україні та країнах світу // Трудове законодавство: шляхи реформування: матеріали II Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Харків, 12 квіт. 2013 р.); за заг. ред. К. Ю. Мельника / МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. - Х.: ХНУВС, 2013. – 364с.

Секція цивільного, господарського права та процесу

УДК 346.1:346.5

Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВІДНОСИНИ ДОЗВІЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ У СФЕРІ КОНКУРЕНЦІЇ І ДОЗВІЛЬНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ: СПРОБИ ПОРІВНЯННЯ

Уповноважені органи державної влади, органи місцевого самоврядування надають суб'єктам господарювання дозволи на здійснення господарської діяльності, окремих господарських операцій, укладення деяких видів договорів відносно державного (комунального) майна у межах різних відносин. Це і власне дозвільні відносини у сфері господарської діяльності, що виникають згідно із Законом України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності», і ліцензійні відносини, і відносини з передачі в оренду державного і комунального майна, а також відносини конкуренції. З метою з'ясування сутності відносин щодо надання дозволів Антимонопольним комітетом України підприємцям спробуємо здійснити аналіз цих відносин за певними критеріями та порівняти їх з відносинами з приводу видачі документів дозвільного характеру.

Відносини, які є предметом нашого дослідження, виникають на підставі окремих положень Закону України «Про захист економічної конкуренції» (ст.ст. 10, 24, 25) і стосуються надання дозволу на антиконкурентні узгоджені дії та концентрацію.

Перше й основне, що відрізняє дозвільні відносини у сфері господарювання та відносини з отримання дозволів за конкуренційним законодавством — це зміст тих дій (того права), на які отримується дозвіл/дозвільний документ. У першому випадку мова йде про право здійснювати окремі господарські операції або здійснювати певний вид господарської діяльності, а в другому випадку — про укладення суб'єктами господарювання угод, прийняття ними господарських рішень (у сфері ціноутворення, з питань участі у конкурсах чи торгах, обсягів виробництва тощо), про створення або реорганізацію суб'єктів господарювання, набуття у власність активів, часток (акцій, паїв) у статутних капіталах суб'єктів господарювання, призначення посадових осіб у господарюючих суб'єктах або набуття контролю над суб'єктом/ суб'єктами господарювання в інший спосіб. Тобто в другому випадку мова йде в основному про прийняття підприємцями або їх об'єднаннями певних рішень з питань організації господарської діяльності, рішень майнового характеру або укладання договорів. Як зазначає

Корчак Н. М. [1, с. 127], шляхом отримання дозволу можуть бути легалізовані дії, на які законодавець накладає заборону (наприклад, концентрація, яка загрожує монополізації ринків, або узгоджені дії, здатні обмежувати конкуренцію на ринках).

Основні вимоги, які мають виконати суб'єкти господарювання у випадку отримання дозволів на окремі господарські операції чи господарську діяльність, пов'язані із законністю таких операцій/ діяльності, належним оформленням документів для отримання дозволу. Розсуд дозвільного органу щодо можливості надання чи відмови у наданні дозволу загалом виключається. Підстави відмови у видачі таких дозволів пов'язані, насамперед, з негативними результатами експертиз, неповним оформленням комплекту документів для отримання дозволів, наданням недостовірної інформації (ч. 5 ст. 4-1 Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»). Можуть бути й інші підстави, які доволі чітко визначаються у спеціальному законодавстві. Наприклад, невідповідність об'єкта проектній документації на будівництво такого об'єкта та вимогам будівельних норм, державних стандартів і правил є підставою відмови у видачі сертифіката про прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів згідно з ч. 7 ст. 39 Закону «Про регулювання містобудівної діяльності».

Водночас надання дозволу на узгоджені дії чи концентрацію залежить від ефекту, який вказані дії справляють на економічну конкуренцію, причому виключити при прийнятті рішення розсуд антимонопольних органів очевидно складно. Згідно з ч. 1, 2 ст. 10 Закону України «Про захист економічної конкуренції» (далі - Закону) узгоджені дії, передбачені статтею 6 (тобто антиконкурентні узгоджені дії), можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України, якщо їх учасники доведуть, що ці дії сприяють: вдосконаленню виробництва, придбанню або реалізації товару; техніко-технологічному, економічному розвитку; розвитку малих або середніх підприємств; оптимізації експорту чи імпорту товарів; розробленню та застосуванню уніфікованих технічних умов або стандартів на товари; раціоналізації виробництва. Такі узгоджені дії не можуть бути дозволені органами Антимонопольного комітету України, якщо конкуренція суттєво обмежується на всьому ринку чи в значній його частині. Аналогічна ситуація має місце щодо підставності надання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання: концентрація дозволяється, якщо вона не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині (ч. 1 ст. 25 Закону).

Зрозуміло, що такі поняття, як «вдосконалення виробництва»; «техніко-технологічний, економічний розвиток» й подібні, є оціночними, потребують наповнення конкретним економічним змістом, сприйняття й оцінка цих понять можуть бути суб'єктивними. У Положенні про порядок подання заяв до органів Антимонопольного комітету України про надання дозволу на узгоджені дії суб'єктів господарювання, затвердженому розпорядженням Антимонопольного комітету України від 12.02.2002 № 26-р, не визначено

конкретних критеріїв для тлумачення зазначених у ч. 1 ст. 10 Закону процесів.

Цікаво також, що рішення антимонопольних органів в аналізованих ситуаціях може прийматись з урахуванням інформації, наданої конкурентами, постачальниками чи споживачами учасників узгоджених дій, а також об'єднаннями споживачів, якщо заявлені узгоджені дії стосуються товарів, призначених для кінцевого споживання, які вважають, що їхні права та інтереси можуть бути суттєво порушені внаслідок того, що заявлені узгоджені дії призводять до суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині (п. 8.9 названого Положення). Для порівняння, при прийнятті рішень з приводу видачі документів дозвільного характеру інформація від інших суб'єктів господарювання чи споживачів дозвільними органами не збирається.

Дещо менші можливості для розсуду у випадку надання дозволу на концентрацію згідно з ч. 1 ст. 24 Закону «Про захист економічної конкуренції». Такий дозвіл надається, якщо концентрація не призводить до монополізації чи суттєвого обмеження конкуренції на всьому ринку чи в значній його частині (ч.1 ст. 25 Закону). При вирішенні питання, чи має місце монополізація або суттєве обмеження конкуренції, враховується визначена у заявах учасників концентрації економічна інформація щодо кожного задіяного товарного ринку. Перелік такої інформації наводиться у додатку 2 до Положення про порядок подачі заяв в АМКУ про попереднє отримання дозволу на концентрацію суб'єктів господарювання (Положення про концентрацію), затвердженого розпорядженням Антимонопольного комітету України від 19.02.2002 № 33-р. Наприклад, аналізується структура попиту на ринках, вплив концентрації на кожний задіяний товарний ринок з урахуванням присутності реальних та потенційних конкурентів, тенденції зміни попиту та пропозиції, насичення товарних ринків та ін.

Більше того, у разі встановлення підстав для заборони узгоджених дій, концентрації, органи Антимонопольного комітету України повідомляють їх учасників про зміст таких підстав та встановлюють тридцятиденний строк для надання учасниками узгоджених дій, концентрації пропозицій щодо зобов'язань, які готові взяти на себе учасники таких узгоджених дій, концентрації, що усувають відповідний негативний вплив узгоджених дій, концентрації на конкуренцію та дозволяють органу Антимонопольного комітету України прийняти рішення про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію (ч. 2 ст. 31 Закону). Наприклад, при прийнятті рішення щодо концентрації такі умови й зобов'язання можуть стосуватися обмеження стосовно управління, користування чи розпорядження майном, зобов'язання суб'єкта господарювання здійснити відчуження майна (п. 9 розд. XII Положення про концентрацію). Також антимонопольні органи сприяють заявникам у зборі необхідної економічної інформації для отримання дозволу (ч. 2 ст. 26, ч. 2 ст. 30 Закону). Такі дії виключаються у дозвільних процедурах згідно із Законом «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності».

Крім того, якщо за результатами звернення про надання дозволу на узгоджені дії та концентрацію прийнято рішення про їх заборону, у тридцятиденний строк від дня прийняття такого рішення зацікавлені особи можуть звернутися до Кабінету Міністрів України із заявою про надання відповідного дозволу. Рішення Кабінету Міністрів України про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію може містити певні вимоги та зобов'язання до учасників узгоджених дій концентрації, в тому числі стосовно вчинення ними певних дій (чч. 1, 3 ст. 33 Закону). Дозвільне законодавство у сфері господарської діяльності не передбачає можливості перегляду в адміністративному порядку рішення про відмову у видачі дозвільного документа.

Описана нами вище ситуація викликана тим, що правове регулювання конкурентних відносин здійснюється за допомогою оціночних норм, з широким використанням оціночних понять і «принципу розумного підходу» (rule of reason). Існування у конкурентному законодавстві оціночних понять, застосування названого принципу пов'язані з умовами обороту товарів на ринку, умовами ринкового змагання, динамічністю розвитку економічної ситуації, такий законодавчий підхід є звичайним для правового регулювання конкурентних відносин і в зарубіжних країнах [1, с. 123-128]. Використання подібних норм у дозвільному законодавстві у сфері господарської діяльності не є нормальним і доцільним з точки зору господарських інтересів окремих суб'єктів господарювання та економічних інтересів держави.

Як бачимо, відносини дозвільного характеру, які виникають між суб'єктами господарювання і антимонопольними органами, суттєвим чином відрізняються від дозвільних відносин у сфері господарювання як за змістом дій/ прав, що набуваються, так і за підставністю надання відповідних дозволів, роллю дозвільних органів у прийнятті відповідного позитивного чи негативного рішення. Ці відносини є господарськими за своєю правовою природою, однак належать до різних груп (видів) господарських відносин. Перші виникають з метою недопущення будь-яких викривлень в економічній конкуренції, монополізації товарних ринків, у зв'язку з чим у рамках відповідних відносин держава контролює окремі рішення суб'єктів господарювання, що пов'язані з організацією їх господарської діяльності, укладенням господарських договорів, концентрацією капіталу (майна) суб'єктами. Вигодонабувачами в результаті реалізації таких відносин є насамперед конкуренти суб'єктів господарювання, а також споживачі. У другому випадку відносини виникають насамперед для задоволення інтересів самого заявника (щодо проведення окремих господарських операцій/ діяльності, отримання від цього прибутку), а також через необхідність забезпечення інтересів суспільства, окремих споживачів в отриманні безпечної продукції (послуг), недопущення заподіяння шкоди навколишньому природному середовищу, громадському простору та інших суспільних інтересів.

Список літератури

1. Корчак Н.М. Державне регулювання відносин конкуренції в Україні (господарсько-правовий аспект): монографія. - 2014. - 336 с.

УДК 347.73:336.22:341

Акуленко О. В., студентка гр. ПР-152

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Податки відіграють достатньо важливу роль в прибутковій частці бюджету будь-якої держави, через те, що вони є чільним джерелом його насичення. В багатьох країнах світу видатки держави плануються відповідно до дохідної частини, інакше кажучи з кількості зібраних податків. Податок на доходи фізичних осіб є одним із найбільших за об'ємом податком, що надходить в бюджет в усіх країнах світу. Україна не є тому виключенням.

Система оподаткування доходів населення в кожній країні має свої особливості, які залежать від соціально-економічної стратегії держави. Встановлюючи розміри ставок оподаткування та запроваджуючи конкретний механізм справлення податків, держава прагне забезпечити не тільки стабільну дохідну базу, а також регулювати діяльність платників податків, досягти соціальної справедливості та забезпечити соціальну стабільність у суспільстві.

Одним із основних завдань проведення податкової реформи в Україні є збільшення податкових надходжень до бюджетів усіх рівнів. Податкові надходження від податку на доходи фізичних осіб є важливою складовою у наповненні як Державного бюджету так і місцевих бюджетів. Тому, дослідження проблем, які пов'язані із оподаткуванням доходів фізичних осіб, а також створення простих і прозорих умов для оподаткування на сьогодні особливо актуальні.

Систему прибуткового оподаткування громадян в Україні було запроваджено в із середини 1991р. наслідок ухвалення Закону Української РСР «Про прибутковий податок з громадян Української РСР, іноземних громадян та осіб без громадянства» від 5 липня 1991 р.

З 26 грудня 1992 р. система оподаткування фізичних осіб регулювалась Декретом Кабінетом Міністрів України «Про прибутковий податок з громадян», який діяв до 1 січня 2004 року. За цей період досить часто відбувалась зміна ставок прибуткового податку з громадян - іноді по кілька разів на рік. Це було обумовлено таким факторами, як розвитком ринкових відносин, зміною форми одержання доходу, вирівнюванням доходів малозабезпечених і високозабезпечених верств населення за допомогою прогресії.

В травні 2003 р. було ухвалено Закон України «Про податок з доходів фізичних осіб», яким передбачено значні зміни в механізмі справляння податку з доходів фізичних осіб. Основними нововведеннями цього закону

стали: відмова від прогресивної шкали оподаткування доходів фізичних з максимальної ставкою 40 % та встановлення єдиної податкової ставки оподаткування сукупного місячного (річного) доходу у розмірі 15%, а на період з 1 січня 2004 року по 31 грудня 2006 року - 13 %; встановлення права платника податку на податковий кредит; розширення бази оподаткування; надання податкових соціальних пільг (100 %, 150 % та 200 %) та інше.

В грудні 2010 року Верховною Радою України було прийнято Податковий кодекс України і в подальшому до нього неодноразово вносилися зміни і доповнення, які суттєво змінювали розмір оподаткування доходів громадян і були спрямовані на поповнення доходів бюджетів, але на жаль не враховували соціальної складової цього податку.

Проте, очікуваного збільшення доходів бюджету від прибуткового податку з громадян не відбулося, доходи зменшились - внаслідок ухилення від сплати по таких необґрунтованих з економічної точки зору ставках.

В кожній конкретній державі на особливості прибуткового оподаткування населення впливає ряд факторів, таких, як: ментальність та податкова культура населення, консервативність чи ліберальність економіки, економічна ситуація в країні тощо. Кожна держава має право самостійно обирати власні цілі для здійснення оподаткування доходів фізичних осіб, однак головною метою такого оподаткування є те, що воно повинне сприяти збільшенню доходів населення країни, які в майбутньому слугують одним з джерел фінансування економіки країни.

За період історичного досвіду вдалося відслідкувати, що вперше податок з доходів фізичних осіб був запроваджений у Великобританії в 1799 р. та мав на меті фінансування ведення війни з Францією. Також у США податок з доходів фізичних осіб вводився на військові витрати в 1862 р. У країнах континентальної Європи оподаткування доходів фізичних осіб розвивалося повільніше. Якщо в Бельгії воно було започатковано ще в 1828 р., Австрії – у 1849 р., Італії – у 1864 р., то в Німеччині – у 1897 р., Іспанії – у 1900 р., а у Франції – тільки в 1914 р. Спочатку в багатьох країнах податок з доходів фізичних осіб вводився у зв'язку з фіскальними потребами держав під час війн. Але наприкінці 20-х років ХХ ст. прибутковий податок перетворився в суттєве постійне джерело податкових надходжень більшості розвинутих країн. Федеральний індивідуальний прибутковий податок США, введений у 1913 р., мав неоподатковуваний мінімум, що значно перевищував заробітну плату робітників [1, с. 137].

Розглядаючи основи оподаткування доходів фізичних осіб у таких країнах як Австрія, Бельгія, Велика Британія, Італія, Канада, Нідерланди, Франція, Фінляндія, Японія можна зазначити, що при оподаткуванні доходів громадян застосовується прогресивна система. Однак, у деяких країнах – Данії, Норвегії, Швеції – має місце поєднання прогресивного і пропорційного оподаткування доходів громадян. Зокрема, при накладанні податку на заробітну плату, як правило, використовується прогресивна шкала, а при оподаткуванні інших доходів – пропорційна ставка. Також відзначається і поділ податку на державний та муніципальний, що здатен вирішувати

відповідні проблеми фінансування як загальнодержавного бюджету, так і місцевого [2, с. 67-98].

У розвинених країнах соціально спрямованим є питання регулювання доходів фізичних осіб, яке вирішується за допомогою пільгової політики, що відповідно відображає потреби платників. Держава, встановлюючи мінімальну заробітну плату та прожитковий мінімум, з урахуванням динаміки інфляційних процесів, регулює потреби відтворення робочої сили.

Заслуговує на увагу досвід оподаткування доходів громадян Німеччини, де прибутковий податок встановлюється на всі види доходів, які отримує громадянин держави. При цьому усі платники при визначенні податку із заробітної плати поділяються на класи. Зокрема, у зв'язку зі складною демографічною ситуацією в країні та з метою стимулювання народжуваності й зростання чисельності населення, неоподатковуваний мінімум для неодружених платників встановлено на значно нижчому рівні, ніж для одружених. Система оподаткування доходів населення Швеції характеризується різними умовами, які виставляються для резидентів і нерезидентів. При цьому, розрахунок бази оподаткування здійснюється шляхом вирахування з усіх доходів суми витрат, які несе платник при їх одержанні, а також функціонує система індивідуальних відрахувань. Відповідно до системи оподаткування доходів громадян США, оподаткування може здійснюватися як кожного громадянина окремо, так і сім'ї загалом. При цьому платники податку поділяються на чотири категорії, які оподатковуються за різними ставками залежно від доходу.

Багаторівневою та з розгалуженою базою оподаткування є й система прибуткового оподаткування Японії. Так, особи, які проживають в Японії, поділяються на три категорії: нерезиденти; номери на постійне місце проживання або непостійні резиденти; постійні резиденти. Визначення суми податку до сплати здійснюється двома шляхами: безпосередньо платником під час подання ним податкової декларації та роботодавцем, який обраховує податок з заробітної плати найманої особи [3, с. 266].

Узагальнюючи світовий досвід, можна стверджувати, що сучасні податкові системи склалися, функціонують і реформуються на основі таких теоретично сформульованих і емпірично виправданих принципів:

- 1) простота адміністрування;
- 2) фіскальна ефективність, – бюджетні доходи від справляння певних податків мають багатократно перевищувати додаткові видатки на обслуговування податків, а також на утримання відповідної податкової служби;
- 3) при введенні податків і установленні процедур їх справляння треба передбачити захист від ухилення від податків, мінімізувати таку можливість або технологічно зробити ухилення економічно не вигідним;
- 4) універсальність – ставки податків, норми і режим оподаткування мають бути максимально уніфікованими для різних категорій платників, регіонів і видів діяльності в тому числі і в міждержавному аспекті;

5) податкове заохочення корисних видів діяльності (наприклад, інвестицій) і дестимулювання шкідливих (наприклад, забруднення довкілля);
б) податкову систему в цілому треба оцінювати як за її прямим фіскальним ефектом, так і за загальним впливом на стан економіки (темпи економічного росту, рівні цін, інвестицій і зайнятості) [4, с. 33].

Отже, можна зробити висновок, що податок на доходи фізичних осіб належить до важливих джерел поповнення дохідної частини бюджету. Наприклад, у федеральному бюджеті США його питома вага становить більше 40%, в бюджеті Данії – 48%, в Німеччині цей податок займає перше місце серед статей доходів бюджету, у Франції – друге місце після податку на додану вартість.

І відповідно, таким чином, в Україні основи вдосконалення й реформування механізму оподаткування доходів фізичних осіб повинні бути максимально наближеними до європейських стандартів. Зокрема, треба мати на увазі, що досвід податкового регулювання розвинених країн сформувався, виходячи з їх конкретних історичних та економічних особливостей, тому і можливості його практичного запозичення обмежені. Тому потрібно залучати найбільш близький та відповідний до наших умов податковий інструментарій, що дало б відповідний поштовх до посилення соціальної складової системи оподаткування.

Список літератури

1. Кривцов О. О. Зарубіжний досвід оподаткування доходів фізичних осіб / О. О. Кривцов // Наукові праці НДФІ. Податкова політика. – 2010. - № 3 (52). – С. 18-28.
2. Ткаченко Н. М. Податкова система країн світу та України. Облік і звітність: навч.-метод. посіб. / Н. М. Ткаченко, Т. М. Голова, Н. О. Ільєнко; за заг. ред. Н. М. Ткаченко. - К.: Алерта, 2004. – 554 с.
3. Танклевська Н. С. Світовий досвід оподаткування доходів фізичних осіб / Н. С. Танклевська // Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Економічні науки. – 2013. – Т. 1. Вип. 1 (6). – С. 264–268.
4. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн: Навчальний посібник / В. Л. Андрущенко, О. Д. Данілов. – К.: Комп'ютер прес, 2004. – 300 с.
5. Андрущенко В. Л. Податкова система : Навчальний посібник. / за заг. ред. В. Л. Андрущенко – К. : «Центр учбової літератури», 2015. – 416 с.

УДК 347.91/95

Бабич Д. С., студентка гр. ПР-132

Науковий керівник: Керноз Н. Є., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА ПРАКТИКИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРЕЮДИЦІЙ У ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

З прийняттям Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» та Закону України «Про судоустрій і статус

суддів» від 02.06.2016 та їх одночасним набранням чинності 30.09.2016 сучасні правові реалії вимагають підвищення вимог до стану юридичної культури та практики, оскільки у Конституції виокремлено в спеціальну статтю (ст. 129-1), імперативною нормою якої закріплено: «Судове рішення є обов'язковим до виконання» [1]. Це положення по-новому регламентовано в ч. 2 ст. 13 Закону «Про судоустрій і статус суддів», а саме: «Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими до виконання всіма органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими та службовими особами, фізичними і юридичними особами та їх об'єднаннями на всій території України. *Обов'язковість урахування (преюдиційність) судових рішень для інших судів визначається законом*» [2].

Отже, вперше на законодавчому рівні визначено термін «преюдиційність» саме як обов'язковість судового рішення, що відповідає практиці Європейського суду з прав людини. Хоча в ст. 90 КПК України вживається термінологічний оборот «має преюдиціальне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів», але в контексті «значення рішень інших судів у питаннях допустимості доказів» [4].

Тому виникає необхідність чіткого визначення таких понять, як «преюдиція», «преюдиційність», встановлення їх місця у правовому регулюванні, значення у законодавстві та особливо в практиці застосування.

Комплексне наукове дослідження правової природи преюдиції було проведене В. Масюком у його дисертаційній праці «Презумпції і преюдиції в цивільному судочинстві» у 2010 році. Проте, проведена ним робота по уніфікації теоретичних положень щодо преюдиції та зроблені в результаті дослідження висновки, не виключають неоднозначність розуміння суті цього правового феномену та його ролі у сучасній системі права.

Оскільки в законодавстві до 2012 року не було нормативного закріплення терміну «преюдиція», серед теоретиків та практиків так і не скалося єдиного його розуміння. Основні підходи до розуміння преюдиції зводяться до її визначення як: 1) правозастосовчого акта; 2) обставин, встановлених судом у рішенні, яке набрало законної сили; 3) прояву презумпції істинності судового рішення у вигляді обов'язковості рішень одного суду для іншого; 5) прийому юридичної техніки (винятку із доказування); 6) підстави для звільнення від доказування. Узагальнивши існуючі визначення, преюдицією можна визначити існуюче в судовій практиці правило звільнення від доказування фактів, що подаються до розгляду, на підставі раніше ухваленого судового рішення, яке набуло законної сили.

В законодавстві України преюдиційне значення судових рішень закріплено в цілому ряді норм діючого процесуального законодавства, а саме: в ст. 61 ЦПК України, ст. 35 ГПК України, ст. 72 КАС України, ст. 90 КПК України. Так, Законом України «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 № 192-VIII до ст. 360-7 ЦПК України «Обов'язковість

судових рішень Верховного Суду України» були внесені зміни, сутність яких в цілому відповідає зміненим нормам ч.ч. 5, 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016. Хоча непослідовність законодавчого закріплення досліджуваного питання відображена в таблиці 1.

Таблиця 1 – Порівняльна характеристика зміни норм в чинних Законах України щодо обов'язковості судових рішень Верховного Суду України

Стара редакція ЦПК України	Чинна редакція ЦПК України	Ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»
<p>1. Рішення ВСУ, прийняте за наслідками розгляду заяви про перегляд судового рішення з мотивів неоднакового застосування судом (судами) касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить зазначену норму права, та для всіх судів України. Суди зобов'язані привести свою судову практику у відповідність із рішенням ВСУ.</p>	<p>1. Висновок ВСУ щодо застосування норми права, викладений у його постанові, прийнятій за результатами розгляду справи з підстав, передбачених п.п. 1 і 2 ч. 1 ст. 355 Кодексу, є обов'язковим для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права. Висновок щодо застосування норм права, викладений у постанові ВСУ, має враховуватися іншими судами загальної юрисдикції при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної у висновках ВСУ, з одночасним наведенням відповідних мотивів.</p>	<p>1. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, є обов'язковими для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права.</p> <p>2. Висновки щодо застосування норм права, викладені у постановах Верховного Суду, враховуються іншими судами при застосуванні таких норм права. Суд має право відступити від правової позиції, викладеної Верховним Судом, тільки з одночасним наведенням відповідних мотивів.</p>

Отже, порівнюючи стару та нову редакцію ст. 360-7 ЦПК України та ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» вбачається, що виключена обов'язковість судових рішень Верховного Суду для судів. Зараз ця обов'язковість залишена лише для суб'єктів владних повноважень. Також, у новій редакції ст. 360-7 ЦПК України та ст. 13 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» передбачено право судів відступити від правої позиції викладеної у висновках Верховного Суду України з одночасним наведенням відповідних мотивів. У ч. 3 ст. 360-2 ЦПК України (у редакції від 12.02.2015 року) передбачено і право Верховного Суду «відійти від висновку про застосування норми права, викладеного у постанові Верховного Суду України, яка була прийнята іншим складом суду» [3]. Таким чином, законодавець зменшив правову вагу рішень (висновків) Верховного Суду України.

Проаналізувавши внесені зміни, також можна зацентувати увагу на такому: чинна редакція ст. 360-7 ЦПК України сформульована з використанням терміну «Висновок ВСУ..., викладений у його постанові», на відміну від старої редакції де використовувався термін «Рішення ВСУ...», тоді як назва статті залишилася незмінною «Обов'язковість судових рішень Верховного Суду України», хоча відповідно до ч.ч. 1, 4 ст. 208 ЦПК України «перегляд судових рішень Верховним Судом України закінчується ухваленням постанови» [3]. Отже, постанова Верховного Суду України є нічим іншим як однією з форм судового рішення, що прямо вказує на необхідність узгодження назви та змісту ст. 360-7 ЦПК України. Слід зауважити про системність цієї законодавчої колізії, що підтверджується ст. 244-2 КАС України та ст.111-28 ГПК України.

Оскільки обов'язковість судового рішення є прямим наслідком набрання рішенням суду законної сили, доцільно звернути увагу на наступних моментах. Відповідно до ч. 1 ст. 223 ЦПК України, рішення суду набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом. Щодо судових рішень, прийнятих за результатами інших переглядів, ЦПК України встановлює, що рішення або ухвала апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення (ч. 1 ст. 319 ЦПК України); рішення і ухвала суду касаційної інстанції набирають законної сили з моменту їх оголошення (ст. 349 ЦПК України). Аналогічно вирішено дане питання в ГПК України.

Інший підхід до закріплення зазначених положень простежується в законодавстві зарубіжних країн. Так, зазначені положення систематизовані в єдиній ст. 264 ЦПК Грузії «Вступ рішення суду в законну силу», яка регулює порядок набрання законної сили рішеннями судів трьох інстанцій і викладена наступним чином: «Рішення суду першої інстанції набирає законної сили: (а) при оголошенні, якщо не допускається оскарження в апеляційному

порядку; (б) після закінчення терміну оскарження в апеляційному порядку; (в) після набрання законної сили ухвалою апеляційного суду, який залишив оскаржуване рішення без зміни; (г) якщо після оголошення рішення сторони в письмовій формі відмовляться від його оскарження в апеляційному порядку. Рішення апеляційного суду, якщо воно не було оскаржене, набирає законної сили після закінчення строку його оскарження в касаційному порядку, а якщо воно було оскаржене, - після розгляду справи в касаційному порядку. Рішення касаційного суду набирає законної сили негайно, при його оголошенні» [5]. Слід зазначити, що така позиція не є новою для українського законодавства. Знаковою в цьому плані є ст. 254 КАС України, де аналогічно постадійно згруповані процесуальні норми, пов'язані з набранням судовим рішенням законної сили в адміністративних справах. Таким чином, з позицій вітчизняного законодавця є невиправданою така суттєва відмінність у способі закріплення однотипних правових норм у різних процесуальних кодексах.

Отже, на основі проведеного аналізу пропонуємо:

1) узгодити назви ст. 360-7 ЦПК України, ст. 111-28 ГПК України, ст. 244-2 КАС України з їх змістом;

2) систематизувати окремі положення ЦПК України та ГПК України у частині набрання судовим рішенням законної сили за прикладом з КАС України, виокремивши їх у спеціальну главу, зокрема, главу 8-1 Розділу I Загальні положення ЦПК України;

3) нову редакцію статтю ЦПК України з назвою «Набрання судовим рішенням законної сили»: «1. Рішення суду набирає законної сили після закінчення строку для подання апеляційної скарги, якщо апеляційну скаргу не було подано. 2. У разі подання апеляційної скарги рішення, якщо його не скасовано, набирає законної сили після розгляду справи апеляційним судом. Рішення або ухвала апеляційного суду набирають законної сили з моменту їх проголошення. 3. Рішення і ухвала суду касаційної інстанції набирають законної сили з моменту їх оголошення. 4. З моменту оголошення рішення або ухвали судом касаційної інстанції скасовані рішення та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу»;

4) виокремити в самостійну статтю з назвою «Наслідки набрання рішенням суду законної сили», до змісту якої включити положення ч.ч. 2, 3, 4 ст. 223 ЦПК України;

5) узгодити положення ст. 129-1 Конституції України та ст. 360-7 ЦПК України щодо обов'язковості судових рішень;

6) привести процесуальні закони України (ЦПК, ГПК, КАС) у відповідність з положеннями ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 28. - Ст. 532.

2. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2016. - № 56. - С. 9. – Ст. 1935 з наступними змінами.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс, Закон від 18.03.2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. - 2004. - № 16. – С. 11. – Ст. 1088 з наступними змінами.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13. - ст. 88) з наступними змінами.
5. Гражданский процессуальный кодекс Грузии от 14.11.1997 №1106-Іс // СоюзПравоИнформ. Законодательство стран СНГ [www-сайт]: URL: <http://www.base.spinform.ru>.

УДК 346.9

Борщ О. М., студент гр. ПР-132

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМА НАДАННЯ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ В ЕЛЕКТРОННОМУ ВИГЛЯДІ У ГОСПОДАРЬКОМУ ПРОЦЕСІ

На сьогоднішній день в Україні існує неоднозначна ситуація з переліком доказів у господарському процесі України. Без сумнівів, нормативне регулювання у зазначеній сфері вже давно не відповідає реаліям, більш того – невиправдано гальмує їхній розвиток. Чинна редакція Господарського процесуального кодексу не враховує повною мірою прогресу сучасних технологій. Мова йде насамперед про інформацію, почерпнуту з Інтернету, листування електронною поштою, електронні документи та інше, що не сприймається господарськими судами України як докази у справі.

Повсякденне використання Інтернету відкрило принципово нові можливості для приватних осіб у веденні бізнесу — укладанні та виконанні правочинів. Можливість волевиявлення (укладання правочину) прямо передбачена матеріальним правом. Згідно з абз. 2 ч. 1 ст. 207 ЦК України, правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку.

Однак норма матеріального права є мертвою нормою, якщо не забезпечена відповідним порядком судового захисту, тобто процесуальними нормами [1].

Судова практика пішла тим шляхом, що якщо електронні докази не передбачені в чинному ГПК як допустимі засоби доказування, то ніякі фактичні дані бути ними підтверджені не можуть. Інакше кажучи, електронні докази відсутні в переліку законних засобів доказування, а тому не долучаються до справи як такі.

Відповідно до ч. 2 ст. 8 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» від 22.05.2003 р. допустимість електронного документа як доказу не може бути спростована лише на підставі того, що він

має електронну форму однак науковці вказують, що нерідко матеріали електронного листування в господарські суди надаються в роздрукованому, паперовому вигляді й зовні являють собою не що інше, як письмові джерела інформації. В такому випадку суд буде оцінювати вже не електронні, а письмові докази [2].

ГПК України (ст. 36) визначає письмовими доказами документи і матеріали, які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Отже, процесуальний закон не містить визначення письмових доказів, а лише вказує на його певні види. В процесуальній науці надаються різноманітні визначення письмових доказів, однак єдине усталене визначення письмових доказів відсутнє. Найчастіше письмові докази визначаються як виконані на предметі будь-яким способом письмові знаки, що поєднані у відповідну систему і структуру та в яких виражені думки (ідеї), що вміщують інформацію (повідомлення) про обставини, які мають значення для справи [3].

Професор Т.В. Степанова визначає такі основні ознаки письмових доказів у господарському процесі: 1) доказувальне значення має зміст, а не форма доказу; 2) інформацію закріплено за допомогою писемності або інших умовних знаків; 3) матеріал спроможний зберігати інформацію в незмінному вигляді тривалий час; 4) вони найчастіше виникають до порушення справи [4]. Таким чином, наявність матеріального носія письмового доказу визначається необхідною умовою зазначеного засобу доказування.

З процесуальної точки зору, відомості в електронному вигляді мають наступні об'єктивні властивості:

1. Носій відомостей в електронному вигляді не виконує функцію захисту його змісту від змін. Захисну функцію може виконати атрибутивна інформація, яка міститься в файлах.

2. Відомості в електронному вигляді знеособлені. Встановлення зв'язку між особою та відомостями в електронному вигляді може проводитись лише опосередковано.

Між особою, яка створила або який належать певні відомості в електронному вигляді, та самими відомостями відсутній нерозривний зв'язок. Ідентифікація може бути проведена лише опосередковано — за допомогою наявності контролю над тим, чи іншим електронним ідентифікатором: електронним цифровим підписом, джерелом надходження відомостей (e-mail), веб-сайтом та іншим. При цьому не слід зводити судову ідентифікацію виключно до наявності електронного цифрового підпису [1].

Як приклад можливо навести Рішення Господарського суду міста Києва від 29.06.2010 р. по справі № 20/213 за позовом Приватного підприємства «Татур» до Товариства з обмеженою відповідальністю «Центр впровадження сучасних технологій» про розірвання Договору №180609/01 на поставку програмного продукту від 18.06.2009 р. та повернення сплаченого авансу у розмірі 8002,40 грн. (номер рішення в Єдиному державному реєстрі судових рішень 10155785).

У матеріалах справи міститься електронне листування між сторонами в якості підтвердження погодження сторонами редагування текстового та графічного наповнення макету продукту шляхом внесення послідовних поправок. Проте, суд не прийняв зазначеного листування, як належного та допустимого доказу по справі, з огляду на наступне.

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» електронний документ – документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Склад та порядок розміщення обов'язкових реквізитів електронних документів визначається законодавством. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною.

Згідно із ст. 1 зазначеного Закону, обов'язковий реквізит електронного документа - обов'язкові дані в електронному документі, без яких він не може бути підставою для його обліку і не матиме юридичної сили.

Відповідно до ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» та ст. 4 Закону України «Про електронний цифровий підпис», електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора та/або підписувача електронного документа іншими суб'єктами електронного документообігу. Накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про електронний цифровий підпис» електронний цифровий підпис - вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача. Електронний цифровий підпис накладається за допомогою особистого ключа та перевіряється за допомогою відкритого ключа.

Суд вказав, що матеріали справи не містять доказів того, що на наданому позивачем електронному листуванні містяться електронні цифрові підписи, накладенням яких завершується створення електронного документу та які є обов'язковими реквізитами електронних документів, без яких електронні документи не мають юридичної сили. Отже, електронне листування, додане позивачем до матеріалів справи, не можна вважати письмовим погодженням сторонами додатків до договору [5].

Ще одним прикладом може бути Ухвала Господарського суду Сумської області про повернення позовної заяви 11.06.2014 р. по справі № 920/997/14 за позовом ФОП-1 до ФОП-2 про стягнення боргу у розмірі 37760 грн. 00 коп.

Позивач у справі надає розрахунок заборгованості на електронному носії. Суд зазначив, що згідно зі ст. ст. 32, 36, 37 Господарського процесуального кодексу України одними із видів доказів, є письмові докази.

Письмовими доказами є документи і матеріали, які містять дані про обставини, що мають значення для правильного вирішення спору. Фіксація відомостей на електронних носіях істотно відрізняється від закріплення даних у письмових доказах.

Використання електронних документів регулюється Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» (надалі Закон про електронні документи). Відповідно до ст. 5 Закону про електронні документи електронний документ - це документ, інформація в якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа. Електронний документ може бути перетворений електронними засобами у візуальну форму - у формі придатній для приймання його змісту людиною.

Відповідно до ст. 6 Закону про електронні документи електронний підпис є обов'язковим реквізитом електронного документа, який використовується для ідентифікації автора. Копії даних у випадках передбачених законом повинні бути зроблені у візуальній формі відображення, в тому числі у паперовій копії.

Відповідно до ст. 36 Господарського процесуального кодексу України письмові докази подаються в оригіналі або належним чином засвідченій копії.

Електронна копія електронного документа засвідчується у порядку, встановленому законом. Копією документа на папері для електронного документа є візуальне подання електронного документа на папері, яке засвідчене в порядку встановленому законом - Національного стандарту України «Державна уніфікована система організаціо-розпорядчої документації. Вимоги до оформлення документів. ДСТУ 4163-20032».

Враховуючи, що в позовній заяві не вказано обгрунтований розрахунок стягуваної суми та не надано доказів - розрахунку на паперовому носії в оригіналі або завірених належним чином копій, суд ухвалив, що позовна заява підлягає поверненню позивачу без розгляду на підставі п. 3 ч. 1 ст. 63 Господарського процесуального кодексу України [6].

На основі даних господарських справ, можна зробити висновок, що загалом господарський суд не заперечує проти можливості використання в якості доказу електронного документа, однак існують певні правила щодо врахування електронних документів як доказів по справі, а саме: візуальне подання електронного документа на папері, засвідчене в порядку, встановленому законом, та обов'язкова наявність електронного цифрового підпису.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про електронний цифровий підпис» електронний цифровий підпис за своїм правовим статусом прирівнюється до власноручного підпису (печатки). Таким чином, його наявність усуває всі ризики, пов'язані з електронною формою документів. Він здатен забезпечити достовірність і автентичність потрібної контрагентам інформації та надати останній юридичну силу. Не випадково сьогодні кожен український суддя має особистий ЕЦП, що накладається на ухвалені ним вироки і рішення перед передачею їх до Єдиного державного реєстру судових

рішень. Єдина проблема тут, мабуть, – тільки слабка оснащеність господарюючих суб'єктів ЕЦП та її дорожнеча.

Підсумовуючи вищесказане, пропонуємо доповнити ГПК України нормами щодо визнання юридичної сили електронних документів, що використовуються при розгляді господарських спорів.

Список літератури

1. Надання письмових доказів в електронному вигляді та перевірка їх достовірності [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://blog.liga.net/user/selivanov/article/5240.aspx>.
2. Електронні докази у господарському процесі: проблеми формалізації / О. О. Присяжнюк, О. П. Євсєєв // Проблеми законності. - 2011. - Вип. 117. - С. 13-23.
3. Юдельсон К. С. Судебные доказательства и практика их использования в советском гражданском процессе. М., 1956. С. 195., Штефан М. Й. Цивільний процес. Підруч. для юрид. спеціальностей вищих закладів освіти: - К.; Ін Юре. - 1997. - 608 с.
4. Степанова Т. В. Доказування та докази в господарському процесі України: Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.04 /; НАН України. Ін-т екон.-прав. дослідж. - Донецьк, 2002. - 18 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/10155785>.
6. Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39146952>.

УДК 347.91/95:341.6

Гапєєва Ю. І., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Керноз Н. Є., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАОЧНИЙ РОЗГЛЯД СПРАВИ В УКРАЇНІ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

В сучасних умовах заочний розгляд цивільних справ є одним із процесуальних інститутів, який спрямований на ефективне здійснення процедур цивільного судочинства. Тому, запровадження його у цивільний процес України в 2005 році дозволило своєчасно та оперативно розглядати цивільні справи у разі відсутності однієї із сторін (відповідача) у судовому засіданні [6, с. 159].

В зв'язку з цим необхідно визначити сутність заочного провадження за Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України), а також охарактеризувати особливості заочного провадження за законодавством зарубіжних країн, оскільки в контексті інтеграції України до ЄС необхідно переймати вдалий досвід зарубіжних країн та гармонізувати національне і зарубіжне законодавство.

Заочний розгляд справи регулюється відповідно до глави 8 ЦПК України, який міститься в розділі III «Позовне провадження», тобто, необхідно констатувати, що в будь-якому випадку заочний розгляд справи не виходить за межі позовного провадження. Відповідно до ст. 225 ЦПК України

розгляд справи і ухвалення заочного рішення проводиться за загальними правилами з винятками і доповненнями, встановленими відповідною главою [2].

Умови проведення заочного розгляду передбачені в ст. 224 ЦПК України, в якій зазначено, що у разі неявки в судове засідання належним чином повідомленого відповідача і від якого не надійшло заяви про розгляд справи за його відсутності або якщо повідомлені ним причини визнані неповажними та якщо позивач не заперечує проти заочного розгляду справи, то суд може ухвалити заочне рішення [2].

Таким чином, законодавством передбачено сукупність п'яти умов, які дають можливість суду ухвалити заочне рішення:

- 1) неявка відповідача;
- 2) належне його повідомлення;
- 3) відсутність поважних причин неявки;
- 4) відсутність прохання відповідача про розгляд справи за його відсутності;
- 5) згода позивача [3, с. 164].

Неявка відповідача, є однією із проблемних умов заочного розгляду справи, на думку В. Теліпко, з якою ми погоджуємось, це як особиста відсутність відповідача в залі судового засідання, так і відсутність його представника. При цьому, коли відповідач фактично присутній в залі судового засідання, але не бере активної участі у справі, то таку його поведінку не можна прирівнювати до неявки і постановлене при цьому рішення не буде вважатися заочним [4, с. 406]. Це впливає зі змісту статей ЦПК України, зокрема, статті 38 оскільки, «сторони можуть брати участь у цивільній справі особисто або через представника», та ст. 44 щодо «можливості вчинення представником усіх процесуальних дій від імені особи, яку він представляє» [2].

Отже, у випадку явки в судове засідання представника відповідача з належно оформленими повноваженнями, суд не вправі ухвалювати заочне рішення.

Згода позивача також проблемна умова заочного розгляду справи. На думку С. Бичкової, це юридичне закріплення суб'єктивного права позивача на вибір порядку розгляду справи, провадження у якій відкрито за його позовними вимогами, тому суд повинен роз'яснити позивачеві право на розгляд справи як у звичайному порядку, так і при заочному розгляді справи. Кожний з цих порядків має свої особливості та переваги, тому позивач повинен чітко усвідомлювати відмінності між ними [5, с. 458]. З вищезазначеною позицією науковця ми повністю погоджуємось.

Дослідивши проблемні умови, які дають можливість суду ухвалити заочне рішення за ЦПК України необхідно звернути увагу на законодавство зарубіжних країн щодо заочного провадження.

На нашу думку, актуальним вбачається досвід Німеччини. Так, ЦПК Німеччини містить розділ 3 «Заочне рішення», як складову книги 2 частини 1 «Провадження у судах землі». Відповідно до параграфу 331 ЦПК Німеччини,

якщо сторона з'явилася в судове засідання, але відіграє тільки пасивну роль, тобто не приймає участі в справі, то сторона вважається такою, що не з'явилася в судове засідання, але, якщо сторона частково бере участь у розгляді справи, однак не дає пояснень по справі, правила заочного розгляду справи не застосовуються [7]. Вищезазначена норма ЦПК Німеччини, на нашу думку, є неоднозначною, оскільки фактично, особа прибула до суду. За українським законодавством в такому випадку ухвалення заочного рішення є неможливим.

Доречним також вважається досвід Франції. За розділом II титулу XIV «Рішення суду» ЦПК Франції суд має право ухвалити рішення у випадку неявки сторін. Але в такому випадку суд постановляє рішення у зв'язку з неявкою відповідача, якщо це рішення не підлягає апеляційному оскарженню або виклик до суду не вручено особисто відповідачу [8].

В даному випадку із двох умов проблемною є те, що заочне рішення не підлягає апеляційному оскарженню. В українському законодавстві відсутня норма щодо заборони апеляційного оскарження заочного рішення. Проте, саме в даній ситуації, ми не погоджуємось із процесуальним законодавством Франції, оскільки порушуються принцип забезпечення апеляційного оскарження судових рішень, передбачений ст. 129 Конституції України [1] та ст. 13 ЦПК України [3].

Окрім досвіду країн романо-германської правової сім'ї необхідно дослідити досвід країн англосаксонської правової сім'ї. Так, цивільне процесуальне законодавство США допускає заочне провадження і винесення заочного рішення у випадку ухилення відповідача від участі в процесі, зокрема, при його відмові розкрити істотні по справі обставини, а саме: при наявності відповідної постанови відмовляється дати відповідь на поставлені перед ним питання або подати документи чи предмети для огляду або відмовляється прибути до відповідної посадової особи для дачі показів або від дачі таких показів відмовляється (ст. 55 Федеральних правил Цивільного процесу). При цьому, заочне провадження можливе лише у справах за позовами про присудження, а позови спрямовані на присудження певного розміру грошової суми, навіть задовольняються секретарем суду за умов: письмової заяви позивача про те, що сума, яку він вимагає від відповідача дійсно належить сплаті позивачу та прохання позивача про розгляд справи без судового засідання [9].

На нашу думку, досвід заочного провадження в США неможливо використати в українському судочинстві, оскільки судочинство можуть здійснювати тільки судді, а відповідно до ч. 2 ст. 124 Конституції України делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [1].

Отже, дослідивши особливості заочного провадження в Україні, Німеччині, Франції та США, можемо зробити висновок, що українське законодавство є досить прогресивним інститутом, який призначений впливати на відповідачів, які не вчиняють дій щодо участі у розгляді справи.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст. 532.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40-41, 42. — Ст. 492 із змінами.
3. Устінова-Бойченко Г. М. Процесуальні наслідки прийняття позивачем рішення про заочний розгляд справи / Г. М. Устінова-Бойченко // Європейські перспективи. - 2012. - № 2(1). - С. 163-166.
4. Теліпко В. Е. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. Станом на 01.11.2010 р. / За ред. Притики Ю. Д. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 696 с.
5. Цивільне процесуальне право України: Підручник / Бичкова С. С., Бірюков І. А., Бобрик В. І. та ін.; за заг. ред. С. С. Бичкової. – К.: Атіка, 2009. – 760 с.
6. Жукевич І. В. Проблеми заочного розгляду цивільної справи у разі неявки відповідача у судові засідання / І. В. Жукевич // Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України. - 2013. - Вип. 31. - С. 159-166.
7. Zivilprozeßordnung (ZPO) – Deutscher Taschenbuch Verlag. – 2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.zvab.com/Zivilprozessordnung-ZPO-Deutscher-Taschenbuch-Verlag/17016090554/buch>.
8. Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции / Пер. с франц. В. Захватаев [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://lawbook.online/zarubejnyih-protsess-grajdanskiy/novyiy-grajdanskiy-protsessualnyiy-kodeks.html>.
9. Федеральні правила цивільного судочинства для районних судів США (Federal Rules of Civil Procedure for the United District Courts) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mvbipp.files.wordpress.com/2015/10/d182-2>.

УДК 347.67

Гапєєва Ю. І., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВА ПРИРОДА ЗАПОВІДАЛЬНИХ РОЗПОРЯДЖЕНЬ

Інститут спадкування виступає важливим інститутом громадянського суспільства, так як рано чи пізно кожний громадянин стикається з питаннями спадкування або виступаючи спадкоємцем самостійно, або залишаючи після себе спадкове майно.

В сучасному світі, за умов широко розвитку ринкових відносин, а також права власності багато громадян все частіше залишають заповіти, бажаючи, щоб все нажите майно збереглося після їх смерті та перейшло до спадкоємців, які, на думку спадкодавця, гідні його отримати.

Досліджуючи правову природу заповіту та відносини, які виникають в процесі спадкування за заповітом, важливе місце посідають заповідальні розпорядження, серед яких необхідно виділяти наступні: підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК); заповідальний відказ (статті 1237-1239 ЦК); покладення на спадкоємця інших обов'язків (ст. 1240 ЦК); встановлення сервітуту (ст. 1246 ЦК); призначення виконавця заповіту (статті 1286-1295 ЦК) [1]. Проаналізуємо ці заповідальні розпорядження детальніше.

Одним із різновидів заповідальних розпоряджень може бути вказівка заповідача про призначення спадкоємця на випадок, якщо зазначений у

заповіті спадкоємець помре до відкриття спадщини, не прийме її або відмовиться від її прийняття чи буде усунений від права спадкування, а також у разі відсутності або невиконання умов, визначених у заповіті з умовою. Таке розпорядження має назву «підпризначення спадкоємця» [2, с. 981].

Варто зазначити, що підпризначення спадкоємця відрізняється від спадкування за правом представлення, спадкової трансмісії та прирощення спадкових часток. Зокрема питання про співвідношення підпризначення спадкоємця із спадкуванням за правом представлення може виникнути тоді, коли основний спадкоємець помре до відкриття спадщини, тобто раніше спадкодавця. Тоді після відкриття спадщини до спадкування закликалися б онуки та правнуки спадкодавця, які спадкують частку їх померлого батька (матері), але спадкодавець підпризначив йому спадкоємця на цей випадок, який до цих прямих низхідних не належить. Як наслідок, за чинним законодавством до спадкування буде закликатися підпризначений спадкоємець [3, с. 515].

Серед заповідальних розпоряджень заповідача особливе місце посідає заповідальний відказ. Заповідальний відказ (легат) - це вид заповідального розпорядження, за яким на спадкоємця покладається обов'язок вчинити певні дії майнового характеру на користь третьої особи - відказоодержувача [4, с. 51]. Відповідно до ч. 2 ст. 1237 ЦК відказоодержувачами можуть бути особи, які входять, а також ті, які не входять до числа спадкоємців за законом [1]. Відповідно, в силу легату між спадкоємцем і відказоодержувачем (легатарієм) виникає зобов'язання, в якому легатарій виступає як кредитор, а спадкоємець - як боржник.

Згідно з ч. 1 ст. 1238 ЦК предметом заповідального відказу може бути передання відказоодержувачеві у власність або за іншим речовим правом майнового права або речі, що входить або не входить до складу спадщини. Тому між відказоодержувачем та спадкоємцем за заповітом, частка якого обтяжена відказом, встановлюються зобов'язальні відносини, змістом яких є право вимоги кредитора (відказоодержувача) до боржника (спадкоємця) [2, с. 981].

Разом із тим, слід відмітити, якщо спадкоємець, на якого покладене виконання легату, помре до відкриття спадщини або відмовиться від спадщини, обов'язок виконання легату переходить на інших спадкоємців, які отримали цю частку. Якщо до відкриття спадщини помирає легатарій, заповідальний відказ втрачає силу. Якщо ж легатарій помирає після відкриття спадщини, права та обов'язки відказоодержувача припиняються з його смертю і не можуть бути передані ним у спадщину, якщо інше не передбачено спадкодавцем, який залишив заповідальний відказ [3, с. 516].

Що стосується втрати чинності заповідальним відказом, то ст. 1239 ЦК передбачає лише один випадок - якщо смерть відказоодержувача настала до відкриття спадщини. Проте смерть відказоодержувача, яка настала після відкриття спадщини, також має тягнути за собою припинення відказу з огляду на його особистий характер. Незважаючи на відсутність прямої вказівки про це у законі, висновок про припинення чинності легату внаслідок смерті

відказоодержувача є очевидним, адже право вимоги до спадкоємця щодо виконання легату не може бути об'єктом правонаступництва.

Наступний різновид заповідальних розпоряджень - заповідальне покладення. Відповідно до ч. 1 ст. 1240 ЦК заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення певних дій немайнового характеру, зокрема щодо розпорядження особистими паперами, визначення місця і форми здійснення ритуалу поховання [1].

Безсумнівно, правова природа заповідального покладення є дуже близькою до заповідальних відказів (ст. ст. 1237-1239 ЦК). Як і відказ, заповідальне покладення є одним із розпоряджень заповідача, яким у спадкоємця встановлюється обов'язок по виконанню певних дій на користь третьої особи.

Проте, мають місце наступні відмінні ознаки: 1) предметом заповідального покладення можуть бути дії як майнового, так і немайнового характеру; 2) заповідальне покладення характеризується невизначеністю суб'єктного складу; 3) заповідач може зобов'язати спадкоємця до вчинення дій, спрямованих саме на досягнення суспільно корисної мети [4, с. 52].

Отже, з урахуванням вищевикладеного можемо констатувати, що ключова відмінність між відказом та покладенням полягає саме в меті застосування - якщо відказ завжди спрямований на виникнення майнової вигоди у конкретної особи, то покладення зумовлює виникнення права вимоги у невизначеного наперед кола осіб. При цьому, уповноваженими особами при покладанні можуть бути як чітко визначений суб'єкт або певна соціальна група, так і надзвичайно широке коло осіб.

Наступним видом заповідальних розпоряджень є встановлення сервітуту. Відповідно до ст. 1246 ЦК спадкодавець має право встановити у заповіті сервітут щодо земельної ділянки, інших природних ресурсів або іншого нерухомого майна для задоволення потреб інших осіб [1].

Знову ж таки, як і в попередньому випадку встановлення сервітуту має зовнішню схожість із заповідальним відказом. Проте, відмінності встановлення сервітуту від заповідального відказу полягають в наступному:

1) відказоодержувачем є завжди чітко визначений суб'єкт, в той час як при встановленні сервітуту сервітуарій має визначатися тільки в особистих сервітутах (ч. 2 ст. 401 ЦК);

2) предметом відказу є ширше коло обов'язків спадкоємців щодо третьої особи, ніж при сервітуті, зокрема, за рахунок можливості покладення на них обов'язку щодо передачі майна у власність відказоодержувача;

3) порушені права відказоодержувача захищаються за допомогою зобов'язально-правових способів захисту, в той час як права сервітуарія - за допомогою речових способів, оскільки за ст. 396 ЦК особа, яка має речове право на чуже майно, має право на захист свого права тими ж способами, що і власник [2, с. 984].

Разом з тим, до особливих заповідальних розпоряджень спадкодавця належить призначення виконавця заповіту.

Отже, підсумовуючи, вважаємо за необхідне зазначити, що інститут спадкування за заповітом відіграє важливу роль в житті людей, підтримуючи стабільність громадянського суспільства, стимулює розвиток права приватної власності, допомагає зберегти матеріальну та майнову забезпеченість нащадків. Після аналізу особливостей заповідальних розпоряджень дійшли висновку, що підпризначення спадкоємця (ст. 1244 ЦК), заповідальний відказ (статті 1237-1239 ЦК), покладення на спадкоємця інших обов'язків (ст. 1240 ЦК), встановлення сервітуту (ст. 1246 ЦК), призначення виконавця заповіту (статті 1286-1295 ЦК) є важливими складовими спадкових відносин.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - №№ 40-44. - Ст. 356.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України [Текст]: у 2 т. / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. - 5-те вид., переробл. і допов. - К.: Юрінком Інтер, 2013. - 1117 с.
3. Цивільне право: підручник: у 2 т. / В. І. Борисова (кер. авт. кол.), Л. М. Баранова, Т. І. Бегова та ін.; за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасиво-Фатєєвої, В. Л. Яроцького. - Х.: Право, 2011. - Т. 1. - 656 с.
4. Кухарев О. С. Спадкове право України: навч.-практ. посіб. / О. С. Кухарев. - К.: Правова єдність, 2011. - 221 с.

УДК 340.15

Гранкова Х. М., студентка гр. КПП-161

Науковий керівник: Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗАХИСТ ПРАВ ВЛАСНОСТІ В РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Стаття 13 Конституції України проголошує, що засадничим принципом у сфері захисту права власності є положення про те, що держава забезпечує рівний захист всіх суб'єктів права власності [1]. Тому й не дивно, що останніми роками питання про захист права власності набуло важливого теоретичного і практичного значення. Проте, історичні витoki захисту права власності необхідно шукати в Стародавньому Римі, оскільки саме там фактично й зародився інститут захисту права власності. В зв'язку з вищезазначеним ми дослідимо особливості основних способів захисту права власності, що існували в Римі, серед яких найбільш типовими способами захисту права власності визнавалися віндикаційний (*res vindicatio*), негаторний (*actio negatoria*) та прогібіторний (*actio prohibitoria*) позови.

Безсумнівно, віндикаційний позов є найважливішим цивільно-правовим засобом захисту права власності як в Римі, так і в сучасності. Так, в правовій літературі під віндикаційним позовом традиційно розуміють вимогу неволодіючого власника до незаконного володільця про витребування свого майна в натурі. Цей позов був відомий ще римському цивільному праву, тому його дослідження є досить актуальним, оскільки навіть в чинному

законодавстві України одним із найпоширеніших способів захисту права власності є віндикація – звернення власника майна до суду з позовом про витребування майна від особи, яка незаконно, без відповідної правової підстави заволоділа ним (ст. 387 ЦК) [2, с. 34].

Слід зазначити, що віндикаційний позов у різні часи розвитку Римської держави і права мав неоднакові форми: законний позов про річ шляхом присяги, позов через спонсію, позов шляхом петиторної формули. Віндикаційний позов мав місце тоді, коли одна особа заявляла, що є власником майна, яке перебуває в незаконному володінні іншої особи, і на цій підставі вимагала повернення майна. Віндикаційний позов захищав власника від найбільш брутального порушення його права, а саме, від дій іншої особи, яка незаконно утримувала його річ (майно). Позивач мав довести ті обставини, які підтверджували б його право власності на спірну річ (майно). Якщо ж доказати право власності не вдавалося, тоді позов відхилявся. При доведенні права власності на річ позов у легісакційному процесі підлягав задоволенню. У формулярному процесі праву власності позивача можна було протиставити правомірну підставу володіння (*iusta causa possidentis*), наприклад узуфрукт, оренду, заставу і т. ін. У таких ситуаціях віндикаційний позов задовольнити було неможливо.

В свою чергу, відповідач міг захищатися і виставляти свої зустрічні вимоги. Він міг заявити, що річ належить йому, що він придбав її законним шляхом, що він є добросовісним володільцем. Проте добросовісність брали до уваги лише у вирішенні справи про плоди і прибутки, а не про долю самої речі. Річ поверталася власнику незалежно від добросовісності володільця. Також при цьому, відповідач міг заперечувати претензії щодо зроблених ним витрат на річ позивача, вимагати повернення необхідних і корисних витрат. Витрати на розкіш могли бути зняті як добросовісним, так і недобросовісним володільцем, якщо таке зняття робилося з єдиною метою – не завдати шкоду позивачеві [3, с. 324].

Але при цьому, якщо особа, яка отримала майно з волі власника на підставі будь-якого цивільного договору, згодом відмовилася його повернути, вона ставала неправомірним володільцем і відповідала за віндикаційним позовом. При розгляді позову в умовах формулярного процесу розрізняли добросовісних і недобросовісних володільців. Загалом і в тих і в інших набувачів володіння мали місце юридичні недоліки, а *res vindicatio* було спрямоване на те, щоб повернути не тільки річ власнику, але і всі пов'язані з нею вигоди. Добросовісний володільць зобов'язаний був повернути разом із річчю ті плоди, які він отримав з моменту пред'явлення до нього віндикаційного позову. Недобросовісний володільць повертав усі плоди та вигоди, які річ принесла йому впродовж всього часу недобросовісного володіння.

Таким чином, віндикаційний позов захищав право власності й відповідно до римського права майно поверталася власнику в будь-якому випадку, незалежно від того, добросовісним чи недобросовісним був набувач майна. Застосовувалась так звана необмежена віндикація [4, с. 101-102].

Наступним засобом захисту права власності в Римі був негаторний позов, а саме позов про заперечення. Він застосовувався для усунення перешкод, що заважали власнику здійснювати правомочність користування річчю [3, с. 325].

Так, як і віндикаційний позов, так і негаторний позов знайшов своє закріплення в законодавстві України. Відповідно до ст. 391 ЦК України власник майна має право вимагати усунення перешкод у здійсненні ним права користування та розпорядження майном [5].

Негаторний позов мав місце в тому разі, коли належне власнику право не піддавалося сумніву, але інші особи зазіхали на те, щоб користуватись цією власністю, начебто маючи яке-небудь право на чужу річ (*ius in re aliena*) (сервітут, узуфрукт). Порухення права власності могли мати подвійний характер: позитивний або негативний, з огляду на те, чи здійснює третя особа всупереч волі власника прямо вплив на річ або ж вона заважає вільно користуватися річчю [6, с. 132].

У такому разі виникали підстави для заяви не віндикаційного, а негаторного позову (лат. *negare* – заперечувати). Цей позов належав тільки володіючому власнику і був спрямований проти будь-яких серйозних і реальних зазіхань від будь-кого на його власність у вигляді привласнення права сервітутного або схожого користування (проходу чи проїзду через його земельну ділянку, прибудови до його стіни споруд). Власник заперечував наявність у відповідача такого права. Суддя завжди запрошував відповідача згідно з позовом надати гарантії про недопущення подальших дій, що турбують власника (*cautio de amplius non turbando*), тобто взяти на себе зобов'язання уникати в майбутньому дій, які спричинять перешкоди для власника. Задоволення позову означало не що інше, як судову констатацію того факту, що майно, яке перебуває у власника-позивача, вільне від тих правових обтяжень на користь третіх осіб, на які вони претендують. Фактично, відповідальність за цим позовом зводилась до обов'язку порушника припинити неправомірні дії [4, с. 103].

З урахуванням вищевикладеного можна визначити такі умови пред'явлення негаторного позову:

- 1) позивач є власником речі;
- 2) поведінка правопорушника є протиправною;
- 3) на момент пред'явлення позову правопорушення має тривати;
- 4) позивач і відповідач не повинні перебувати в зобов'язальних відносинах.

Траплялися й такі випадки, коли треті особи не претендували на чуже майно ні цілком, ні в рамках суворо обмеженого права, а проте своєю поведінкою перешкоджали власнику нормально використовувати його. Такою є, наприклад, спроба звести стіну, яка перешкоджала б доступу світла у вікна сусідського будинку. Це було приводом для пред'явлення так званого прогібіторного позову, який за своїм змістом близько стоїть до негаторного. Визнавши його обґрунтованим суд зобов'язував порушника усунути наслідки вчинених дій і не повторювати їх у майбутньому.

Варто зазначити, що в римському приватному праві окрім найбільш популярних на той час віндикаційного і негаторного позовів, існували й інші способи захисту права власності, серед яких виділяємо прогібіторний і публіціанський.

Прогібіторний позов (*actio prohibitoria*) – це позов про заборону, який застосовувався в разі, якщо треті особи, які не зазіхали на чуже майно ні в цілому, ні в рамках обмеженого права, проте своєю поведінкою заважали власнику нормально користуватися майном. Суд зобов'язував порушника в таких випадках усунути наслідки вчинених дій і не здійснювати такі дії в майбутньому.

Фактично, прогібіторний позов застосовувався у випадку, якщо інша особа своєю поведінкою заважала власнику нормально здійснювати своє право власності без посягання на саму річ (наприклад, споруджується стіна, яка перекриває доступ сонячного світла до вікна сусіднього будинку).

Публіціанський позов практично був подібний до віндикаційного, але стосувався конкретних юридичних казусів. Зокрема, служив для захисту інтересів так званих бонітарних власників і посесорів, яким річ було передано на законних підставах, якщо у набувача не виникло права на цивільний позов. Він був запроваджений претором для захисту преторської (бонітарної) власності у I ст. до н. е. За своєю сутністю це був петиторний позов. Він відрізнявся від преторських інтердиктів, призначених для захисту володіння, оскільки класичне право ще розрізняло бонітарного власника і добросовісного володільця. Перший прирівнювався до квіритської власності. Однак преторський едикт, яким вводився *actio in rem Publiciana*, проголошував: я дам позов, якщо хто-небудь вимагатиме в позовному порядку те, що передається в порядку манципації і що було (йому) передано на законній підставі і ще не набулося за давністю [3, с. 326].

Таким чином, на підставі проведеного дослідження ми дійшли висновку, що зародження захисту права власності відбулося в Стародавньому Римі, при цьому основні засоби захисту права власності (віндикаційний і негаторний позови) на сьогодні знайшли своє закріплення в ЦК України, що підтверджує значимість засобів захисту права власності, що існували в Римі.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Романюк Я. М., Бурлай О. Є. Позов про визнання права власності, віндикаційний та негаторний позови: деякі проблеми практичного застосування // Вісник Верховного Суду України. - 2012. - № 8. - С. 34-40 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vvsu_2012_8_10.
3. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: навчальний посібник. - К.: Юрінком Інтер, 2003. - 512 с.
4. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. - Х.: Право, 2008. - 224 с.
5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
6. Гримм Д. Д. Лекції по догме римського права / Д. Д. Гримм [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://legalns.com/download/books/lib/roman-law/book-001.pdf>.

УДК 346.2

Донець Г. В., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛОМБАРДІВ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах для розвитку національної економіки, окрім банків, надзвичайно важливу роль відіграють також небанківські фінансово-кредитні установи, оскільки саме ці установи виконують функцію альтернативного банківського накопичення та мобілізації грошового капіталу, а також суттєво збільшують обіг грошових коштів та матеріальних цінностей в державі та мають надзвичайно багато інших якостей, які здійснюють позитивний вплив на економічну діяльність держави [1, с. 195]. Особливе місце в житті суспільства займають ломбарди, тому, що тільки такі гнучкі за своєю правовою природою небанківські установи мають задовольняти особливі потреби та вимоги великої кількості споживачів і своїх клієнтів у терміновому кредитуванні [2]. На жаль, на сьогодні правове регулювання діяльності ломбардів залишається неоднозначним, що пов'язано з відсутністю єдиного законодавчого акту, яким би здійснювалась регламентація господарської діяльності ломбардів.

Метою статті є дослідження правового регулювання діяльності ломбардів та засад їх діяльності.

Правове регулювання ломбардної діяльності здійснюється Цивільним та Господарським кодексами. Діяльність ломбардів регулюється Положенням про порядок надання фінансових послуг ломбардами, що затверджене розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (далі - Положення).

Відсутній спеціальний закон, який би регулював діяльність ломбардів, а тому вважаємо, що є потреба прийняття спеціального законодавчого акта щодо господарської діяльності ломбардів, оскільки, навіть поняття ломбарду законодавчо не визначено. Однак, розроблений Проект Закону України «Про ломбарди і ломбардну діяльність», не було прийнято.

Відповідно до Положення ломбардом є фінансова небанківська установа, ключовим видом діяльності якої є надання кредитів на власний ризик фізичним особам за рахунок власних чи запозичених грошових коштів, під заставу майна на чітко встановлений строк і під процент та надання похідних послуг ломбарду. Так, сьогодні лише в ст. 1 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» визначено, що до фінансових установ належать ломбарди [4], при цьому поняття ломбарду не розкривається.

Необхідно зазначити, що проект закону «Про ломбарди та ломбардну діяльність» був розроблений Комітетом з питань фінансової політики і

банківської діяльності Верховної Ради України ще в 2015 році. Проте, 23 лютого 2017 року даний законопроект було відхилено і питання правового статусу ломбардів як суб'єктів господарювання залишилось невизначеним. Ми вважаємо, що прийняття даного законопроекту в сучасних умовах є необхідною умовою подальшого розвитку ломбардної діяльності, оскільки даним законопроектом врегульовувались питання, які на сьогодні в законодавстві не знайшли свого закріплення.

У вищезазначеному законопроекті вперше було закріплено визначення ломбарду та ломбардної діяльності. Так, зокрема зазначається, що ломбардом є небанківська фінансова установа, специфічними видами діяльності якої є надання на кредитів за рахунок власних чи запозичених коштів на власний ризик під заставу рухомого майна на чітко встановлений період та під відповідні проценти. На нашу думку, дане визначення поняття «ломбард» є дуже вдалим і відображає фактично, всю сфері господарської діяльності ломбардів. А ломбардна діяльність визначається як надання ломбардами кредитів під заставу рухомого майна [5]. Дане визначення також є актуальним і зрозумілим не тільки фахівцям в сфері права.

Окрім того, в даному законопроекті чітко врегульовано господарську діяльність ломбардів. А саме, в проекті Закону: передбачається впровадження вимог, які стосуються створення ломбардів у формі господарського товариства; урегулювання особливостей здійснення ломбардами діяльності з надання кредитів та діяльності по зберіганню майна; встановлення остаточного переліку супутніх видів діяльності, яку можуть провадити ломбарди; встановлення вимог до приміщень де можуть здійснювати свою діяльність ломбарди; вимоги до капіталів ломбардів тощо [6].

Для здійснення ломбардної діяльності ломбард необхідно внести до Державного реєстру фінансових установ. Для цього ломбард повинен надати документи, серед яких: копія статуту; копія свідоцтва про державну реєстрацію ломбарду; копії документів про право власності чи оренди приміщення де знаходиться відповідний ломбард; копії документів про освіту і копії трудових книжок начальника та бухгалтера ломбарду; інформація про технічне устаткування, облікову та реєструючу системи, які використовуються в ломбарді.

Серед вимог, що стосуються здійснення ломбардної діяльності, ключовою на нашу думку, є вимога про розмір статутного капіталу ломбарду. Так, п. 2.1.11 Положення передбачено, що ломбарди повинні мати власний капітал у розмірі не менше як 50 тис. гривень, а у випадку наявності у ломбарду відокремлених підрозділів - не менше одного мільйона гривень [7]. До речі, аналогічний розмір статутного капіталу ломбарду визначався і в ст. 5 законопроекту. Ми вважаємо, що цей розмір власного статутного капіталу ломбарду необхідно підвищити до одного і двох мільйонів гривень відповідно, оскільки даний крок є доцільним щодо усунення зі сфери надання фінансово-кредитних послуг потенційно фінансово-неспроможних ломбардів. Також, даний крок є фінансово обґрунтованим щодо стабілізації економічної ситуації в державі.

В Положенні не визначені граничні суми та терміни кредитів, які можуть надаватися ломбардом; розміри процентних ставок за кредитами; розміри оплати за зберігання ломбардом відповідного майна, що на нашу думку, вважається неприпустимим тому, що це є необхідною умовою для здійснення ломбардної діяльності [5].

Таким чином, діяльність ломбардів регулюється Цивільним кодексом, Господарським кодексом та Положенням про порядок надання фінансових послуг ломбардами. Однак на законодавчому рівні на сьогодні не визначено поняття ломбарду та ломбардної діяльності, тому вважаємо за необхідне прийняти спеціальний закон, який би регулював діяльність ломбардів. Прийняття закону є необхідною умовою подальшого розвитку ломбардної діяльності. А також пропонуємо внести зміни до Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами, де чітко визначити граничні суми та терміни кредитів, які можуть надаватися ломбардом; розміри процентних ставок за кредитами; розміри оплати за зберігання ломбардом відповідного майна тощо.

Список літератури

1. Галуненко І. В. Поняття небанківських фінансових установ та особливості їх правового регулювання / І. В. Галуненко // Наше право. - 2013. - № 6. - С. 194-200.
2. Булій Н. О. Особливості ломбардної діяльності на ринку фінансових послуг України / Н. О. Булій [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://libfor.com/index.php?newsid=1371>.
3. Науменкова С. В. Ринок фінансових послуг: Навч. посіб. / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. - К. : Знання, 2010. - 532 с.
4. Закон України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12.07.2001 р. № 2664-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2002. - № 1. - Ст. 1.
5. Проект Закону про ломбарди та ломбардну діяльність [Електронний ресурс]. - Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53640.
6. Рада провалила законопроект про ломбарди та ломбардну діяльність [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/news/rada-provalila-zakonoprojekt-lombardah-lombardnoy-1487853866.html>.
7. Про затвердження Положення про порядок надання фінансових послуг ломбардами [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0565-05>.

УДК 347

Ігнатенко К. С., студентка гр. П-141

Науковий керівник: Конончук Н. М., к.ю.н., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗМІНИ ТА ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ

Договір банківського рахунку, зазвичай, укладається на невизначений термін. Це обумовлено тим, що потреба клієнта в банківських послугах є, як правило, постійною. Тому, зміна договору банківського рахунку є актуальною формою операцій із банківськими рахунками.

Зміною рахунків клієнтів вважається процедура відкриття нових рахунків і закриття раніше відкритих рахунків клієнтів не за їх ініціативою, у результаті проведення якої змінюються всі або окремі (один або кілька) банківські реквізити клієнтів - найменування банку, код банку, номер рахунку, валюта рахунку.

Зміна рахунків клієнтів здійснюється банком у разі:

- проведення реорганізації в межах одного банку;
- проведення реорганізації банків шляхом злиття, приєднання, поділу, виділення;
- зміни місцезнаходження банку, у результаті якої змінюється код банку;
- зміни порядку бухгалтерського обліку рахунків клієнтів (у тому числі рахунків клієнтів, за якими операції не здійснювалися протягом трьох років і більше та на яких є залишки коштів).

Про зміну рахунків банк зобов'язаний завчасно повідомити всіх клієнтів у порядку, установленому внутрішніми положеннями банку. У разі зміни рахунків клієнтів нові справи з юридичного оформлення рахунків не формуються. За потреби вони передаються іншому банку (установі цього банку) за передавальним актом.

Банк зобов'язаний у встановленому законодавством України порядку надіслати повідомлення до відповідного органу державної податкової служби про зміну поточного/вкладного (депозитного) рахунку такого клієнта:

- юридичної особи;
- відокремленого підрозділу;
- іноземного представництва, яке відповідно до законодавства України зобов'язане сплачувати податки і збори;
- фізичної особи - підприємця та фізичної особи, яка провадить незалежну професійну діяльність.

Банки можуть застосовувати процедуру зміни рахунків у разі зміни умов договору банківського вкладу. Банк не здійснює зміну рахунків клієнтів у разі зміни найменування банку, яка не пов'язана з його реорганізацією, а також у разі зміни найменування банку у зв'язку з проведенням його реорганізації шляхом перетворення.

У цих випадках:

банк зобов'язаний завчасно повідомити всіх клієнтів про зміну свого найменування;

банк не формує нові справи з юридичного оформлення рахунків.

Поточні рахунки клієнтів банків закриваються:

- на підставі заяви клієнта;
- на підставі рішення відповідного органу, на який згідно із законом покладено функції щодо припинення юридичної особи або припинення підприємницької діяльності фізичної особи-підприємця (за заявою ліквідатора, голови або члена ліквідаційної комісії, управителя майна тощо);

- у разі смерті власника рахунку - фізичної особи - за зверненням спадкоємця;

- у разі смерті власника рахунку фізичної особи - підприємця - за зверненням третьої особи, зокрема спадкоємця;

- на інших підставах, передбачених законодавством України або договором між банком і клієнтом.

Банк може відмовитися від договору банківського рахунку та закрити поточний рахунок клієнта, якщо операції за цим рахунком не здійснюються протягом трьох років підряд і на цьому рахунку немає залишку коштів. Банк закриває поточний рахунок юридичної особи на підставі документа, виданого державним реєстратором в порядку, установленому законодавством України, який підтверджує державну реєстрацію припинення юридичної особи.

Банк не може закрити поточний рахунок клієнта, якщо за рахунком здійснювалися розрахунки за зовнішньоекономічним договором, зобов'язання за яким не виконані в повному обсязі. Банк, який здійснює контроль за своєчасністю розрахунків за зовнішньоекономічними операціями клієнта, закриває рахунок лише після зняття зовнішньоекономічних операцій з контролю. У разі припинення юридичної особи (унаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення), зміни її найменування або зміни імені фізичної особи - підприємця (прізвища/імені/по батькові) поточний рахунок закривається.

У разі припинення юридичної особи внаслідок злиття, приєднання, поділу, перетворення поточний рахунок може бути закритий юридичною особою- правонаступником за умови подання ним таких документів:

- заяви про закриття поточного рахунку;

- копії рішення учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - копії рішення суду або відповідних органів державної влади про припинення юридичної особи, засвідченої нотаріально або органом, який прийняв таке рішення;

- картки із зразками підписів і відбитка печатки юридичної особи- правонаступника (додаток 2), засвідченої нотаріально. Якщо на поточному рахунку немає залишку коштів, то картка із зразками підписів і відбитка печатки не подається.

У разі припинення юридичної особи внаслідок її ліквідації для проведення ліквідаційної процедури використовується один поточний рахунок юридичної особи, що ліквідується, визначений комісією з припинення (ліквідатором, ліквідаційною комісією тощо). Для цього до банку подаються такі документи:

- копія рішення учасників або органу юридичної особи, уповноваженого на це установчими документами, а у випадках, передбачених законом, - копія рішення суду, на підставі якого здійснюється ліквідація юридичної особи, засвідчена нотаріально або органом, який прийняв таке рішення;

• картка із зразками підписів і відбитка печатки, засвідчена нотаріально. До цієї картки включаються зразки підписів ліквідатора (уповноважених членів ліквідаційної комісії) і відбитка печатки юридичної особи, що ліквідується. Інші рахунки, виявлені під час проведення ліквідаційної процедури, підлягають закриттю ліквідатором (ліквідаційною комісією).

Закриття інших рахунків, які не використовуються для проведення ліквідаційної процедури, здійснюється ліквідатором (ліквідаційною комісією) на підставі заяви про закриття рахунку.

Список літератури

1. Постанова Правління Національного банку України. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах [Електронний ресурс]: [затверджено Постановою № 492 від 12.11.2003., станом на 12.11.2014]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>

2. Карманов Є. В. Банківські договори. Договори в іноземній валюті: Навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. – Х.: Право, 2004.

УДК 347.73:336.22

Ігнатенко С. В., студентка гр. ПР-153

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ІСТОРІЯ ВИНИКНЕННЯ ПДВ ТА ПРАКТИКА ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ В РІЗНИХ КРАЇНАХ СВІТУ

В сучасних умовах податкові надходження є основним джерелом доходів держави. Значну частку податкових надходжень займає податок на додану вартість. Податок на додану вартість (ПДВ) – це непрямий податок, який входить в ціну товарів (робіт, послуг) та сплачується покупцем, але його облік та перерахування до державного бюджету здійснює продавець (податковий агент) [1, с.384].

Існує багато суперечностей щодо податку на додану вартість (ПДВ): його справедливості, форми стягнення, та загалом його необхідності. Для вирішення цих суперечностей необхідно дослідити генезис податку на додану вартість та проаналізувати світовий досвід його застосування.

Важко встановити коли саме виник ПДВ. Одними з родоначальників ПДВ могли бути німецький бізнесмен Вільгельм фон Сіменс в 1918 році, або американський економіст Томас С. Адамс у своїх працях між 1910 і 1921 роками теоретично обґрунтовували доцільність і необхідність введення такого податку. Концепція ПДВ, запропонована Сіменсом, була технічною інновацією, яка удосконалила податок з обороту. Запровадження ПДВ дало

зможу підприємцям повертати частину сплачених податків, таким чином уникаючи ряду проблем, що виникають зі стягненням податку з обороту. Незважаючи на те, що ПДВ за Сіменсом було значною інновацією, автор навряд чи ставив на меті повалення існуючого фіскального порядку. Адамс же вбачав у податку на додану вартість гідну заміну податку на прибуток підприємств. Він був зосереджений на федеральній податковій політиці, і так як в його час не існувало ефективного національного податку з продажу, Адамса турбувало не технічне вдосконалення вже існуючих податків, а створення дієвої альтернативи вже існуючому федеральному прибутковому податку [2].

ПДВ приділяли значної уваги наукові новаторські кола в Західній Європі та США. Німеччина разом з більшою частиною Західної Європи сприйняли ПДВ як технічну модифікацію податків з продажу, і як доповнення до прибуткового податку. В США ж навпаки політики прагнули запровадити ПДВ як повноправну заміну для федерального прибуткового податку, але їхні тодішні спроби залишилися марними.

Першим, хто описав сам механізм ПДВ став француз Моріс Лоре у 1954 році. Але використання ПДВ не набуло значного поширення у Франції до 1968 році. В той же час першою країною, де стягувався повноцінний ПДВ, стала Данія у 1967 році, хоча країна не була частиною Європейського економічного співтовариства до 1973 року. Запровадження ПДВ у світі можна поділити на два основні етапи. Перший відбувався в основному в Західній Європі та Латинській Америці в 1960-х – 1970-х роках. Розвиток ПДВ у Європі був спричинений серією директив ЄС, що вимагають від держав членів ЄС узгоджувати між собою свою політику щодо ПДВ [3].

Другий етап прийняття ПДВ проходив з кінця 1980-х років й ознаменувався введенням ПДВ у деяких промислово розвинених країн за межами ЄС, наприклад, в Австралії, Канаді, Японії та Швейцарії. Ця фаза також сприяла масивному розширенню ПДВ в перехідних і економік, що розвиваються, в першу чергу в Африці та Азії. Значну роль прийняттю ПДВ цими країнами відіграли такі міжнародні установи як МВФ та Світовий банк. Не слід також недооцінювати й вплив американських політиків-лобістів та зацікавлених агенцій в просуванні ПДВ. Така діяльність включає в себе неуспішні спроби США запровадити ПДВ на окупованій території Японії після Другої Світової Війни. Помітну роль відіграло Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в просуванні ПДВ шляхом надання фінансування та технічної допомоги країнам, що розвиваються і країнам з перехідною економікою [3]. Як не дивно, саме американські експерти були послідовними лобістами експорту податкової реформи за кордон, яка не користувалась популярністю в США, та і зараз там ПДВ не застосовується.

Таким чином, поширення ПДВ пояснюється такими якостями:

- податок є найкращим методом оподаткування загального споживання;
- нейтральний по відношенню до експорту;

- високий дохідний потенціал.

Введення загальнодержавного податку на споживання в розвинених країнах, таких як Австралія, Канада і Японія зустріло запеклий і тривалий опір. З огляду на опір, ПДВ змінювався в тій чи іншій мірі і відходив від ідеального варіанту. В Австралії та в інших місцях з бази оподаткування ПДВ було виключено продукти харчування та деякі найважливіші послуги, задля зменшення рівня несхвалення ПДВ. У Японії це відбилося прийняттям методу вирахування ПДВ за низькою ставкою (8 % на 2016 рік [4]). У Канаді це призвело до повільного і тривалого процесу узгодження федерального ПДВ з провінційними податками з продажу.

Сьогодні, у європейських країнах застосування оптимальної ставки оподаткування передбачає, крім визначення власне розміру стандартної ставки, обґрунтування доцільності застосування додаткових (диференційованих ставок). Це означає, що автоматично виникає необхідність обґрунтування до яких груп товарів (робіт, послуг) будуть застосовуватися знижені ставки, а які групи товарів (робіт, послуг) будуть звільнені від оподаткування.

Слід зазначити, що станом на 2016 р. єдина ставка справляння ПДВ серед членів ЄС застосовувалася тільки у Данії (25%) та Словаччині (20%) [4]. Ставка у Данії є досить високою (враховуючи мінімум пільг), у той же час вона забезпечує реалізацію не тільки фіскального, але і регулюючого потенціалу ПДВ. Данські фахівці обґрунтовують, що такий розмір ставки ПДВ забезпечує стимулювання експорту. Для Данії, економіка якої є не просто експортоорієнтованою, але і такою, що характеризується високою конкурентоспроможністю та значною часткою в експорті продукції з високою питомою вагою доданої вартості. Саме тому такий механізм не спрацьовує в країнах з економіками, які експортують переважно сировину та іншу продукцію з низькою часткою доданої вартості [5].

Ставки ПДВ, які перевищують 20%, застосовуються у Бельгії, Чехії, Ірландії, Литві, Нідерландах (21%), Італії, Фінляндії, Латвії (22%), Греції, Польщі, Португалії (23%), Данії, Швеції (25%). Найвища ставка – 27 %, застосовується в Угорщині [4]. Варто зазначити, що більшість зазначених країн змушені були підняти ставки ПДВ після кризи 2008 р., що обумовлено вимогами ЄС дотримуватися граничного рівня бюджетного дефіциту, а саме ПДВ є одним з тих податків, який здатний забезпечити надходження до бюджету навіть у період економічної депресії. Найнижча ставка ПДВ серед країн ЄС застосовується у Люксембурзі та Кіпрі – 15%. Варто зазначити, що Люксембург не має потреби у максимальній реалізації фіскального потенціалу ПДВ, оскільки тривалий час ця країна займає провідні місця в рейтингах конкурентоспроможності та характеризується найвищим рівнем життя в Європі (на 50% вище від середнього по Європі), тому бюджет країни формується переважно за рахунок податків на власність та прибуткових податків [5].

Всі країни ЄС, крім Данії та Словаччини, разом із підвищенням ставок ПДВ запровадили знижені ставки на кілька груп товарів. Переважно це стосується товарів першої необхідності, послуг громадського транспорту, ліків, медичного обладнання для осіб з особливими потребами, дитячих крісел тощо. Болгарія, Німеччина, Кіпр, Латвія, Мальта, Румунія, Словенія, Чехія та Естонія застосовують одну знижену ставку. Найбільший варіаційний розмах між стандартною та зниженою ставкою характерний для Естонії та Мальти (18% і 5%) [4]. Варто зазначити, що інші спеціальні ставки ПДВ зазначені країни не застосовують, однак така комбінація ставок дала можливість їм максимально реалізувати не тільки фіскальний, але і регуляторний потенціал ПДВ. Найменший варіаційний розмах між стандартною та зниженою ставкою характерний для Кіпру (15% і 5%), Латвії (22 % та 12 %), Румунії (19% та 9%) однак при цьому знижена ставка справляння ПДВ розповсюджуються на широкий перелік товарів та послуг: продукти харчування, послуги з водопостачання, фармацевтичну продукцію, обладнання для осіб з особливими потребами, дитячі крісла, пасажирські перевезення, книги, журнали, газети, послуги культури (кіно, театри), діяльність готелів тощо. На наш погляд, такий досвід буде корисним і для України, оскільки він містить елементи соціального захисту, що актуально в умовах зниження реальних доходів населення [5].

Крім знижених ставок, окремі країни застосовують спеціальні знижені ставки: Іспанія (4%) – продукти харчування, фармацевтична продукція, видання книг, газет та журналів; Франція (2,1%) – фармацевтична продукція, видання книг, газет та журналів; Ірландія (4,8%) – продукти харчування; Італія (4%) – продукти харчування, обладнання для осіб з особливими потребами, видання книг, газет та журналів, соціальні послуги; Люксембург (3%) – практично для всіх груп товарів, дозволених Директивою ЄС. Оскільки спеціальні знижені ставки застосовуються нетривалий період часу, то ефект від їх запровадження поки що достовірно оцінити складно.

Отже, можна зазначити, що більшість країн намагається віднайти таку комбінацію ставок, яка б забезпечила збалансування регулюючого та фіскального потенціалу ПДВ. Україна також має прагнути збалансувати інтереси держави та платників податків на основі оптимальної диференціації ставок. Однак, не варто одразу орієнтуватися на досвід країн з високим рівнем розвитку економіки. Передусім необхідно звернутися до досвіду країн постсоціалістичного простору, які мали схожі з українськими проблеми та знайшли шлях вдалого їх вирішення.

Список літератури

1. Податок на додану вартість // Словник фінансово-правових термінів / за заг. ред. д. ю.н., проф. Л. К. Воронової. – 2-е вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011– 558 с.
2. James K. Exploring the Origins and Global Rise of VAT. – 2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.taxanalysts.com/>
3. Братушка Е. С. Генеза податку на додану вартість в Україні та світі / Е. С. Братушка, Є. В. Кононець. // Ефективна економіка – Дніпропетровськ, 2014. – № 4. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2959>

4. Таблиці податкових ставок / Країни ЄС / Вікіпедія – вільна енциклопедія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/>

5. Карпенко С. П. Оподаткування доданої вартості: європейський досвід та українські реалії / С. П. Карпенко // Ефективна економіка. – 2014. – № 12. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3650>.

УДК 347.44

Карпенко М. С., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ ПОЗИКИ ТА ЙОГО СПІВВІДНОШЕННЯ З КРЕДИТНИМ ДОГОВОРОМ

В першу чергу варто зазначити, що своїм корінням позика сягає часів раннього римського права. У процесі еволюції її регулювання змінювалося, удосконалювалося, щоб відповідати потребам часу й суспільства. Позика є простим і доступним способом урегулювання та оформлення відносин суб'єктів цивільного права, яка знайшла своє закріплення в Цивільному кодексі України [1, с. 16].

Договір позики вважається основною підставою виникнення позикових відносин. Подібні позиковим відносини виникають і в деяких інших випадках, наприклад: при видачі чека і векселя, оформленні державної позики та облігації, вчиненні банківських розрахункових операцій. Однак вексельні зобов'язання, емісія облігацій і державних (комунальних) позик, інші подібні боргові зобов'язання є позиковими лише у певній мірі. На них поширюються загальні правила позики з урахуванням особливостей таких відносин.

Договір позики, історія якого налічує тисячі років, на сьогодні є одним із найпоширеніших правочинів, присвячених правовому регулюванню позикових відносин. Він розглядається вітчизняною цивілістичною доктриною як типова договірно-правова форма кредиту для всіх форм кредитування [2, с. 751]. Незважаючи на відносну простоту договору позики та його значне поширення, серед наукової спільноти досить часто виникають суперечності, що впливають на можливість захисту його учасниками своїх суб'єктивних прав та інтересів, в тому числі в судовому порядку, що, у свою чергу, вимагає додаткового наукового обґрунтування правового регулювання його окремих положень. Ми визначимо особливості даного виду договору та його ознаки, а також різницю між договором позики та кредиту, оскільки на перший погляд вони достатньо схожі між собою.

Згідно зі статтею 1046 ЦК України за договором позики одна сторона (позикодавець) передає у власність другій стороні (позичальникові) грошові

кошти або інші речі, визначені родовими ознаками, а позичальник зобов'язується повернути позикодавцеві таку ж суму грошових коштів (суму позики) або таку ж кількість речей того ж роду та такої ж якості [3].

Варто зазначити, що ЦК України розмежовує поняття позики та кредиту і присвячує їм окремі параграфи. Незважаючи на те, що до відносин за кредитним договором застосовуються положення параграфа 1 глави 71 ЦК України, яким врегульовано відносини надання позики, суть кредитного договору має кардинальні відмінності.

Відповідно до статті 1054 ЦК України за кредитним договором банк або інша фінансова установа (кредитодавець) зобов'язується надати грошові кошти (кредит) позичальникові у розмірі та на умовах, встановлених договором, а позичальник зобов'язується повернути кредит та сплатити проценти [3].

Порівнюючи поняття даних договорів, визначені на рівні ЦК України, можна стверджувати, що суть кредитного договору полягає у наданні послуги саме фінансовою установою її клієнтам, натомість укладення договору позики не потребує наявності спеціального суб'єкта надання, а також обов'язковості оплати відповідної послуги у вигляді процентів, що залишається на розсуд сторін. Договори позики і кредиту розрізняються колом суб'єктів: позика, як було вказано вище, може надаватися будь-якими особами (якщо вона надається за рахунок власних коштів), а кредит - тільки банками й/або іншими фінансовими установами. Також дані договори розрізняються колом об'єктів: позика може надаватися речами, що визначені певними родовими ознаками, а кредит - тільки грошовими коштами. Крім того, вони розрізняються умовами надання коштів та речей: позика може бути процентною або безпроцентною, а кредит завжди передбачає нарахування відсотків.

Повертаючись безпосередньо до договору позики, необхідно визначити його ознаки. Так, зокрема, предметом договору позики є як грошові кошти, так й інші рухомі речі, що визначені родовими, а не індивідуальними ознаками (як, наприклад, у позовах про витребування майна з чужого незаконного володіння). Договір позики є реальним договором, оскільки вважається укладеним лише з моменту передання грошей (інших речей) позикодавцем позичальникові. Договір позики за своєю юридичною природою є одностороннім, тому внаслідок його укладення виникає обов'язок позичальника щодо повернення позикодавцеві взятих у останнього суми позики або речей визначених родовими ознаками, тоді як позикодавець набуває лише права вимоги [4]. Сторонами договору є позикодавець та позичальник, це можуть бути будь-які суб'єкти цивільного права, однак позикодавцем може виступати лише власник відповідних грошових коштів або речей, що визначені родовими ознаками.

Окрім вищезазначених ознак договір позики може бути як оплатним так диспозитивно-безоплатним, строковим або безстроковим, укладатися в усній

або письмовій формі. Особливістю також є спрощений порядок укладення такого договору, яке можливе шляхом представлення розписки позичальника або іншого документа, який посвідчує передання йому позикодавцем визначеної грошової суми або визначеної кількості речей. Проте складання розписки позичальником не є письмовою формою укладення договору позики [5].

На жаль, на сьогодні на рівні законодавчих актів не існує легального визначення розписки. Верховний Суд України, вирішуючи питання щодо статусу розписки у справі про стягнення заборгованості за договором позики, вказав, що дотримання письмової форми договору позики має місце в тому разі, якщо на підтвердження укладення договору представлена розписка або інший письмовий документ, підписаний позичальником [6]. Вказаний висновок Верховного Суду України не є бездоганим, оскільки розписка може бути представлена на підтвердження укладення та умов як письмового, так і усного договору позики, що ніяким чином не дає підстави вважати останній таким, що укладений у письмовій формі.

Фактично, розписку позичальника слід кваліфікувати як письмовий доказ, що дозволяє встановити дві важливі обставини: факт укладення договору позики і факт наявності спільної згоди з єдиної істотної умови договору - його предмета [7, с. 14]. Такий погляд одностайно підтримується представниками судової гілки влади. Як приклад можемо навести рішення Подільського районного суду міста Києва від 22 серпня 2013 року по справі № 758/6258/13-ц [8] та рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 10 грудня 2013 року по справі № 645/9378/13 [9].

Таким чином, незважаючи на всю простоту договору позики, як ми бачимо, виникає безліч питань, які необхідно врегульовувати, так, вважаємо за необхідне закріпити в законодавстві поняття розписки і чітко зазначити, що розписка, буде підтверджувати письмову форму укладення даного виду договору.

Список літератури

1. Луспеник Д.Д. Договір позики: деякі питання теорії та судової практики / Д.Д. Луспеник // Вісник Верховного Суду України. - 2011. - № 4. - С. 16-24.
2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. - 5-те вид., перероб. і допов. / за ред.: О.В. Дзери (кер. авт. кол.), Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця. - К.: Юрінком Інтер, 2013. - Т. 2. - 1120 с.
3. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44. - Ст. 356.
4. Янишен В.П. Договір позики: спірні питання форми та предмета / В.П. Янишен. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/11.pdf>.
5. Цивільне право України: Навч. посібник / Ю.В. Білоусов, С.В. Лозінська, С.Д. Русу та ін. - За ред. Р.О. Стефанчука. - К.: Прецедент, 2005. - 448 с.
6. Постанова судової палати у цивільних справах Верховного Суду України по справі № 6-79цс14 від 02.07.2014 року // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/39689407>.
7. Цивільний кодекс України Науково-практичний коментар Том 10 «Кредитні та розрахункові зобов'язання. Договір комерційної концесії. Договір про спільну діяльність» / Вид. Право, Харків. - 46 с.
8. Рішення Подільського районного суду міста Києва від 22 серпня 2013 року по справі № 758/6258/13-ц // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/33169099>.
9. Рішення Фрунзенського районного суду м. Харкова від 10 грудня 2013 року по справі № 645/9378/13 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Re>

УДК 347.91/.95:341

Керноз Н. Є., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Пономаренко О. В., студентка гр. ПР-143

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВПЛИВ КОНСТИТУЦІЙНОЇ РЕФОРМИ В УКРАЇНІ НА ІНСТИТУТ ПРИСЯЖНИХ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У процесі відправлення ефективного, справедливого правосуддя, спрямованого на захист прав і свобод громадян провідну роль відіграють досконале законодавство, дієві механізми його реалізації, належна організація роботи судової системи.

Важливого значення для неупередженості та справедливості правосуддя, вагомою складовою якого є доступність правосуддя, набуває гарантована статтями 124, 127, 129 Конституції України безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя [1].

Тому необхідно дослідити особливості реформування національного судочинства та впровадження інституту присяжних в Україні, досвід зарубіжних країн щодо функціонування інституту присяжних та їх ролі у здійсненні правосуддя.

30 вересня 2016 року набув чинності новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» [2] та оновлений Основний Закон України на підставі Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». Оновленими статтями 124, 127, 129 Конституції України передбачається безпосередня участь народу у здійсненні правосуддя виключно через присяжних на відміну від попередніх редакцій в яких, крім присяжних, були народні засідателі.

Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) за участю народних засідателів відбувався розгляд таких категорій справ окремого провадження:

- 1) обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи;
- 2) визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою;
- 3) усиновлення;
- 4) надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;
- 5) примусова госпіталізація до протитуберкульозного закладу [3].

У зв'язку із конституційними змінами суди змушені були зупинити розгляд цих справ окремого провадження через невідповідність складу суду вимогам Конституції України. Це призвело до фактичного порушення права на доступ до правосуддя. Саме тому, на виконання конституційних вимог щодо участі народу у здійсненні правосуддя, для узгодження Цивільного

процесуального кодексу з положеннями оновленої Конституції та нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 9 лютого 2017 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо розгляду справ за участю присяжних» [4], відповідно до якого в національному судочинстві ліквідовано інститут народних засідателів. Але фактично, термін «народні засідателі», який вживався у тексті ЦПК України, замінено терміном «присяжні». Ці зміни поширюватимуться і на розгляд справ, провадження в яких відкрито до набрання чинності цими змінами, про що чітко вказано в ст. 2 цього Закону.

Загальний рівень наукових досліджень інституту присяжних на сучасному етапі характеризується лише окремими публікаціями, предметом яких є застосування його тільки в кримінальному судочинстві.

Так, за Т. Романюком, суд присяжних є особливим політико-правовим інститутом, що наділений спеціальними правами, суть якого полягає у скликанні групи осіб для участі в здійсненні правосуддя. Основне ж завдання суду присяжних – оцінити діяння підсудного з точки зору громадської свідомості [6, с. 20-21].

Аналіз зарубіжного законодавства та наукових джерел з питань організації та діяльності суду присяжних дає змогу виділити дві моделі суду присяжних – англо-американську та континентальну, кожна з яких характеризується відповідними ознаками, що дозволяють їх розрізняти.

Класична (англо-американська) модель суду присяжних має такі характерні ознаки: розмежування компетенції між колегією присяжних і професійним суддею; участь присяжних у дослідженні доказів та обставин злочину із самого початку судового розгляду і до його кінця; ухвалення присяжними невмотивованого вердикту; можливість скасування вердикту лише за наявності істотних порушень процесуального законодавства.

У цій моделі вердиктом вважають самостійне рішення колегії присяжних, яке прийнято без участі професійних суддів; вони дають відповідь на питання щодо доведеності вини підсудного у вчиненні злочину. Якщо на це питання присяжні дадуть позитивну відповідь, то професійний суддя визначає обвинуваченому конкретний вид покарання та вирішує інші питання, що потребують спеціальних знань у галузі права. Саме така функціональна наповненість компетенції присяжних створює передумови для віднесення їх до «суддів факту», тоді як професійний суддя є суддею права [7, с. 24].

Континентальна ж (або змішана) модель діє у Франції, Німеччині, Австрії, Данії, Італії, Казахстані та інших країнах, її принциповою особливістю у всіх різновидах є те, що для розгляду кримінальної справи створюється єдина колегія із числа професійних суддів та представників народу, які спільно вирішують питання як щодо винуватості або невинуватості підсудного (питання факту), так і стосовно кваліфікації злочину і покарання підсудного (питання права) [8, с. 87].

Щодо суттєвих нововведень інституту присяжних у вітчизняному законодавстві, то лише в новому Законі України «Про судоустрій і статус

суддів» від 02.06.2016 (далі – Закон № 1402) містяться такі принципові положення:

– судову владу реалізують ... присяжні шляхом здійснення правосуддя у рамках відповідних судових процедур (ч. 2 ст.1 Закону № 1402);

– у разі розгляду справи за участю присяжних їх персональний склад визначається за допомогою Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, якщо інше не встановлено законом (ч.6 ст.15 Закону № 1402), але до початку її функціонування визначення судді або колегії суддів для розгляду конкретної справи здійснюється автоматизованою системою документообігу суду (п.47 Розділ XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402);

– статус присяжних врегульовано спеціальною главою з назвою «Присяжний», що складається із 6 статей якими визначено статус присяжного, список присяжних, вимоги до присяжного, підстави і порядок увільнення від виконання обов'язків присяжного, залучення присяжних до виконання обов'язків у суді, гарантії прав присяжних (Глава 3 Закону № 1402);

– щодо формування списків присяжних, то вони мали бути сформовані відповідно до процедури, передбаченої Законом № 1402, протягом шести місяців з дня набрання ним чинності. До списків присяжних дозволяється включати громадян, обраних народними засідателями (п.37 Розділ XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону № 1402);

– список присяжних для розгляду господарських справ затверджується в порядку, визначеному законом, з числа осіб, які відповідають вимогам статті 65 Закону № 1402 і дали згоду бути присяжними (ч. 2 ст. 64 Закону № 1402);

– список присяжних затверджується на три роки (раніше на 2 роки) і переглядається в разі необхідності для заміни осіб, які вибули зі списку, за поданням територіального управління Державної судової адміністрації України (ч. 4 ст.64 Закону № 1402);

– залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик здійснюються в порядку, визначеному процесуальним законом (ч.4 ст.6 Закону № 1402), але виникає запитання яким?

На сьогодні в Україні лише в Кримінальному процесуальному кодексі України від 13.04.2012 р. № 4651-VI передбачено в Главі 30 Особливі порядки провадження в суді першої інстанції спеціальний § 2 з назвою «Провадження в суді присяжних», що складається із 9 статей, якими врегульовано: порядок провадження в суді присяжних; роз'яснення права на суд присяжних; виклик присяжних; права і обов'язки присяжного; відбір присяжних у суді; приведення присяжних до присяги; недопустимість незаконного впливу на присяжного, усунення присяжного; порядок наради і голосування в суді присяжних [5].

Отже, оскільки в цивільному судочинстві відповідно до ч.4 ст.234 ЦПК України розгляд певних справ лише окремого провадження проводиться судом у складі одного судді і двох присяжних, а «залучення присяжних до виконання обов'язків у суді та їх виклик має здійснюватися в порядку,

визначеному процесуальним законом» [2], то виникає необхідність законодавчого врегулювання саме в Цивільному процесуальному кодексі України зазначених питань.

Тому пропонуємо Цивільний процесуальний кодекс України доповнити спеціальною главою з назвою «Особливості провадження за участю присяжних» в якій необхідно детально врегулювати виклик присяжних, права і обов'язки присяжного, відбір присяжних у суді, недопустимість незаконного впливу на присяжного, усунення присяжного тощо. Оскільки відповідно до п.2 ч.1 ст.480 Кримінального процесуального кодексу України особливий порядок кримінального провадження застосовується стосовно присяжного на час виконання ним обов'язків у суді нарівні з суддями, суддями Конституційного Суду України, а також Голови, заступника Голови, члена Вищої ради правосуддя, Голови, заступника Голови, члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України [5].

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141 в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – ст. 532.
2. Про судоустрій і статус суддів: Закон від 02.06.2016 № 1402-VIII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2016. – № 56. – С. 9. – Ст. 1935 з наступними змінами.
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – С. 11. – Ст. 1088 з наступними змінами.
4. Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо розгляду справ за участю присяжних: Закон від 09.02.2017 № 1847-VIII / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2017. – № 23. – С. 15. – Ст. 648.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс, Закон від 13.04.2012 р. № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2013. – № 9-10, № 11-12, № 13. – ст. 88) з наступними змінами.
6. Романюк Т. Не зовсім присяжні / Т. Романюк // Віче. – 2013. – № 15. – С. 20-21.
7. Солодков А. А. Сучасні світові моделі суду присяжних // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. – 2014. – С. 24.
8. Насонов С. А. Судебное следствие в суде присяжных: законодательство, теория, практика: [научно-практическое пособие] / С. А. Насонов. – М.: Р. Валент, 2001. – 192 с.

УДК 347.2

Книш Ю. О., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Колодій І. М., к.ю.н, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА СПІЛЬНОЇ ЧАСТКОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Інститут права власності на нерухоме майно посідає важливе місце в системі цивільного права України. Водночас наявність значної кількості законодавчих суперечностей і проблемних ситуацій, які виникають у зв'язку з набуттям права власності, його реалізацією та припиненням, викликає науковий інтерес до цієї сфери відносин.

Право кожної фізичної або юридичної особи безперешкодно користуватися своїм майном, не допускаючи позбавлення особи її майна, крім як в інтересах суспільної необхідності та на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права, право держави на здійснення контролю за використанням власності з урахуванням загальних інтересів або для забезпечення стягнення податків, інших зборів чи штрафів задеклароване Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року, ратифікованою Законом України від 17.07.1997 року [1, с. 125].

Водночас ст. 41 Конституції України гарантується, що кожен має право володіти, користуватися й розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Право приватної власності набувається в порядку, визначеному законом. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності. Право приватної власності є непорушним. Саме неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України й законом, є однією із загальних засад цивільного законодавства.

Питання права спільної часткової власності були об'єктами дослідження таких науковців як: М. В. Антокольська, А. В. Венедиктов, Д. М. Генкіна, К. П. Граве, О. В. Дзера, І. В. Жилінкова, Є. О. Харитонов та ін.

Метою статті є дослідження проблемних питань, які виникають під час реалізації права на спільну часткову власність, а також у цивільній судовій практиці під час вирішення спорів, пов'язаних із поділом нерухомого майна, яким особи володіють на праві спільної часткової власності.

Справи за позовами про поділ спільного майна є одними з найпоширеніших у судовій практиці. Однак через законодавчі прогалини під час вирішення цієї категорії спорів виникають значні труднощі.

Спільна власність є різновидом права власності, що ускладнена множинністю суб'єктів, і є правовою формою об'єднання майна фізичних і юридичних осіб, держави, територіальних громад з метою співпраці, об'єднання їх зусиль для досягнення певної мети. У випадку, коли майно належить на праві власності кільком особам (суб'єктам права власності, яких називають співвласниками) одночасно, між ними виникають відносини спільної власності. Отже, право спільної власності - це право двох або більше осіб (співвласників) на один і той самий об'єкт (ст. 355 ЦК України) [2, с. 358].

Спільною частковою власністю є власність двох або більше осіб із визначенням часток кожної з них у праві власності. Частки в праві спільної часткової власності вважаються рівними, якщо інше не встановлено за домовленістю співвласників або законом [3].

Підстави виникнення права спільної часткової власності можуть бути такими: придбання у власність майна двома чи більше особами за цивільно-правовими договорами; договір про спільну діяльність; домовленість

подружжя шляхом укладення шлюбного договору вважати майно, набуте за час шлюбу, спільною частковою власністю; прийняття спадщини кількома спадкоємцями; передача займаних квартир (будинків), житлових приміщень у гуртожитках у порядку приватизації в спільну часткову власність за письмовою згодою всіх повнолітніх членів сім'ї, які постійно мешкають у цій квартирі (будинку), житлових приміщеннях у гуртожитках [4].

Учасники спільної часткової власності мають право на частку в праві власності на майно (ч. 1 ст. 356 ЦК України), а не на конкретно визначену частку в майні. Спільна часткова власність характеризується множинністю суб'єктів і єдністю об'єкта. Відповідно до цієї концепції кожному зі співвласників спільної часткової власності не може належати частка самого майна. Ці частки є ідеальними та визначаються відповідними відсотками або в дробовому вираженні [1, с. 125].

Спільний об'єкт може складатися з однієї індивідуально-визначеної речі або сукупності речей, які можуть бути подільними або неподільними, проте як об'єкт права власності вони утворюють єдине ціле. Це означає, що право кожного із співвласників поширюється на весь об'єкт у цілому, а не на його частину. У зв'язку з цим для права спільної власності характерна множинність суб'єктів і єдність об'єкту [5, с.277].

Відповідно до ст. 358 ЦК України право спільної часткової власності здійснюється співвласниками за їхньою згодою. Співвласники можуть домовитися про порядок володіння й користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю [3].

Кожен зі співвласників має право на надання йому у володіння й користування тієї частини спільного майна в натурі, яка відповідає його частці в праві спільної часткової власності. У разі неможливості цього він має право вимагати від інших співвласників, які володіють і користуються спільним майном, відповідної матеріальної компенсації [6, с.167].

Якщо договір між співвласниками про порядок володіння й користування спільним майном відповідно до їхніх часток у праві спільної часткової власності є посвідченим нотаріально, він є обов'язковим також для особи, яка придбає згодом частку в праві спільної часткової власності на це майно.

З огляду на аналіз вищезазначеної правової норми слід дійти висновку, що ця норма регулює саме порядок здійснення права часткової власності, тобто порядок користування спільною частковою власністю без її поділу в натурі, наслідком якого є припинення права спільної часткової власності. Зокрема, під час встановлення порядку користування будинком кожному зі співвласників передається в користування конкретна частина будинку з урахуванням його частки в праві спільної власності на будинок. Водночас виділені в користування приміщення можуть бути неізолюваними, не завжди точно відповідати належним співвласникам часткам, оскільки встановлення

порядку користування майном не припиняє право спільної часткової власності на це майно.

Відповідно уявляється, що установлення співвласниками порядку користування будинком із виділенням конкретних приміщень у натурі не припиняє право спільної часткової власності, оскільки такі частини не перетворюються на об'єкт самостійної власності кожного з них.

Домовленість співвласників про порядок володіння й користування майном, що є їхньою спільною частковою власністю, оформлена нотаріально посвідченим договором, є обов'язковою для майбутніх співвласників під час здійснення ними правомочностей володіння й користування спільним майном [1, с. 126].

Що стосується правомочностей співвласника щодо розпорядження спільним майном, то вони закріплюються в ст. ст. 364, 367 ЦК України.

Здійснення права спільної власності ґрунтується на простому принципі: реалізація права одним із співвласників не повинна утискати інтереси інших співвласників, тобто воля і права кожного учасника спільної власності обмежені правами інших учасників (тому право спільної власності ще називають «утисненим правом власності») [2, с. 552].

Істотним для учасника спільної часткової власності є його право на відчуження іншій особі своєї частки в спільному майні (ст. 361 ЦК України), тобто йому надається право на оплатне або безоплатне відчуження іншим особам своєї частки у спільному майні (шляхом укладання договорів купівлі-продажу, дарування, міни, заповіту тощо).

Таким чином, співвласники при здійсненні права на спільну часткову власність стикаються з певним його обмеженням. Зокрема, може виникнути проблема із визначенням розміру частки в натурі. Розподіл спільної власності проводиться за взаємною згодою. У разі суперечки питання вирішуються в судовому порядку. У випадку порушення питання про виділення усіма співвласниками фактично відбувається ліквідація права спільної часткової власності (поділ). При неможливості виділити кожному з них частку у натурі і відсутності з цього приводу згоди між ними суд вправі присудити все майно одному із співвласників, а решті - відповідну грошову компенсацію. Також проблемним є факт переважного права на купівлю частки іншими співвласниками, оскільки воно ускладнює обіг частки у спільній власності.

Список літератури

1. Руфанова В. М. Окремі проблеми реалізації права спільної часткової власності на квартиру / В. М. Руфанова // Порівняльно-аналітичне право. - 2015. - № 2. - С. 125-127.
2. Цивільний кодекс України: наук.-практ. комент. / за ред. Є. О. Харитоновна. - Х.: Одиссей, 2009.
3. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року № 435-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40. - Ст. 356.
4. Узагальнення практики розгляду судами загальної юрисдикції справ з приводу спорів щодо поділу нерухомого майна [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://tea.court.gov.ua/sud1990/analiz/civil/civil-06>.
5. Сафончик О. І. Проблемні питання реалізації права спільної часткової власності за законодавством України / О. І. Сафончик // Актуальні проблеми держави і права. - 2010. - № 7. - С. 277-283.
6. Цивільне право України: навчальний посібник / кол. авторів; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. - Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. - 468 с.

УДК 347.73

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Шпак А. В., студентка гр. ПР-152

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ БЮДЖЕТНОГО КОНТРОЛЮ

Бюджет більшості світових держав виступає головним інструментом регулювання економіки та соціальних відносин, перерозподілу національного доходу та фінансових коштів. Актуальною проблемою будь-якої держави є ефективність державного контролю за надходженням, розподілом та використанням бюджетних коштів.

Конституція України (ст. 95) проголошує, що бюджетна система України повинна будуватися на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, та що держава прагне до збалансованого бюджету.

Управління державними фінансами пов'язане з виконанням органами державної влади контрольної функції. Кожний вид державного контролю має особливу роль у забезпеченні функціонування галузей господарства і має особливості прояву у відповідних сферах діяльності держави. Тільки через визначення специфічних рис і сутності прояву фінансового контролю в різних сферах фінансової системи і, зокрема, у бюджетній, можливо раціонально побудувати всю фінансову систему країни.

Важливим напрямом фінансової діяльності держави є контроль за діяльністю учасників бюджетного процесу щодо дотримання бюджетного законодавства на кожній його стадії.

Будучи видом фінансового контролю і, відповідно, різновидом державного, бюджетний контроль є невід'ємною частиною бюджетного процесу, хоча термін «бюджетний контроль» не застосовується у бюджетному законодавстві. У Бюджетному кодексі України вживаються терміни: «фінансовий контроль», «контроль за дотриманням бюджетного законодавства», «внутрішній контроль», «зовнішній контроль», а також інші, під якими власне і розуміється бюджетний контроль. В інших актах бюджетного законодавства та підзаконних нормативно-правових актах здебільшого застосовують термін «фінансовий контроль», розуміючи його у вузькому значенні як контроль за дотриманням бюджетного законодавства. На відміну від нормативно-правових актів, у фінансово-правовій літературі термін «бюджетний контроль» набуває застосування як у наукових працях, так і в навчальній літературі.

В юридичній літературі бюджетний контроль визначається: як вид фінансового контролю, що здійснюється у процесі складання, розгляду, затвердження та виконання бюджету [1, с. 293]; як урегульована нормами бюджетного права система ревізійно-правових заходів, спрямованих на

перевірку законності та доцільності здійснюваної бюджетної діяльності [2, с. 327-328], як функція держави, яка проводиться в конкретних напрямках її діяльності: в бюджетній, податковій, банківській, державному кредиті, страхуванні, грошовому і валютному обігу [3, с. 21].

Значення бюджетного контролю в процесі формування ринкових відносин постійно зростає, оскільки він сприяє успішній реалізації бюджетної політики держави, забезпеченню процесу формування і ефективного використання фінансових ресурсів в усіх ланках бюджетної системи. Відсутність чіткого нормативного регулювання контрольної діяльності органів державної влади, що полягає у виконанні цілого ряду взаємозв'язаних функцій і завдань з ефективного й раціонального використання бюджетних коштів, а тому неналежне виконання бюджетного законодавства, породжує його численні порушення [4, с. 56].

Відповідно до статті 26 Бюджетного кодексу України бюджетний контроль забезпечує:

1) оцінку управління бюджетними коштами (включаючи проведення державного фінансового аудиту);

2) правильність ведення бухгалтерського обліку та достовірність фінансової і бюджетної звітності;

3) досягнення економії бюджетних коштів, їх цільового використання, ефективності і результативності в діяльності розпорядників бюджетних коштів шляхом прийняття обґрунтованих управлінських рішень;

4) проведення аналізу та оцінки стану фінансової і господарської діяльності розпорядників бюджетних коштів;

5) запобігання порушенням бюджетного законодавства та забезпечення інтересів держави у процесі управління об'єктами державної власності;

6) обґрунтованість планування надходжень і витрат бюджету [5].

Сутність бюджетного контролю полягає у перевірці дотримання законності в сфері бюджетної діяльності та запобіганні порушенням встановленого порядку надходження і витрачання коштів державного та місцевих бюджетів. Оцінка ефективності бюджетних програм здійснюється на підставі аналізу результативних показників бюджетних програм, а також іншої інформації, що міститься у бюджетних запитах, кошторисах, паспортах бюджетних програм, звітах про виконання кошторисів, звітах про виконання паспортів бюджетних програм.

Фінансовий контроль є гарантією реалізації фінансово-бюджетної політики. Відповідну позицію обґрунтовує вітчизняна вчена Л.А. Савченко, яка у своєму монографічному дослідженні зазначає, що фінансово-бюджетна політика об'єднує систему заходів, здійснюваних владними органами, з управління бюджетною системою і використання фінансових ресурсів для виконання своїх функцій [6, с. 103].

Бюджетний контроль як вид державного фінансового контролю є діяльністю уповноважених бюджетним законодавством органів та їх посадових осіб з перевірки виконання вимог бюджетного законодавства

учасниками бюджетного процесу, що реалізують бюджетні права та обов'язки або забезпечують цю реалізацію.

На сучасному етапі в Україні функції державного бюджетного контролю здійснюють: Верховна Рада України та Рахункова палата - в частині законодавчого, супровідного контролю на всіх етапах бюджетного процесу від планування бюджету до звіту про його виконання; Міністерство фінансів України - шляхом контролю дотримання бюджетного законодавства на кожному етапі бюджетного процесу як щодо державного, так і місцевих бюджетів; Державна фіскальна служба України - застосуванням фіскальної політики на етапі збирання доходів і формування бюджетних ресурсів; Державна казначейська служба України - шляхом поточного контролю на етапі виконання бюджету; Державна фінансова інспекція України - застосуванням поточного і наступного контролю на етапі здійснення видатків і складання звітності; інші органи виконавчої влади - шляхом проведення спеціалізованого контролю, визначеного законодавством.

На практиці вбачаються такі заходи підвищення ефективності бюджетного контролю: уніфікація форм і методів бюджетного контролю, створення єдиної системи моніторингу бюджетних операцій як основи інформаційного забезпечення бюджетного контролю, узгодження планування проведення контрольних заходів органами бюджетного контролю у поточному бюджетному році на наступний, встановлення єдиної сучасної методології та методик проведення контрольних заходів для всіх органів бюджетного контролю, а також єдиних критеріїв узагальнення результатів контрольних заходів.

Підсумовуючи, спробуємо визначити бюджетний контроль як вид державного фінансового контролю, здійснюваний у сфері бюджетної діяльності, спрямований на встановлення законності, достовірності, економічної ефективності діяльності учасників бюджетного регулювання та бюджетного процесу.

Крім того, уявляється необхідним зазначити, що необхідною умовою ефективного функціонування контролю є вироблення дієвого управлінського механізму для раціонального використання бюджетних коштів. Відповідно, зважаючи на сучасний стан бюджетного контролю в Україні, необхідно провести низку заходів, що, на нашу думку, сприятимуть покращенню результативності застосування.

Список літератури

1. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998-2004. – Т. 1: А-Г. – 1998. – 669с.
2. Парьгіна В. А. Бюджетное право и процесс: учебник [для студ. высш. учебн. заведений] / В. А. Парьгіна, А. А. Тедеев. – М.: Эксмо, 2005. – 384с.
3. Воронова Л. К. Фінансове право України: підручник / Л.К. Воронова. – К.: Моя книга, 2006. – 448с.
4. Яцкін Р. О. Бюджетний контроль як засіб виявлення і захід попередження порушень бюджетного законодавства України / Р. О. Яцкін // Держава та регіони. – 2013. – № 4 (42). – С. 56-61.
5. Бюджетний кодекс України від 8.07. 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
6. Савченко Л. А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: монографія / Л. А. Савченко. – Ірпінь: Академія державної податкової служби України, 2002. – 220 с.

УДК 347.734

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Перетятко А. М., студентка гр. ПР-152

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ РОЗКРИТТЯ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

У будь-якій державі, незалежно від домінуючої економічної моделі та способу організації суспільних відносин, банківська система відіграє ключову роль. З метою забезпечення стабільного та ефективного функціонування цієї системи держава створює умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, головною з яких є банківська таємниця. У зв'язку з цим правовий інститут банківської таємниці є обов'язковим атрибутом правової системи держави, зміст якої зумовлюється особливостями економіко-правової доктрини та формуванням нормативної бази.

На сьогодні правовий режим банківської таємниці в Україні регламентовано Цивільним кодексом України, а Законом України «Про банки і банківську діяльність» та Правилами зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці від 14.07.2006 р. № 267.

Згідно зі ст. 1076 ЦК банк гарантує таємницю банківського рахунка, операцій за рахунком і відомостей про клієнта. Відомості про операції та рахунки можуть бути надані лише самим клієнтам або їхнім представникам. Іншим особам, у тому числі органам державної влади, їхнім посадовим такі відомості можуть бути надані виключно у випадках та в порядку, установлених Законом України «Про банки і банківську діяльність» [1].

До банківської таємниці належить також інформація про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені у документах, угодах та операціях клієнта, оскільки закон банку забороняє надавати таку інформацію. Розкриття банківської таємниці може здійснюватися у двох формах:

- адміністративній - забезпечується на вимогу компетентних осіб, зазначених у законі, безпосередньо банком і без попереднього звернення до суду;
- судовій - надається банком, але на вимогу суду або за рішенням суду.

У свою чергу, на вимогу суду банківська таємниця розкривається у двох випадках: а) суддею одноособово з дотриманням режиму секретності; б) судом при розгляді справи у господарському, адміністративному, кримінальному та цивільному судочинстві. Відбувається це, як правило, при вирішенні судом питань про забезпечення доказів, витребування доказів, про що судом постановляються процесуальні ухвали.

Правила зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 14.07.2006 р. № 267, закріплюють так званий добровільний порядок при розкритті банківської таємниці, котрий полягає в тому, що клієнту банку, як

власнику інформації, котра становить банківську таємницю, надається право на складання за довільною формою письмового запиту або дозволу на розкриття даної інформації [2].

Окрема участь у доступі до банківської таємниці належить народним депутатам. Так, Конституційний суд України дійшов висновку, що народний депутат України може звернутись до голови Національного банку України із запитом, а до Нацбанку або його посадових осіб - із зверненням про надання інформації, що становить банківську таємницю.

Проблеми розкриття інформації, що складає банківську таємницю, постійно викликають гострі дискусії між заінтересованими в такій інформації суб'єктами. Так, в ході податкової реформи в 2014 році, зокрема в частині оподаткування доходів від депозитів, виникло питання щодо запровадження податку на депозити. В ході справляння даного податку передбачалося, що податковий орган повинен був би отримати інформацію про те, скільки відсотків отримала конкретна фізична особа, в якому банку. А шляхом нескладних арифметичних операцій можна обчислити і приблизну суму всіх вкладів фізичної особи. Тобто податок на депозити порушував банківську таємницю, що і викликало невдоволення в суспільстві. Тому даний податок не запрацював. Відсотки з пасивних доходів, у тому числі за депозитами сплачуються раз на рік кумулятивно у складі податку на доходи фізичних осіб. [3].

Обов'язок зі збереження банківської таємниці покладається в першу чергу на банк. Проте клієнт, укладаючи угоду з банком, так само може набути зобов'язань по забезпеченню встановленого режиму відповідної інформації, якщо це буде передбачено угодою [4, с.35].

Відповідно до ст. 61 Закону України «Про банки і банківську діяльність» банки повинні забезпечити збереження банківської таємниці шляхом: по - перше, обмеження того кола осіб, які отримали доступ до інформації, котра становить банківську таємницю; по-друге, організації спеціального діловодства з документами, котрі включають банківську таємницю; по-третє, використання технічних засобів щодо запобігання несанкціонованому доступу до електронних і інших носіїв інформації; по-четверте, використання застережень щодо зберігання банківської таємниці і відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банками і клієнтами.

Крім того, банківською таємницею є та інформація, яка залишилася у банку після смерті особи, оскільки, відповідно до частини 2 статті 62 Закону України «Про банки і банківську діяльність», довідки по рахунках у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунку (вкладу) в заповідальне розпорядження банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним консульським установам за справами спадщини за рахунками померлих власників рахунків [5].

Також, органи прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України також мають право за письмовою вимогою одержувати від банків інформацію стосовно операцій за рахунками

конкретної юридичної особи або фізичної особи - суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу, що утворює ще один випадок, коли розкриття банківської таємниці є обов'язковим в силу закону. Правомочності вищеназваних органів на ознайомлення з банківською таємницею передбачені спеціальними Законами України «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», «Про Національну поліцію», «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», «Про оперативно-розшукову діяльність» тощо.

Розвідувальні органи України для виконання покладених на них завдань мають право отримувати для розвідувальних цілей необхідну інформацію від усіх органів державної влади, підприємств, організацій і установ, включаючи банки, незалежно від форм власності, в тому числі інформацію з автоматизованих інформаційних та довідкових систем, банків даних тощо у порядку, визначеному законом.

Існують випадки, на які не поширюються вимоги Закону про суворе дотримання порядку розкриття банківської таємниці. Це, зокрема, має місце у відносинах банків зі службовцями Національного банку України або уповноваженими ними особами, які в межах повноважень, наданих Законом України «Про Національний банк України», здійснюють функції банківського нагляду або валютного контролю.

Банк має право надавати загальну інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій. Спеціальний порядок діє при реалізації Національним банком України свого права на передачу інформації про банк органів банківського нагляду іншої країни відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності. Так само банк не зв'язаний правилами про розкриття банківської таємниці в разі здійснення відповідно до законодавства повідомлення самим банком про операції, що мають сумнівний характер. Сумнівними є операції, що мають такі альтернативні ознаки: операція здійснюється при незвичних або невинуватих заплутаних умовах; (або) операція не є економічно виправданою чи суперечить законодавству України. Банки зобов'язані ідентифікувати усіх осіб, що здійснюють сумнівні операції, і з метою попередження злочинів інформація щодо ідентифікації осіб повідомляється банками відповідним органам згідно з законодавством України, яке регулює питання боротьби з організованою злочинністю.

Впровадження процедури ідентифікації осіб банками спрямоване на запобігання легалізації грошей, набутих злочинним шляхом. Однією з юридичних гарантій належного здійснення банками даної функції є заборона банкам вступати в договірні відносини з анонімними особами. А це, в свою чергу, кладе край функціонуванню анонімних рахунків у банківській системі України, чим наша держава частково виконує взяті на себе зобов'язання за Конвенцією про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, яка була ратифікована Україною 17 грудня 1997 року [6].

Отже, треба зазначити, що розкриття інформації, що містить банківську таємницю, як правило, здійснюється в межах адміністративного або судового процесу та обмежене виключно тим обсягом, що є необхідний для встановлення певного юридичного факту. Законодавство у сфері регулювання розкриття такої інформації незважаючи на певні недоліки, спрямоване на захист приватної інформації клієнтів банку через встановлення імперативних норм-обмежень щодо розкриття такої інформації. На завершення викладеного важливо наголосити, що незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять банківську таємницю, та/або розголошення банківської таємниці тягне за собою відповідальність, передбачену законом.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Правила зберігання, захисту, використання та розкриття банківської таємниці, затверджені Постановою Правління Національного банку України від 14.07.2006 р. № 267 [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0935-06>
3. Мосейчук В. Податок на депозит порушує банківську таємницю / В. Мосейчук [Електронний ресурс]. - Режим доступу <http://www.nalogovnet.com/uk/nalogovye-izmeneniya/11372-nalog-na-depozity-narushaet-bankovskuju-tajnu.html>
4. Носік Ю. В. Інформаційні відносини з приводу банківського кредиту // Тези доповідей і наукових повідомлень Третьої щорічної міжвузівської студентської науково-практичної конференції «Банківська діяльність і право». - К., 2000. - С. 34-36.
5. Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №10 від 30.09.2011р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-11>
6. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, 1990 рік» № 738/97-ВР від 17 грудня 1997 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/738/97-вр>

УДК 347.1

Коршун А. С., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА

Роль права у житті суспільства відображається в його функціях. Вони характеризують його місце у системі права, специфіку як галузі права та є засобом узгодження норм. Розкривають складну взаємодію напрямів впливу права на соціум і тому стають найбільш дієвими компонентами ефективності права. У функціях права відображаються потреби суспільного розвитку, адже ці функції є наслідком законодавчої політики і концентрують у собі відповідні потреби, трансформуючи їх у публічні обов'язки та суспільні інтереси.

На сьогоднішній час функції права забезпечують політичну, соціальну, економічну сфери суспільства шляхом регулювання та координації відповідних відносин, забезпечують правовий порядок у конкретних сферах діяльності та правову культуру, затверджують права і свободи людини та громадянина. Різні шляхи впливу права на відносини між людьми обумовлюють існування різних функцій права, які в реальному житті перебувають у взаємозв'язку і взаємозалежності. Впродовж тривалого часу до сьогоднішньої дискусії про класифікацію функцій права постійно поновлювалися, що пов'язано не тільки з динамікою суспільних відносин, але й зі змінами в механізмі дії права.

Роль та значення функцій права не можуть бути сталими. На певних історичних проміжках часу вони можуть змінюватися: одні з них ставати основними, інші - допоміжними, доповнюватися іншими тощо.

У юридичній науці термін "функція" вживається для характеристики соціальної ролі й призначення держави і права. Поняття "функція права" повинне охоплювати одночасно як призначення права, так і напрями його впливу на суспільні відносини [1, с. 101].

Функції права - це найбільш істотні напрями і сторони його впливу на суспільні відносини, у яких розкривається загальнолюдська і класова природа та соціальне призначення права. Функція права має наступні ознаки:

- впливає з його сутності і визначається призначенням права в суспільстві;
- визначає напрям впливу на суспільні відносини, без якого суспільство обійтися не може;
- виражає найбільш істотні, головні риси права і спрямована на здійснення корінних завдань правового регулювання.
- сталість є необхідною ознакою функції і характеризує її стабільність, безперервність, тривалість дії.

Враховуючи досягнення науки теорії держави та права цивілістична наука має свої властиві особливості. Функції цивільного права - це головні напрями його впливу на цивільні відносини з метою їх впорядкування. Функції цивільного права визначаються специфікою предмету і методу цивільного права, а також завдань (цілей), які стоять перед ним.

До числа основних функцій цивільного права традиційно відносять регулятивну, охоронну і виховну функції. Іноді цей перелік виглядає дещо інакше: регулятивна, охоронна, превентивна функції або регулятивна, охоронна, попереджувально-виховна і попереджувально-стимулююча функції.

Зосередимо свою увагу на деяких функціях цивільного права, зокрема інформаційній. Так, термін «інформація» був введений в юридичну науку в кінці 60-х років ХХ ст. у зв'язку зі спробами застосування досягнень кібернетики та теорії інформації для аналізу інформаційно-правових процесів. У цей час відбувається вивчення поняття «правова інформація». Термін «правова інформація» визначено у статті 17 Закону України «Про інформацію» як будь-які відомості про право, його систему, джерела,

реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення і боротьбу з ними та їх профілактику тощо [2].

Інформаційна функція цивільного права - це інформаційний напрямок впливу цивільного права на суспільні відносини, інформаційне соціальне призначення цивільного права. Механізм реалізації інформаційної функції права передбачає систему правової інформації, суб'єктів, об'єктів і юридичних засобів правового інформування, що сприяє підтриманню інформаційної цілісності правової системи. Реалізація інформаційної функції права втілюється у забезпеченні режиму доступу громадян і посадових осіб до правової інформації. Від ефективності інформаційного впливу права залежить рівень правової культури суспільства.

Ще однією функцією цивільного права є превентивна функція. Її роль і значення полягає у вихованні поваги до права взагалі, цивільних прав інших осіб, правопорядку тощо. Превентивну функцію цивільного права ще називають виховною (запобіжно-виховною). Суть превентивної функції цивільного права в тому, що за змістом положення цивільного законодавства можуть розглядатися не лише як джерела цивільного права, а й як джерела певного інформативного значення. Роль превентивної функції цивільного права полягає в тому, щоб впливати на свідомість громадян, таким чином стримуючи їх від вчинення правопорушень, а також стимулюючи сумлінно виконувати покладені обов'язки та запобігати злочинності.

Визначальне місце в системі функцій права належить регулятивній функції. Особливості цієї функції полягають перш за все в установленні позитивних правил поведінки, в організації суспільних відносин, координації соціальних взаємозв'язків

Реалізація регулятивної функції забезпечує врегулювання нормами цивільного права відносин власності, товарно-грошових та особистих немайнових. В рамках регулятивної функції виділяють дві підфункції: регулятивну статичну і регулятивну динамічну.

Як слушно зауважує О. Ф. Скакун, до основних юридичних функцій права поряд із регулятивною відносить захисну. Захисна функція - це функція установлення і гарантування державою засобів юридичного впливу, пов'язаного зі спричиненням шкоди суб'єктам права, посяганням на їх правовий стан і «захисною» реалізацією права - спрямованістю на захист суб'єктивних прав.

Крім загально-правових функцій, цивільне право виконує специфічні, властиві лише йому функції, що є передумовою, проявом і результатом застосування цивільно-правового методу регулювання. Особливістю специфічних цивілістичних функцій є їх унікальність. Вона пояснюється тим, що ці функції існують тільки в цивілістичній науці.

Специфічні цивілістичні функції в галузі цивільних відносин поділяються на два види: уповноважувальна функція та компенсаційна функція.

Уповноважувальна функція полягає в тому, що цивільне право створює нормативну базу передумови для саморегулювання у сфері приватного права,

визначає засади внутрішнього регулювання за допомогою угоди сторін цивільних відносин. Ця функція є суто цивілістичною функцією, оскільки лише в цій галузі учасники відносин можуть самі визначати для себе правила поведінки, фактично створювати нормативні акти локальної дії тощо [3, с. 25].

Концептуальною основою зазначеної функції є відоме ще римському приватному праву твердження: "Дозволено все, що прямо не заборонено законом", яка протиставлялася і протиставляється нині положенню публічного права: "Дозволено лише те, що прямо зазначено в законі".

Другим видом специфічних функцій цивільного права є компенсаційна функція. У процесі її виконання забезпечується можливість поновлення порушеного цивільного права та інтересу на еквівалентній основі. Ця функція також властива лише цивільному праву, оскільки в інших галузях мета поновлення порушеного права на еквівалентній основі, як правило, не ставиться.

Також компенсаційну функцію можна розглядати як функцію відшкодування збитків. Вона тісно пов'язана з дією такого принципу цивільно-правової відповідальності, як принцип повного відшкодування шкоди (збитків) [4, с. 25].

Отже, функції цивільного права - це головні напрями його впливу на цивільні відносини з метою їх впорядкування. Вони визначаються специфікою предмету і методу цивільного права, а також завдань (цілей), які стоять перед ним. Функції цивільного права поділяються на загально-правові та специфічні функції. Відповідно до перших відносять: інформаційну, виховну, регулятивну та захисну функції. А до других - уповноважувальну та компенсаційну функції. Вони характеризуються єдністю і диференціацією в нормах права в міру переходу від його загальних норм до спеціальних.

Список літератури

1. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави. Навчальний посібник / П. М. Рабінович. - Вид. 5-те, зі змінами. К.: Атіка, 2001. - 176 с.
2. Закон України «Про інформацію», прийнятий від 02 жовтня 1992 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 48, ст. 650.
3. Цивільне право України : Підручник / Є. О. Харитонов, Н. О. Саніахметова. - К.: Істина, 2003. - 776 с.
4. Иоффе О. С. Ответственность по советскому гражданскому праву. - Л.: Изд-во ЛГУ, 1955. - 308 с.

УДК 347.73:341.1/.8

Коршун А. С., студентка гр. ПР-153

Науковий керівник: Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

Державне соціальне страхування є невід'ємною складовою соціальної системи будь-якої економічно розвиненої країни. Кожна держава

зацікавлений у тому, щоб у суспільстві походили соціальні потрясіння, а розвиток країни йшов стабільно і планомірно. Тому система державного соціального страхування такої є такою важливою.

Соціальне страхування - найважливіший елемент життя суспільства. Розгляд досвіду країн у цій сфері має зазначити ті досягнення й ті помилки, допущені іншими державами у створенні державного соціального страхування. Адже розглядати помилки інших – більш доцільно і безболісно, ніж свої. Отже, вивчення досвіду інших у сфері державного соціального страхування має сприяти тому, щоб в Україні проводилася така політика у сфері соціального страхування, котра довела свою спроможність і громадську корисність і відкидалися рішення, що можуть зашкодити життю країни.

Розглянемо детальніше досвід у сфері соціального страхування таких зарубіжних країн як: Західна Європа, США та Японія.

Практично всі країни Західної Європи використовують соціальне страхування на випадок соціального ризику і надають соціальну допомогу людям, що знаходяться за межею бідності. Однак системи соціального страхування та соціальної допомоги в цих країнах реалізуються по-різному. У Німеччині, Франції, Бельгії і Люксембурзі системи захисту населення базуються на договірно-страхових принципах. Наймані працівники виплачують певну частину своїх доходів в страховий фонд, що дає їм право скористатися послугами фонду, коли їм знадобиться допомога в розмірах, відповідних накопичень в страховому фонді. У більшості випадків сума виплат з страхового фонду залежить від заробітної плати і пов'язана з тією сумою, яка була накопичена за рахунок внесків працюючого і роботодавця. Виняток становлять витрати на медичне обслуговування та допомога багатодітним сім'ям. Основна мета цієї системи - підтримати рівень життя людини в разі його хвороби, інвалідності і втрати роботи. Така система дозволяє перерозподілити доходи людини протягом його фізичного життя. У всіх європейських країнах страхові відрахування є основним джерелом фінансування соціального захисту. У деяких випадках фонд може бути розширений за рахунок більших чи менших відрахувань із загальної витратної статті національного бюджету, за рахунок податкових виплат.

Охорона здоров'я в основному фінансується також за рахунок страхових внесків, однак мінімум медичного обслуговування гарантований за рахунок бюджету. Медичне обслуговування в основному лягає на приватний сектор з подальшим відшкодуванням витрат громадян за рахунок держави [1, с.45-46].

Великобританія, Данія, Ірландія - у цих країнах велику роль у фінансуванні соціальної сфери відіграє державний бюджет. Соціальні виплати і допомоги розподіляються більш рівномірно. В основі такого розподілу лежить ідея про те, що люди в нужді рівні, тому соціальна допомога повинна бути надана виходячи з потреб людини, а не з його колишніх доходів. Різниця між виплатами та посібниками полягає в основному в тому, що соціальні виплати обов'язкові, на них має право претендувати кожен громадянин за законом, а допомоги даються далеко не

всім, залежно від міри і характеру соціального ризику. У цих країнах медичне обслуговування зосереджено в основному в громадському секторі.

Системи соціального захисту населення Іспанії, Португалії, Греції перебувають поки в зародковому стані. У цих країнах немає гарантованого мінімального доходу, і соціальне обслуговування є далеко не всім громадянам [2, с.76-79].

Система соціального забезпечення у США складна й різноманітна. Єдиної загальнонаціональної централізованої системи соціального забезпечення у США - не існує. Вона утворюється з різноманітних програм, регламентованих або федеральним законодавством, або законодавством штату, або спільно федеральними органами і органами влади штатів. Державна система соціального забезпечення у США чітко підрозділяється на два напрями: соціальне страхування і соціальна виплата. Вони різняться між собою за різними джерелами фінансування. Виплати із соціального страхування виготовляються зі страхових фондів, утворених з допомогою податку соціального страхування, що стягується з трудящих (разом із підприємцями). Державна соціальна виплата виплачується з бюджетних коштів: федерального бюджету, бюджетів штатів чи місцевих органів влади.

Першим законом про соціальне страхування став цивільний закон, ухвалений 14 серпня 1935 року. З часом до цього закону вносилися численні поправки, впроваджувалися нові форми соціального страхування, доповнювався новими положеннями [3, с.124].

Що ж до соціального страхування у Японії, то воно складається з страхових внесків найманих працівників і для підприємців (понад 60 %), державних коштів (близько 20 %), доходів від активних фінансових операцій (понад 12 %) та ін. Ця структура протягом останніх десятиріч не зазнала якихось змін, крім зростання доходів від активних фінансових операцій (рахунок збільшення Пенсійного фонду) і тенденції зниження частки коштів державного бюджету (при постійному підвищенні частки витрат за соціальне забезпечення у видаткової його частину).

Задля реалізації довгострокового плану з збільшення витрат на виплату пенсій, страхування здоров'я, допомоги потребують відповідності до урядової стратегії Японії планується поступове скорочення прибуткового податку і підвищення споживчого (з 3% до 5%) [4].

Найбільші цифри структури соціального забезпечення роблять соціальні виплати: 1/3 забезпечується засобами державного бюджету, 2/3 - різними страховими пенсійними фондами (є, наприклад, фонд базової пенсії від старості чи Фонд втратили годувальника). Кожен вносить на той чи інший фонд приблизно 100 м USD. До створення пенсійних фондів працює майже все населення Японії. Другий компонент системи соціального забезпечення - страхування здоров'я. Існує 6 альтернативних систем, що охоплюють усе населення країни. Третій компонент системи - громадське соціальна виплата - охоплює тих, хто може сам забезпечити мінімальний рівень життя.

Особливої уваги система соціального забезпечення Японії заслуговує з таких боків, як масове охоплення населення пенсіями і страхування здоров'я;

стала корекція всієї системи соціального забезпечення у відповідність до змін ситуації у країні й визначення пріоритетів у цій галузі [4].

Отже, державне соціальне страхування є обов'язковим і невід'ємним компонентом будь-якого розвиненого суспільства. Метою державного соціального страхування є стабільність у суспільному розвитку країни. Країни Західної Європи є одними із найбільш передових у сфері розвитку соціального захисту людей. Попри ряду відмінностей, система державного страхування у країнах має досить багато спільних рис. Японія також має розвинене державне соціальне страхування, характер якого залежить від національних особливостей і найбільше придатний для конкретної країни.

Список літератури

1. Андрійв В. М. Соціальне страхування: історія, проблеми / В. М. Андрійв // Соціальний захист. – 1999. – №2. – С. 43-51.
2. Бабич А. М. Социальное страховане в России и зарубежом: учебн.пос. / А. М. Бабич, Е. В. Егоров, Е. Н. Жильцов. - М.: РАГС, 2007. - 205с.
3. Конопліна Ю. Соціальне страхування / Ю. Конопліна // Навч. Посіб. – Суми: ВТД «Університетська книга». – 2008. – 224 с.
4. Маркарьянц С. Социальное обеспечение населения: опыт Японии / С. Маркарьянц // Проблемы теории и практики управления. – 1997. - №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://vasilievaa.narod.ru/19_4_97.htm

УДК 347.73

Кошка І. Ю., студентка гр. ПР-153

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА

У сучасних умовах для забезпечення необхідного рівня податкових надходжень вирішального значення набуває застосування заходів державного примусу в податковій сфері. Державний примус у податковій сфері реалізується через установлений законодавством механізм юридичної відповідальності.

Примус у сфері оподаткування являє собою систему заходів, які застосовуються уповноваженими органами щодо осіб при порушенні ними обов'язків зі сплати податку або збору та притягнення до відповідальності при скоєнні податкового правопорушення [1, с. 49].

У податковому праві, враховуючи специфіку предмета і методу правового регулювання, застосування юридичної відповідальності до зобов'язаних суб'єктів податкових правовідносин завжди пов'язана з невиконанням або неналежним виконанням ними податкового обов'язку.

Юридичну відповідальність за податкові правопорушення слід розглядати як правовідносини, які виникають між державою в особі уповноважених органів, та правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнавати відповідні позбавлення та несприятливі наслідки. Юридичним фактом, який тягне виникнення вказаних правовідносин, є вчинення податкового правопорушення [2].

Стаття 109 ч. 1 Податкового кодексу України визначає податкове правопорушення як «протиправне діяння (дія чи бездіяльність) платників податків, податкових агентів, та/або їх посадових осіб, а також посадових осіб контролюючих органів, що призвели до невиконання або неналежного виконання вимог, установлених цим Кодексом та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи».

Згідно з п. 110. 1 ст. 110 Податкового кодексу України платник податків несе відповідальність у разі вчинення порушень, визначених законами з питань оподаткування та іншим законодавством, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи. За порушення податкового законодавства до платника податків застосовуються такі види юридичної відповідальності: фінансова, адміністративна та кримінальна [3].

Особливістю відповідальності за порушення податкового законодавства є її компенсаційно-каральний характер. Зміст компенсаційної ознаки полягає в необхідності відшкодування збитків держави та органів місцевого самоврядування внаслідок неотримання надходжень податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджетів і державних цільових фондів. Поряд із цим застосування відповідальності спрямовано на покарання конкретного правопорушника (платника податків, податкового агента) у зв'язку з невиконанням ним покладеного на нього обов'язку, а також на попередження податкових правопорушень [4, с.205].

Іншою особливістю податкової відповідальності є те, що її правовим джерелом є не тільки Податковий кодекс України, але й інші закони України. Так, п. 7.3 Податкового кодексу України закладає цю особливість як основоположну засаду податкового законодавства, проголошуючи, що будь-які питання щодо оподаткування регулюються Податковим кодексом і не можуть встановлюватися або змінюватися іншими законами України, крім законів, які, в тому числі, встановлюють і відповідальність за порушення норм податкового законодавства. Це положення знаходить свій розвиток і конкретизацію в статтях глави 11 Податкового кодексу України.

До глави 11 Податкового кодексу України включені норми, що визначають загальні засади фінансової відповідальності, поняття правопорушення, визначення правопорушників, види стягнень та загальні засади їх застосування, а також норми, які визначають конкретні склади податкових правопорушень та стягнення за їх вчинення.

Фінансова відповідальність є формою реалізації державно-владного примусу, що виникає у разі порушення приписів фінансово-правових норм і полягає у застосуванні спеціально уповноваженими державними органами до правопорушника передбачених законом санкцій. Визнаючи фінансову

відповідальність особливим видом юридичної відповідальності, фахівці вказують на три основні аспекти:

– у них наявний особливий суб'єкт (при адміністративних та кримінальних – це тільки фізичні особи, при фінансових - і юридичні, і фізичні);

– на відміну від адміністративних санкцій, які реалізуються в грошовій формі, фінансові санкції значно ширші ніж просто грошові;

– фінансові санкції за податкові правопорушення засновані на податковому примусі, і характеризуються специфічними рисами [2].

Фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені. У Податковому кодексі України конкретні склади податкових правопорушень та стягнення за їх вчинення передбачені статтями 117–1281. Притягнення до фінансової відповідальності платників податків за порушення законів з питань оподаткування, іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контролюючі органи, не звільняє їх посадових осіб за наявності відповідних підстав від притягнення до адміністративної або кримінальної відповідальності [3].

Підставою адміністративної відповідальності за порушення податкового законодавства є наявність адміністративного правопорушення. До адміністративної відповідальності можуть бути притягнуті фізичні особи та посадові особи, винні в порушенні податкового законодавства.

До особливостей адміністративної відповідальності відносять: не тягне за собою судимості; застосовується по відношенню до найменш значних податкових правопорушень (проступків), які за своїм характером відповідно до закону не тягнуть кримінальної відповідальності; відсутність тяжких правових наслідків.

Діяння, за які передбачена адміністративна відповідальність за порушення податкового законодавства, зазначені у статтях Кодексу України про адміністративні правопорушення (ст. 163-2, 163-3, 163-3, 164-1, 164-5, 165-1 та іншими).

Наприклад, частина статті 164-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення зазначає, що неподання громадянами декларації про доходи чи включення до декларацій перекручених даних, не ведення обліку або неналежне ведення обліку доходів і витрат, для яких законами України встановлено обов'язкову форму обліку, - тягне за собою попередження або накладання штрафу від трьох до восьми неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5].

З усіх видів стягнень, передбачених кодексом України про адміністративні правопорушення, контролюючим органам надано право використовувати лише адміністративні штрафи. Розмір їх визначається в межах, встановлених за скоєння відповідних правопорушень у сумах, або кратних певному показнику (неоподаткованому мінімуму доходів, мінімальному розміру заробітної плати), або в національній грошовій одиниці (гривнях).

За ухилення від сплати податків, інших обов'язкових платежів у значних розмірах платники відповідно до ст. 212 Кримінального кодексу України винні особи можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності. Відповідальність настає незалежно від способу ухилення. Об'єктом злочину за встановлений законодавством порядок оподаткування юридичних і фізичних осіб, який забезпечує за рахунок надходження податків, зборів та інших обов'язкових платежів формування дохідної частини Державного та місцевих бюджетів, а також державних цільових фондів. Кримінальна відповідальність застосовується при доказі винності, протиправності, умислу та особливо тяжких наслідках податкового злочину [6].

Кримінальна відповідальність за злочини, вчинені у сфері оподаткування, характеризується деякими особливостями: 1) суб'єктами є фізичні особи (платники податків або посадові особи); 2) регулюється кримінально-правовими нормами; 3) здійснюється тільки в судовому порядку; 4) характеризується певними процесуальними особливостями [7, с.43].

Отже, податкова відповідальність – це система примусових заходів передбачених податковим законодавством, що здійснюється контролюючими органами, їх посадовими особами до зобов'язаних суб'єктів стосовно сплати податкових платежів, які застосовуються у встановленому процесуальному порядку, і пов'язані з настанням до порушників негативних наслідків особистого, майнового та організаційного характеру з метою боротьби з правопорушеннями й іншими небажаними наслідками у сфері оподаткування.

Відповідальність за порушення податкового законодавства має бути більш чітко врегульована відповідно до пропорційності розмірів податкових правопорушень. Суспільству потрібно знайти ту рівноважну крапку, коли платник податків налаштований, в кращому варіанті, сплатити в повному обсязі податки, збори, інші обов'язкові платежі, ніж обходити різними злочинними способами їх, а державна податкова політика мала б на меті не забивання платників податків величезною кількістю різних платежів, а навпаки, максимально спростити податкову систему в країні. Існуючий податковий тиск, зависокий, тому платники податків намагаються в будь-який спосіб уникнути або обійти певні види платежів.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №10. – Ст.108.
3. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №10. – Ст.108.
4. Гетманцев Д. О. Юридична відповідальність за податкові правопорушення : наук.-практ. посіб./ Д. О. Гетманцев, Р. В. Макарчук, Я. С. Толкачов; Нац. шк. суддів України, Юрид. компанія «Jugitex». – Київ: Юрінком Інтер, 2015. – 748 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/75847/pravo/finansova_vidpovidalnist_okremiy_yuridichnoyi_vidpovidalnosti#42
5. Іванський А. Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: монографія / А. Й. Іванський. – Одеса: Юридична література, 2008. – 504 с.
6. Міщенко Л. В. Суттєві риси податкової відповідальності / Л. В. Міщенко // Право і безпека. – 2011. – № 4. – С. 203–206.

УДК 347.633+341.231.14

Марус А. О., студентка гр. ПР-134

Науковий керівник: Івженко А. А, асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ УСИНОВЛЕННЯ ІНОЗЕМНИМИ ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ

Одним з основних завдань, які стоять перед сучасними державами, є ефективний захист прав людини. Складність реалізації такого завдання зумовлена тим, що права людини знаходяться в різних сферах та поширюються на різні категорії людей, а це, в свою чергу, потребує створення окремого правового механізму захисту прав кожної категорії. Особливо це стосується дітей, які в силу свого психоемоційного розвитку неспроможні захистити себе самостійно, тому держави мають приділяти значну увагу саме захисту прав дитини. Діти є найбільш уразливими тоді, коли позбавлені батьківської опіки та піклування, і вирішуючи питання про їх усиновлення, особливо при міждержавному усиновленні, держави повинні докладати усіх зусиль, аби створити і забезпечити функціонування уніфікованих національних механізмів захисту прав дитини.

Для реалізації завдань міжнародного співробітництва у сфері захисту прав дитини вже не достатньо уніфікованих національних норм, оскільки сучасний етап розвитку співробітництва держав у сфері міждержавного усиновлення дітей вимагає створення міжнародно-правового механізму захисту дітей при міждержавному усиновленні. Це потребує постійного розвитку та вдосконалення універсальної та регіональної договірної бази як із загальних питань захисту прав дитини, так і з спеціальних питань, які стосуються захисту прав дитини при міждержавному усиновленні. Дедалі більше держав стають учасниками таких міжнародних договорів, що дозволяє говорити про існування універсальної системи міжнародно-правових норм у сфері міждержавного усиновлення.

На міжнародному рівні створена та функціонує інституційна система, що забезпечує захист прав дитини, в тому числі і при міждержавному усиновленні, що свідчить про формування міжнародного механізму реалізації норм у сфері міждержавного усиновлення. Однак такий механізм не може бути ефективним, якщо він не підкріплюється дієвим національним механізмом реалізації міжнародно-правових норм, що пов'язано, в тому

числі, з проблемою співвідношення і взаємодії міжнародного та внутрішньодержавного права.

Крім того, об'єктивний процес глобалізації, підвищення рівня взаємозалежності держав та збільшення випадків міждержавних усиновлень у всьому світі додатково актуалізують цю проблему. Кожна держава, залежно від її соціально-економічного становища, правових, політичних, релігійних та інших умов, створює власний національний механізм реалізації міжнародно-правових норм у сфері міждержавного усиновлення дітей.

Таким чином, теоретична розробка проблем реалізації міжнародно-правових норм у сфері міждержавного усиновлення дітей є достатньо актуальною як для науки міжнародного права, так і для практики, та стала предметом наукової розвідки відомих науковців, зокрема П. Витрука, П. Вишняка, І. Городецької, С. Фурси та ін.

Метою даного дослідження є виявлення проблем правового регулювання усиновлення іноземцями українських дітей та вироблення шляхів їх вирішення.

Відповідно до Конституції України [1] сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою. Українці не завжди мають змогу усиновити дітей, особливо якщо є власні, переважно через економічні причини. Тому в останній час досить актуальним стало усиновлення іноземними громадянами, яке, як показують статистичні дані, по кількості випадків іноді перевищує національне.

Питання усиновлення дітей іноземцями в Україні регулюються Конституцією, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства», постановами Кабінету Міністрів. Щодо уніфікованих актів у галузі міжнародного усиновлення, то діють такі акти як: Кодекс Бустаманте 1928 року, Скандинавська Конвенція 1931 року, Європейська конвенція з усиновлення дітей 1967 року, Гаазька конвенція про захист дітей та співробітництво у галузі міжнародного усиновлення 1993 року, Мінська конвенція про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 року, та інші. Україна приєдналася до Конвенції ООН про права дитини, Мінської, Європейської конвенції з усиновлення дітей.

Однією з актуальних проблем регулювання усиновлення українських дітей іноземцями в Україні є те, що в нормативних актах немає самого його поняття. Існує визначення усиновлення взагалі у статті 207 Сімейного кодексу. Але, як відомо, навіть схожі поняття можуть докорінно відрізнятись.

Згідно зі ст.24 Закону України «Про охорону дитинства» усиновлення дитини, яка є громадянином України, не може здійснюватися іноземцем, який не перебуває в шлюбі, за винятком, коли іноземець є родичем дитини.

Тривала та складна процедура усиновлення іноземцями на практиці найчастіше призводить до того, що кандидати в батьки звертаються за допомогою до випадкових посередників, що заборонено ст. 216 СК України [2]. При цьому порушуються строки перебування дітей на обліку, не враховується вік усиновлюваних дітей. Тому в Україні слід дозволити та

стимулювати діяльність некомерційних громадських агентств, які могли б бути законними посередниками в процесі здійснення усиновлення іноземцями та узаконити діяльність по допомозі усиновлювачам, наприклад, переклад, надання житла на період перебування в Україні.

Складність викликана ще й тим, що для регулювання цієї сфери правовідносин застосовуються міжнародні та міждержавні нормативно-правові акти, які мають свої особливості.

Зокрема, 15 лютого 2011 року, Верховна Рада ратифікувала Європейську конвенцію про усиновлення дітей. Конвенція дозволяє всиновлювати дитину різностатевій або одностатевій парі, що перебуває в офіційному чи цивільному шлюбі, а відповідно до Сімейного кодексу, усиновити дитину може тільки різностатева пара, що перебуває в офіційному шлюбі. Попри це у державному департаменті з питань усиновлення та захисту прав дитини Міністерства освіти схвалили ратифікацію конвенції. При цьому було заявлено, що Україна як європейська держава має привести своє законодавство до європейських стандартів та внести необхідні зміни до СК. У відповідь на такі дії біля Верховної Ради після прийняття закону про ратифікацію пройшли мітинги протесту. Зважаючи на це, Верховною Радою були прийняті застереження до закону, які врахували вимоги протестуючих.

В цьому контексті варто звернути увагу на гучну справу з приводу усиновлення парою бельгійських гомосексуалістів дитини, яку народила в Україні сурогатна мати в 2010 році. Фактично, це був випадок, коли Україна погодилася на усиновлення дитини одностатевими партнерами.

Наступна проблема – недосконалість національного законодавства щодо усиновлення, зокрема:

- неконкретність окремих норм законодавчих актів, які регулюють процес усиновлення. Усиновлення регулюється кількома нормативними актами різної юридичної сили, що не виключає колізій між ними;

- корупція на всіх етапах усиновлення дітей;

- відсутність методичних матеріалів, посібників, збірників по юридичним, психологічним, медичним аспектам усиновлення;

- відсутність цивілізованого контролю за процесом усиновлення дітей іноземцями та за дотриманням прав дитини після усиновлення. Контроль за дотриманням прав усиновленої дитини, що проживає за кордоном, мають здійснювати консульські установи країни перебування. Але велика кількість таких дітей не дає змогу цим органам ефективно і в повному обсязі виконувати свої функції. Тому утворення спеціальних агенцій є виправданим та необхідним. Доказом на користь такої думки є приклад США, де за останні 15 років від рук нових батьків загинуло 13 дітей з країн СНД, в тому числі і з України [3, с. 351].

З огляду на всі вищезгадані проблеми та на значущість самого інституту усиновлення вбачається за необхідне:

- 1) йти шляхом автономної кодифікації та прийняти єдиний акт, який би регламентував питання усиновлення дітей іноземцями, чітко сформулювати його норми таким чином, щоб не було простору для зловживань, якщо певних

норм немає, їх потрібно створити; приєднатися до Гаазької конвенції; привести національне законодавство у сфері усиновлення у відповідність із міжнародними актами;

2) створити відкритий та доступний для всіх реєстр дітей-сиріт, регулярно публікувати його у відкритих виданнях, висвітлювати по телебаченню; проводити пропаганду усиновлення, долучатися до пропаганди, що проводиться зірками шоу- та кіно-бізнесу; заохочувати усиновителів;

3) запровадити сувору відповідальність за порушення нормативно-правових актів, що регулюють правовідносини усиновлення;

4) встановити ефективний державний та громадський контроль за дотриманням прав та інтересів дітей-громадян України при усиновлення дітей іноземцями; об'єднати зусилля міжнародного співтовариства для контролю за дотриманням прав дітей, усиновлених громадянами іншої держави;

5) укладати двосторонні та багатосторонні договори з метою кращого врегулювання усиновлення з іноземними елементами.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

2. Сімейний кодекс України: Закон від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>

3. Витрук П. Г. Международное частное право. – М.: Дело, 2014. – 539 с.

УДК 347.73

Матвієнко В. Д., студентка гр. ПР-153

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БЮДЖЕТНОЇ СИСТЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇЇ ВДОСКОНАЛЕННЯ

Головним індикатором стану держави є бюджетна система країни. Саме від її побудови залежить правильне та ефективне функціонування не тільки національної економічної сфери, а і всієї держави в цілому.

Бюджетна система України пройшла тривалий період становлення, протягом якого відбувалися зміни в її побудові відповідно до існуючого на той час суспільно-економічного ладу та устрою держави.

Вчені по різному трактують визначення бюджетної системи. Зокрема, Н. Д. Чала визначає бюджетну систему, як сукупність окремих її ланок, юридично пов'язаних між собою, яка базується на загальноприйнятих принципах, що відповідають міжнародним стандартам [1, с.56]. М. П. Кучерявенко пише, що бюджетна система – це сукупність

взаємозалежних, взаємодіючих фінансових інститутів [2, с.120]. Але визначення С. Л. Лондар є більш точним, адже вона визначає бюджетну систему, як сукупність усіх бюджетів, які формуються і діють на території певної країни згідно з її бюджетним устроєм [3, с.144].

У Бюджетному кодексі України зазначено: «Бюджетна система України - сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права» [4].

Отже, з усього вищесказаного можна зробити висновок, що бюджетна система – це сукупність усіх бюджетів, які тісно пов'язані між собою.

Правові засади функціонування бюджетної системи України, її структура і принципи визначаються ст. 95-98 Конституції України та Бюджетним кодексом України.

Складовими елементами бюджетної системи є її структура та принципи побудови. Структурно бюджетна система України складається з державного бюджету України та місцевих бюджетів, вона побудована з урахуванням економічних відносин, державного та адміністративно-територіального устрою і врегульована нормами права.

Головну роль у бюджетній системі відіграє державний бюджет, за допомогою якого центральні органи влади акумулюють основну частину національного доходу. Саме до державного бюджету надходить більшість податків, такі, як прибутковий податок, податок на прибуток підприємств, найбільші фіскальні непрямі податки, а також надходження від державних підприємств. Але на нього також покладені основні витрати, адже саме з державного бюджету фінансуються заходи оборони держави, галузі освіти, науки, культури, охорони здоров'я, державні програми підвищення життєвого рівня, тощо.

Місцевими бюджетами є бюджет Автономної Республіки Крим, обласні, районні бюджети та бюджети місцевого самоврядування. Бюджетами місцевого самоврядування є бюджети територіальних громад сіл, їх об'єднань, селищ, міст (у тому числі районів у містах), бюджети об'єднаних територіальних громад, що створюються згідно із законом та перспективним планом формування територій громад.

Бюджетний кодекс України у ст. 7 визначає такі принципи бюджетної системи: принцип єдності, збалансованості, самостійності, повноти, обґрунтованості, ефективності та результативності, субсидіарності, цільового використання бюджетних коштів, справедливості і неупередженості та принцип публічності та прозорості [4].

Принципи збалансованості, самостійності, субсидіарності та принцип цільового використання бюджетних коштів є одними з основних в бюджетній системі України.

Принцип збалансованості ґрунтується на положеннях ст. 95 Конституції України, де зазначено: - «держава прагне до збалансованості бюджету України». Даний принцип означає, що повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний

бюджетний період, тобто об'єм передбачених бюджетом витрат повинен відповідати сумарному об'єму доходів бюджету і надходжень з джерел фінансування його дефіциту. Дотримання принципу збалансованості бюджету закладає основи мінімізації бюджетного дефіциту (профіциту) [5, с.75].

Принцип самостійності передбачає, що державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Принцип самостійності є найважливішим принципом, зміст якого розкривається в п. 3 ст. 7 БКУ та означає, що державний і місцеві бюджети є самостійними та незалежними один від одного.

Самостійність забезпечується, тим, що, по-перше, за бюджетами кожного рівня закріплюються відповідні джерела доходів, які визначаються законодавством, по-друге, органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим та органи місцевого самоврядування мають право самостійно визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, та по-третє, органи влади й органи місцевого самоврядування мають право самостійно, незалежно одне від одного брати участь у бюджетному процесі.

Принцип самостійності фактично захищає бюджети від неправомірного чи необґрунтованого перерозподілу або вилучення бюджетних коштів, від втручання в бюджетний процес на будь-якій його стадії. Слід зазначити, що реальне забезпечення принципу самостійності всіх бюджетів неможливе без існування власних джерел доходів, достатніх для виконання функцій органів влади та органів місцевого самоврядування, які є розпорядниками бюджетних коштів. Лише у випадку, якщо всі органи влади наділені для реалізації своїх повноважень необхідними бюджетними коштами, можна говорити про реалізацію принципу самостійності бюджету [5, с.76].

Принцип субсидіарності означає, що розподіл видів видатків між бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання гарантованих послуг до їх безпосереднього споживача. Згідно з цим принципом певному бюджету можна надавати допомогу тільки тоді, коли його можливості є недостатніми для виконання встановлених функцій. Цей принцип тісно пов'язаний з принципом самостійності бюджетів, коли окремі бюджетні фонди спрямовані на задоволення потреб безпосередніх споживачів. Децентралізація видатків бюджету забезпечує найбільш точну прив'язку коштів відповідного бюджету до отримувача бюджетних коштів, ефективне виконання видаткових повноважень на місцях. Основні видатків, які фінансуються приблизно однаково всім громадянам України, регулюються через закріплення окремих доходів за певними бюджетами та надання міжбюджетних трансфертів. За рахунок їх коштів забезпечується задоволення потреб, гарантованих державою, для жителів всіх територіальних громад [6, с.86].

Принцип цільового використання бюджетних коштів встановлює, що бюджетні кошти мають використовуватися тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями. Цей принцип дозволяє гарантувати напрям бюджетних коштів на покриття саме тих витрат,

які були визнані суспільно значимими при затвердженні відповідних бюджетів. Недотримання цього принципу може бути підставою для притягнення до відповідальності згідно з законами України його керівника чи інших відповідальних посадових осіб, залежно від характеру вчинених ними діянь. Тож, дотримання цього принципу дозволяє не порушувати приписи компетентного органу, що затверджує бюджет, коли бюджетні кошти, призначені законодавцем на одні цілі, на практиці йдуть на покриття абсолютно інших державних витрат.

Якщо всі зазначені принципи будуть дотримуватися, то це має дозволити бюджетній системі України швидше перейти до нормального розвитку та функціонування.

На сьогоднішній день Державний бюджет України набуває необхідності реформування бюджетних взаємозв'язків як за доходами, так і за видатками, а також міжбюджетних відносин.

Недоліки сучасного регулювання бюджетних відносин призводить до:

- постійного недовнесення належних державному бюджетові платежів;
- відсутності суворого покарання за порушення бюджетного законодавства;

- послаблення контролю за цільовим і ефективним використанням бюджетних ресурсів, що призводить до численних порушень;

- неповного відображення в бюджеті доходів, які одержують бюджетні установи, органи виконавчої влади від використання власності та здійснення позабюджетної діяльності, що створює систему не контрольованості щодо використання коштів та майна;

Для вдосконалення функціонування бюджетної системи в Україні вбачається необхідним:

- встановити жорсткі заходи відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

- уточнити нині діючі процедури підготовки та прийняття бюджету;

- встановити процес утворення зобов'язань за платежами до бюджету та їх погашення так, щоб не припускати утворення заборгованості в бюджетній сфері;

- контролювати максимальний рівень державного боргу та гарантійних зобов'язань уряду;

- чітко визначити відповідальність розпорядників бюджетних коштів на всіх рівнях.

Саме ці, заходи зможуть вдосконалити сучасну бюджетну систему України.

Підводячи підсумок, варто відзначити, що на даному етапі розвитку бюджетної системи України, принцип збалансованості, самостійності, субсидіарності та цільового використання бюджетних коштів є найважливішими для виконання. Адже, саме вони гарантують самостійність, незалежність та збалансованість бюджетів, а також раціональне використання їх коштів. Але, науково обґрунтований перелік принципів бюджетної системи

не є гарантією їх реалізації. Тому, слід встановити більш жорсткі заходи відповідальності за порушення бюджетного законодавства.

Список літератури

1. Бюджетна система : навч. посіб. / Н. Д. Чала, Л. В. Лазоренко. К. : Знання, 2010. 223 с.
2. Фінансове право : підручник / М. П. Кучерявенко, О. О. Дмитрик, О. А. Лукашев та ін.; за ред. М. П. Кучерявенка. – Х.: Право, 2016. – 440 с.
3. Лондар С. Л. Фінанси : навчальний посібник / С. Л. Лондар, О. В. Тимошенко. – Вінниця: Нова книга, 2009. – 384 с.
4. Бюджетний кодекс України від 8.07. 2010 р. № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
5. Лисяк Л. В. Принципи бюджетної системи у контексті нового бюджетного кодексу України / Л. В. Лисяк, Т. О. Дулік. // Вісник економічної науки України. – 2011. – С. 74–79.
6. Латковський П. П. Щодо питання принципів бюджетної системи та бюджетного устрою / П. П. Латковський. // Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія». – 2015. – №3. – С. 75–89.

УДК 347.73:336.22

Матвеева Т. О., студентка гр. ПР-153

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ФІНАНСОВО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВИХ ПОДАТКІВ І ЗБОРІВ

Місцеві податки і збори є невід’ємною частиною податкової системи держави, тому особливу увагу при здійсненні податкової реформи приділяють правовому регулюванню місцевого оподаткування, що є одним з основних фінансових джерел формування бюджетів місцевого самоврядування.

Суб’єкти господарювання беруть участь у формуванні фінансових ресурсів місцевих органів влади, сплачуючи місцеві податки і збори. Це має важливе значення для розвитку місцевої інфраструктури, яка забезпечує реалізацію соціальної та економічної політики. Сплачуючи місцеві податки і збори, суб’єкти господарювання забезпечують наповнення бюджетів місцевих, селищних і сільських рад фінансовими ресурсами, що, у свою чергу, справляє позитивний вплив на діяльність підприємств.

Місцеві податки і збори – це обов’язкові платежі юридичних та фізичних осіб до місцевих бюджетів, які встановлюються відповідно до закону органами місцевого самоврядування.

Місцеві податки та збори, що встановлені відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, визначених Податковим Кодексом, рішеннями сільських, селищних, міських рад та рад об’єднаних територіальних громад у межах їх повноважень і є обов’язковими до сплати на території відповідних територіальних громад. Перелік місцевих податків і

зборів міститься в статті 10 Податкового кодексу України. Відповідно до нього до місцевих податків належать: податок на майно; єдиний податок. До місцевих зборів належать: збір за місця для паркування транспортних засобів; туристичний збір [1].

Система фінансово-правового регулювання місцевих податків і зборів в Україні розкривається певним чином через принципи. До таких принципів належать наступні:

- стимулювання підприємницької виробничої діяльності та інвестиційної активності з допомогою введення пільг щодо оподаткування прибутку, спрямованого на розвиток виробництва;

- обов'язковості через впровадження норм щодо сплати податків і зборів та встановлення відповідальності платників податків за порушення податкового законодавства;

- рівності як не порушення проявів податкової дискримінації, застосування однакового підходу до всіх суб'єктів господарювання;

- рівнозначності і пропорційності у справлянні податків з юридичних осіб через вилучення певної частки від одержаного прибутку, сплата рівних податків при однакових розмірах прибутку, пропорційно більших податків – з більших прибутків;

- стабільності, шляхом забезпечення незмінності податків, зборів, їх ставок, пільг протягом бюджетного року та ін. [2, с. 8].

Місцеві ради обов'язково встановлюють єдиний податок та податок на майно (в частині транспортного податку та плати за землю). Місцеві ради в межах повноважень, визначених цим Кодексом, вирішують питання відповідно до вимог Кодексу щодо встановлення податку на майно (в частині податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки) та встановлення збору за місця для паркування транспортних засобів, туристичного збору. Установлення місцевих податків та зборів, не передбачених Кодексом, забороняється [1].

Правове регулювання місцевих податків і зборів має певну специфіку, оскільки здійснюється на двох рівнях: на загальнодержавному і місцевому. По-перше, держава визначає вичерпний перелік таких обов'язкових платежів, коло платників, об'єкти оподаткування, граничні розміри ставок, тобто встановлює основи їх справляння, надаючи повноваження органам місцевого самоврядування на введення таких податків і зборів на відповідній території. По-друге, місцеві органи влади, реалізуючи надані державою повноваження, встановлюють і детально регламентують механізми справляння окремо кожного з податків і зборів, а також вводять їх у дію [3, с.109-110].

Сільські, селищні та міські ради на своїй території обов'язково встановлюють транспортний податок, плату за землю та єдиний податок (затверджують ставки у межах встановлених норм, встановлюють пільги по платі за землю) та приймають рішення щодо встановлення податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, збору за місця для паркування транспортних засобів (встановлюють додаткові пільги податку на

нерухомість) та туристичного збору (визначають податкових агентів, ставки збору в межах норм).

Не дозволяється сільським, селищним, міським радам та радам об'єднаних територіальних громад встановлювати індивідуальні пільгові ставки місцевих податків та зборів для окремих юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців і фізичних осіб або звільняти їх від сплати таких податків та зборів.

Установлення місцевих податків і зборів, не передбачених Податковим кодексом України, забороняється. Зарахування місцевих податків і зборів до бюджетів відповідного рівня здійснюється відповідно до Бюджетного кодексу України [1].

Отже, до повноважень сільських, селищних, міських рад та рад об'єднаних територіальних громад щодо податків та зборів належать: встановлення ставок місцевих податків та зборів; визначення переліку податкових агентів; до початку наступного бюджетного періоду прийняття рішення про встановлення місцевих податків та зборів, зміну розміру їх ставок, об'єкта оподаткування, порядку справляння чи надання податкових пільг, яке тягне за собою зміну податкових зобов'язань платників податків та яке набирає чинності з початку бюджетного періоду.

До певного часу в Україні не було чіткої законодавчої визначеності місцевих податків і зборів. Сьогодні коло нормативно-правових актів, що регулюють місцеве оподаткування, становить певну систему, до якої входять: Конституція України, Закон України від «Про місцеве самоврядування в Україні», рішення органів місцевого самоврядування тощо. Тому можна сказати, що регулювання місцевого оподаткування здійснюється як податковими законами, так і цілою низкою інших нормативних актів, що визначають компетенцію органів місцевого самоврядування у сфері оподаткування, специфіку побудови бюджетної системи і взаємини її структурних елементів, а також актами місцевих органів.

Найважливішим питанням при регулюванні правовідносин з приводу сплати податків та зборів є з'ясування моменту, з якого виникає обов'язок сплати податку. Нормативні акти, що регулюють порядок внесення цих платежів, пов'язують обов'язок їхньої сплати з настанням обставин, передбачених законами та підзаконними актами. Такою підставою, зокрема, може бути наявність об'єкта оподаткування при обов'язковому одержанні податкового повідомлення.

Фінансово-правове регулювання податків і зборів має і свої особливості. Наприклад, особливістю правового регулювання туристичного збору є відсутність законодавчого визначення об'єкта оподаткування цим збором та одночасне закріплення бази справляння збору [4, с.291].

Сьогодні при встановленні місцевих податків і зборів часто не беруть до уваги положення загальнодержавного законодавства, а саме: відбувається введення не передбачених законодавством податків і зборів; у прийнятих положеннях про справляння окремих видів місцевих податків і зборів неточно окреслюються коло платників, об'єкти оподаткування, змінюються

граничні ставки платежів; не враховується економічний, соціальний, демографічний розвиток окремих регіонів держави тощо. Існування цих порушень указує на нагальну потребу удосконалення правового регулювання місцевої системи оподаткування як на загальнодержавному рівні, так і на місцевому [3, с.120].

Необхідність удосконалення місцевого оподаткування, вирішення його кардинальних питань активно ініціюється зараз органами місцевого самоврядування, особливо сільськими, селищними, районними радами у містах. Забезпечення доходами місцевих бюджетів остаточно досягається за допомогою методів бюджетного регулювання. Місцеві податки і збори тут не відіграють вирішальної ролі, але вони можуть її виконати при відповідній постановці питань. Нині ж проблема наповнення бюджетів низового рівня доходами залишається однією із нагальних у фінансовому і соціально-економічному відношенні, і неабияку роль у цьому можуть відіграти місцеві податки і збори. До питань, які перш за все потребують вирішення належать:

- розробка єдиного концептуального підходу до місцевого оподаткування і його законодавче закріплення;
- створення належної законодавчої бази місцевого оподаткування;
- вдосконалення системи місцевих податків і зборів з метою її стабілізації, скасування малоефективних платежів, збільшення в кількісному і якісному відношенні цих надходжень і їх питомої ваги в структурі доходів місцевих бюджетів;
- вдосконалення системи адміністрування місцевих податків і зборів [5, с.51].

Отже, місцеві податки і збори – це обов'язкові платежі юридичних та фізичних осіб до місцевих бюджетів, які встановлюються відповідно до закону органами місцевого самоврядування. Їх особливістю є те, що їх регулювання здійснюється як на місцевому так і на державному рівні. Місцеві податки і збори встановлюються Верховною Радою України та вводяться в дію місцевими радами, що діють на території відповідних територіальних громад.

Необхідність удосконалення місцевого оподаткування, вирішення його кардинальних питань активно ініціюється зараз органами місцевого самоврядування, адже в більшості випадків при встановленні податків і зборів головною проблемою є недотримання законодавства, що регулює це питання. Отож, проблеми вдосконалення місцевих податків і зборів залишаються актуальними і сьогодні. Розв'язання їх можна пов'язати із втіленням у життя кардинальних реформ бюджетного характеру, що перш за все передбачатимуть регулювання бюджетних та податкових відносин та вироблення нового підходу до місцевого оподаткування.

Список літератури

1. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року №2755-VI / [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
2. Місцеві податки в запитаннях та відповідях // Податки та бухгалтерський облік. – 2007. – С. 6-15.
3. Владимиров К. М. Місцеві фінанси : навчальний посібник / К. М. Владимиров, Н. Г. Чуйко, О. Ф. Рогальський. – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2006. – 351 с.

4. Фінансове право: підручник / М. П. Кучерявенко, Д. О. Білінський, Ф59 О. О. Дмитрик та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. П. Кучерявенка. - Х.; Право, 2013. - 400 с.

5. Ославський М. Правовий аналіз системи місцевих податків і зборів в Україні // Юридична Україна. – 20016. – № 6. – С. 48-51.

УДК 347.73

Мулач Т. С., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПІДХОДИ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТУ БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

Банківська система відіграє домінуючу роль у будь-якій країні, незалежно від устрою її економіки та відносин у цій сфері. З метою забезпечення стабільного та ефективного функціонування банківської системи держава створює умови та надає гарантії зайняття банківською діяльністю, головною з яких є банківська таємниця. І тому даний правовий інститут є домінуючим атрибутом правової системи економічно розвинутої країни. Актуальність даної теми полягає в тому, що нині банківська система й банківське законодавство України перебувають у процесі становлення, отже, їх розробка і розвиток є першочерговим і актуальним завданням сучасної науки.

Поняття «банківська таємниця» є одним із центральних понять банківського права, оскільки пронизує усі напрямки банківської діяльності. Банківська таємниця, на думку науковців, це комплексний інститут, який припускає дві інтерпретації. У широкому розумінні це різновид службової таємниці, тобто конфіденційна інформація щодо клієнта, яка стала відома службовцю банку. У вузькому розумінні банківська таємниця - це обов'язок банку зберігати в таємниці операції клієнтів від сторонніх осіб, насамперед конкурентів того чи іншого клієнта банку [1, с.113]. Існують і інші визначення цього поняття, а саме, Т. А. Костецька для визначення поняття «банківська таємниця» відштовхується від того, що це є насамперед службова інформація з обмеженим доступом, яка складається з відомостей про операції, рахунки та вклади не тільки клієнтів, а й кореспондентів банку [2, с. 205]. Дещо ширші відомості, які мають складати банківську таємницю, наводить у своєму визначенні О. А. Костюченко [3, с.345]. Він вказує, що під банківською таємницею розуміють відомості, пов'язані з інформацією про роботу банку, його операції, стан рахунків клієнтів, умови укладених банком договорів, тобто дані про управління, використання фінансів та іншу

господарську діяльність банку, розголошення яких може завдати шкоди його інтересам. Але відомості про роботу безпосередньо самого банку є не банківською, а комерційною таємницею, обсяг якої та способи її захисту банк може визначати на власний розсуд. Крім того, ставити в залежність вирішення питання щодо віднесення певних відомостей до поняття «банківська таємниця» від можливості нанесення шкоди інтересам банку неправильно хоча б тому, що за такою логікою інформація, розголошення якої може не завдати шкоди клієнту, не є банківською таємницею. Зважаючи на останнє, незрозуміло хто і як має визначати можливість завдання такої шкоди.

У правовій літературі та пресі з'являється все більше публікацій, автори яких вважають, що до банківської таємниці відносять будь-які відомості, які стали відомі кредитній організації в процесі обслуговування клієнта, наприклад, відомості про здоров'я клієнта, його сімейний стан тощо. З цього приводу слід зазначити, що здається більш обґрунтованою позиція, що режимом банківської таємниці можна охоплювати лише ті відомості про клієнта, які отримує банк офіційно, тобто в ході безпосереднього здійснення своєї діяльності. На практиці часто трапляється, що для укладення, наприклад, кредитного договору, банк може витребувати від клієнта дані про стан здоров'я клієнта, його сімейний стан тощо. На думку Д. О. Гетманцева, такі дані також повинні охоплюватися режимом банківської таємниці [4, с.233]. Проте в тому випадку, якщо банк не вимагав від клієнта певних відомостей, але останній їх надав службовцям банку, то ці дані до банківської таємниці відноситись не повинні. В останньому випадку питання зберігання такої інформації має залежати виключно від етики конкретної службової особи банку. Таким чином, режимом банківської таємниці слід охоплювати лише задокументовану інформацію, яка втілена в певну матеріальну форму і яка отримана банком за його офіційним запитом. Крім того, сам факт відносин клієнта з банком також має охоплюватися режимом банківської таємниці.

Правовому регулюванню банківської таємниці в законі присвячено главу 10 Закону України «Про банки і банківську діяльність» під назвою «Банківська таємниця та конфіденційність інформації», яка містить у собі визначення банківської таємниці та невичерпний перелік відомостей, які становлять банківську таємницю. Так, відповідно до статті 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківська таємниця - це інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку [5]. Але дана постановка питання в законі має певні недоліки, а саме, як вважає Д. О. Гетманцев, невиправданим є включення до кола суб'єктів, відомості стосовно яких охоплюються режимом банківської таємниці, виключно клієнтів банку, позбавляючи права на захист інформації про осіб, які в минулому були клієнтами банку, але перестали ними бути в

порядку, встановленому законодавством та/чи укладеним з банком договором. Крім того, з кола інформації, яка охоплена режимом банківської таємниці, виключені відомості про особу, яка намагалася стати клієнтом банку, однак не стала ним через певні обставини (наприклад, для вирішення питання про надання кредиту) [4, с.238].

До банківської таємниці відносять: 1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у Національному банку України; 2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди; 3) фінансово-економічний стан клієнтів; 4) системи охорони банку та клієнтів; 5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи - клієнта, її керівників, напрями діяльності; 6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація; 7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню; 8) коди, що використовуються банками для захисту інформації; 9) інформація про банки чи клієнтів, що збирається під час проведення банківського нагляду; 10) та деякі інші [5].

Слід зазначити, що наведений перелік також має деякі неточності у самому формулюванні положень. Так, в п.2, 3 ч.2 ст.60 Закону України «Про банки і банківську діяльність» законодавець зазначає, предметом банківської таємниці є операції та фінансово-економічний стан клієнта, але самі по собі вони не можуть бути банківською таємницею, оскільки банківська таємниця - це інформація, а тому ці положення закону доцільніше було б сформулювати як «відомості про операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди, відомості про фінансово-економічний стан клієнта». Також звертають увагу положення п. 4 ч. 2 цієї ж статті, в якому зазначається, що банківською таємницею є система охорони банку та клієнтів. Система охорони банку звичайно є банківською таємницею. Однак, під охорону потрапляють відомості про клієнта, а не сам клієнт. Крім того, на думку Д. О. Гетманцева, цією статтею наводиться невичерпний перелік інформації, що відноситься до банківської таємниці [4, с.241].

До переліку інформації, що відноситься до банківської таємниці, слід включити:

1. Персональні дані щодо клієнта - фізичної особи, тобто відомості про факти та обставини життя громадянина, які дозволяють ідентифікувати його як особистість [6]. До персональних даних клієнта в банківській діяльності можна віднести також паспортні дані, які в першу чергу необхідні банку для відкриття депозитного, поточного та іншого рахунку клієнта - фізичної особи. До відомостей, які необхідно надати клієнту в процесі укладання та виконання договору можна віднести картки зі зразками підписів, кількість рахунків клієнтів, інформацію про зміст та умови укладених договорів,

інформацію про кредитування та інші операції по рахунку, про внесення третіми особами грошових коштів на рахунок власника тощо [7, с.13].

2. У випадку, якщо клієнтом банку є юридична особа, то у зміст відомостей про клієнта попадають перш за все статутні документи, свідоцтво про реєстрацію, свідоцтво платника податку, картки із зразками печатки та підписів, якими встановлюється хто має право першого та другого підписів, строк їх повноважень. До відомостей, які мають охоплюватись режимом банківської таємниці, має відноситись інформація про номери відкритих і закритих рахунків клієнта, дати їх відкриття та закриття, відомості про те, чи являється клієнт акціонером банку, та яка доля клієнта у статутному фонді; прізвища, ім'я та по-батькові керівника та головного бухгалтера клієнта-юридичної особи, номери контактних телефонів; юридична та фактичні адреси клієнта; періодичності видачі виписок з рахунків; довідки із податкових органів та пенсійного фонду; строки виплат заробітної платні; відомості про контрагентів клієнта та періодичність та розміри виплат між клієнтом та його контрагентами; номер та дата укладення договору на обслуговування клієнта банком тощо. Крім того, до таких відомостей має відноситись вся інформація про зміст та умови укладених кредитних договорів; про договори поруки та гарантії, стороною в яких виступає клієнт; особисті відомості про конкретних осіб, які виступають від імені клієнта, а саме: паспортні дані керівника, головного бухгалтера, довіреності на підписання угод та паспортні дані осіб, яким видані ці довіреності.

3. Відомості про майно, яке перебуває на зберіганні в банку (про власника майна, перелік майна та його вартість, про види банківського збереження) [6].

Отже, проаналізувавши відповідні статті законів, дослідження науковців, можна сказати, що одностайної думки стосовно поняття банківської таємниці та її змісту не існує, не зважаючи на масовість відповідних досліджень. Поняття «банківська таємниця» має реалізовуватись та доповнюватись саме практично, що дасть змогу більш чітко сформулювати її зміст. А це в свою чергу скоротить тенденції до порушення законних способів захисту банківської таємниці, що є однією з основ довіри банку клієнтами інформації, власниками якої вони є.

Список літератури

1. Карманов С. В. Банківська таємниця, як об'єкт цивільно-правового регулювання / С. В. Карманов // Право України. – 2001. – № 12. – С. 110–113.
2. Юридична енциклопедія: в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К.: «Українська енциклопедія», 1998. – Т. 1: А-Г. – 669 с.
3. Костюченко О. А. Банківське право: Банківська система. Національний банк. Комерційні банки. Кредитування. Ринок цінних паперів. Національне валютне законодавство. Банківські системи зарубіжних країн. Інститут банківської таємниці : [навчальний посібник] / Костюченко О. А. – К. : А.С.К., 2001. – 576 с.
4. Гетманцев Д. О. Банківське право України: / О. Д. Гетманцев, Н. Г. Шукліна. - К: Центр учбової літератури, 2007. – 344 с.
5. Закон України «Про банки і банківську діяльність» №2121-111 від 07.12.2000 // ВВР України. - 2001.- № 5-6. - Ст. 60.

6. Про судову практику в цивільних справах про розкриття банками інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб: постанова пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ №10 від 30.09.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0010740-11>

7. Сирота А. І. Банківська таємниця як правова категорія / А. І. Сирота // Фінансове право. – 2013. - № 1 (23). – С.11-14.

УДК 349.41

Нестеренко Ю. В., студентка гр. ПР-142

Науковий керівник: Толкач С. М., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗЕМЕЛЬНІ ДІЛЯНКИ ОСОБИСТИХ СЕЛЯНСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ: ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Сучасний етап реформування аграрного сектора економіки України передбачає формування сприятливого середовища для створення та ефективного функціонування сільськогосподарських товаровиробників.

Створення і ведення особистого селянського господарства являється джерелом додаткових доходів, які забезпечують повне задоволення матеріальних, житлових та культурно-побутових потреб громадян.

Особистим селянським господарствам на сучасному етапі розвитку аграрних відносин відводиться значна роль у виробництві сільськогосподарської продукції та вирішенні продовольчої проблеми в країні.

Особисте селянське господарство - це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму.

Особисте селянське господарство - новий та особливий суб'єкт земельних та аграрних відносин. Питання правового становища особистих селянських господарств набули особливого значення з прийняттям Земельного кодексу України від 25 жовтня 2001р, а також Закону України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р.

Адже саме цей Закон визначив правові, організаційні, економічні та соціальні засади ведення особистих селянських господарств.

Науковці висловлюють думку про те, що за своїм сімейним (родинним) складом особисте селянське господарство близьке до фермерського господарства, проте істотно відрізняється від нього відсутністю

підприємницьких засад діяльності в основному, а також нетоварним характером цієї діяльності [5, с. 230].

Громадяни, які виявили бажання вести особисте селянське господарство, для реалізації цієї мети перш за все повинні отримати земельну ділянку.

Згідно зі ст. 33 Земельного кодексу України, громадяни України можуть мати на праві власності та орендувати земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства, а іноземні громадяни та особи без громадянства можуть мати земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства виключно на умовах оренди.

Використання земель особистого селянського господарства здійснюється відповідно до Закону «Про особисте селянське господарство» та Земельного кодексу України.

Земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства надаються за рішенням сільської, селищної та міської ради [2].

Зокрема, ст. 121 ЗК України, та ст. 5 ЗУ «Про особисте селянське господарство» встановлюють норму безоплатної передачі земельних ділянок, яка для ведення особистих селянських господарств становить не більше ніж 2 га. Крім безоплатної передачі земельних ділянок, ЗК України встановлює й інші підстави набуття земельної ділянки на праві власності, наприклад, шляхом придбання за договором купівлі-продажу, дарування, міни та іншими цивільно-правовими угодами [6, с. 52].

Окрім використання земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства на праві власності, ЗК України та ЗУ «Про особисте селянське господарство» передбачає право використовувати земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства на умовах оренди. У чинному земельному законодавстві України не передбачається максимальний розмір земельних ділянок, що можуть бути надані в оренду для ведення особистого селянського господарства. У разі надання земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства в оренду, розмір такої земельної ділянки не обмежується вказаними максимальними розмірами, передбаченими для права власності, і визначається у договорі оренди земельної ділянки.

Крім того, після отримання земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства фізична, особа має право не лише самостійно господарювати на цій земельній ділянці, а й вимагати від інших суб'єктів права не перешкоджати у використанні даної земельної ділянки відповідно до її цільового призначення.

Слід також зазначити, що норми статті 22 ЗК України щодо надання земельних ділянок для ведення особистого селянського господарства мають виключний характер. Це означає, що земельні ділянки для ведення особистого селянського господарства не можуть передаватись у власність чи надаватись у користування з інших категорій земель України [2].

Таким чином: земельні ділянки для ведення громадянами особистого селянського господарства надаються із земель сільськогосподарського

призначення для вирощування сільськогосподарської продукції не забороненої законом, а також для здійснення виробничо-господарської діяльності, пов'язаної з виробництвом цієї продукції.

Виходячи з цього можна зробити висновок, що характерною особливістю правового режиму земельних ділянок, призначених для ведення особистого селянського господарства є те, що право на отримання земельної ділянки для такої мети можуть мати лише фізичні особи. Земельні ділянки, виділені для особистого селянського господарства, повинні використовуватися лише за їх цільовим призначенням, що є одночасно як правом так і обов'язком землекористувача. Змістом цільового використання земельних ділянок для ведення особистого селянського господарства є виробництво сільськогосподарської продукції.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – № 211–212. – 15 листопада. – С. 3–14.
3. Земельний Кодекс України. Науково-практичний коментар. – А. М. Мірошніченко, Р. І. Марусенко. Правова єдність. – Всеукраїнська асоціація видавців. К. – 2009. – С. 495.
4. Закон України «Про особисте селянське господарство» від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №20. – Ст. 249
5. Титова Н. І. Землі сільськогосподарського призначення : права громадян України. – Науково-навчальний посібник. – ПАІС, Вид. Львів – 2005. – С. 367.
6. Носік В. В. Науково-практичний коментар до Закону України «Про особисте селянське господарство» . – К., 2004. – С. 52

УДК 346.2

Пантелієнко Г. М., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Шпомер А. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

КРЕДИТНА СПІЛКА ЯК ОСОБЛИВИЙ СУБ'ЄКТ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кредитні спілки є об'єктом комплексного правового регулювання, оскільки на них поширюється дія норм різних галузей права, а саме цивільного, фінансового, адміністративного, кримінального тощо. Проте, все ж найбільший вплив на функціонування кредитних спілок мають норми господарського права, що регулюють господарську діяльність цього суб'єкта господарювання [1]. Слід зазначити, що сучасний етап розвитку ринкової економіки в Україні в останні роки відбувається в складних умовах жорсткої конкуренції між різними суб'єктами господарювання на фінансовому ринку та уособлюється активною фінансовою діяльністю цих суб'єктів, тому

дослідження правового статусу кредитної спілки, як одного з суб'єктів господарювання, має важливе практичне значення.

Актуальним є дослідження правового регулювання діяльності кредитних спілок, як некомерційних суб'єктів господарювання. Особливість їх правового статусу обумовлена правовою природою такої діяльності, що за своєю суттю відрізняються від діяльності переважної більшості суб'єктів фінансової діяльності, які, насамперед, мають за мету такої діяльності - одержання прибутку.

Метою статті є дослідження правового регулювання статусу кредитної спілки як особливого суб'єкта господарської діяльності.

Відповідно до поставленої мети необхідно проаналізувати положення законодавства, що регулює діяльність кредитних спілок.

Згідно з ч. 1 ст. 6 Закону України «Про кредитні спілки» (далі – Закон) кредитна спілка утворюється на підставі рішення установчих зборів. Відповідне рішення оформляється протоколом установчих зборів, який в свою чергу підписують голова та секретар зборів.

Відповідно до ст. 1 Закону кредитна спілка - це неприбуткова організація, заснована фізичними особами, професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні фінансових послуг за рахунок об'єднаних грошових внесків членів кредитної спілки.

Визначення кредитної спілки закріплено також у Господарському кодексі України (далі – ГК України) Так, згідно ст. 130 ГК України кредитна спілка – це неприбуткова організація, яка засновується громадянами у встановленому законом порядку на засадах добровільного об'єднання грошових внесків з метою задоволення потреб її членів у взаємному кредитуванні та наданні інших фінансових послуг [2].

Визначення поняття кредитної спілки в Законі дещо відрізняється від визначення що закріплено в ГК. Зокрема, в Законі визначення кредитної спілки більш детальне, оскільки, зазначено що, кредитна спілка окрім громадян, може утворюватися професійними спілками, їх об'єднаннями на кооперативних засадах [3].

Аналіз вищезазначених положень дає можливість говорити про різний юридичний зміст визначень кредитної спілки, а тому, вважається, що для однакового розуміння даного поняття, необхідно привести норми ГК України і Закону України «Про кредитні спілки» у відповідність. Тут ми повинні пам'ятати про те, що у разі конкуренції правових норм, які містяться в загальному (ГК України) та спеціальному законах (Закон України «Про кредитні спілки»), застосовується та норма права, яка визначена в спеціальному законі. В даній ситуації, як на нашу думку, доцільно було б використовувати поняття кредитної спілки, що закріплене в Законі, оскільки воно більш розширене, а ніж поняття, що закріплене у ГК України, тому пропонуємо внести відповідні зміни до ч. 2 ст.130 ГК України.

В ч. 1 ст. 6 Закону визначено, що кількість засновників кредитної спілки не може бути менше ніж 50 осіб, які відповідно до закону можуть бути

членами кредитної спілки та об'єднані хоча б за однією з наступних ознак: зокрема, вони мають спільне місце роботи або навчання чи входять до однієї ж професійної спілки, об'єднання професійних спілок, іншої громадської чи релігійної організації або проживають в одному населеному пункті [3].

Кредитна спілка є юридичною особою, цього статусу вона набуває з моменту її державної реєстрації [2]. Слід зазначити, що для державної реєстрації кредитної спілки, як юридичної особи необхідно подати документи, перелік яких зазначений в ст 17 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 року, а саме:

- заяву встановленого зразка;
- протокол установчих зборів, до якого також додається список засновників кредитної спілки;
- статут;
- копію платіжного документу про сплату реєстраційного збору [5, с. 152].

З моменту державної реєстрації кредитна спілка може реалізовувати свої права.

Відповідно до ст. 133.4.1 Податкового кодексу України неприбутковими підприємствами, установами та організаціями є такі, що одночасно відповідають таким вимогам :

- утворена та зареєстрована в порядку, визначеному законом, що регулює діяльність відповідної неприбуткової організації;
- установчі документи якої містять заборону розподілу отриманих доходів (прибутків) або їх частини серед засновників (учасників), членів такої організації, працівників (крім оплати їхньої праці, нарахування єдиного соціального внеску), членів органів управління та інших пов'язаних з ними осіб;
- установчі документи якої передбачають передачу активів одній або кільком неприбутковим організаціям відповідного виду або зарахування до доходу бюджету у разі припинення юридичної особи (у результаті її ліквідації, злиття, поділу, приєднання або перетворення). Положення цього абзацу не поширюється на об'єднання та асоціації об'єднань співвласників багатоквартирних будинків;
- внесена контролюючим органом до Реєстру неприбуткових установ та організацій ПК [6]

Щоправда, її неприбутковий статус конкретно визначено не тільки в Законі України «Про кредитні спілки», а й ГК України [4, с. 152].

Одночасно, суттєвою особливістю кредитної спілки як неприбуткової організації є визнана Законом України «Про кредитні спілки» за її членами можливість участі в розподілі доходу кредитної спілки. Ця здатність кредитної спілки є характерною для всіх без винятку організацій, схожих до типу споживчого кооперативу, тому прийнято вважати, що споживчі кооперативи посідають проміжне становище між комерційними і некомерційними організаціями. Отже, кредитна спілка не в повній мірі

відповідає всім необхідним критеріям, що характерні для неприбуткової організації.

Разом з тим, на нашу думку, кредитна спілка може бути як прибутковою, так і неприбутковою організацією. Так, ми вважаємо, що прибутковою її необхідно вважати тоді, коли вона надає послуги не членам кредитної спілки, а неприбутковою, коли у відповідні відносини вступають члени кредитної спілки.

Також слід зазначити, що згідно з ч. 5 ст. 130 ГК України кредитна спілка не може бути засновником чи учасником суб'єктів підприємницької діяльності [2]. Проте, з даного правила є одне виключення. Так, кредитні спілки можуть бути учасниками місцевого кооперативного банку. [4, с. 153].

Таким чином, на підставі проведеного дослідження, можемо дійти висновку, що кредитна спілка є особливим суб'єктом господарської діяльності, оскільки має специфічні ознаки, які не притаманні будь-яким іншим суб'єктам господарювання, оскільки основною метою їх діяльності не є одержання прибутку.

Список літератури

1. Довгополик А. А. Поняття кредитних спілок України, порядок створення та діяльності яких є об'єктом адміністративно-правового регулювання: доктринальне визначення та законодавче закріплення. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.staionline.org.ua/pravo/76/12269-ponyattya-kreditnixspilokukra%D1%97ni-poryadok-stvorenniya-ta-diyalnosti-yakix-ye-ob-yektom-administrativno-pravovogo-regulyuvannya-doktrinalne-viznachennya-ta-zakonodavche-zakriplennya.html>
2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003 – 2003 р., № 18, стаття 144.
3. Закон України «Про кредитні спілки» від 20.12.2001 № 2908-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, N 15, ст.101.
4. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / Кол. авт.: Г. Л. Знаменський, В. В. Хахулін, В. С. Щербина та ін.; За заг. ред. В. К. Макутова. - К.: Юрінком Інтер, 2004. - 688 с.
5. Беляневич О. А. Господарське договірне право України (теоретичні аспекти). - К.: Юрінком Інтер, 2006. - 592 с.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, № 13-14, № 15-16, № 17, ст.112

УДК 349.4

Петренко І. В., студент гр. ПР-141

Науковий керівник: Барабаш А. Г., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗЕМЕЛЬНІ СЕРВІТУТИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Актуальність теми дослідження. Значна частина інтересів у сфері земельних відносин реалізується за допомогою таких правових інститутів як право власності на землю та право оренди землі. Проте в окремих випадках задоволення земельних інтересів, за допомогою вказаних вище інститутів неможливе. У зв'язку з цим зацікавлені особи мають право використовувати

право земельного сервітуту. Отже, правове регулювання земельних сервітутів наразі є надзвичайно актуальним питанням.

Мета статті. Проаналізувати основи земельних сервітутів за законодавством України.

Виклад основного матеріалу. У правовій літературі категорія земельного сервітуту розглядається в декількох значеннях: 1) як право на чужу земельну ділянку; 2) як правовідносини, зміст яких конкретизується в правах та обов'язках сторін, виявляючи сутність земельного сервітуту; 3) як функціонально визначене обтяження однієї земельної ділянки на користь іншої [5, с.130].

Відповідно до ч. 1 ст. 98 Земельного кодексу України (надалі ЗК) право земельного сервітуту - це право власника або землекористувача земельної ділянки на обмежене платне або безоплатне користування чужою земельною ділянкою (ділянками) [1; ст.98]. Відповідно до цього визначення, можна сказати, що сервітут є одним з видів прав на чужі речі, який може бути визначений, як право обмеженого користування ними (майном), встановлюване в інтересах певної особи. Також, проаналізувавши визначення земельного сервітуту, потрібно виділити ознаку платності, яка необхідна при здійсненні деяких видів земельного сервітуту.

Відповідно до ЗК існують наступні види права земельного сервітуту: а) право проходу та проїзду на велосипеді; б) право проїзду на транспортному засобі по наявному шляху; в) право прокладання та експлуатації ліній електропередачі, зв'язку, трубопроводів, інших лінійних комунікацій; г) право прокладати на свою земельну ділянку водопровід із чужої природної водойми або через чужу земельну ділянку; ґ) право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню або через сусідню земельну ділянку; д) право забору води з природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право проходу до природної водойми; е) право поїти свою худобу із природної водойми, розташованої на сусідній земельній ділянці, та право прогону худоби до природної водойми; є) право прогону худоби по наявному шляху; ж) право встановлення будівельних риштувань та складування будівельних матеріалів з метою ремонту будівель та споруд; з) інші земельні сервітутути [1; ст.99].

Звертаючи увагу на даний перелік видів земельних сервітутів постає питання про доцільність існування таких видів, як право прогону худоби через сусідню земельну ділянку та право відводу води зі своєї земельної ділянки на сусідню. Якщо, інші земельні сервітутути є більш-менш справедливими, то зазначені види є спірними, оскільки можуть спричинити серйозні пошкодження врожаю або самої земельної ділянки.

Право земельного сервітуту характеризується такими ознаками. По-перше, відносини земельного сервітуту передбачають наявність двох земельних ділянок, з яких одна (обслуговуюча) обслуговує іншу (панівну). В рамках земельного сервітуту обслуговуюча земельна ділянка своїми зручностями, перевагами, природними ресурсами компенсує недоліки пануючої земельної ділянки. По-друге, при встановленні земельного

сервітуту обслуговування однієї ділянки іншою відбувається не безсистемно, а в межах прав, що надаються власнику пануючої земельної ділянки щодо користування обслуговуючою ділянкою. За своєю юридичною природою такі права є обмеженими речовими правами і передбачають користування лише невеликою частиною обслуговуючого земельної ділянки для чітко визначених потреб [3]. Цей перелік врегульовує статус сусідніх земельних ділянок, та в свою чергу надає ряд переваг панівній ділянці, що є несправедливо по відношенню до обслуговуючої.

Досить часто право земельного сервітуту порівнюють із правом загального землекористування, що не є тотожними поняттями і мають суттєві відмінності. Право земельного сервітуту відрізняється від права загального землекористування низкою наступних ознак:

- право земельного сервітуту стосується лише власника або користувача земельної ділянки (ст. 98 ЗК), на користь якої він встановлений, у той час як загальне землекористування не обмежується зазначеним колом осіб;

- встановлення земельного сервітуту здійснюється на підставі договору або за рішенням суду (ст. 100 ЗК), загальне землекористування не вимагає відповідних процедур;

- зміст сервітутних прав спрямований, перш за все, на забезпечення належного режиму використання визначеної земельної ділянки, а тому досить обмежений у порівнянні з правом загального землекористування громадян, яке передбачає реалізацію пізнавальних, естетичних, рекреаційних та інших потреб на різних категоріях земель [2].

Земельний сервітут може бути встановлений договором, законом, заповітом або рішенням суду (ч. 1 ст. 100 ЗК). Варто зазначити, що ЗК не встановлює вимог щодо форми та змісту даного договору. Відповідно до абз. 2 ч. 2 ст. 100 ЗК земельний сервітут підлягає державній реєстрації в порядку, встановленому для державної реєстрації прав на нерухоме майно. Оскільки договір у даному випадку виступає правовстановлюючим документом, на підставі якого буде проводитись державна реєстрація, то він повинен бути укладений у письмовій формі.

Учасниками договору є власник та сервітуарій (особа на користь якої встановлюється сервітут). Визначаючи зміст договору про встановлення сервітуту, сторони, насамперед повинні домовитись про предмет договору, вид земельного сервітуту, строк дії договору, права та обов'язки сторін, питання плати за встановлення сервітуту, відповідальність сторін, умови припинення договору.

На підставі рішення суду сервітут встановлюється у тому випадку, якщо власник земельної ділянки не надає згоду на встановлення сервітуту, а іншим способом забезпечити права особи, яка зверталась за встановленням сервітуту, неможливо. Також необхідним є звернення до суду, якщо сторони не можуть дійти згоди щодо умов договору про встановлення сервітуту. Вбачається за необхідне на законодавчому рівні встановлювати мінімальну ціну використання чужої землі відповідно до виду сервітуту, і цим забезпечити вирішення вищезазначених проблем.

Внаслідок встановлення земельного сервітуту виникають конкретні обмеження на землю, які розмежовуються за певними ознаками. Зокрема, виділяють наступні види обмежень: 1) обмеження прав на землю, пов'язані зі встановленням земельних сервітутів за характером панівної земельної ділянки. Обмеження прав на землю залежно від того, яку користь вони надають панівній земельній ділянці поділяються на дорожні, водні, будівельні та інші обмеження; 2) за способом здійснення обмеження прав на землю поділяються на постійні та тимчасові; 3) за строком здійснення виділяють безстрокові та строкові обмеження; 4) за ознакою платності обмеження поділяють на платні та безоплатні; 5) за способом встановлення обмеження прав на землю поділяються на обмеження, способом встановлення яких є договір, та обмеження, способом встановлення яких є судові рішення [4, с. 54-55].

Висновки. Використання земельних сервітутів здійснює позитивний вплив на розвиток земельних відносин, допомагає вирішувати важливі економічні питання, враховуючи як права власника земельної ділянки, так і права особи, на користь якої встановлений сервітут. Подальшого удосконалення потребує правове регулювання окремих видів сервітутів та встановлення мінімальної плати на користь власника земельної ділянки, за умови її обтяження сервітутом.

Список літератури

1. Земельний кодекс України, Закон від 25.10.2001 № 2768-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/go/2768-14
2. Костяшкін І. О. Земельний сервітут та питання реалізації права загального землекористування громадян [Електронний ресурс] // <http://www.apdp.in.ua/v31/38.pdf>
3. Кулинич П. Ф. Право земельного сервітуту: поняття, види та порядок реалізації [Електронний ресурс] <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=817>
4. Луць В., Лапчук П., Попович Т. Проблеми земельного сервітуту // Юридична Україна. - 2010. - № 2. - С. 53-55.
5. Марусенко Р. І. До питання про правову природу земельного сервітуту // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. - 2004. - №60-62. - С. 129-132.

УДК 347.73:336.22:341.1/.8

Петренко О. Ю., студентка гр. ПР-152

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОДАТОК НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ВСТАНОВЛЕННЯ ТА СТЯГНЕННЯ

В сучасних умовах податкові надходження є основним джерелом доходів держави. Значну частку податкових надходжень займає податок на додану вартість. Існує багато суперечностей щодо податку на додану вартість (ПДВ): його справедливості, форми стягнення, та загалом його необхідності.

Податок на додану вартість у багатомісячній історії податкового права - порівняно новий вид непрямого податку. Вперше він був введений у Франції в 1954 році, потім набув значного поширення - спочатку в інших країнах Європи (кінець 60-х - початок 70-х рр.) і дещо пізніше - в країнах Азії, Африки і Латинської Америки. Нині податок на додану вартість стягується майже у 80 країнах, серед яких практично всі промислово розвинуті країни. Єдина держава, де такого податку немає, - США. Але й тут протягом останнього десятиліття ведуться інтенсивні дискусії щодо заміни податку з обороту на федеральний податок на додану вартість. У кінці 80-х - на початку 90-х рр. ПДВ було введено в країнах Східної Європи (Болгарія, Угорщина, Польща, Румунія, Словаччина, Чехія), а також у деяких країнах СНД (Білорусь, Казахстан). В Україні ПДВ був запроваджений Декретом Кабінету Міністрів України «Про податок на додану вартість» від 26 грудня 1992 р. № 14-92, до якого вносилися численні зміни та доповнення [1].

Нині ПДВ використовується у понад 140 країнах світу, проте все ж є держави, які його не використовують. Як правило відсутність ПДВ спостерігається у країнах, багатих на корисні копалини.

ПДВ – це непрямий загальнодержавний податок, що стягується з суб'єктів підприємницької діяльності, що є платниками цього податку, на суму приросту вартості продукції, створеної цим суб'єктом підприємницької діяльності.

Ідея ж введення та застосування ПДВ належить співробітнику податкового департаменту Франції Морісу Лоре. Він описав схему дії ПДВ та обґрунтував його переваги перед податком з обігу. Такою перевагою, перш за все, було усунення каскадного ефекту при сплаті ПДВ. Однак, протягом більш ніж десяти років ПДВ застосовувався лише у залежній від Франції африканській державі - Кот-д'Івуар, з метою виявлення оптимального механізму утримання та обліку даного податку.

У Франції податок на додану вартість в сучасному вигляді був введений 1 січня 1968 р. з набранням чинності Закону П'ятої Республіки № 66-10. Головною метою цього закону було об'єднання, спрощення та узагальнення порядку справляння та обчислення податку на додану вартість з тим, щоб перетворити його в єдиний і сучасний податок на виробничі витрати [2, с.148-149].

ПДВ відноситься до групи непрямих податків. Необхідно відзначити, що для них характерна в основному фіскальна функція. Їх поява звичайно пов'язане зі зростанням потреби держави в доходах у зв'язку із зростанням витрат. Історично першою формою непрямих податків виступали акцизи, які стягувалися з окремих видів товарів. На противагу їм ПДВ являє собою універсальний акциз, так як обкладенню їм підлягають всі товари.

Широке поширення ПДВ отримав завдяки підписанню в 1957 році в Римі договору про створення Європейського економічного співтовариства, згідно з яким країни його підписали повинні були гармонізувати свої податкові системи в інтересах створення спільного ринку. У 1967 році друга директива Ради ЄЕС проголосила ПДВ головним непрямим податком

Європи, наказуючи всім членам Співтовариства ввести даний податок у свої податкові системи до кінця 1972 року. У тому ж 1967 році податок на додану вартість почав функціонувати в Данії, в 1968 - у ФРН. Шоста директива Ради ЄС 1977 остаточно затвердила базу сучасної європейської системи оподаткування ПДВ, чим сприяла уніфікації стягнення цього податку у Європі. Останні уточнення в механізм оподаткування ПДВ були зроблені в 1991 році десятою директивою, і її положення були включені в усі податкові законодавства країн-членів ЄС [1].

Широка географія розповсюдження ПДВ свідчить про його життєздатність та відповідність вимогам ринкової економіки. Необхідно відзначити, що міцному впровадженню його в практику оподаткування в чималому ступені сприяли наступні чинники.

По-перше, недоліки, наявні в прямих податків. До їх числа можна віднести надмірну тягар оподаткування, широкі масштаби ухилення платників від їх сплати.

По-друге, постійний дефіцит бюджету, і як наслідок постійна потреба у збільшенні доходів бюджету шляхом розширення бази оподаткування та підвищення ефективності оподаткування.

По-третє, потреба в удосконаленні існуючих податкових систем і приведення їх у відповідність із сучасним рівнем економічного розвитку.

Найбільшу роль ПДВ відіграє в податковій системі країн ЄС. У програмі уніфікації в межах цієї організації, проблеми ПДВ займають одне з чільних місць. У більшості країн ЄС ПДВ відіграє сьогодні роль єдиного податку на споживання; хоча в деяких країнах поки що збереглося його використання паралельно з податком на продаж (наприклад, Німеччині).

У перспективі в рамках ЄС передбачається перехід на уніфіковану систему збору ПДВ в міжнародній торгівлі, за якої якій податок буде стягуватися за місцем походження товару (а не за місцем призначення, як зараз). Це означає, що при продажу товару, скажімо, з Великобританії до Франції, продавець буде включати в ціну ПДВ, а покупець буде отримувати податкові відрахування в розмірі сплаченого ПДВ, точно так само, як і при торгівлі всередині країни.

У США вже з 1960-х років висувалася пропозиція щодо введення ПДВ як засобу вирішення гострих фінансово-бюджетних проблем країни (іноді як часткової заміни податку на прибуток). Основним аргументом було посилення на широке використання цього податку в країнах ЄС, що, на думку американських прихильників ПДВ, ставить зовнішню торгівлю цих країн в більш вигідне становище, порівняно з США.

Дуже серйозний супротив чинився щодо введення ПДВ в Японії. Проти цього податку були висунуті серйозні заперечення: перш за все, засуджувалося викликане цим податком підвищення цін і, відповідно, звуження платоспроможного попиту; необхідно підкреслити, що ПДВ ставить у невідповідне становище трудомісткі виробництва, а також компанії з високою прибутковістю.

Все це змусило уряд Японії довго тягнути з введенням цього податку. Коли ж японський уряд зважився на це, відповіддю була негативна реакція суспільства, що відобразилася в підриві політичного авторитету керуючої ліберально-демократичної партії та призвело до відставки уряду.

В Україні ПДВ став вирішальним податком у всій системі оподаткування. Причому, ПДВ у нас має одну принципову різницю від західних аналогів, а саме – він розповсюджується на різні грошові операції, а також на ті, які в країнах ЄС і в інших західних країнах не є об'єктом оподаткування ПДВ. У цьому сенсі ПДВ в Україні є, по суті, податком на грошові операції, в тому числі і на ті, які пов'язані з міжфірмовим виробничим оборотом доданої вартості. У зв'язку з цим, реальні ставки ПДВ в Україні, тобто ставки, що де-юре відповідають міжнародним стандартам, реально вищі від офіційно оголошених [3].

В сучасних умовах в Україні дуже широко обговорюються питання зниження ставки ПДВ, з одного боку це могло б дати можливість суб'єктам господарювання знизити податкове навантаження, а з іншого воно призведе до різкого зменшення доходів державного бюджету, тим більше, що у Податковому кодексі не наведено достатніх компенсаційних джерел, які б дозволили покрити бюджетні втрати.[4].

Прагнення України до вступу в ЄС зумовлює необхідність подальшого розвитку механізму справляння ПДВ у державі. Звичайно, невідповідність вітчизняних економічних умов із тими, які сформувались у розвинених країнах, спричиняє окремі проблеми при справлянні ПДВ [5, с. 7].

Отже, можемо зробити висновок, що ПДВ у своєму становленні та розвитку пройшов значний проміжок часу. Даний податок у стягненні та відшкодуванні є практично однаковим у всіх країнах, однак є певні відмінності. Спираючись на зарубіжний досвід, зокрема ЄС, Україні необхідно провести низку заходів у реформуванні податкового законодавства, що забезпечить стабільність стягнення та надходження ПДВ до бюджету країни.

Список літератури

1. Братушка, Е. С. Генеза податку на додану вартість в Україні та світі / Е. С. Братушка, Є. В. Кононець // Ефективна економіка. - 2014. - №4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2959>
2. Сідельникова Л. П. Роль податку на додану вартість у забезпеченні фінансування державних видатків [Текст] / Л. П. Сідельникова // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. - 2011. - № 2 (14). - С. 148-153.
3. Король М. В. Актуальні питання вдосконалення ПДВ / М. В. Король, Д. Л. Кобець [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sworld.com.ua/konfer26/88.pdf>
4. Руда О. Л. ПДВ: історія та сучасний стан в Україні / О. Л. Руда, В. С. Мельник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://int-konf.org/konf032015/1018-k-e-n-ruda-o-l-melnik-v-s-pdv-storya-ta-suchasniy-stan-v-ukrayin.html>
5. Базалева О. С. Проблемні аспекти бюджетного відшкодування податку на додану вартість в Україні / О. С. Базалева // Вісник Нац. техн. ун-ту «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип.: Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства. – Харків : НТУ «ХПІ». – 2013. – № 24 (997). – С. 3-8.

УДК 347.4

Півень Б. О., студент гр. ПР-153

Науковий керівник: Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕЯКИХ ПІДСТАВ ВИНИКНЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ

Актуальність теми. Підстави виникнення зобов'язань були і залишаються предметом дослідження багатьох науковців-цивілістів. На сьогоднішній день, договір як підстава виникнення зобов'язань застосовується майже в усіх сферах життєдіяльності суспільства, а також поширення набувають інші підстави виникнення зобов'язань, такі як акти суб'єктів публічної влади.

Дослідженням особливостей підстав виникнення зобов'язань в Україні, займалися такі науковці й вчені, як: Є. О. Харитонов, С. Н. Приступа, Д. В. Боброва, А. М. Савицька, А. І. Загурулько та ін.

Мета даного дослідження полягає в з'ясуванні особливостей деяких підстав виникнення зобов'язань, а саме на підставі договору та актів суб'єктів публічної влади. Підстави виникнення зобов'язань - це певні юридичні факти або їх сукупність, з настанням яких правові норми пов'язують виникнення зобов'язального правовідношення між кредитором та боржником.

Серед усіх можливих підстав виникнення зобов'язань особливе значення має договір. Це природно, оскільки зобов'язальне правовідношення найчастіше встановлюється за бажанням осіб, що беруть участь у ньому, і знаходить свій вияв у договорі. Такий засіб формування зобов'язань найбільшою мірою відповідає потребам цивільного обігу.

Договір – це результат домовленості (угода) двох або більше суб'єктів, що спрямований на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Іншими словами, договір є узгодженим волевиявленням суб'єктів цивільного права. До зобов'язань що виникають із договорів, застосовують загальні положення про зобов'язання, якщо інше не передбачено законом або самим договором. Цивільним кодексом України, іншими актами цивільного законодавства передбачені певні види договорів: купівля-продаж, дарування, рента, довічне утримання (догляд) тощо. Також на підставі ст. 6 ЦК, підставою виникнення зобов'язань можуть бути договори, які не передбачені актами цивільного законодавства, але які відповідають його загальним засадам [1; 2, с. 211; 3, с. 535].

Різноманітність критеріїв класифікації договорів зумовлює значну кількість видів договорів. В залежності від розподілу обов'язків між сторонами, виділяють односторонні та двосторонні; за моментом виникнення договору: реальні та консенсуальні; за наявністю зустрічного відшкодування на відплатні та безоплатні.

За правовими наслідками договору розрізняють: договори щодо передачі майна у власність чи інше речове право (дарування, купівля-продаж, міна й інші); договори про передачу майна у тимчасове користування (прокат, оренда, лізинг й інші); договори про надання послуг (доручення, перевезення й інші); договори про виконання робіт (підряд тощо); договори на передачу результатів творчої діяльності (авторські, ліцензійні й інші); договори про сумісну діяльність (установчий договір) тощо

Також різновидом договорів є: основні та додаткові договори; основні та попередні; укладені на користь контрагентів та на користь третіх осіб; речові та зобов'язальні [4, с. 10].

Цінність класифікації договорів полягає в тому, що вона дозволяє визначити місце договору в системі цивільно-правових відносин.

Змістом договору є сукупність умов, визначених на розсуд сторін і погоджених ними, та умов, які є обов'язковими відповідно до актів цивільного законодавства.

В залежності від юридичного значення умов, можна зробити поділ на три види: істотні (які необхідні й достатні для укладання договору), звичайні (не потребують узгодження сторонами, адже автоматично набирають чинності з моменту укладання договору), випадкові (не мають значення для укладання договору, але набувають юридичного значення в разі включення їх в договір за розсудом сторін).

Договором може бути встановлено умови, які визначаються типовими умовами договорів певного виду, оприлюднених у встановленому порядку [5, с. 156-160].

Відповідно до ст. 7 ЦК України, якщо у договорі відсутні посилання на типові умови договору, такі умови можуть застосовуватись як звичай ділового обороту [1].

Специфічну групу підстав виникнення зобов'язань становлять акти суб'єктів публічного права. Насамперед це безпосередні приписи актів цивільного законодавства; рішення суду; акти управління (адміністративні) акти органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування (адміністративні акти, акти управління).

Акти перелічених суб'єктів, які діють у сфері не приватного, а публічного права (загальнодержавного, сукупного інтересу громадян), за своєю юридичною природою є владними, адміністративними актами. Тому такі акти можуть бути безпосередньою підставою виникнення зобов'язань лише у випадках, встановлених актами цивільного законодавства. Але, зазначені владні (адміністративні) акти можуть бути підставою для укладання договорів [6, с. 401].

Вплив даних суб'єктів здійснюється як на зміст договору, так і на зміст зобов'язання, що ними породжується, адже згідно ст. 648 ЦК зміст договору, укладеного на підставі правового акта органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, обов'язковий для сторін (сторони) договору, має відповідати цьому акту.

Тому зміст договору й зобов'язань на підставі згаданих актів, визначається цими актами (актом) [1; 3, с. 535-536].

Прикладом виникнення зобов'язань на підставі актів суб'єктів публічного права, є рішення Білозерського районного суду Херсонської області від 7 серпня 2016 року, у справі № 648/2844/16-ц, щодо розірвання укладеного між Білозерською районною держ. адміністрацією та ОСОБА_1, договір оренди земельної ділянки загальною площею 4,37 га., вартістю 151629,04 грн., а також зобов'язання ОСОБА_1 повернути земельну ділянку, передану в оренду за договором оренди землі.

Під час розгляду справи було встановлено, що всупереч умовам договору та приписам законів, відповідачем неналежно виконуються взяті зобов'язання щодо сплати орендної плати, внаслідок чого, виникла заборгованість в сумі 2790,53 грн. У зв'язку з тим, що ОСОБА_1 систематично не сплачує орендну плату, цим порушив державні інтереси та інтереси територіальної громади Радянської сільської ради [7].

Таким чином, в даному прикладі проявляється суть виникнення зобов'язань з актів публічної влади, а саме за рішенням суду. За даним рішенням суду, для особи відповідача виникли зобов'язання внаслідок неналежного виконання попередніх зобов'язань (несплата обов'язкових платежів) за договором оренди земельної ділянки. В даному випадку, суд зобов'язав особу відповідача повернути взятую в оренду земельну ділянку.

Також, прикладом може слугувати рішення Київської міської ради від 11 жовтня 2005 року №193/3654, про зобов'язання ТОВ "Інвес" здійснити перебудову незавершеного будівництвом об'єкту (будинку з підземною автостоянкою на вул. М. Грушевського, 9-а).

Було встановлено, що відповідно до пункту 38 рішення Київради від 30.01.2003 "Про надання і вилучення земельних ділянок та припинення права користування землею", затвердженої у встановленому порядку проектної документації, на підставі отриманого дозволу на виконання будівельних робіт ТОВ "Інвес" здійснює будівництво житлового будинку з підземною автостоянкою на вул. Грушевського, 9-а з відхиленням від затвердженого проекту та умов дозволу на будівництво будинку.

Таким чином, збільшення поверховості будинку істотно впливає на історичний ареал м. Києва, враховуючи суспільні інтереси територіальної громади м. Києва, Київська міська рада вирішила: Зобов'язати ТОВ "Інвес" здійснити перебудову житлового будинку з підземною автостоянкою на вул. М. Грушевського, 9-а у Печерському районі м. Києва, привівши будівельні параметри будівлі у відповідність до проектної документації, затвердженої за висновком комплексної державної експертизи від 04.11.2003 [8].

У викладеному прикладі, зобов'язання виникають з актів органів місцевого самоврядування. Відповідно до рішення Київської міської ради, у згаданого в прикладі суб'єкта, в наслідок відхилення від затвердженого проекту та умов дозволу на будівництво будинку, виникли зобов'язання здійснити перебудову житлового будинку з підземною автостоянкою (незавершеного будівництвом об'єкту).

Отже, договір як підстава виникнення зобов'язань займає провідне місце, оскільки переважна більшість зобов'язань є договірними, тобто встановлюються за бажанням осіб що беруть участь у зобов'язанні.

Договір – це результат домовленості (угода) двох або більше суб'єктів, що спрямований на встановлення, зміну чи припинення цивільних прав та обов'язків. Договір як підстава виникнення зобов'язань може бути передбачений актами цивільного законодавства (купівля-продаж, дарування, найм тощо), а також не передбачений цими актами, але відповідати загальним засадам цивільного законодавства. Їся за бажанням осіб що беруть участь у зобов'язанні.

Щодо виникнення зобов'язань на підставі актів суб'єктів публічної влади, а саме: органів державної влади, органів Автономної Республіки Крим або органів місцевого самоврядування, то у сучасних умовах можливість виникнення зобов'язань безпосередньо з наведених вище актів - значно звузилась. Зазвичай, вони створюють підставу виникнення зобов'язань у сукупності з іншими юридичними фактами.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – ст. 256.
2. Стефанчук Р. О. Цивільне право : навчальний посібник / Р. О. Стефанчук, Ю. В. Білоусова, С. В. Лозінська, С. Д. Русова – К.: Наукова думка Прецедент, 2004. – 448 с.
3. Фазикоша В. Г. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / В. Г. Фазикоша, С. Б. Булеци. – К.: Знання, 2010 – 631 с.
4. Бичкова С. С. Цивільне право. Договірні та не договірні зобов'язання : навчальний посібник / С. С. Бичкова, І. А. Бірков, В. І. Бобрик. – К.: КНТ, 2006.
5. Борисова В. І. Цивільне право : підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, Т. І. Бегова – Т. 2. – Х.: Юридична книга, 2011. – 816 с.
6. Харитонов Є. О. Цивільне право України : підруч. : вид. 2, перероб. і доп. / Є. О. Харитонов, О. І. Харитонova, О. В. Старцев. – К.: Істина, 2009 – 816 с.
7. Рішення Білозерського районного суду Херсонської області від 7 серпня 2016 року, у справі № 648/2844/16-ц [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/59691879>
8. Рішення Київської міської ради від 11 жовтня 2005 року №193/3654 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kmr.ligazakon.ua/SITE2/1_docki2.nsf/alldocWWW/5DD79C068090D165C22573C00052FC91

УДК 347.734

Півень Б. О., студент гр. ПР-153

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО СУТНОСТІ ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ

Відносини, що пов'язані із зарахуванням і витратою грошей у безготівковій формі, існують у рамках спеціальної економічної конструкції, яка називається «рахунок». З одного боку, рахунок - це бухгалтерський документ, на якому відображаються стан і рух коштів, що належать особі, з

другого, - рахунком називають вимогу, в якій пропонується сплатити гроші за товар, роботи або послуги. Відносини, що складаються з приводу відкриття, використання та закриття рахунка в банку, визначаються договором банківського рахунка. Банківськими рахунками виступають рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів (ст. 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність») [1].

Банківський рахунок є необхідним засобом організації та здійснення розрахунків, включаючи і кредитні операції. Правове регулювання відносин між установами банків і клієнтами ґрунтується на договорі банківського рахунку, що передбачає зобов'язання банку перед клієнтом по зарахуванню, перерахунку та видачі з рахунку клієнта грошових сум, й проведення інших операцій за рахунком. Банку надається право використовувати для своїх цілей кошти, що знаходяться на рахунку клієнта, гарантуючи йому можливість безперешкодного розпорядження цими коштами (п. 1 ст. 1066 ЦКУ). За користування грошовими коштами клієнта, банк зобов'язаний сплачувати йому відсоток у розмірі, визначеному договором (а за відсутності такої умови - в розмірі визначеного банком) [1; 2].

Таким чином, договір банківського рахунку визнається оплатним, якщо тільки його безоплатний характер прямо не встановлено угодою сторін.

У довідниковій літературі банківській рахунок розглядається як облікова одиниця, що застосовується у банківській справі з метою обліку прав грошових вимог клієнта до банка, що виникають з договору банківського рахунку, а також для обліку процесу виконання цього договору шляхом банківських операцій, передбачених для відповідної категорії банківських рахунків.

На сьогоднішній день існують різні позиції та погляди, щодо розуміння сутності банківського рахунку. Найбільш рання позиція щодо сутності договору банківського рахунку полягає у тому, що він розглядався як різновид договору банківського вкладу, оскільки передбачав приймання та видачу грошових коштів, в тому числі на користь третіх осіб. Об'єктивно договір банківського рахунку виник з договору банківського вкладу, який передбачав прийняття, зберігання та виплати суми з процентами, але з часом, виникла необхідність не тільки тримати грошові кошти у банку, а з розвитком технологій здійснювати перекази, і як наслідок, банківський вклад трансформувалася в інструмент здійснення платежів (в договір банківського рахунку) [3, с. 88].

Отже, можна вважати, що договір банківського рахунку на початковому етапі виник саме з договору банківського вкладу та в процесі історичного розвитку настільки еволюціонував, що відійшов від останнього, і на даний час вести мову про те, що договір банківського рахунку є різновидом договору банківського вкладу, не має підстав, оскільки Цивільним кодексом

України передбачається, що банки окремо відкривають клієнтам вкладні (депозитні) рахунки та окремо відкривають поточні рахунки [2].

Наступна позиція полягає у віднесенні договору банківського рахунку до різновиду договору позики. Аргументи на користь такої позиції класичні та полягають у подібній конструкції цих двох договорів, а саме: передання грошових коштів до банку та зобов'язання банку повернути ці кошти або перерахувати за вказівкою клієнта, вказує В. О. Майоров і детально аналізує всі «за» і «проти» такої позиції. Зокрема, він зазначає, що Є. А. Флейшиц вважає, що договір банківського рахунку зберігає дві риси договору позики: по-перше, сума позики переходить в розпорядження позичальника; по-друге, позичальник зобов'язаний повернути суму за законною вимогою позикодавця. Є. О. Суханов заперечує віднесення договору банківського рахунку до різновиду договору позики. Він відмічає, що норми ЦК щодо договору позики не є загальними по відношенню до договору банківського рахунку, і навіть субсидіарно не можуть застосовуватись до договору банківського рахунку [4].

Отже, позиція, яка відносить договір банківського рахунку до різновиду договору позики, є досить суперечлива, зважаючи на особливість договору банківського рахунку, який має зовсім інше призначення, а наявність декількох елементів договору позики не свідчить про походження договору банківського рахунку від останнього.

Наступна позиція полягає у віднесенні договору банківського рахунку до змішаних договорів, які увібрали в собі елементи договорів позики, доручення, комісії, а також договору зберігання. Так, М. М. Агарков вказував, що безстрокові вклади, в тому числі вклади та поточні рахунки, необхідно розглядати як іррегулярний схов. В іншому випадку необхідно було б надавати банку сім днів для здійснення виплат, що, в свою чергу, заперечувало б природі операції [4]. С. В. Сарбаш критикує такий підхід, стверджуючи, що банківський рахунок, який ще не сформувався як самостійний вид договору, намагалися віднести до договорів або зберігання, або позики, або доручення [5, с. 71].

Розглядаючи сутність договору банківського рахунку, О. В. Васьковський зазначив, що залишається важливою (і разом із тим складною) оцінка правовідносин із зберігання у договорі банківського рахунку [6, с.314]. Договір і законодавство встановлюють правовий режим доступу до рахунку й розпорядження коштами на ньому. Саме цей правовий режим - безперешкодного розпорядження грошовими коштами, а не зберігання, покликаний реалізувати права власника коштів на поточному рахунку.

О. А. Костюченко відносини, які виникають між банком і клієнтом, умовно ділить на дві групи: відносини, що стосуються відкриття та закриття банківського рахунку; пов'язані зі зберіганням в банку коштів клієнта та здійснення банком розрахункових операцій, тобто безпосередньо зі

здійсненню розрахунково-касового обслуговування [7, с. 171-172]. Дійсно, відкриваючи банківський рахунок, клієнт не ставить першочергову ціль - зберігання грошових коштів, для цього він може орендувати у банку банківську ячейку, наприклад. Клієнт відкриває банківський рахунок саме з метою якісного та зручного здійснення грошових платежів, і саме в цьому і полягає першочергова ціль договору банківського рахунку.

Договір банківського рахунку укладається для відкриття клієнтові або визначеній ним особі рахунку у банку, та умовах погоджених сторонами (ст. 1067 ЦКУ). Банк зобов'язаний укласти договір банківського рахунку з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам. Банк не має права відмовити у відкритті рахунку, якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами. У разі необґрунтованого ухилення банку від укладення договору банківського рахунку клієнт має право на відповідний захист [2].

Існують також різні підходи щодо правового регулювання банківського рахунку. Так, І. А. Безклубий зазначає, що договір банківського рахунку належить приватно-правовому регулюванню. Оскільки, виникає за волевиявленням сторін та регулюється за допомогою методу юридичної рівності сторін, імперативні норми виконують лише допоміжні охоронні та захисні функції [8, с.146].

Інші вчені вважають, що договір банківського рахунку є публічним, оскільки банк зобов'язується укласти договір банківського рахунку з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам.

О.М. Олійник вказує, що інститут банківського права, в тому числі і банківського рахунку за своєю сутністю є комплексним та об'єднує в собі публічно-правові та приватно-правові елементи правового регулювання [9, с.104-105]. Так, передумовою для виникнення правовідносин банківського рахунку є публічно-правовий обов'язок юридичної особи зберігати гроші в банку та право вибору юридичною особою банку для обслуговування і право відкриття необмеженої кількості рахунків (регулюється фінансово-правовими нормами). Також банківський рахунок розглядають як правовідносини з множинним складом учасників з приводу зберігання і руху коштів. В даному випадку можна виділити публічно-правові суб'єкти у вигляді податкових органів держави й НБУ, та приватноправові суб'єкти у вигляді конкретного банку і клієнта, які укладають договір. Про наявність приватно-правового регулювання договору банківського рахунку свідчить глава 72 Цивільного кодексу України [2].

Таким чином, з огляду на зазначене, можна зробити висновок, що договір банківського рахунку - це досить специфічний договір, який у ретроспективі був: 1) різновидом договору банківського вкладу; 2) змішаним договором; 3) самостійним договором.

Правовідносини банківського рахунку врегульовуються комплексом фінансово-правових та цивільно-правових норм щодо відкриття, використання та закриття банківських рахунків та правового статусу грошових коштів, що перебувають на зберіганні банку.

Список літератури

1. Закону України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
3. Буянов В.П. Банковские расчеты / В.П. Буянов, Д.Г. Алексеева. - М.: «Юнити-дана», 2006. - 432 с.
4. Майоров В.О. Цивільно-правове регулювання договорів в банківській діяльності. Дис. ... канд. юрид. наук. /О.В. Майоров Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. – К., 2010. – 225с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mayorovgroup.com.ua/publikatsiji/disertatsiya>
5. Сарбаш С. В. Договор банковского счета: проблемы доктрины и судебной практики / С. В. Сарбаш. - М.: «Статут», 1999. - 270 с.
6. Васьковський О.В. Правові аспекти відкриття банківського рахунку О.В. Васьковський // Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки. – 2001. – Випуск 11. – с. 312-319.
7. Костюченко О.А. Банківське право / О.А. Костюченко. - К.: Атіка, 2011. - 376 с.
8. Безклубий І. А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми / І. А. Безклубий. - К.: ВПЦ «Київський університет», 2005. - 378 с.
9. Гетманцев Д.О. Банківське право України / Д.О. Гетманцев, Н.Г. Шукліна. - К.: «Центр учбової літератури», 2007. - 344 с.

УДК 340.15

Пчела М. В., студентка гр. КПр-163

Козинець І. Г., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ РИМСЬКИХ ГРОМАДЯН І ЛАТИНІВ

Характеризуючи правовий статус в широкому розумінні, можна сказати те, що він цілком залежить від взаємодії особи і держави, тобто він визначає зв'язок між двома цими компонентами. Якщо більш детально вглибитись у сам термін «статус», який має походження від латинського слова «status», а в перекладі стан, то можна зрозуміти, що це становище людини в суспільстві, де знаходять місце його основні права і обов'язки, як до себе, так і до держави в цілому.

Правовий статус у Стародавньому Римі відіграв неабияку роль, так як не все населення, яке проживало на цій території, мало однакові права. Перш за все порівняльна характеристика вже проявляється в тому як цей статус набувається, а точніше з якого моменту.

Найважливішу сходинку в ієрархії займали, звісно, римські громадяни. З одного боку, можна сказати так ті, хто проживає в певній державі протягом тривалого часу є її громадянами, але це все не для того часу.

Тож римське громадянство набувалося за таких умов:
по-перше, потрібно народитися в цій державі;
по-друге, це має бути в законному римському шлюбі або ж жінкою, яка мала римське громадянство (якщо це поза шлюбом), цікаво те, що дитина отримує статус свого батька ще в момент зачаття;
по-третє, існувала й така можливість як надання особі (латину) за заслуги перед Римською державою;
по-четверте, якщо повноправний римський громадянин звільняє свого раба, після чого він стає вільним римським громадянином;
по-п'яте, якщо повноправний римський громадянин усиновляє вихідця з іншої країни, який автоматично бере статус свого опікуна (батька) [1, с. 34].

Щодо потомків жителів Лація, то їх правове становище звичайно мало відмінності від римських громадян. Це проявляється в тому, що латини жили за межами Римської держави, однак право на законне римське громадянство все ж таки вони мали, наприклад, якщо ця особа захоче переїхати до Риму на постійне проживання, але враховуючи те, що він повинен був залишити сина на своєму колишньому місці проживання, так як більшість чоловічої маси населення, у пошуках кращого життя (прийняття римського громадянства) зменшувала кількість чоловіків - латинів, що, в свою чергу, могло підірвати рід.

Звісно, як і римські громадяни, лати також отримували свій статус за народженням у латинській сім'ї. Цього статусу набували ще при одній обставині - *Civis Romanus* міг сам позбавити себе громадянства для того, щоб отримати земельну ділянку у провінції, в разі цього отримував статус латина.

Також потрібно зазначити, що існує такий підхід за яким римські громадяни поділяються на вільнонароджених і вільновідпущеників, правоздатність яких значно відрізнялася один від одного.

Вільнонароджений мав більшу повноту влад як в політичних, так і в сімейних відносинах, а вільновідпущеники мали обмежену правоздатність у сфері публічних і приватноправових відносинах, навіть, якщо розглянути це слово (вільновідпущеник) по частинам, то можна зрозуміти, що йдеться мова про відпущеного на волю раба (*Latini Iuniani*), як зазначалося вище, цій, вже вільній, особі надавався такий же правовий статус як в його колишнього господаря [2].

Так в чому ж полягала їх обмежена правоздатність? Мабуть, в тому, що він мав певний взаємозв'язок з патроном, який полягав в наданні йому різних послуг і матеріальної допомоги. Не додержання цього могло призвести до повернення в рабство, також, якщо ця особа була самотня, тобто, в разі смерті, не мала кому залишити своє майно, то воно, в такому разі, переходило до патрона. В період імперії їм надалася змога повної правоздатності, дозволом імператора. Правовий статус «латинів Юніана» влучно визначив юрист Сальвіан: вони живуть, як вільні, а помирають, як раби [3, с. 32].

Одне з найголовніших для населення в державі є *Ius suffragii* - право брати участь в голосуванні, яке надавалося як римським громадянам так і латинам.

А що вже стосується службі державі - *Ius militiae* - право служити в регулярних римських військах, то воно надавалося тільки повноправним римським громадянам, вільновідпущеники і латини ж не мали його, так само, що до *ius honorum* - право бути обраним на посади римських магістратів, так як вони (*Latini*) не є справжніми громадянами цієї держави, вони не можуть здійснювати і встановлювати владу в ній.

Ius commercii - мали римські громадяни - це повне право власності і укладання угод, латини також мали право володіти якоюсь нерухомістю, от тільки там, де поселення мало латинський статус і теж саме щодо права на укладання юридично закріплених угод, також вони мали право торгувати.

Щодо права в сімейних відносинах, то воно в ті часи, згідно стану особи, було різним - *Ius conubii* - право на законний шлюб. Дивлячись на те, що у Римській державі було дві категорії осіб: особа свого права (*persona sui juris*) - *paterfamilias*, яка мала повну правоздатність, та особа чужого права (*persona alieni juris*) - підвладні з досить обмеженими приватними правами, то можна сказати, що до першої групи осіб відносяться *Civis Romanus*, а до другої ті, хто набув своє громадянство протягом життя. Латинам надавалося ж право на укладення законного шлюбу з жінкою, що має латинське громадянство - *conubium*, але «латини Юніани» не мали права на шлюб, так само щодо заповідати своє майно і успадковувати його [4, с.73].

Ще одним із найважливіших прав латинських громадян було - *Ius adificendae civitatis per* - це право отримання римського громадянства за заслуги перед державою.

Право спадкування: латини не мали права складати заповіти, їх майно потрапляло до скарбниці держави чи общини, майно вільновідпущеника, після його смерті, належало його колишньому господареві. Римські громадяни не мали з цим ніяких проблем (вони мали право заповідати).

Ius migrationis - також відіграло велике значення як для римських громадян (1) так і для латинів(2):

1) це право збереження повного римського громадянства, якщо той при переїзді до римської колонії чи провінції;

2) вільно переміщатися чи постійно проживати на будь-якій території, на яку поширюється латинське право зі збереженням усіх привілеїв.

Майнові спори всіх латинів вирішувались у тих же судах і в тому самому порядку, що й спори римських громадян.

Що ще відрізняло цих осіб, так це те, що до римського громадянина не мали права застосовувати покарання у вигляді тортур, смертної кари у разі державної зради, він, в цьому випадку мав право на суд, самозахист, висувати судові позови, право на оскарження судових рішень, навіть, якщо це суд нижчої інстанції.

Отже, з часом, як і багато природних явищ, суспільство розвивається, а точніше це стосується умов, правил, принципів за якими вони існують, їх природній кругообіг потихеньку замінюється, вдосконалюється, тобто все

більше і більше відходить від первісності. Права людини, не важливо в яку епоху, мають найважливіше значення, і обмеження в їх, в нашому випадку прав латинів, може привести до того, що людина не відчуває себе вільною. Тож правовий статус цих двох категорій населення (Civis Romanus і Latini) звісно мав якісь свої переваги, але мав більш недоліків, тобто спочатку латинів не вважали за повноправних громадян, але в майбутньому їх становище покращилось (вони вже мали право взяти римське громадянство), а їх основні права полягали в можливості користуватися всією повнотою юридичних прав, що надавались римським законодавством.

Список літератури

1. Основи римського приватного права: Підручник / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, М. В. Домашенко та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової та Л. М. Баранової. - Х.: Право, 2008. - 224 с.
2. Агафонов С. А. Римське право: Навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни.- К.: КНЕУ, 2005. - 143 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://bookish.link>
3. Задорожний Ю. А. Основи римського приватного права : курс лекцій / Ю.А. Задорожний. - К. : Вид-во Нац. авіац. ун-ту «НАУ-друк», 2009. - 92 с.
4. Підпригора О.А. Основи римського приватного права: підручник для студентів юрид. вузів та факультетів. - К.: Вентурі, 1997. - 336 с.

УДК 349.2

Рожок О. В, студент гр. ПР-133

Науковий керівник: Керноз Н. Є., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДОСВІД БОЛГАРІЇ У ФОРМУВАННІ ПОДВІЙНОЇ МОДЕЛІ ВИКОНАВЧОЇ СЛУЖБИ

2 червня 2016 р. було прийнято Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [1] та Закон України «Про виконавче провадження» [2], згідно із якими здійснюється правове регулювання виконавчого провадження та в Україні запроваджується інститут приватних виконавців, який є новим для вітчизняної моделі.

Необхідність запровадження інституту приватних виконавців експерти пояснювали тим, що процес виконання судових рішень в Україні потребує суттєвого вдосконалення, адже державна виконавча служба останніми роками за-безпечувала виконання не більше 10-15% судових рішень, тоді як у країнах Європи цей показник сягає 80-86% [3]. Тому необхідно розглянути досвід Болгарії щодо діяльності даного інституту. Фактично на формування подвійної моделі виконавчої служби в Україні вплинули наступні країни: Болгарія, Словенія, Угорщина та ін., де рішення суду виконується, як

державними так і приватними виконавцями. За основу формування системи приватного виконання судових рішень, Україна перейняла досвід саме Болгарії, реформа виконавчої служби в якій була започаткована в 2006 р. Хоча раніше виконанням судових рішень займалися лише державні виконавці. В цій країні працює близько 150 приватних виконавців, і на них припадає 220 000 виконавчих проваджень щорічно. Ще 200 виконавців представляють державу, і на них покладається виконання близько 20 000 виконавчих проваджень на рік. Рівень виконання рішень зріс до 70%. Це при тому, що, на відміну від України, державні судові виконавці Болгарії мають доволі пристойну заробітну плату: 90% від зарплати судді суду першої інстанції [4, с.81].

Кількість скарг на дії приватних судових виконавців відносно невелика - 57 на рік. Прикметно, що всі скарги на рішення державних і приватних судових виконавців, нотаріусів, робітників пенітенціарної служби розглядають лише 10 інспекторів міністерства юстиції [4, с.82].

Як державні, так і приватні виконавці призначаються за результатами конкурсу міністром юстиції. Хоча прикріплені державні виконавці, зокрема й за бюджетними видатками (мається на увазі отримання заробітної плати), до судів. У Болгарії існують виконавчі округи: один приватний виконавець призначається з розрахунку на 30000 жителів [4, с.83].

Приватні виконавці мають право займатися всіма категоріями проваджень, включаючи ті, за якими відбувається стягнення з держави, держпідприємств, органів місцевого самоврядування, а державні таких прав не мають. Логіка болгарських експертів полягала в тому, що державний виконавець не може стягувати з держави, оскільки сам є державним службовцем, отже, виникає конфлікт інтересів [4, с.82]. В наших законах, зокрема ч.2 статті 5 Закону України «Про виконавче провадження» передбачено невичерпний перелік рішень щодо яких приватний виконавець не може здійснювати примусове виконання, а саме: рішень про відібрання і передання дитини, встановлення побачення з нею або усунення перешкод у побаченні з дитиною; рішень, за якими боржником є держава, державні органи, Національний банк України, органи місцевого самоврядування, їх посадові особи, державні та комунальні підприємства, установи, організації, юридичні особи, частка держави у статутному капіталі яких перевищує 25 відсотків, та/або які фінансуються виключно за кошти державного або місцевого бюджету; рішень, за якими боржником є юридична особа, примусова реалізація майна якої заборонена відповідно до закону; рішень, за якими стягувачами є держава, державні органи; рішень адміністративних судів та рішень Європейського суду з прав людини; рішень, які передбачають вчинення дій щодо майна державної чи комунальної власності; рішень про виселення та вселення фізичних осіб; рішень, за якими боржниками є діти або фізичні особи, які визнані недієздатними чи цивільна дієздатність яких обмежена; рішень про конфіскацію майна; рішень, виконання яких віднесено

цим Законом безпосередньо до повноважень інших органів, які не є органами примусового виконання; інших випадків, передбачених цим Законом та Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [2]. Хоча в Болгарії цим можуть займатися й приватні виконавці. На відміну від України, в Болгарії не існує мораторіїв на виконання тих чи інших судових рішень. Цікавим видається процес самого впровадження нового інституту в Болгарії. Першими «приватниками» там стали колишні державні виконавці, прийняті на основі однієї лише заяви, без іспитів, навчання, атестації та стажування. Більше того, при переведенні вони отримали так звану «заохочувальну» допомогу: по одному місячному окладу за кожен відпрацьований у державній виконавчій службі рік. Завдяки такому підходу питання формування нового інституту було вирішено швидко і безболісно.

Українські законодавці пропонують піти іншим шляхом і добирати приватних виконавців від самого початку на конкурсній основі. Цю роботу виконуватиме спеціальна Комісія приватних виконавців у складі сімох членів і головуючого - міністра юстиції України [1].

Вчинення всіх виконавчих дій у Болгарії повністю тарифіковано. Ставки затверджуються компетентним органом державної влади. Виконавчий збір за роботу державних виконавців становить 10%. Приватні виконавці мають право на додаткову винагороду, а також можуть залучати помічників, включаючи бухгалтерів, юристів тощо. Перевіряти діяльність виконавців може як Мін'юст, так і палата (приватних). До речі, однією з форм дисциплінарного стягнення, яку може накладати міністерство, є штраф. Приватні виконавці в установлені терміни звітують перед Міністерством юстиції про стан розгляду проваджень, що перебувають у них [5, с.101].

Реформа в Болгарії вважається однією з найкращих у цій сфері, хоча вона постійно вдосконалюється й доопрацьовується (останні 10 років).

В Україні, ще раніше необхідно було впроваджувати нові дієві механізми роботи виконавчої служби, а саме інститут приватних виконавців, який в подальшому повинен дати позитивні наслідки: приватні виконавці вмотивовані як найшвидше і максимально повно виконати рішення суду порівняно із державними виконавцями, оскільки якість їхньої роботи не впливає на розмір заробітної плати, так як приватні виконавці відповідно до ст. 31 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» отримуватимуть винагороду, яка складається з основної та додаткової. Основна винагорода, залежно від виконавчих дій, що підлягають вчиненню у виконавчому провадженні, встановлюється у вигляді: 1) фіксованої суми - у разі виконання рішення немайнового характеру; 2) відсотка суми, що підлягає стягненню, або вартості майна, що підлягає передачі за виконавчим документом, стягується з боржника разом із сумою, що підлягає стягненню за виконавчим документом [1]; - приватні виконавці відповідно до ст. 33 Закону України

«Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» зобов'язані постійно підвищувати свою кваліфікацію, яка включатиме платне або безоплатне відвідування навчальних курсів, тренінгів, семінарів, що організуються органами самоврядування приватних виконавців та кожні п'ять років з дня отримання посвідчення приватного виконавця безоплатно складати іспит шляхом автоматизованого анонімного тестування [1], що підвищуватиме їх кваліфікацію, тому виникне конкуренція між приватними та державними виконавцями, а у результаті – зросте ефективність виконання судових рішень; - оплата праці приватним виконавцям здійснюватиметься за кошти боржників і стягувачів, а не за кошти держави, доходи приватних виконавців будуть приносити прибуток державі у вигляді податку.

Загалом як результат, спираючись на прогресивний досвід впровадження приватних виконавців в Болгарії, Україна має всі шанси на досягнення позитивних результатів в реформуванні своєї виконавчої служби.

Список літератури

1. Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» від 02.06. 2016р. № 1403-VIII // Відомості Верховної Ради України. - 2016.- № 29.- Ст.535.
2. Закон України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 р. № 1404-VIII // Відомості Верховної Ради України. -2016. - № 30. - Ст. 542.
3. С. Гладун Дотримання принципу рівності у вимогах до осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів [Електронний ресурс] // Центр досліджень соціальних комунікацій. – Режим доступу :http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2101:dotrimannya-printsipu-rivnosti-u-vimogakh-do-osib-yaki-zdijsnyuyut-primusove-vikonannya-sudovikh-rishen-i-rishen-inshikh-organiv-2&catid=71&Itemid=382
4. Сіверін Д. В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптація до вітчизняної правової системи // Європейські перспективи. - № 3. - 2014. - С. 81-83.
5. Батычко В. Т. Исполнительное производство в зарубежных странах / В. Т. Батычко//Извес.ЮФУ. - 2008 - № 10. – С. 99 - 105.

УДК 347.19

Семак О. В., студентка гр. МППРп-161

Науковий керівник: Апанасенко К. І., к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ СПАДКУВАННЯ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

На сьогоднішній день окремими нормами українського законодавства не врегульовано відносини спадкування корпоративних прав. Необхідно звернути увагу на те, що законодавством не заборонено передавати такі права спадкоємцям. У зв'язку з цим постає необхідність дослідити питання спадкування корпоративних прав.

Поняття «корпоративні права» закріплено у Господарському кодексі України. У ст.167 зазначається, що корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному фонді (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, непередбачені законом або статутними документами[2].

Цивільний кодекс України (ЦКУ) у ст.1219 закріплює ряд прав та обов'язків, які не можуть бути успадковані, зокрема, серед них – право на участь у товариствах та право членства в об'єднаннях громадян, якщо інше не встановлено законом або їх установчими документами. Отже, як зазначає стаття (загальне правило) корпоративні права не можуть бути успадковані, але якщо закон або установчий документ товариства закріпить можливість такого спадкування, то загальне правило підлягає зміні [4].

Незважаючи на це, права, що впливають з участі особи у товаристві, можуть бути предметом їх передачі іншому суб'єкту за життя учасника товариства і можуть виникати у його спадкоємців після його смерті.

Відповідно до ст.28 Закону України «Про господарські товариства» акції можна набути у порядку спадкоємства громадян чи правонаступництва юридичних осіб[3]. Отже, законодавство прямо встановлює можливість спадкування корпоративних прав акціонерів. Акція буде передаватися у спадок і до спадкоємця будуть переходити усі права, пов'язані з нею. Тобто, спадкоємці стають учасниками АТ, а в такому випадку до них будуть переходити як майнові так і немайнові права учасників АТ, у тому числі корпоративні права.

Що стосується повних товариств, то сам факт смерті учасника повного товариства свідчить про вихід його з повного товариства. І тоді вже про його зв'язок з цим товариством не може йти мова, але спадкоємці мають переважне право на вступ до такого товариства. Тоді спадкоємець повинен виразити своє бажання вступити до повного товариства, а його учасники прийняти таку особу. Якщо ж відбувається так, що до товариства спадкоємця не приймають, то йому повинні виплатити вартість майна пропорційно внеску спадкодавця у складеному капіталі господарського товариства.

Досить проблемним є спадкування корпоративних прав у командитному товаристві, оскільки там є два види учасників: повні та вкладники. Що стосується перших, то спадкування у цьому випадку буде відбуватися у порядку, що встановлений і для повних товариств. А що стосується вкладників, то, на мою думку, спадкування частки померлого вкладника приводить до автоматичного набуття його спадкоємцями прав участі (корпоративних прав). Так повинно відбуватися, тому що у випадку передачі своєї частки вкладник лише інформує про це товариство, тому і при спадкуванні має бути застосоване таке правило.

Для запобігання виникнення проблем у процесі реалізації права на спадкування корпоративних прав, на мою думку, у статуті товариства необхідно прописати таке право. Враховуючи недосконалість законодавства з питань спадкування корпоративних прав, доречним було б у процесі розроблення та затвердження статуту прописати можливість (неможливість) спадкування корпоративних прав. Ще на стадії створення підприємства і затвердження статуту доцільно чітко прописувати питання спадкоємництва права власності учасників на долі в статутному фонді в товаристві. Порядок спадкування прав на участь в товаристві з обмеженою відповідальністю, закріплений в п. 5 ст. 147 ЦК, де вказується що частка в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю (далі – ТОВ) переходить до спадкоємця фізичної особи, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається тільки з відома інших учасників товариства [1]. Як вже зазначалося, ЦКУ обмежує можливість спадкування корпоративних прав, але у випадку коли статут, або загальні збори учасників ТОВ заперечують щодо вступу спадкоємця у ТОВ, або така особа сама не бажає вступати до ТОВ, у такому разі їй повинні надати частку майна спадкоємця у натуральній або грошовій формі.

У випадку необхідності отримання згоди на спадкування корпоративних прав проводяться загальні збори товариства. Причому, за минулою редакцією закону, рішення загальних зборів вважалися повноважними, якщо учасники, що присутні на них володіють у сукупності більше ніж 60% голосів. Тому виникало проблемне питання, що робити, коли помер учасник ТОВ, якому належала половина частки у статутному капіталі і у зв'язку з відсутністю кворуму загальні збори не можуть прийняти відповідне рішення. Але, на сьогоднішній день, до ст.60 Закону України «Про господарські товариства» внесено зміни відповідно до яких рішення загальних зборів вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники, які володіють у сукупності більше як 50% відсотками голосів.

Виходячи з вищезазначеного, на сьогоднішній день в діючому законодавстві наявна велика кількість протиріч і прогалин з питань спадкування корпоративних прав. Однією з можливостей уникнення такої проблеми є необхідність закріплення можливості спадкування корпоративних прав у статуті. Отже, можна сказати, що всі крапки над «і» з приводу спадкування корпоративних прав ще не розставлені.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України, Закон, Кодекс № 435-IV від 16.01.2003.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Господарський кодекс України, Закон України Кодекс № 436-IV від 16.01.2003. : [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Закон України «Про господарські товариства» Закон № 1576-XII від 19.09.1991.: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
4. Манжура Ніна. Спадкування корпоративних прав в Україні. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2605>

УДК 347.1

Хилько А. О., студент гр. ПР-152

Науковий керівник: Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ

Нині особливої актуальності набуває питання щодо створення розвиненого механізму реалізації прав і свобод, зокрема права фізичних та юридичних осіб на компенсацію моральної шкоди. Слід зазначити, що на відміну від відшкодування матеріальної шкоди, відшкодування моральної шкоди є порівняно новим інститутом для вітчизняного цивільного права.

На сьогоднішній день позов про відшкодування моральної шкоди набуває все більшої популярності, що свідчить про зростання правосвідомості та правової культури громадян. Моральна шкода – категорія глибоко суб'єктивна та оціночна і у своєму виникненні, коли постає питання про наявність підстав для її матеріальної компенсації, і у грошовому вимірі, коли визначається розмір її компенсації. Саме з цим і пов'язується актуальність дослідження даного питання.

Проблеми правового регулювання захисту цивільних прав та інтересів в цілому та відшкодування моральної шкоди зокрема висвітлювались у літературі такими науковцями як В. Шестаков, І. Бірюков, Н. Кузнєцова, І. Ніжинська, І. Протас та ін. Не применшуючи ролі та значення наукових здобутків учених, слід відзначити, що відносин у сфері відшкодування моральної шкоди ще не достатньо досліджені в науці. Той факт, що законодавство у даній сфері потребує подальшого вивчення та вдосконалення, підтверджує необхідність наукової розробки вищезазначеного питання.

Метою даного дослідження є аналіз правових норм, що регламентують відносини, пов'язані з відшкодуванням моральної шкоди.

Історія нашої держави і права вказує на те, що проблема відшкодування моральної шкоди в різні періоди становлення суспільства вирішувалась по-різному, і законодавче закріплення способу захисту прав та інтересів громадян, як відшкодування моральної шкоди, є порівняно новим інститутом. Варто відмітити, що зараз існує розширена законодавча база, яка закріпила право громадянина на відшкодування моральної шкоди.

На сьогодні жоден із нормативно-правових актів не містить не лише визначення поняття права на відшкодування моральної шкоди, але й загальноприйнятого поняття самої моральної шкоди. Такі акти розкривають зміст моральної шкоди лише стосовно регульованих ними галузевих правовідносин. У зв'язку з цим, поряд із відносною уніфікацією поглядів щодо самої можливості компенсації моральної шкоди, чітко простежуються відмінності в інтерпретації такої можливості у різних галузях права [1, с. 33].

Стаття 23 Цивільного кодексу України «Відшкодування моральної шкоди», визначає прояви моральної шкоди. Так, правова норма закріплена в частині другій даної статті зазначає, що моральна шкода полягає: 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [2].

Цілком зрозуміло, що при розгляді зазначеної категорії справ суддя вивчає широке коло оціночних понять: ступінь фізичних та моральних страждань, майнове становище відповідача, індивідуальні особливості особи та інші обставини, які заслуговують на увагу та свідчать про тяжкість перенесених страждань тощо [3, с. 3-4].

Щодо ступеня фізичних та моральних страждань, то тут слід погодитися із науковцем С. І. Шимон, яка вказує, що для визначення глибини фізичних та душевних страждань мають значення такі критерії:

- характер страждання (прості переживання; душевні страждання, страждання, пов'язані з фізичним болем);
- тяжкість ушкодження здоров'я (легке, середньої тяжкості, тяжке);
- вид душевних страждань (занепокоєння, нервозність, сором, приниження, страх, відчай);
- глибина страждань (незначний фізичний або душевний біль, значний біль, сильний біль, нестерпний біль, біль руйнівної для здоров'я сили) [4, с. 51].

Ступінь тяжкості страждання охоплює критерії як самого характеру страждання, так і тяжкості ушкодження здоров'я, і це цілком зрозуміло, але не конкретизовано. Щодо обставин, які свідчать про тяжкість перенесених страждань, то фактично вони є обставинами справи, тобто мають входити до предмета доказування та підтверджуватися відповідними доказами.

Безперечно, важливим є не лише закріплення на рівні законодавства права фізичних та юридичних осіб на відшкодування моральної шкоди, але й належна правозастосовна практика у даній сфері. Необхідно констатувати відсутність детального нормативного регулювання інституту компенсації

моральної шкоди. Така ситуація складається стосовно визначення розміру компенсації моральної шкоди у правозастосовній практиці [5, с. 20].

Як звертається увага в науковій літературі, при розгляді даної категорії справ суд має враховувати матеріальний стан особи, яка заподіяла шкоду [3, с. 11]. Видається, що для вирішення питання про розмір відшкодування слід виходити з матеріального стану відповідача на момент завдання шкоди, а також враховувати посаду правопорушника, який всупереч посадовим обов'язкам порушує права осіб.

Відповідно до ч. 3 ст. 23 ЦК України [2], моральна шкода відшкодовується грішми, іншим майном або в інший спосіб. Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При цьому при визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

Існує думка щодо недоцільності на рівні закону визначати мінімальний чи максимальний розмір відшкодування моральної шкоди. Аргументується така думка тим, що законодавець розраховує на зважене врахування судами всіх обставин, за яких була заподіяна моральна (немайнова шкода). Позивач, незалежно від особливостей справи, повинен обґрунтувати розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди.

Разом з тим, деякі вчені вважають, що необхідно розробити принципи мінімальної та максимальної межі визначення розміру оцінки моральної шкоди. В історії такий принцип відшкодування моральної шкоди був закріплений у ЦК УРСР 1963 р. Так, згідно зі ст. 440-1 Цивільного кодексу УРСР розмір відшкодування не може бути менш ніж п'ять мінімальних розмірів заробітної плати [6, с. 351].

Звертаємо увагу, що нині існує й судова практика з порушеної проблеми, зокрема Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» від 31 березня 1995 р. № 4; Методичні рекомендації «Відшкодування моральної шкоди» (лист Міністерства юстиції України від 13 травня 2004 р. № 35-13/797) та інші.

Сьогодні показує, що суди, ухвалюючи рішення і встановлюючи розмір відшкодування моральної шкоди, керуються ст. 23 ЦК України, а саме враховують ступінь вини особи, що завдала шкоди, характер правопорушення та інші обставини. Проблема відсутності чітко сформульованих критеріїв і загального методу визначення розміру компенсації моральної шкоди ставить судові органи в складне становище і створює поле значного розкиду й необґрунтованої довільності під час її оцінювання, а тому дане питання потребує свого невідкладного вирішення.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. – 2003 р., № 40, стаття 23
2. Полішко Н. Л. Поняття та значення інституту моральної шкоди в цивільному праві України // Юридична наука. – № 6. – 2011. – С. 31-36
3. Сліпченко О. І. Докази та доказування в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди / Автореф. канд. ... юрид. наук: 12.00.03. – Харків, 2011. – 20 с.
4. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. – 4-е вид., переробл. і допов. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2011. – Т. 1 / [Кузнецова Н. С., Дзера І. О., Коссак В. М. та ін.]. – 805с.; Т. 2 / [Кот О.О., Бондар Т.В., Шимон С.І. та ін.]. – 1055с.
5. Круглікова К. Відшкодування моральної шкоди // Человек. Закон. Общество. – 2001. – № 2. – С. 20-24.
6. Клім С. І. Деякі проблемні питання відшкодування моральної шкоди / С. І. Клім // Актуальні проблеми держави і права. - 2010. - Вип. 53. - С. 350-356. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2010_53_54.

УДК 347

Чередниченко І. С., студент гр. ПР-142

Науковий керівник: Конончук Н. М., к.ю.н., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПРИХОВУВАННЯ СТАНУ ЗДОРОВ'Я НАРЕЧЕНИХ ЯК ПІДСТАВА ВИЗНАННЯ ШЛЮБУ НЕДІЙСНИМ

Найдорожче, що є у людини – це її сім'я. Здорова, міцна, дружня родина – це запорука успіху в усьому. Вступ до шлюбу, народження і виховання дітей, створення міцної родини є чи не найважливішим завданням людства, основою стабільності будь-якої держави. Сім'я є важливим соціальним інститутом, в основу якого покладена система шлюбних і родинних, господарських і правових, моральних і психологічних зв'язків між людьми. Правові засоби зміцнення сім'ї встановлюються нормами, які регулюють відносини щодо порядку укладення шлюбу, а також щодо встановлення обсягу особистих немайнових і майнових прав та обов'язків подружжя, порядку припинення шлюбу та визнання його недійсним.

Дослідження питання недійсності шлюбу з підстав невиконання нареченими обов'язку пройти медичне обстеження і повідомити один одного про стан свого здоров'я в юридичній науці обговорювалося багатьма науковцями. Воно досліджувалося такими вченими-правниками: М. В. Антокольською, Ю. Ф. Беспаловим, В. А. Ватрас, В. І. Даніліною, В. Ю. Євко, І. В. Жилінковою, О. М. Калітенко, Г. К. Матвєєвою, Є. Д. Тонієвичем та іншими вченими.

Обов'язок наречених пройти медичне обстеження і повідомити один одного про стан свого здоров'я закріплений у ч. 1 ст. 30 Сімейного кодексу України (далі СК України) [1]. Зрозуміло, що стан здоров'я одного з

подружжя може безпосередньо впливати на стан здоров'я другого з подружжя та їхніх нащадків. У зв'язку з цим питання про стан здоров'я чоловіка та жінки закон не розглядає як приватну справу кожного з подружжя окремо. Наречені пов'язані між собою відповідним обов'язком – повідомити один одного про стан свого здоров'я.

Для виконання нареченими цього обов'язку, держава забезпечує створення умов для їх медичного обстеження. Можливість добровільного виконання такого обов'язку закріплена в Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених» № 1740 від 16 листопада 2002 р. Цим Порядком передбачається, що орган державної реєстрації актів цивільного стану під час приймання заяви про реєстрацію шлюбу інформує осіб, які подають таку заяву, про можливість здійснення медичного обстеження та за їх бажанням видає направлення за зразком, затвердженим МОЗ України. Медичне обстеження осіб за направленнями органів державної реєстрації актів цивільного стану здійснюється в акредитованих лікувально-профілактичних закладах, які зобов'язані здійснити медичне обстеження наречених, протягом 20 днів після їх звернення до цих закладів. Відомості про результати медичного обстеження повідомляються лише особам, які пройшли обстеження, і заносяться до медичних карток [2]. Треба наголосити на тому, що медичне обстеження проводиться виключно за бажанням наречених. Закріплена в ч. 1 ст. 30 СК України норма про те, що наречені зобов'язані повідомити один одного про стан свого здоров'я не означає необхідності проходження нареченими медичного обстеження. Іншими словами, - обов'язок наречених полягає у повідомленні один одного про стан свого здоров'я, а не у проходженні медичного обстеження.

Правовим наслідком невиконання обов'язку наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я є законодавчо встановлена можливість суду застосувати санкцію у вигляді визнання шлюбу недійсним. Відповідно до ч. 5 ст. 30 СК України шлюб може бути визнаний недійсним за рішенням суду у разі приховування відомостей про стан здоров'я одним з наречених, наслідком чого може стати (стало) порушення фізичного або психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків. В даній статті Сімейного законодавства України виокремлюються два моменти. По-перше, шлюб може бути визнаний недійсним, якщо порушення здоров'я одного з наречених або їх нащадків не лише стало, а й може статися у майбутньому. Таким чином закон не передбачає обов'язкового доведення в суді факту реального настання негативних наслідків приховання хвороби одним з наречених. По-друге, шлюб може бути визнаний недійсним, якщо порушення (загроза порушення) стосується як фізичного, так і психічного здоров'я іншого нареченого чи їхніх нащадків.

Цікавим вдається й те, що у ст. 41 СК України зазначено, що недійсним за рішенням суду може бути визнаний шлюб, укладений з особою, яка

приховала свою тяжку хворобу або хворобу, небезпечну для другого з подружжя і (або) їхніх нащадків. Цей момент потребує пояснення. Нещодавно, в ч. 5 ст. 30 СК України містилося визначення, яке повністю співпадало з умовою недійсності шлюбу, передбаченою в п. 3 ч. 1 ст. 41 СК України. Втім, ч. 5 ст. 30 СК України зазнала змін. Зміна ч. 5 ст. 30 СК України мала б бути узгоджена із п. 3 ч. 1 ст. 41 Сімейного законодавства. Однак цього не сталося. Тому між вказаними нормами існує певне протиріччя. Очевидно, що при визнанні шлюбу недійсним, треба виходити з правил, що встановлені в ч. 5 ст. 30 СК України, оскільки вони представляють оновлений варіант підстав недійсності шлюбу. Крім того, шлюб, укладений з приховуванням відомостей про стан здоров'я одним з наречених, має одну особливість, яка відрізняє його від інших шлюбів, що можуть бути визнані недійсними за рішенням суду. Згідно з правилом, закріпленим в ч. 3 ст. 41 СК України такий шлюб може бути визнаний судом недійсним навіть у разі вагітності дружини або народження нею дитини.

Як свідчить судова практика при розгляді справ про визнання шлюбу недійсним через приховування одним із подружжя тяжкої хвороби складність викликає саме доказування факту приховування захворювання. Є випадки, коли особа на момент укладення шлюбу вже була хвора, але не знала про це – адже існує багато хвороб, які багато років ніяк не проявляються. За таких обставин підстави для визнання шлюбу недійсним відсутні, оскільки немає факту приховування (не можна приховати того, про що сам не знаєш). Якщо ж особи, одружуючись, повідомили один одного про стан свого здоров'я, то за цією підставою визнати шлюб недійсним вже не можна, незважаючи на тяжкість наявних у кожного із подружжя хвороб.

Є. Д. Тонієвич зазначає, що для визнання шлюбу недійсним достатньо одного тільки факту приховування інформації про стан здоров'я. Однак такий стан речей і справді призведе до збільшення позовів про визнання шлюбу недійсним, оминаючи можливий варіант розірвання такого шлюбу, тим більше якщо в ньому народжені діти [3, с. 166-167]. Проте відповідно до ч. 2 ст. 41 СК України при вирішенні справи про визнання шлюбу недійсним суд бере до уваги, наскільки цим шлюбом порушені права та інтереси особи, тривалість спільного проживання подружжя, характер їхніх взаємин, а також інші обставини, що мають істотне значення. Тобто сам факт приховування одним із наречених хвороби не є достатнім для визнання судом шлюбу недійсним, а лише має значення в сукупності із іншими обставинами.

Спираючись на зазначене вище, можна дійти висновку, що законодавство України встановлює обов'язок наречених повідомити один одного про стан свого здоров'я. Невиконання такого обов'язку нареченими може призвести до негативних наслідків у майбутньому, як мінімум – це можливість суду застосувати санкцію у вигляді визнання шлюбу недійсним.

Список літератури

1. Сімейний кодекс України від 10.11.2016 № 2947-14 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, №№ 21-22, ст.135

2. Про затвердження Порядку здійснення добровільного медичного обстеження наречених: Постанова Кабінету Міністрів України № 1740 від 16 листопада 2002 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1740-2002-%D0%BF>

3. Тонієвич Є. Д. Правові наслідки невиконання нареченими обов'язку пройти медичне обстеження і повідомити один одного про стан здоров'я Є. Д. Тонієвич // Вісник Вищої ради юстиції. – 2013. № 2(14), С.158-171.

УДК 349.42

Чередниченко І. С., студент гр. ПР-142

Науковий керівник: Толкач С. М., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ПИТАННЯ САМОСТІЙНОСТІ АГРАРНОГО ПРАВА ЯК ГАЛУЗІ ПРАВА

Україна є однією з країн Європи, яка має сприятливі природно-кліматичні умови, достатні виробничо-господарські потужності та продуктивні сили для інтенсивного розвитку сільськогосподарського виробництва. Україна була і є аграрною країною. Відтак аграрне право є важливою галуззю українського права.

Тривалий час в аграрному секторі нашої економіки було дві форми власності: державна і колгоспно-кооперативна. На базі державної форми власності виробництвом сільськогосподарської продукції займалися радгоспи, інші державні сільськогосподарські підприємства, а на базі колгоспно-кооперативної – колгоспи. Починаючи з 30-х і до 90-х років минулого століття єдиною комплексною галуззю права, яка обслуговувала суспільні відносини в сільському господарстві колишнього СРСР, у тому числі й в УРСР, було колгоспне право. Ця галузь права стосувалася тільки одного суб'єкта суспільних відносин – колгоспів, що було зумовлено наявністю самостійної колгоспно-кооперативної форми власності та адміністративними методами керівництва господарськими процесами на селі [1, с.6].

Вже у 70-х роках минулого століття виникла необхідність існування аграрного права не стільки особливостями суб'єктів аграрних відносин, скільки унікальною специфікою їх виробничо-сільськогосподарської діяльності як єдиного об'єкта цих правовідносин. Адже тільки у сфері сільського господарства існує унікальне органічне поєднання господарської діяльності із землекористуванням, а самі землі виступають як основний засіб виробництва. З проголошенням незалежності України в 1991 році колгоспне право реформується в сільськогосподарське право, а починаючи з 1996 року воно стає аграрним правом.

Від моменту зародження аграрного права і впродовж усіх етапів його розвитку питання самостійності цього системного утворення не втрачає своєї

актуальності. Серед вчених юристів-аграрників не спостерігається єдності у підходах щодо визначення характеру аграрного права як галузі права. Загалом сформувалися різні підходи до встановлення атрибутивних галузевих ознак аграрного права. Самостійною галуззю вважають аграрне право А. М. Статівка, А. І. Бобилев, В. М. Єрмоленко та інші. За комплексність аграрного права нині виступають відомі вчені М. І. Козир, Б. О. Вороній. Поряд з цим, М. І. Козир і раніше обґрунтовував ідею самостійної комплексної та інтегрованої галузі сільськогосподарського права. Позицію самостійності, комплексності й інтегрованості щодо аграрного права посідали В. З. Янчук і В. В. Янчук. Комплексною, інтегрованою і спеціалізованою галуззю вважає аграрне право також О. О. Погрібний.

Переконливо, довів С. С. Алексєєв, аналізуючи комплексні галузі права, що комплексне утворення – це не інкорпоративне зібрання різногалузевих норм, а юридично змістовне явище, що формується завдяки цілеспрямованій законодавчій роботі і насамперед міжгалузевій кодифікації, яка насичує право міжгалузевими системними узагальненнями [2, с.22]. Як справедливо відзначає М. І. Козир, мова йде не про механічне включення відповідних галузей або їх розділів у комплексну галузь сільськогосподарського права, а про формування на їх базі нової інтегрованої галузі сільськогосподарського права [3, с.51]. Тому норми, що входять до складу комплексної галузі аграрного права, якісно відрізняються своїм «сільськогосподарським» змістом від норм основних галузей права, з якими вони генетично пов'язані.

У процесі виробничо-господарської та іншої діяльності різноманітних сільськогосподарських товаровиробників виникає комплекс складних, взаємопов'язаних майнових, земельних, господарських, трудових, організаційно-управлінських та інших відносин. Вони не становлять органічної єдності, проте специфіка виробничо-господарської діяльності в агропромисловому секторі зумовлює необхідність їх об'єднання в одну систему [4, с.5].

У цій системі норма кожної з галузей права регулює свої специфічні відносини. Наприклад, майнові відносини можуть бути предметом регулювання цивільного права, земельні – предметом регулювання земельного права тощо. Оскільки ці відносини складаються у процесі обробки землі, виробництва, перероблення і збуту сільськогосподарської продукції, їх не можна віднести до жодної з традиційних галузей права. Не дивлячись на те що різноманітні види суспільних відносин у сільському господарстві не становлять органічно єдиного відношення, тим не менше вони тісно пов'язані одні з одними і можуть розглядатися як цілісне утворення.

Неможливе і регулювання сільськогосподарської праці нормами трудового законодавства через різноманітність видів сільськогосподарської праці, її сезонний характер, розрив між періодом трудового процесу і його наслідками, залежність від природно-кліматичних умов та інших. Крім того, в кооперативних підприємствах, поширених у сільськогосподарському виробництві, трудові відносини з однією частиною працівників базуються на

умовах їх членства, а з іншою частиною (громадянами, які не є членами цих підприємств) на основі договорів. Це свідчить про те, що аграрні відносини як відносини комплексного характеру, потребують і їх комплексного правового регулювання [5, с.90].

В умовах сьогодення аграрне право можна визначити як комплексну, інтегровану, спеціалізовану галузь права, яка сформувалася на базі сільськогосподарського (аграрного) законодавства, і є системою правових норм, що регулюють комплекс взаємозв'язаних суспільних відносин: земельних, трудових, майнових, організаційно-управлінських, соціальних та інших, які складаються в процесі здійснення сільськогосподарськими підприємствами та іншими аграрними суб'єктами виробничої сільськогосподарської і пов'язаної з нею іншої діяльності.

Комплексність аграрного права зумовлена неоднорідним складом суспільних відносин, що входять до предмета його правового регулювання. У зв'язку з тим, що аграрне право регулює не однорідні суспільні відносини (як це відбувається в основних галузях права), а цілий комплекс суспільних відносин, що складаються у сфері виробництва сільськогосподарської продукції, правові норми, які є складовими аграрного права, мають різний юридичний зміст.

Разом з тим, між ними існує нерозривна єдність, що зумовлюється як органічним зв'язком суспільних відносин, які є предметом їх правового регулювання, так і спільним відображенням у них специфіки сільськогосподарського виробництва. Інтегрованість норм аграрного права означає узагальнене або єдине правове регулювання відносин різних аграрних суб'єктів господарювання.

Спеціалізованість аграрного права означає, що норми основних профільних галузей не механічно переходять до його складу, а зазнають глибокої аграрної спеціалізації. Внаслідок цього вони стають аграрно-майновими, аграрно-трудовими, аграрно-управлінськими та ін.

Спираючись на зазначене вище, можна дійти висновку, що аграрне право України – це не самостійна, а комплексна, інтегрована, спеціалізована галузь права, вона охоплює різні правові норми, які регулюють аграрні відносини, що складаються у сфері виробничої та пов'язаної з нею сільськогосподарської діяльності під час використання земель сільськогосподарського призначення (земля є основним засобом виробництва у сільському господарстві) різними аграрними суб'єктами. Однією з характерних відмінностей аграрно-правових норм від норм, що їх породжують, є максимальне відображення специфіки сільськогосподарського виробництва, зумовленої поєднанням у цій сфері сільськогосподарської праці та сільськогосподарського землекористування.

Список літератури

1. Аграрне право України: Підручник / За ред. О. О. Погрібного. – К.: Істина, 2007. – 448 с.
2. Алексеев С.С. Отрасли советского права: проблемы, исходные положения // Советское государство и право. – 1979. – №9. – С.15-23.
3. Козырь М. И. Советское сельскохозяйственное право: тенденции становления и развития // Советское государство и право. – 1973. – №6. – С.43-51.

4. Аграрное право: учеб. для юрид. вузов. – М., 1996. – С. 5.
5. Семчик, В. І. Круглий стіл з питань аграрної реформи в Україні / В. І. Семчик // Право України. – 1994. – № 10. – С. 90-92.

УДК 342.7

Шванська А. О., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Керноз Н. Є., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ПРОБЛЕМНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016, який набрав чинності 30. 09. 2016, були внесені важливі зміни щодо права громадян на правову допомогу. Із внесенням змін до Конституції України незрозумілим став зміст нового конституційного права на професійну правничу допомогу, шляхи його реалізації, захисту, а також доля права на правову допомогу.

Великих змін зазнала ст. 59 Конституції України, зокрема: у ч. 1 ст. 59 Конституції України слово «правова» було замінено на «професійна правничка», а частину 2 цієї статті було виключено. Натомість, оновлена Конституція України була доповнена ст. 131-2, яка регламентувала призначення адвокатури в Україні «для надання професійної правничої допомоги», а повноваження адвоката як виключні «для здійснення представництва іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення» [1]. Такі зміни викликали серед науковців багато суперечок.

У законодавстві застосовується також терміни «професійна діяльність у сфері права» та «правник із визнаним рівнем компетентності» як нова вимога до судді Конституційного Суду України та належність до «правничої професії» як нова вимога до члена Вищої ради правосуддя [2].

Для того, щоб зрозуміти різницю між правом на правову допомогу та правом на професійну правничу допомогу, необхідно визначити та зрівняти поняття «правова» та «правничка». Відповідно до Рішення Конституційного Суду України у справі про право вільного вибору захисника від 16. 11. 2000 № 13-рп/2000 право на правову допомогу – це гарантована Конституцією України можливість фізичної особи одержати юридичні (правові) послуги [5]. Отже, терміни «правовий» та «юридичний» тут ототожнюються. Відповідно до Рішення КСУ у справі про право на правову допомогу від 30. 09. 2009 № 23-рп/2009 «право на правову допомогу – це гарантована державою можливість кожної особи отримати таку допомогу в обсязі та формах, визначених нею, незалежно від характеру правовідносин особи з іншими

суб'єктами права. Правова допомога є багатоаспектною, різною за змістом, обсягом та формами і може включати консультації, роз'яснення, складення позовів і звернень, довідок, заяв, скарг, здійснення представництва, зокрема в судах та інших державних органах, захист від обвинувачення тощо» [6].

У Словнику української мови термін «правовий» тлумачиться як такий, що стосується права. Термін «правничий» ототожнюється із терміном «юридичний». У свою чергу термін «юридичний» розглядається у декількох значеннях: 1) пов'язаний із законодавством, правовими нормами і практичним їх застосуванням; 2) пов'язаний з вивченням і науковою розробкою правознавства, юриспруденції; 3) призначений для підготовки юристів [8, с. 506].

Так, відповідно до ч. 2 ст. 127 та ч. 2 ст. 148 оновленого Основного Закону України на посаду судді може бути призначений громадянин України, який має стаж професійної діяльності у сфері права щонайменше п'ять років (а для судді Конституційного Суду України – щонайменше п'ятнадцять років). Відповідно до ч. 1 ст. 16 застарілого, але чинного Закону України «Про Конституційний Суд України» суддя Конституційного Суду України повинен мати стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом [3]. Отже, професійна діяльність у сфері права – це практична, наукова або педагогічна діяльність у сфері права.

Одні науковці стверджують, що зміна положень статті 59 Конституції України є невиправданою, оскільки вона значно обмежила права громадян. Інші ж вважають, що заміна терміна «правова допомога» на «професійна правнича допомога» обумовлена стандартами української мови, які визначають, що прикметник, застосований для позначення відповідного виду допомоги, походить від іменника, що позначає саму професію особи, яка надає таку допомогу. Іменником є слово «правник». Отже, саме особи, що належать до правничої професії, надають професійну правничу допомогу [9].

Відповідно до Проміжного висновку Венеціанської комісії «Щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя» зміни до ст. 59 щодо заміни права на правову допомогу правом на професійну правничу допомогу визнані позитивними [10, с. 3]. Як слушно зазначає адвокат Ігор Головань, у англійському варіанті висновку Венеціанської комісії пропонується замінити слова «legal assistance» на «professional legal assistance». І там, і там правова перекладається англійською як legal, тобто, україномовні нюанси правова-правнича Венеціанською комісією не розглядалися і не освячувалися [7]. До того ж найбільш часто уживаним іменником для позначення особи, яка на професійній основі надає послуги у сфері права, є саме термін «юрист».

Термін «правник» у законодавстві до 2016 року вживався набагато рідше та часто для позначення теоретиків у галузі права. Дехто стверджує, що слова «правовий», «правничий» та «юридичний» є синонімами. Тому виникає питання чому слова «правова допомога» були замінені саме на «правнича допомога», а не на «юридична допомога». Крім того, якщо ці терміни є синонімами, то навіщо взагалі їх замінювати один одним.

На нашу думку, зміни, внесені до ст. 59, ст. 131-2 Основного Закону України, призвели до закріплення нового конституційного права – права на професійну правничу допомогу, що значно відрізняється за змістом від права на правову допомогу, яке було конкретизовано в різних законах України. Зокрема, Законом України «Про безоплатну правову допомогу» визначено, що «суб'єктами надання безоплатної первинної правової допомоги в Україні є органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи приватного права, спеціалізовані установи, а безоплатної вторинної правової допомоги – центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги та адвокати, включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу» [4].

Також встановлена монополія адвокатури на здійснення представництва іншої особи в суді та на захист від кримінального обвинувачення. Проте, зазначається, що «законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена» [1]. Можливість встановлення виключень є виправданою та справедливою. У той же час певні складнощі можуть виникнути при здійсненні представництва у суді у малозначних спорах, оскільки незрозуміло, які саме спори визнаються малозначними.

Встановлення адвокатської монополії у подальшому може призвести до значного збільшення безробіття серед юристів, які не є адвокатами. До того ж адвокати не завжди можуть знати специфіку справи, у якій вони здійснюють представництво іншої особи. Це стосується переважно діяльності юридичних осіб. Саме тому доцільним є представництво юридичної особи у суді безпосередньо її органами, оскільки саме вони якнайкраще знають усі тонкощі діяльності такої юридичної особи. Відсутність конкуренції у адвокатів з боку інших юристів може бути підставою для зловживання ними своїми правами.

Хоча відповідно до п.п. 11 п. 16-1 Розділу XV Перехідних положень оновленої Конституції України повноваження адвокатів щодо представництва в суді буде здійснюватися поетапно, але без своєчасних, системних та комплексних змін до чинного законодавства України, конституційна реформа 2016 року гальмується. Зокрема, ще не прийнято нового Закону України «Про Конституційний Суд України».

Оскільки адвокатська монополія обмежить громадянам доступ до суду для захисту своїх прав та інтересів, а значить до правосуддя, тому ми вважаємо за недоцільне встановлення її монополії на здійснення представництва інтересів іншої особи у суді, так як це не відповідає статті 22 Основного Закону України та може призвести до численних зловживань як з боку самих адвокатів, так і з боку державних органів. Саме тому ми виступаємо за проведення комплексної конституційної судової реформи, спрямованої на забезпечення справедливого правосуддя, що неможливо без

покращення якості надання послуг адвокатами, постійного підвищення їх кваліфікації, та без посилення вимог до осіб, які бажають займатися адвокатською діяльністю.

Отже, на нашу думку, Законом України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» було скасовано конституційне право громадян на правову допомогу та закріплено нове конституційне право – право на професійну правничу допомогу, зміст якого не визначений на законодавчому рівні. Тому необхідно прийняти новий закон, в якому розкрити зміст «професійної правничої допомоги», оскільки Законом України «Про безоплатну правову допомогу» цього не врегульовано.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 14. – в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 28. – Ст.532.
2. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. – № 7-8. – Ст. 50.
3. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – ст. 272.
4. Про безоплатну правову допомогу: Закон України від 02. 06. 2011 № 3460 – VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 51. – с. 13. – ст. 2009.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі про право вільного вибору захисника від 16. 11. 2000 № 13-рп / 2000 // Офіційний вісник України. – 2000. – № 47. – с. 109. – ст. 2045.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі про право на правову допомогу від 30. 09. 2009 № 23-рп / 2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 79. – с. 62. – ст. 2694.
7. Головань І. Правова-правничка або Венеціанська комісія і конституційна філологія / І. Головань // Українська правда. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.ppravda.com.ua/authors/golovan/56b4e7e4ef53c/>
8. Словник української мови: в 11 т. / за ред. І. К. Білодіда // К.: Наукова думка, 1970-1980. – Т. 7: Поїхати – Приробляти. – 1976. – 724 с.
9. Фешик Н. Адвокатська монополія на представництво в судах України – якісно позитивні зміни чи спосіб затягування клієнта? / Н. Фешик // Національна асоціація адвокатів України. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unba.org.ua/publications/1070-advokats-ka-monopoliya-na-predstavnictvo-v-sudah-ukraini-yakisno-pozitivni-zmini-chi-sposib-zatyaguvannya-klientiv.html>
10. Щодо запропонованих змін до Конституції України в частині правосуддя: Проміжний висновок № 803/2015 Європейської комісії «За демократію через право» // Вища кваліфікаційна комісія суддів України. – 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vkksu.gov.ua/userfiles/doc/promi_visnovok.pdf

УДК 347.1

Шпак А. В., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Івженко А. А., асистент кафедри цивільного, господарського права та процесу

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НА ЖИТЛО

У результаті послідовних перетворень в Україні кожен член суспільства має реальну можливість реалізувати право на житло у відповідності до положень ст.47 Конституції України.

Мета даного дослідження полягає у проведенні комплексного аналізу теоретичних та практичних проблем, пов'язаних із здійсненням фізичними особами права власності на житло. Закріплення права на житло відповідає сучасним міжнародно-правовим стандартам, воно є реальним та здійсненним для громадян завдяки закріпленню правового механізму його реалізації у нормах галузевого законодавства і не потребує відповідного закріплення шляхом доповнення ЦК України, як пропонує Л. С. Нецька [1, с.104]. Значення загального правовідношення, яке виникає на підставі ст. 47 Конституції України, у тому, що за наявності відповідних юридичних фактів воно трансформується у конкретне, що регламентується цивільно-правовими нормами, які визначають способи здійснення конституційного права фізичної особи на житло.

Таким чином, об'єкт загального правовідношення визначається родовими ознаками, його учасниками є держава та всі громадяни України; об'єктами цивільно-правового відношення виступають конкретні види житла, закріплені у ЦК України, право власності на які набувають та здійснюють – персоніфіковані власники. Отже право власності на житло як право на об'єкт, що призначений для проживання, є суб'єктивним правом, яке реалізується у цивільних правовідносинах.

Суб'єктивне право характеризує зовнішню свободу суб'єкта, яка представляє собою нормативно закріплені можливості діяти певним чином і вимагати відповідних дій, тому виступає «у конкретному правовідношенні ... юридичним засобом практичної реалізації» суб'єктом своїх інтересів [2, с. 94].

Визначення суб'єктивного права як міри та виду можливої поведінки є зайвим розширенням дефініції за рахунок об'єднання сутності явища з його конкретним зовнішнім виразом на стадії реалізації, який залежить від волі та свідомості суб'єкта.

Існує необхідність розмежувати поняття «структура суб'єктивного права» та «зміст суб'єктивного права». Перше – це взаємозв'язок, тобто внутрішня організація його складових (правомочностей), яка, «дає можливість забезпечити зовнішню єдність та внутрішню диференціацію суб'єктивного цивільного права» [3, с.106], тому структура права власності – це сукупність правомочностей на власні дії, на вимогу та на захист. Змістом права власності є можливості, що встановлені у ч. 1 ст. 317 ЦК України: право володіння, право користування та право розпорядження.

Правомочності власника виступають як необхідні та достатні умови, що уможливають його правомірні дії, спрямовані на задоволення потреб та досягнення інтересу, які закріплені у вигляді правових можливостей, що становлять зміст права власності.

Право власності на житло, суб'єктом якого виступає фізична особа, є приватним, яке О. В. Дзера визначає як передбачене і гарантоване законом право власника-громадянина здійснювати володіння, користування і розпорядження належним йому майном на свій розсуд і з будь-якою метою, якщо інше не передбачено законом [4, с. 342].

При дослідженні сутності права власності на житло, визначають зміст відповідних можливостей його суб'єктів як право володіння (*jus possidendi*) – це юридично закріплена можливість фактичного панування над об'єктом, тобто мати його у своєму віданні, яка означає закріплення за відповідним суб'єктом змоги постійного та безперешкодного знаходження у житлі та реально контролювати його стан. Володіння визначає фактичний стан належності житла фізичній особі, тому засвідчується відповідним правовстановлювальним документом.

Право користування житлом (*jus utendi*) – це юридично закріплена можливість його експлуатації як об'єкта з метою задоволення житлової потреби, яка визначається спеціальним правовим режимом житла. Суб'єктом користування у випадках, які визначені чинним законодавством, може бути як сам власник, так і інша особа. Користування передбачає можливість отримувати доходи та вигоди від панування над житлом, при цьому володіння та користування дуже тісно пов'язані між собою, тому, на думку Н. М. Кондратьєвої, до їх змісту слід віднести також право власника забезпечити собі душевний спокій, психологічну недоторканність, ізолюватися від присутності сторонніх осіб [5, с.71].

Право розпорядження житлом (*jus abutendi*) – це юридично закріплена можливість самостійно вирішувати юридичну долю об'єкта права власності всіма дозволеними способами згідно до спеціального правового режиму. Вона полягає у можливості вільного відчуження, змінах стану або призначення об'єкта. Розпорядження опосередковується договором, спадкуванням, переведенням житла у нежитлове приміщення, відмовою від права тощо.

Зазначені можливості власника житла представляють собою універсальну юридичну форму, що охоплює всі потенційні дії відповідного учасника житлових правовідносин, які базуються на правовому режимі житла. Вони є рівними, хоча на думку М. К. Галянтича, призначення житла дозволяє наголосити на особливому значенні користування, що враховується при здійсненні інших можливостей [6, с.94].

Детальну систематизацію пропонує І. А. Бірюков, який житлове речове право поділяє на два види: право власності на житло (статті 379–385) та право на користування чужим житлом (обмежене речове право – ст. 405), при цьому право власності на житло він вважає найбільш повним майновим житловим правом. До другого виду автор відносить обмежені суб'єктивні речові права на житло членів житлово-будівельного кооперативу до викупу квартири (ст. 384 ЦК України); право членів сім'ї власника на користування цим житлом (ст. 405 ЦК України); право відчужувачів, які передали належний їм будинок (квартиру) набувачам за договором довічного утримання (догляду) – статті 744–755 ЦК України; право відказоодержувачів, яким передано у користування житловий будинок (квартиру) за заповідальним відказом (ст. 1238 ЦК України), зобов'язальні майнові права на житло мають орендарі відповідно до статей 810–826 ЦК України .

Отже, серед учасників правовідносин є такі, які мають похідне право, тому П. В. Крашенінников зазначає, що його носіями виступають особи, що постійно проживають разом із власником житла, це право «...члена сім'ї власника, якому відповідає обов'язок інших осіб, враховуючи власника житлового приміщення, не перешкоджати їм у здійсненні своїх прав».

Проведений аналіз змісту права власності на житло дозволяє виокремити відповідні чинники, які обумовлюють особливості його здійснення, на необхідності їх врахування при визначенні права власності на цей об'єкт для проживання фізичної особи, наполягає О. В. Сахно [7, с.29–31]. Вони обумовлюються правовим режимом житла та колом учасників відповідних правовідносин, тому полягають у закріпленні призначення об'єкта – для проживання фізичної особи; встановленні тягара утримання та визнанні права власності системоутворюючим фактором в системі речових прав (забезпечує правові можливості для осіб, що здійснюють право на житло разом з власником – фізичною особою).

На підставі зазначеного суб'єктивне право власності на житло, що належить фізичній особі, можна визначити як міру можливої поведінки з володіння, користування та розпорядження об'єктом із спеціальним правовим режимом, який призначений для постійного проживання власника та визначених законом осіб.

Список літератури

1. Нецька Л. С. Проблеми реалізації права на житло в Україні // Реформування житлового законодавства: проблеми та перспективи: зб. наук праць за матеріалами круглого столу, м. Харків, 16 груд. 2006 р. / Редкол.: М. К. Галянтич, О. Д. Крупчан, Є. О. Мічурін та ін. – Х.: Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц. АПрН України, Харк. нац. ун-т внутріш. справ, 2006. – С.102-105.
2. Пікінер К. Загальна характеристика суб'єктивних цивільних прав // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 10. – С.94–97
3. Стефанчук Р. О. Загальнотеоретичні проблеми поняття та системи особистих немайнових прав фізичних осіб у цивільному праві України. – Хмельницький, Вид-во Хмельницьк. ун-ту управ. та права, 2006. – 170 с.
4. Цивільне право України: підручник: У 2-х кн. / О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін. / За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн.1. – 736 с.
5. Кондратьєва Н. М. Проблеми здійснення права спільної часткової власності на житлове приміщення // Проблеми формування та реалізації державної житлової політики: матеріали наук.-практ. семінару. – К.: Ін-т держ. і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2008. – С. 69-71.
6. Галянтич М. К. Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень / М. К. Галянтич. – К.: Наук.-дослід. ін-т приват. права і підприємниц., 2006. – 512 с.
7. Сахно О. В. Осуществление права собственности на жилое помещение: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / О. В. Сахно. – Краснодар, 2005. – 207 с.

УДК 346.21

Щербак О., Колесник О., студентки 3 курсу спеціальності «Право»
Університет імені Альфреда Нобеля
(м. Дніпро, Україна)

МАЛІ ПІДПРИЄМСТВА: ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Актуальність даної теми визначена в першу чергу об'єктивно важливою роллю малого підприємництва у сучасній соціально орієнтованій ринковій економіці, перехід до якої є головним вектором реформ в Україні.

Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

Суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва.

Суб'єктами малого підприємництва є:

фізичні особи, зареєстровані в установленому законом порядку як фізичні особи-підприємці, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України;

юридичні особи – суб'єкти господарювання будь-якої організаційно-правової форми та форми власності, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України.

Останнім часом у промисловості індустріально розвинених країн помітилась тенденція до оптимізації розмірів підприємств, зосереджених на одній територіальній одиниці.

У зв'язку з падінням серійності виробництва і розширенням номенклатури виробів розвиток нових нескладних виробництв, другорядні виробничі операції, різного роду обслуговування було передано великим корпораціями спеціалізованим середнім і дрібним фірмам, які досягли значних успіхів у своїй діяльності.

У сучасній економіці склався своєрідний симбіоз великих корпорацій і середніх і дрібних фірм. Позитивна роль розвитку підприємств малого бізнесу безсумнівна але, тим не менш, в Україні спостерігається яскраво виражена нерозвиненість даного сектора економіки. У реформуванні економічної системи і все ще не доведеного до кінця переходу до ринкової моделі малим підприємствам слід приділяти особливу увагу.

Розвиток малих підприємств необхідно Україні для становлення ефективної і стабільної економіки. Незважаючи на збільшення загального числа малих підприємств в країні, темпи зростання їх кількості сповільнені.

Малий бізнес в Україні поставлено у важкі умови існування, зв'язані з безліччю проблем, які змушують малі фірми йти в тінь, діяти за рамками законодавства, або ведуть до розорення та банкрутства.

До головних проблем українського малого бізнесу відносяться, по-перше, труднощі нормативно-правового характеру, тобто непродуманість державної політики щодо малих підприємств, неефективність податкового законодавства, слабка система державної підтримки малих фірм, споруджені адміністративні бар'єри і т. д., по-друге, проблема фінансово-кредитного

забезпечення. Інша серйозна проблема законодавчої сфери – неефективність української системи оподаткування, що веде до надмірно завищених податків щодо малого бізнесу і як наслідок – створення стимулу для розвитку тіньового сектора економіки.

Для вирішення всіх перелічених проблем існують у світі способи їхнього вирішення, шляхи поліпшення ситуації.

Зокрема, для вирішення існуючих проблем розвитку малого підприємництва в Україні, має бути створене відповідне середовище, потребує докорінної перебудови державна політика щодо сприяння цьому сектору економіки. Треба створити відповідну правову базу розвитку малого підприємництва, фінансово-кредитну та матеріально-технічну підтримку, науково-методичне, інформаційно-консультативне та кадрове забезпечення малого підприємництва. Однак за останні часи спостерігається навпаки зменшення підтримки малому бізнесу.

Таким чином, головною проблемою українських малих підприємств є непродуманість саме державної політики, неувага влади до негативної ситуації, яка складається навколо суб'єктів малого бізнесу. Отже, саме державній владі необхідно активно діяти в напрямку ліквідації бар'єрів, які нею раніше були створені.

УДК 347.91/.95

Юрченко Д. П., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Керноз Н. Є., старший викладач кафедри цивільного, господарського права та процесу

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО РЕФОРМУВАННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

В останні роки в нашій державі відбуваються кардинальне реформування в різних сферах суспільного життя. Не є винятком і сфера судочинства, оскільки з 30 вересня 2016 року набрали чинності Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» [2] та новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів».

Незважаючи на ці зміни, наша держава стоїть на порозі кардинального реформування процесуального законодавства в цілому, оскільки 23 березня 2017 року Президентом України було подано Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів (далі – Законопроект № 6232), який було зареєстровано як невідкладний.

Конституційним підґрунтям Законопроекту № 6232 є такі засади: ст. 3 «утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави», ст. 8 «в Україні визнається і діє принцип верховенства права» [1] реалізація яких неможлива без ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів особи, що неможливо як без інституційних змін, так і змін процесуального законодавства.

В контексті цивільного судочинства необхідно звернути увагу на такі процесуальні пропозиції - зміни: відповідно до нових правил юрисдикція між загальними, господарськими та адміністративними судами розмежовуватиметься залежно, в першу чергу, від предмета спору, а не суб'єктного складу сторін. На нашу думку, дана пропозиція є досить адекватною, оскільки враховує в першу чергу, специфіку спору, який виникає між сторонами.

З метою попередження юрисдикційних спорів та «дублювання» цивільних, господарських, адміністративних справ пропонується нове поняття «похідні вимоги», які в окремих випадках можуть бути об'єднані з основними, навіть, якщо окремо вони мали б розглядатися за різними правилами судочинства. Згідно даного правила, після внесення відповідних змін, наприклад, в порядку цивільного судочинства, можуть розглядатися справи, які повинні розглядатися в порядку господарського судочинства. В Законопроекті № 6232 це знайшло своє відображення в ст. 21 «Розгляд кількох пов'язаних між собою вимог» [3]. Але ми не можемо погодитися з пропозицією авторів, оскільки поєднання, навіть «похідних вимог» в єдине провадження може нести в собі загрозу неякісного судочинства, оскільки цивільне і господарське судочинство мають специфічні особливості.

Наступне ноу-хау Законопроекту № 6232, на яке необхідно звернути увагу: поділ позовного провадження на загальне та спрощене. «Спрощене позовне провадження призначене для розгляду малозначних справ, справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи. Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні» [3].

З таким розподіленням позовного провадження дуже складно погодитись, оскільки неможливо наперед враховувати всі обставини справи. Також не встановлений чітко визначений критерій розмежування так званих «складних» і «нескладних» справ. Ми вважаємо, що ці терміни без законодавчого визначення матимуть оціночний характер, а тому, судді на власний розсуд будуть ухвалювати рішення, чи в порядку загального провадження чи спрощеного проводити справу.

Таким чином, зважаючи на відповідний суб'єктивізм і відсутність чітко встановлених критеріїв розмежування між справами загального і спрощеного провадження в межах позовного провадження необхідно на законодавчому рівні визначити наступні терміни: «малозначущі справи», «справи незначної складності», «інші справи», «складні справи», «пріоритетність швидкого вирішення». Необхідність цього підтверджується конституційними

нововведеннями, оскільки відповідно до ст. ст.131² Основного Закону України передбачені винятки «стосовно представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів і референдумів, у малозначущих спорах, а також стосовно представництва малолітніх або неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними або дієздатність яких обмежена» [1]. Так як характерною особливістю позовного провадження є наявність спору про право незалежно від видів судочинства, то для відповідності термінів, що вживаються в Законопроекті № 6232 і в Конституції України необхідно законодавчо визначити саме «малозначущі спори».

На сьогодні відповідно до ч. 7 ст. 130 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) попереднє судове засідання не є обов'язковим та питання про необхідність його проведення вирішується суддею під час відкриття провадження у справі [4]. А відповідно до Законопроекту № 6232 «загальне позовне провадження передбачає обов'язкове проведення підготовчого судового засідання, в межах якого судом мають бути вирішені всі процедурні питання (такі як склад учасників, позиції по суті справи, направлення сторонами переліку питань по суті спору та надання відповіді на них, докази, клопотання тощо), вирішення яких є необхідним для безперешкодного розгляду справи по суті» [3].

Згідно Законопроекту № 6232, для підготовки справи до розгляду по суті встановлюється строк до 60 днів з дня відкриття провадження в справі. В свою чергу, строки підготовки відповідно до Цивільного процесуального кодексу України можна підрахувати таким чином:

- про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті провадження у справі суддя вирішує не пізніше трьох днів з дня надходження заяви до суду або закінчення строку, встановленого для усунення недоліків, та не пізніше наступного дня після отримання судом у порядку, передбаченому ч.3 ст.122 ЦПК, інформації про місце проживання (перебування) фізичної особи (ч. 4 ст. 122 ЦПК України);

- попереднє судове засідання повинно бути призначено і проведено протягом десяти днів з дня відкриття провадження у справі, якщо суддя вирішив, що його проведення є необхідним (ст.129 ЦПК України);

- справа має бути призначена до розгляду не пізніше семи днів після закінчення дій підготовки до судового розгляду ч.2 ст. 156 ЦПК України [4]. Отже, можна констатувати збільшення строків підготовки майже вдвічі.

Разом з тим, за Законопроектом № 6232 сам розгляд справи по суті має відбуватися протягом короткого строку, але не більше 30 днів, за окремими винятками, без можливості зупинення або повернення до стадії підготовчого провадження [3]. При цьому, для порівняння, відповідно до ч. 1 ст. 157 Цивільного процесуального кодексу України «суд розглядає справи протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів - одного місяця» [4]. Отже, можна констатувати скорочення строків розгляду майже вдвічі.

На нашу думку, «гра» в строки, яка негативно вплинула на судовий захист прав особи, через їх суттєве скорочення вже була в 2010 році згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» № 2453-VI [5].

Проектом Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів знову пропонуються нові змін, які можуть відбутися в процесуальному законодавстві, в тому числі цивільному судочинстві й виявили проблемні аспекти, які необхідно врегулювати ще до прийняття відповідного Закону.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. - № 30. - Ст. 141 із змінами.
2. Закон України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 р. № 1401-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. - № 28. - ст.532.
3. Проект Закону про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України.- 2004.- № 40-41, 42.- Ст.492 із змінами.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України.- 2010.- № 41-42, № 43, № 44-45.-Ст.529.

Секція кримінального права та правосуддя

УДК 343.98

Бабич Д. С., студентка гр. ПР-132

Науковий керівник: Осипенко І. П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ МЕТОДІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Одним із пріоритетних напрямів діяльності держави є пошук і розробка сучасних і креативних методів ефективної боротьби зі злочинністю, викорінення причин, що її обумовлюють, охорона прав і свобод особистості. Необхідно вказати на те, що комплекс процесуальних та криміналістичних засобів, спрямованих на покращення ефективності слідчої (розшукової) діяльності та посилення боротьби зі злочинністю залишається недосконалим, а поява нових видів злочинної діяльності, способів їх вчинення викликають необхідність розробки нових, нетрадиційних методів розслідування злочинів. Водночас, використання зазначених засобів потребує комплексного дослідження з метою визначення теоретичних та правових підстав їх використання; визначення їх поняття та класифікації; завдань та умов використання й розроблення практичних рекомендації щодо розслідування злочинів.

Метою даної роботи є встановлення завдання, умов використання нетрадиційних методів розслідування злочинів та характеристика їх окремих видів.

Теоретичні розробки використання нетрадиційних криміналістичних знань зустрічаються в наукових публікаціях як зарубіжних, так і вітчизняних учених-криміналістів: Т. В. Авер'янової, М. А. Погорецького, Є. П. Іщенко, Ю. В. Шепітько, О. А. Борідько, О. В. Лускатов, О. В. Повстяний та ін. Водночас, теорія криміналістики не містить детальних наукових розробок щодо нетрадиційних методів, а у практичній слідчій діяльності їх застосовують вкрай рідко. У зв'язку з цим теорія нетрадиційних методів потребує формування та вдосконалення.

В криміналістиці поняття «нетрадиційні методи розслідування злочинів» з'явилося в кінці 80-х років минулого століття. Під нетрадиційними методами розуміють прийоми та способи, які використовуються лише для вирішення одиничних ситуацій з метою розслідування злочину з метою

отримання пошукової інформації про: особу злочинця; причетність особи до вчинення злочину; місцезнаходження злочинця; місцезнаходження шуканих об'єктів; особу потерпілого; спосіб та обстановку вчинення злочину.

На сучасному етапі розвитку криміналістики нетрадиційними засобами називають біолокацію та біоритмологію (дослідження впливу біоритмів на фізіологічні процеси й поведінку людини та розробка рекомендації щодо визначення найбільш сприятливого періоду для контакту з опитуваною особою [5, с. 373]), гіпноз, графологію (визначення особистісних рис осіб за почерком [2, с. 164-165]), телепатію, наркоаналіз (опитуваному в організм вводиться препарат, під дією якого знімається «цензура свідомості» й вивільняються істинні свідчення [5, с. 373]), екстрасенсоріку, голографію (метод отримання інформації полів світла або невидимих коливань, а також перетворення інформації про об'єкти на хвильові поля), хіромантію, поліграф, кінесику тощо [2, с. 121].

Досить багато питань викликає застосування поліграфного методу або ж «детекції брехні» – це метод інструментальної діагностики емоційної напруги людини. Вимірювання здійснюється за допомогою приладу – «поліграфу». Саме тому, що психофізіологічні реакції людини в цілому не піддаються її свідомому контролю, вони виявляються у змінах показників фізіологічних функцій її організму (температура тіла, частота серцебиття тощо), стан яких можна виміряти. Застосування поліграфа дозволяє об'єктивувати ті зовнішні прояви психічних процесів людини, які зазвичай залишаються поза увагою оперативного або слідчого працівника тощо [8, с. 24].

Значного поширення в окремих країнах набув також метод гіпнозу - штучно викликаного психічного стану людини, подібного до сну, в основі якого лежать явища гальмування перебігу нервових процесів головного мозку [4, с. 307-308]. Проте, слід зазначити, що інформація, отримана завдяки застосуванню гіпнозу певною мірою має інтуїтивний характер. Так, суб'єкт, який піддається впливу гіпнозу, зазвичай не здатний послідовно і логічно розповісти про обставини, які цікавлять слідство, і у такому випадку його розповідь ініціюють шляхом постановки уточнюючих запитань (приблизно так, як це робив би слідчий під час звичайного допиту) [6, с. 106]. Серед прихильників гіпнозу і поліграфа переважає думка, що завдяки їх використанню можна отримати інформацію, яку варто застосовувати як криміналістично значущу.

Ще одним відносно новим нетрадиційним методом, що може застосовуватися у криміналістичному дослідженні, є нумерологія - це езотерична наука, яка використовує дату народження людини. Класична нумерологія оперує числами від 1 до 9, кожному з яких відповідають певні властивості: 1 – сила, лідерські здібності; 2 – спокій, пасивність; 3 – життєрадісність, легковажність; 4 – стабільність, працелюбність; 5 – вірність, ризиковість; 6 – милосердя, ідеалізм; 7 – терпіння, екстрасенсорні здібності;

8 – практичність, влада; 9 – гуманізм, амбітність. Дослідники зауважують, що саме за допомогою числових характеристик імені людини можна визначити її схильність до злочинної поведінки [9, с. 185].

Хіромантія як науковий метод упродовж тривалого часу піддавалася критиці (подібно нумерології). Хіромантією в сучасній літературі прийнято називати галузь знання, що вивчає лінії долоні, які є відображенням особистісних якостей, що формуються, розвиваються та змінюються. Складовим елементом предмету хіромантії є дерматогліфіка, яка вивчає складний неповторний візерунок долонь і пальців рук. Як стверджують вчені, індивідуально-психологічні якості людини можна визначити за допомогою зчитування даних, отриманих у результаті дослідження шкіряного малюнку кисті людини, дослідження пальців рук, нігтів. Зокрема, підраховано, що на долоні у дітей на відрізьку 5 мм, міститься 12–13 папілярних ліній, у підлітків – 10–12, у дорослих – 9–10; відомо також, що із віком в слідах нечітко відображується візерунок через спрощення папілярних ліній. За відбитком долоні можна визначити й антропологічні ознаки, наприклад зріст, стать людини: так, у жінок однакові за довжиною вказівний і безіменний пальці на обох руках зустрічаються приблизно в два рази частіше, ніж у чоловіків. Крім того, по долонях фахівці сьогодні здатні прочитати навіть таку інформацію, як соціальна роль людини: на думку фахівців, якщо у людини більше петель на долонях, то цей тип особистості координований, із хорошими розумовими здібностями, люди з малюнками у вигляді дуг йдуть уперед незважаючи ні на що, «завиток» завжди намагається збалансувати ситуацію [3, с. 55-56]. Слід погодитися, що за допомогою методик сучасної криміналістичної дерматогліфіки можливий успішний розшук зниклих і визначення невпізнаних жертв.

Цікавим напрямом спеціальних знань у криміналістиці є кінесика (грец. кінео - рухаю) - отримання інформації про людину на підставі зразків поведінки при невербальному зв'язку (міміка, пози, жести, погляди, вибір відстані тощо), який відбувається без слів у процесі спілкування з нею [4, с. 304-306]. Професійна спостережливість дозволяє слідчому отримати різноманітну інформацію під час комунікативних слідчих дій, і, перш за все, щодо особи допитуваного. З різних причин допитувані можуть ретельно приховувати свої наміри, вдаватися до нещирості, приховувати правдиву інформацію або повідомляти неправдиву інформацію, здійснювати негативний психологічний вплив на слідчого. Кінесика розробляє відповідні методики застосування психології явищ під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій, наприклад, під час допиту, з метою одержання відомостей про обставини, що мають бути доведені в кримінальному провадженні. Так, міміка людини може відображати її відношення до інформації, що їй повідомляється, та є своєрідною реакцією на різноманітні подразники: на питання слідчого, пред'явлені речові докази, висновки експерта або показання інших осіб [7, с. 46-47].

Невід'ємним від кінесики є встановлення психологічного контакту з допитуваним, сутність якого полягає у спонуканні готовності давати правдиві свідчення, сумлінно виконувати свої моральні обов'язки. Поняттям психологічного контакту безпосередньо охоплюється і проникнення «у думки і почуття» допитуваних, вплив на мотиваційну сферу учасників слідчої дії, і тактика інформаційного обміну між слідчим і допитуваним. Серед визначених засобів особливе місце посідають, так звані, тактичні «хитрощі» і «пастки». Однак, багато авторів заперечує їх правомірність, проте навряд чи знайдуться підстави докоряти працівникам слідства і дізнання за винахідливість, хитромудрість та вправність [10, с. 201].

Неоднозначністю сприйняття характеризується екстрасенсорний метод, який на теперішній час прийнято називати телепатією та ясновидінням. Зауважимо, що найчастіше екстраординарні психофізіологічні здібності як нетрадиційний метод розслідування правоохоронні органи застосовують з метою отримання інформації про те, чи жива шукана особа, де знаходиться шуканий об'єкт тощо [6, с. 373]. Проте, таке застосування спостерігається виключно у крайніх випадках, і лише в країнах з високим ступенем прогресивності впровадження нестандартних методів розслідування злочинів.

На сьогодні в Україні застосування вищеназваних прийомів та засобів законодавчо не врегульовано, а тому впровадження їх у слідчо-оперативну діяльність залишається питанням майбутнього. Однак, зважаючи на наявність такої значної кількості нетрадиційних криміналістичних методів можна стверджувати, що перспективою подальших досліджень є визначення: теоретичних та правових підстав використання нетрадиційних методів розслідування злочинів; криміналістичних ознак нетрадиційних методів розслідування злочинів; видів ситуацій використання вказаних методів та відповідних їм тактичних завдань.

Список літератури

1. Борідько О. А. Перспективи розвитку нетрадиційних методів у криміналістиці / О. А. Борідько, Е. І. Оржинська // Криміналістичний вісник. - 2013. - № 2. - С. 119-122.
2. Калаянова О. Д. Криміналістична інформація в графологічних об'єктах / О. Д. Калаянова // Південноукраїнський правничий часопис. - 2015. - № 2. - С. 162-166.
3. Калюга К. Нетрадиційність криміналістичного методу діагностики ознак і властивостей людини / К. Калюга // Підприємництво, господарство і право. - 2015. - № 7. - С. 53-56.
4. Качурін С. Г. Нетрадиційні криміналістичні засоби і методи в розслідуванні злочинів: можливості використання / С. Г. Качурін // Актуальні проблеми права: теорія і практика. - 2013. - № 26. - С. 302-311.
5. Книженко С. О. Актуальні питання використання нетрадиційних методів розслідування злочинів / С. О. Книженко, С. М. Сергеева // Форум права. - 2011. - № 4. - С. 372-375.
6. Лускатов О. В. Використання окремих нетрадиційних засобів для отримання криміналістично значущої інформації / О. В. Лускатов, Т. О. Лускатова. // Криміналістичний вісник. - 2013. - № 1. - С. 101-107
7. Осипенко І. П. Фіксація невербальної інформації при проведенні слідчих (розшукових) дій / І. П. Осипенко // Актуальні проблеми юридичної науки та практики. - 2016. - № 1 (2). - С. 46-50.
8. Повстяний О. В. Проблеми використання поліграфа у боротьбі з організованою злочинністю підрозділами СБ України (теоретичний аспект) / О. В. Повстяний // Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). - 2014. - № 2. - С. 24-27.
9. Склярова В. Имена. Определение характера и судьбы. - М: АСТ: Астрель, 2010. - 197 с.
10. Сокиран Ф. М. Психологічний вплив як елемент тактики розслідування / Ф. М. Сокиран // Вісник Академії адвокатури України. - 2011. - Число 2. - С. 199-203.

УДК 343.2
Волкова Д. А., студентка гр. ПР-152
Науковий керівник: Головка О. М., викладач кафедри кримінального права та правосуддя
*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПОНЯТТЯ НЕПЕРЕБОРНОЇ СИЛИ В КРИМІНАЛЬНІЙ ДОКТРИНІ

Законодавство визначає, що під час вчинення особою певного діяння, на неї окрім різних психологічних чинників, можуть впливати й інші явища. Проте, положення ч. 2 ст. 19 Кримінального кодексу України (далі – КК України) щодо осудності не визнає інших підстав, крім психічних, емоційних та інтелектуально-вольових. Саме цим характеризується розуміння певних ознак складу злочину за психологічним критерієм.

Вплив непереборної сили на свідомо-вольову поведінку особи береться до уваги під час вирішення питання про наявність самого діяння як такого, адже вона є підставою, що виключає кримінальну відповідальність. Така дефініція як «непереборна сила» є одним з важливих питань не тільки кримінального права, а й інших галузей права, таких як цивільне, адміністративне та ін.

Етимологічні витоки поняття «непереборна сила» можна прослідкувати ще у римському праві. Вже тоді непереборну силу, яку позначали термінами «vis major», «damnum fatale», визнавали однією з підстав, яка унеможливлювала відповідальність за заподіяння шкоди [3, с. 142]. Варто погодитися з О. О.Красавчіковим, який вважає, що поняття непереборної сили є загальноправовим поняттям, яке використовується в різних галузях права на позначення однієї з підстав, що унеможливлює відповідальність [5, с. 87].

В більшості літератури з кримінального права під непереборною силою пропонують розуміти такий вплив сил природи, механізмів, устаткування, людей, звірів, інших об'єктивних чинників, через які особа позбавляється можливості діяти як належить відповідно до своєї волі і свідомості (хвороба, стихійне лихо тощо) [4, с. 43].

Розуміння змісту поняття непереборної сили лише на підставі певних життєвих ситуацій, які є прикладами непереборної сили є недостатнім. Для більш повного аналізу цього явища слід звернутись до використання наукових методів.

Виходячи з правил формальної логіки, які безпосередньо стосуються виведення понять, для вирішення питання про зміст поняття «непереборна сила» необхідно проаналізувати ті явища, які неминуче впливають на інтелектуально-вольову діяльність людини, і виявити у них спільні ознаки,

що характеризують неминучість цього впливу на особу. Враховуючи те, що поняття непереборної сили досить активно розробляли в межах цивілістичної правової науки, є всі підстави, щоб не починати дослідження цього поняття у кримінальному праві, так би мовити з «чистого листа», а звернутися до визначення поняття непереборної сили, як воно подається в цивільному праві [1, с. 79].

Норма цивільного законодавства в п. 1 ч. 1 ст. 263 ЦК України дає таке тлумачення непереборної сили: надзвичайна та невідворотна за даних умов подія. Отже, можна сказати, що непереборна сила характеризується такими ознаками як невідворотність та надзвичайність.

Для більш точного розуміння вважаємо, що більш доцільно було б пояснювати ознаку надзвичайності в більш ширшому контексті. В цьому випадку надзвичайна ситуація може характеризуватися не як певна обставина, яка виникає вкрай рідко, а ті постійні (повторні) дії, які особа просто не могла передбачити за певного діяння. Можна привести приклад ожеледиці або завірюхи, яку не можна вважати надзвичайним явищем для нашого клімату, хоча в певні сезони такі явища є вкрай очікуваними.

У науковій літературі доречно зазначається те, що не можуть розглядатися як прояви непереборної сили ті явища, які хоч і були невідворотними або непередбачуваними в певній ситуації, але уникнути яких особа мала змогу [2, с. 247].

В більшості випадків особа здатна та може передбачити вплив різних чинників та явищ на певні ситуації, якщо вона завідомо знала про їх настання та можливі наслідки [5, с. 121]. Але у правовій практиці існують прецеденти, коли особа, завідомо знаючи про такі явища, не попередила їх настання та наслідки.

Непереборна сила є об'єктивним явищем, тобто подією, яка не залежить від волі, свідомості та бажання людини. При цьому ця подія, як правило, має стосовно діяльності суб'єкта зовнішній характер втручання.

В завершенні, ознайомившись з прикладами різних понять непереборної сили, можна сформулювати таке твердження: непереборною силою є явища непередбачуваного чи невідворотного характеру, впливу яких особа не могла уникнути або запобігти. Непереборна є загальними обставинами звільнення як від договірної, так і недоговірної відповідальності.

Список літератури

1. Кудрявцев В. Н. Объективная сторона преступления / В. Н. Кудрявцев. — М. : Госюриздат, 1960. — 244 с.
2. Кримінальне право України : Загальна частина : підручн. / [Александров Ю. В., Антипов В. І., Володько М. В. та ін.; Відп. ред. — Я. М Кондратьєв; наук. ред. В. А. Клименко та М. І. Мельник]. — К. : Правові джерела, 2002. — 432 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / [за заг. ред. П.П. Андрушка, В.Г. Гончаренка, Є.В. Фесенка]. — [2-е вид., перероб. та доп.]. — К. : Дакор, 2008. — 1428 с.
4. Павлодский Е. А. Случай и непреодолимая сила в гражданском праве / Е. А. Павлодский. — М. : Юрид. лит., 1978. — 104 с.
5. Красавчиков О. А. Возмещение вреда, причиненного источником повышенной опасности / О. А. Красавчиков. — М. : Юрид. лит., 1966. — 200 с.

УДК 343.98-053.6

Гапєєва Ю. І., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Осипенко І. П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДОПИТ МАЛОЛІТНІХ ТА НЕПОВНОЛІТНІХ

Неповнолітні, тобто особи, які не досягли вісімнадцятирічного віку, класифікуються на такі вікові категорії: дитячий вік (до 1 року); раннє дитинство (від 1 до 3 років); дошкільний вік (від 3 до 7 років); молодший шкільний вік (від 7 до 11-12 років); підлітковий вік (від 11-12 до 14-15 років); старший шкільний вік (від 14-15 до 18 років) та можуть бути допитані під час кримінального провадження як свідки, підозрювані, обвинувачені, підсудні, засуджені [1]. Тому, для детального вивчення допиту неповнолітнього (малолітнього) і тактики його проведення представляється необхідним розгляд двох взаємозв'язаних основ проведення цієї слідчої дії - процесуальної та тактичної.

Відповідно до ст. 166 Кримінально-процесуального кодексу України неповнолітній свідок викликається для допиту через законних представників. Повістка неповнолітньому свідку адресується одному з його батьків, опікуну, піклувальнику або адміністрації дитячого закладу, де він перебуває.

Стаття 168 КПК України регулює порядок проведення допиту неповнолітнього свідка. Зокрема, в ній зазначається, що допит неповнолітнього свідка віком до 14 років, а за розсудом слідчого - віком до 16 років, проводиться в присутності педагога, а при необхідності - лікаря, батьків чи інших законних представників неповнолітнього. Тобто участь педагога є обов'язковою лише при допиті свідка віком до 14 років. В інших випадках він запрошується тоді, коли свідок відстав у своєму розумовому розвитку, відлюдний і з ним важко встановити психологічний контакт.

Процесуальна сторона допиту малолітнього потерпілого має дві проблеми. По-перше, виклик і допит потерпілого на досудовому слідстві регламентується ст. 171 з додержанням вимог ч. 1,2, 3 ст. 167 КПК України. На відміну від свідка допит неповнолітнього потерпілого в КПК України не прописаний, що є, на наш погляд, суттєвою прогалиною. Тому на практиці при допиті неповнолітніх (малолітніх) потерпілих використовуються положення ст. 168 КПК України щодо допиту неповнолітнього свідка, тобто слідчим залучається педагог, а за розсудом слідчого - лікар, батьки, інші законні представники дитини. Однак незалучення вказаних осіб формально не є порушенням законодавства. По-друге, закон не вказує, з якою метою педагог запрошується на допит малолітнього, яким спеціальним вимогам він

повинен відповідати. Аналіз існуючих точок зору дозволяє виділити три підходи до визначення мети участі педагога в допитах малолітніх: а) надання допомоги слідчому (дізнавачу) у встановленні психологічного контакту з допитуваним [2, с. 340], обрання найбільш доцільних методів психічного впливу, формулювання педагогічно правильних питань, забезпечення оптимального емоційного стану допитуваного і т. д.; б) сприяння отриманню повних і достовірних показань; в) сприяння у встановленні обставин, що підлягають доказуванню по кримінальній справі [3, с. 80]. Представляється, що для участі педагога в допиті малолітнього притаманні всі три перераховані положення в сукупності.

Для допиту неповнолітніх потерпілих необхідно залучати не просто педагога, а психолога-фахівця в психології тієї групи дітей, до якої належить допитуваний. Наприклад, в Німеччині для усунення проблеми правдивості показань свідків обов'язково запрошується експерт-психіатр або психолог, коли виникає питання про правдивість показань неповнолітніх, особливо у справах про сексуальні злочини [4, с. 51]. Для отримання повних і правдивих показань дитини перед слідчим залежно від ситуації встають конкретні завдання: встановлення психологічного контакту; створення невимушеної обстановки допиту; забезпечення оптимального емоційного стану підлітка; формулювання зрозумілих і педагогічно коректних питань, складання плану допиту; визначення оптимальної його тривалості; вибір способів фіксації показань і так далі.

Складність проведення допиту неповнолітніх обумовлена специфікою психології формування показань, віковими та індивідуальними особливостями. Особливу увагу той, хто проводить допит, повинен приділити психологічним особливостям допитуваного, його характеру, темпераменту, навикам, звичкам, мисленню, колу знайомств, способу життя, вихованню в сім'ї. Дані, що характеризують особу неповнолітнього, дозволяють прогнозувати його поведінку під час допиту, вибирати тактично правильний його напрямок, оцінювати достовірність показань допитуваного [5, с. 106].

Тактика допиту неповнолітніх значною мірою обумовлена особливостями їх психіки (підвищеним навіюванням, схильністю до фантазування, високою емоційністю, нестійкістю поведінки), незначним життєвим досвідом, що нерідко приводить до неправильної оцінки ними розслідуваної події в цілому або окремих її елементів [2, с. 393]. Н. В. Павлюк пропонує системи тактичних прийомів, спрямовані на подолання наслідків дії окремих психологічних особливостей, притаманних психіці неповнолітніх, які є бар'єром для одержання допитуючим повних і таких, що відповідають істині, показань. Щодо неповнолітніх допитуваних пропонується застосовувати тактичні прийоми допиту: використання різних видів запитань (деталізуючих, уточнюючих, контрольних, нагадуючих); зіставлення показань із точно встановленими фактами під час кримінального провадження;

з'ясування інформації про проведення часу неповнолітнім у період між подіями, що ним сприймалися, і допитом; з'ясування емоційного стану неповнолітнього під час сприйняття події; встановлення інформації про те, чим був зайнятий неповнолітній у момент злочину, чи брав у ньому участь або тільки спостерігав його, чи була ця подія в центрі його уваги; з'ясування умов сприйняття події неповнолітнім та доступність для його розуміння сприйнятого; з'ясування змісту фантазій неповнолітнього, виявлення характеру мрій; роз'яснення важливості заперечних відповідей; викладення допитуваному вірогідного ходу подій; проведення слідчого експерименту; пред'явлення доказів, що є доступними розумінню допитуваного; повернення до певних місць показань з метою докладнішого висвітлення окремих обставин; використання різних наочних засобів; використання образотворчих здібностей неповнолітнього; допит на місці події, якщо це не зашкодить психіці неповнолітнього; висвітлення події з різних боків; пропонування допитуваному повторити розповідь в іншій послідовності; використання аналогії, порівняння, суперечностей усередині показань або з іншими доказами [6, с. 430].

Виходячи з наведеного вище, слід погодитися із криміналістами, процесуалістами та психологами у тому, що однією з основних особливостей при підготовці й проведенні допиту малолітньої чи неповнолітньої потерпілої особи є отримання слідчим у порядку, визначеному ст. 128 КПК України, консультативної допомоги фахівців, насамперед, психолога, спеціаліста у галузі дитячої чи юнацької психології. Знання психології формування показань, вікових та індивідуальних особливостей неповнолітнього допитуваного має вагоме значення для правильного обрання прийомів встановлення психологічного контакту, тактики допиту, режиму проведення допиту, здійснення впливу на неповнолітнього, оцінки його показань і, як результат, з'ясування необхідних обставин, отримання правдивої доказової інформації для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88.
2. Шепітько В.Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз) : монографія / В. Ю. Шепітько. - Х. : Харків юридичний, 2007. - 432 с.
3. Пронин К.В. Тактика допроса в суде : процессуальные и криминалистические аспекты : учебное пособие для вузов/ К.В. Пронин. - М. : Юстицинформ, 2006. - 160 с.
4. Образцов В. Эксперт-психолог в суде Германии: оценка достоверности показаний / В. Образцов, С. Богомолова // Законность. - 2003. - № 1. - С. 50-52.
5. Шепітько В. Ю. Использование данных психологии в допросе несовершеннолетних / Ю. Шепітько // Проблемы социалистической законности. - Вып. 26. - 1991. - С. 106-110.
6. Павлюк Н. В. Використання тактичних прийомів допиту неповнолітніх, спрямованих на нейтралізацію фантазування І Н. В. Павлюк ІІ Криміналістика ХХІ століття : матер, міжн. наук.-практ. конф. 25-26.11.2010 р. -Х. : Право, 2010. - С. 427-430.

УДК 343.98

Горбій К. О., студентка гр. ПР-131

Дудко О. О., студентка гр. ПР-132

Науковий керівник: Осипенко І. П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОЦІНКА СУБ'ЄКТІВ ЗЛОЧИНУ ЗГВАЛТУВАННЯ ЯК ЧАСТИНА КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ

Конституція України у ст. 3 проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю форми [1]. Забезпечення захисту соціальних цінностей здійснюється багатьма законами та підзаконними актами нашої держави, одним з яких є Кримінальний кодекс України (Далі – КК України). На жаль велика кількість соціальних цінностей, а також природні права людини, які за Конституцією України визначають зміст і спрямованість діяльності держави, порушується вчиненням злочинів. Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи є одним із видів злочинів, які передбачають порушення соціальних цінностей та природних прав людини, відповідальність за вчинення яких, передбачена розділом V (ст. 152-156) КК України [2].

У ч. 1 ст. 152 КК України, що передбачає кримінальну відповідальність за зґвалтування, стисло сформульовано поняття цього злочину. Законодавець зґвалтування визначає як статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи. Зґвалтування належить до найбільш тяжких і суспільно небезпечних злочинних діянь. Тяжкість зазначеного злочину полягає в здійсненні не тільки фізичного насильства над потерпілою особою, що притаманно всім насильницьким злочинам, а й психічного насилля над особистістю і його подальших наслідках.

Різним проблемам досліджень злочинів проти статевої свободи присвячені праці таких учених, як: Ю. В. Александров, Б. А. Блиндер, Ю. В. Воронова, А. П. Дяченко, В. О. Туляков, В. В. Голина, А. Н. Джужа, Г. Б. Елемисов, А. А. Жижиленко, І. А. Захар'єва, А. Н. Ігнатов, О. Г. Кальман, С. С. Косенко, П. І. Люблінський, В. С. Мінська, П. П. Осипов, С. В. Познишев, Я. М. Яковлев та ін.

При дослідженні зґвалтування як одного з різновидів злочинів проти статевої свободи та недоторканності особи важливе значення має криміналістична оцінка особи потерпілого та злочинця, оскільки саме вони є складовою загального криміналістичного дослідження злочинів.

Поведінка потерпілого тісно пов'язана з його особистісними якостями: статтю, віком, професією, суспільним, сімейним положенням тощо. Без знання цих обставин неможливо здійснювати профілактику злочинів,

тому що злочинець у багатьох ситуаціях виступає у взаємодії з конкретною життєвою ситуацією [3, с. 84]. Адже на поведінку значний вплив вчиняють демографічні і соціально-рольові ознаки потерпілих, які в свою чергу мають цілком визначене кримінологічне значення як умови, що зробили особу уразливою для насильства і поставили її в позицію жертви [4, с. 70].

Якщо розглядати поведінку потерпілої особи безпосередньо перед зґвалтуванням, то іноді вона у випадках, коли існує реальна загроза сексуального нападу, поводить себе необережно, розв'язно. Така поведінка потерпілого може бути активною (вживання спиртного, відокремлення з насильником) або пасивною (недостатньо активна протидія), що вводить злочинця в оману.

Розглядаючи віктимологічну характеристику такого злочину як зґвалтування, необхідно звернутись до аналізу характеру відносин між злочинцем і його жертвою, що у значній мірі допомагає з'ясувати сутність і зміст окремих елементів механізму злочину. Механізмом вибору злочинцем своєї жертви керують не тільки криміногенні і віктимні фактори, але й певні передумови взаємовідносин між заподіювачем шкоди і його жертвою [5, с. 34]. Стосовно зґвалтування, окремо, слід розглянути характер і ступінь знайомства жертви зі злочинцем. Відповідно до цього критерію, жертв зґвалтування можна розділити на три групи. До першої групи ми можемо віднести жертв раніше не знайомих з гвалтівником. На частку цієї групи припадає 30,6 % усіх вчинених зґвалтувань, де переважно жертвами є жінки старше 20-25 років (багато хто замужні), які опинилися на шляху гвалтівника. Кожне п'яте зґвалтування розглянутої групи було вчинено відносно такої, що знаходилась у стані алкогольного сп'яніння. Друга група – де зґвалтування зазнають жінки, які мають ситуативне (безпосередньо передуюче злочину) знайомство з гвалтівником – 22,6 %. Практично кожне десяте зґвалтування цієї групи вчинено відносно неповнолітніх осіб. Третя група – це жертви зґвалтування раніше знайомі з гвалтівником – 46,6 %. Вартий уваги факт, що у 50 % зґвалтувань цієї групи жертва знаходилась у стані алкогольного сп'яніння (з них половина розпивали спиртні напої разом із гвалтівником). Цю групу за ступенем знайомства жертви з гвалтівником можна розділити на кілька підгруп: жінки, що знаходяться з гвалтівником у родинних зв'язках, а також жінки, зґвалтовані співмешканцем, співмешканцем матері - 11,4 % зґвалтувань розглянутої групи (зґвалтовані співмешканцем – 2,8 %; співмешканцем матері – 5,7 %; синами – 2,8 %); жінки, зґвалтовані особою, з якою вони були знайомі за місцем проживання, по роботі, по спільному проведенню дозвілля – 37,1 %. В основному гвалтівником є особа, що проживає з потерпілою в одному будинку, дворі, на одній вулиці, мікрорайоні, а також приятелі жертви; неповнолітні, зґвалтовані раніше знайомою особою – 51,4 %. Неповнолітні потерпілі винесені в окрему підгрупу у зв'язку з певною специфікою такого роду зґвалтувань. Близько у 90 % випадків неповнолітня була зґвалтована особою, що раніше була їй знайома, зґвалтування мало груповий характер.

Як уже зазначалося, поведінка особи, що вчинила зґвалтування, – лише одна сторона цього діяння, а інша – поведінка потерпілого, жертви зґвалтування. Між злочинцем і жертвою у ході вчинення злочину виникають певні взаємовідносини, немаловажну роль у яких грає поведінка жертви як безпосередньо перед зґвалтуванням, так і під час його вчинення.

Дослідники виокремлювали вісім типів особистості насильника та насильницької сексуальної поведінки, а саме:

«мисливський» тип (раптово нападає на незнайомих жінок);

«регресивний» тип (гвалтує дівчаток-підлітків 7–14 років);

«тотально-самостверджувальний» тип (одночасно зі зґвалтуванням жінок учиняє вбивство чи побиття чоловіка, що перебував поряд із нею);

«конформний» тип (чинить насильство під впливом групи);

«афективний» тип (гвалтує малолітніх дівчаток до семи років чи жінок похилого віку);

«імпульсивний», чи «ситуативний», тип (учиняє зґвалтування за сприятливих для цього умов);

«пасивно-грайливий» тип (скоює насильство у відповідь на провокативну поведінку жертви та внаслідок невміння вийти з ситуації, що склалася);

«відкинутий» тип (людина з фізичними чи психічними вадами, розумовою відсталістю, що вдається до насильства як до єдино можливого шляху задоволення сексуальних потреб) [6, с. 67].

Вищенаведені типології особистості суб'єкта зґвалтування надають можливість констатувати їх різноманітність та різнобічність. Загальновідомою в кримінології є типологія особистості злочинця за двома критеріями:

1) характером кримінальної спрямованості злочинної поведінки особи: насильницький тип; корисливий; корисливо-насильницький; необережний тип злочинців;

2) за формою прояву кримінальної спрямованості: випадкові злочинці; ситуаційні; нестійкі; злісні; особливо небезпечні.

Кожна з наведених типологій певною мірою ґрунтується на критерії спрямованості особистості гвалтівника чи на формі її прояву.

Щодо поведінки злочинця під час вчинення злочину, то вона може бути неоднозначною: іноді він агресивний, спричиняє тілесні ушкодження потерпілому, знущається, принижує честь і гідність особи; зустрічаються також випадки, коли злочинець після вчинення зґвалтування допомагає жертві привести в порядок одяг, зовнішній вигляд, проводить її.

Таким чином, проаналізувавши особливості поведінки жертви зґвалтування та злочинця, можна сказати, що для повного криміналістичного дослідження вчиненого злочину необхідно встановити якомога точнішу картину взаємовідносин між суб'єктами даного злочину на місці події. Як бачимо з практики, існує велика кількість випадків, коли жертва є суб'єктом віктимної поведінки до вчинення злочину даного виду. Віктимністю в кримінології більшість дослідників вважають здатність за певних обставин

стати жертвою злочину або нездатність запобігти такій небезпеці там, де об'єктивно це можна було зробити. Під індивідуальною віктимністю розуміють здатність особи формувати чи активно впливати на формування умов, що сприяють злочину, або не запобігти участі в якості жертви злочину. Як основні детермінанти, що призводять до віктимності виступають поєднання тривожності, агресивності і навіюваності, а також високий рівень емоційної нестійкості, довірливості та низький самоконтроль [7, с.17-18]. Отже, на початковому етапі розслідування слідчий має встановити характер взаємовідносин між жертвою і насильником.

Виявлені особливості характеристики жертв згвалтування, форм віктимної поведінки жертви та злочинця, на наш погляд, повинні враховуватися як при розкритті згвалтувань і розслідуванні кримінальних проваджень даної категорії, так й обов'язково при розробці заходів профілактики.

Список літератури

1. Конституція України від 28.06.1996 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>.
2. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 року. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341> -14.
3. Косенко С. С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: Дис...канд. юрид. наук. – К., 2004. – 211 с.
4. Ривман Д. В. , Устинов В. С. Виктимология: Монография. – Н. Новгород: НЮИ МВД РФ, 1998. – 104 с.
5. Полубинский В. И. Практические аспекты криминальной виктимологии. – М., 1982. – 264 с.
6. Игошев К. Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения / К. Е. Игошев. – Горький : Горьк. высш. шк., 1974. – 167 с.
7. Криминология. Словарь / [под общей ред. В.П.Сальникова]. - Санкт-Петербург: Изд-во «Лань», Изд-во С-П. Унив. МВД России, 1999. - 256 с.

УДК 343.21

Демченко Т. С., студентка гр. МППРп-161

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

АНАЛІЗ АНТИКОРУПЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

На сучасному етапі розвитку нашої держави проблема державного регулювання у сфері протидії корупції є актуальною. Сьогодні вона обговорюється не тільки на державному рівні, але і активно обговорюється у суспільстві. Україна переживає часи реформування. Органи державної влади як законодавча (Верховна Рада України) так і виконавча гілки влади спільними зусиллями здійснюють активну роботу для повернення довіри

суспільства до державного апарату та запобігання злочинам, що можуть вчиняти суб'єкти, які мають владні повноваження.

Першим кроком на цьому шляху було внесення змін до чинного законодавства, а саме Розділ XVII Кримінального Кодексу України «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» було докорінно змінено [1]. Дані зміни були відображенням зусиль влади. Намагання взяти під контроль корупцію в країні. Оскільки подальший розвиток України як суверенної, демократичної, соціальної, правової держави та її подальша інтеграція до Європейського Союзу залежить від успіху модернізації усіх сфер державного управління в країні. Водночас, за оцінками провідних вітчизняних і зарубіжних експертів, навіть за наявності помітних позитивних зрушень Україна все ще залишається державою з досить високими корупційними ризиками [2, с. 6-7].

Слід зазначити, що поняття корупції закріплено у Законі України від 14 жовтня 2014 р. «Про запобігання корупції» [3]. Так, відповідно до ст. 1 цього Закону, корупція – це «використання особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій статті 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей» [3].

Згідно вище вказаного нормативно – правового акту планується впродовж 2016-2017 років впровадити систему електронного урядування, а також електронного декларування майнового стану державних чиновників, оцінити та скорегувати роботу новостворених органів (Національне агентство з питань запобігання корупції) та завершити реалізацію стратегії, оцінивши її ефективність.

Сучасне антикорупційне законодавство зобов'язує всіх державних службовців декларувати своє майно, прибутки й одноразові витрати, що перевищують 80 тис. грн [3]. Цікавим є те, що новим законом закріплено кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації. У цьому контексті постає актуальним розгляд та аналіз статті 366-1 Кримінального Кодексу України. Згідно даної норми подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації - караються штрафом від двох тисяч п'ятисот до трьох тисяч неоподатковуваних

мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста п'ятдесяти до двохсот сорока годин, або позбавленням волі на строк до двох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Декларуванню за новою системою підлягають не лише об'єкти нерухомості та незавершеного будівництва (із зазначенням останньої грошової оцінки майна), а й цінне рухоме майно, зокрема ювелірні вироби, вартісні електронні пристрої, одяг, цінні подарунки тощо [5].

Поняття суб'єкта декларування є широким і в примітці до статті є посилання на частину першу та другу статті 45 Закону України "Про запобігання корупції" в якій міститься перелік осіб які будуть входити в коло зобов'язаних осіб для подання декларації.

В статті 366-1 Кримінального Кодексу України як вище вказувалося мається примітка в якій зазначено, що відповідальність за цією статтею за подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації стосовно майна або іншого об'єкта декларування, що має вартість, настає у випадку, якщо такі відомості відрізняються від достовірних на суму понад 250 прожиткових мінімумів для працездатних осіб.

Відповідно до п. 8 ст. 11 Закону України «Про запобігання корупції», здійснення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, є однією з функцій новоствореного Національного агентства з питань запобігання корупції (далі –НАЗК) [6].

Для реалізації зазначеної функції в НАЗК утворено профільний Департамент фінансового контролю та моніторингу способу життя, до завдань якого належать: забезпечення контролю та перевірки декларацій суб'єктів декларування; здійснення моніторингу способу життя суб'єктів декларування; організація методичного та консультативного забезпечення виконання законодавства з питань подання і перевірки декларацій суб'єктів декларування; виявлення порушень, ініціювання питань стосовно проведення службового розслідування, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних із корупцією правопорушень; надсилання до інших спеціально вповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріалів, що свідчать про факти таких правопорушень; складання протоколів про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції НАЗК; застосування передбачених законом заходів забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення; підготовка пропозицій стосовно вдосконалення технічного забезпечення системи подання та оприлюднення декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування; здійснення аналізу та моніторингу відомостей, що містяться в реєстрі осіб, які на підставі ст. 50 Закону України «Про запобігання корупції» займають відповідальне та особливо відповідальне становище;

аналіз інформації, розміщеної в друкованих та електронних засобах масової інформації, а також у соціальних мережах, що стосується виконання завдань і функцій з моніторингу способу життя [7, ст.15-16].

Таким чином, НАЗК, не маючи процесуальних та оперативно-розшукових повноважень, усе ж виявляє ознаки корупційних правопорушень (наслідком яких є отримання коштів та їх подальший обіг). Законодавець намагався розв'язати цю правову проблему, поклавши на службовців НАЗК обов'язок повідомляти про виявлені факти правопорушень Національне антикорупційне бюро України та Державне бюро розслідувань.

Проте законодавчий припис щодо порядку взаємодії державних антикорупційних інституцій містить певні недоліки: по-перше, не визначено, за якою формою слід складати такі повідомлення; по-друге, не зрозуміло, як НАЗК кваліфікуватиме дії осіб як злочинні, не маючи на те відповідних повноважень; по-третє, чи можна вважати доказом інформацію, одержану НАЗК поза кримінально-процесуальними процедурами; по-четверте, до якого конкретно правоохоронного органу НАЗК передаватиме інформацію, якщо в ній убачатимуться ознаки злочину, не підслідного Національному антикорупційному бюро України чи Державному бюро розслідувань [7, с. 17].

Отже, боротьба з посадовими злочинами триває століттями. Масштаби даного суспільно небезпечного діяння завжди були вражаючими, тому питання про розвиток та удосконалення законодавства, що стосується злочинів у сфері державного управління було актуальним і залишається по нині. Однак, для ефективної боротьби, необхідно розробити і чіткі засоби за допомогою яких можна буде ліквідувати це явище.

Небезпечність корупції полягає в тому, що вона призводить суспільство до незворотних змін, які можна подолати лише завдяки комплексному підходу, що передбачає поєднання соціально-економічних, організаційно-правових, методологічно-правових, кримінологічних та інших заходів. Сьогодні корупція та посадові злочини реально загрожують національній безпеці, демократичному розвитку держави та суспільства, конституційному ладу, зокрема: підриває авторитет країни, завдає шкоди функціонуванню державного апарату, обмежує конституційні права і свободи людини та громадянина, порушує принцип верховенства права, встановлений порядок здійснення повноважень посадовими і службовими особами органів державної влади та інших органів місцевого самоврядування.

Список літератури

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення : Закон України від 07.04.2011 № 3207-VI[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3207-17>.

2. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі : матеріали Міжнар. наук.-практ. Конф.(Київ, 9 груд. 2016 р.) / [редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2016. – 476 с.

3. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт.2014 р. № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056.

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей надання службовими особами декларацій про майно, доходи, витрати та зобов'язання фінансового характеру у 2016 році : Закон України від 15 берез. 2016 р. № 1022-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2016. –№ 13. – Ст. 146.
5. Кримінальний кодекс України : Кодекс України //Закон від 05.04.2001 № 2341-III[Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/2341-14>
6. Національне агентство з питань запобігання корупції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nazk.gov.ua/>.
- 7.Черней В. В. //Актуальні проблеми реалізації державної антикорупційної політики 2016. //Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ № 4 (101) – С. 15-18.

УДК 343.97-053.67(477)

Калуга М. В., студентка гр. СР-141

Науковий керівник: Головка О. М., викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЗЛОЧИННА МОЛОДЬ СЬОГОДЕННЯ В УКРАЇНІ

Деструктивні процеси, які виникають через нестабільну соціально-економічну та політичну ситуацію в Україні дуже негативно відображаються на підростаючому поколінні. Саме молодь є найбільш уразливою категорією населення, адже живе в умовах підвищеної психологічної напруги та нестабільності в країні. Через це починає зростати загальний криміногенний рівень, що є підставою до проявів різних соціальних деформацій серед населення: від розпивання алкогольних напоїв до масових вбивств.

Через негативні соціально-економічні показники (безробіття, погані житлові умови тощо) для забезпечення свого існування молодь вчиняє розбійні напади, вимагання, крадіжки, різні види махінацій, інколи доходять до викрадення людей і вбивств.

Як зазначає керівник дитячої поліції у Києві Лариса Зуб: «Найбільше діти вчиняють майнові злочини, тобто це крадіжки, грабунки, ну і зараз підлітки беруть участь навіть у розбоях. Якщо в 2014 році 31 пограбування вчинили підлітки, то в 2015 році – 92. Якщо розбоїв у 2014 було вчинено 11, то в 2015 – 22» [1].

Усього за перші три місяці 2017 року були затримані за різні злочини 439 підлітків, віком 16-17 років. Серед підлітків до 14 років спостерігається невелике зростання кількості затриманих за злочини. Що стосується підлітків у віці 14-15 років, то в цьому році кількість затриманих зменшилася. Можна констатувати, що юні злочинці стали жорстокішими: за перші місяці 2017 року зафіксовано відчутно більше нападів із заподіянням шкоди здоров'ю або життю людей, ніж за аналогічний період минулого року. Також зростає кількість випадків незаконного поведіння зі зброєю: з двох випадків у січні-березні 2016 року до 13 – у перші місяці поточного року [3, 4].

З кожним роком злочинність все молодшає. Якщо раніше на кримінал зважувалися 16-річні, то тепер правоохоронці затримують навіть 11-річних. Діти не бояться вчиняти злочин, бо вважають, що покараними не будуть.

Більшість спеціалістів визначають для молоді такі вікові межі: 11-14 років і 25-30 років. Цей вік становить 55% усіх злочинів в Україні. Для осіб, які скоюють злочин у вікових межах 14-18 років він є першим і саме цей вік визначає більшу половину скоєних молоддю злочинів [2, с. 68].

На жаль, багато підлітків не завжди в змозі визначити свою роль та місце у суспільстві, самотійно вирішувати поточні проблеми, бо саме ці проблеми і можуть штовхати їх на злочин. Часто батьки та вчителі не приділяють значної уваги їх вихованню, а телебачення та Інтернет роблять за них цю роботу, що й приносить досить сумні наслідки. Як зазначає Головка О.М.: «У кризових ситуаціях уразливість та незахищеність психіки щодо отриманої інформації набуває загальнонаціонального, а в деяких випадках навіть світового масштабу» [5, с. 80].

В Україні злочинна молодь набуває все більш організований, груповий характер. Зазвичай, вони створюються за місцем проживання чи місцем навчання. Однак, з недавнього часу такі групи утворюються і в соціальних мережах. Проявами цього стає кібертероризм через залякування, погрози, здійснення умисних атак у віртуальному світі тощо. Мотиви у таких осіб різні: деякі це роблять для розваги чи для підвищення свого статусу серед однолітків, а деякі – задля наживи.

На сьогодні комп'ютерні злочини - це одна з найбільш динамічних груп суспільно небезпечних посягань. Швидко збільшуються показники поширення цих злочинів, а також постійно зростає їх суспільна небезпечність. Це зумовлене прискореним розвитком науки й технологій у сфері комп'ютеризації, а також постійним і стрімким розширенням сфери застосування комп'ютерної техніки [3]. Саме молодь надзвичайно швидко входить у віртуальний світ, вміло користується його можливостями для задоволення особистісних потреб, цілей, і не важливо, що зазвичай ці цілі носять злочинний характер.

За результатами досліджень виявилось, що члени кримінальних груп мають високий рівень освіти: 78,8% мають загальну середню освіту, 15,6% - середню професійну освіту і меншість не закінчену середню освіту. І незважаючи на фактори, які показують рівень розуму молоді, за статистичними даними молодіжна злочинність невгамовно зростає [2, с. 68].

Отже, такому явищу необхідна протидія, яка включатиме в себе загальнодержавні заходи економічного, політичного, виховного та іншого характеру, а також комплекс спеціальних заходів, спрямованих на безпосереднє подолання злочинності. Все це виявлятиметься у створенні сприятливих умов життя суспільства, створенні засобів та заходів, які безпосередньо будуть виявляти, протидіяти проявам злочинності. Для ефективної профілактики молодіжної злочинності необхідно чітко дотримуватися вимог законодавства, щодо сприяння соціальному оздоровленню нації, розвитку молоді в Україні.

Список літератури

1. Сумна статистика : в Україні зросла кількість підліткової злочинності [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://24tv.ua/sumna_statistika_v_ukrayini_zrosla_kilkist_pidlitkovoyi_zlochinnosti_n663984.
2. Матеріали ІХ міжвузівської науково-практичної студентсько-аспірантської конференції «Кримінальне право, кримінологія та кримінальний процес: історія, тенденції, проблеми», 23 квітня 2015 р., м. Дніпропетровськ – Д: Державний ВНЗ «Національний гірничий університет», 2015. – 182 с.; Костюченко Я.І., студент юридичного факультету// Групова корисливо-насильницька злочинність молоді.
3. Кіберзлочинність в Україні [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.science-community.org/uk/node/16132>.
4. Як змінився рівень злочинності серед підлітків. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.0342.ua/article/1627500>.
5. Головка О. М. Деструктивні медіавпливи: до питання криміналізації // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. матер. наук.-практ. конф. (Київ, 18 березня 2016 року) : у 2 ч. Ч. 2. – Київ : Нац. акад. СБУ, 2016. – 164 с. – С. 78-81.

УДК 343.98

Карпенко М. С., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Осипенко І. П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПЕРЕХРЕСНИЙ ДОПИТ: ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ

З набранням чинності новим Кримінальним процесуальним кодексом України 2012 р. в слідчо-судовій практиці постала проблема правильного розуміння змісту понять «прямий» та «перехресний» допит. Прямий допит – це перший допит свідка стороною, яка представляє показання цього свідка в якості доказу. Допит цього свідка протилежною стороною є перехресним допитом. Останній виступає не тільки як засіб перевірки доказів, але і як контраргумент і спростування доказу противника. Перехресний допит можна визначити як допит свідка протилежною стороною з обставин, які були предметом прямого допиту, з метою перевірки цих даних, їх джерел і носія, а також для одержання нових відомостей від цієї особи. Саме на останньому виді допиту акцентуємо основну увагу, оскільки дослідження особливостей даного виду допиту є дуже актуальним.

Перехресний допит виступає як контраргумент і спростування доводів противника. Будь-яке судження в суді набуває належної повноти тільки після випробування його перехресним допитом. Сторона повинна мати право на перехресний допит, і сама тільки можливість його (хоч би і нереалізована) вже є гарантією правильності встановлюваних фактів (погроза сильніша за її втілення). Відсутність заперечень протилежної сторони перетворює (умовно кажучи) відомості на доведені факти. Відомо, що істиною в суді визнається результат згоди сторін, якої досягають у процесі виступів. Така собі квазі істина, яка може і не мати нічого спільного з об'єктивною істиною у філософському розумінні цього слова.

Звідси висновок, що ненадання права на перехресний допит може потягнути неповноту судового слідства і неприпустимість використання таких показань. Практика ЄСПЛ це підтверджує.

Перехресний допит – це скальпель, яким препарують показання свідка протилежної сторони [1, с. 115].

Таким чином, в умовах змагального процесу неможливо уявити формування доказової бази без перехресного допиту. Тому будь-яке обмеження перехресного допиту є порушенням права на захист як загальної категорії та утвердження інквізиційного процесу. Стаття 87 КПК України зобов'язує суд визнати істотним порушенням прав людини і основоположних свобод порушення права на перехресний допит.

Разом з тим немає нічого складнішого в адвокатському мистецтві, ніж допит "свідків противника".

Проведення перехресного допиту у цивільному процесі (хоча і без вказівки, що це перехресний допит) передбачено ч. 7 ст. 180 ЦПК [2]. У кримінальному процесі перехресний допит передбачено ч. 7 ст. 352 КПК.

Під час прямого допиту за правилами КПК не дозволяється ставити навідні запитання. Натомість дозволяється ставити навідні запитання під час перехресного допиту. Елементи перехресного допиту є і в господарському та адміністративному процесі.

Адвокати в Україні повинні обстоювати своє право при перехресному допиті з'ясувати не тільки обставини, які були встановлені під час прямого допиту, але і нові відомості, про які може розповісти свідок при перехресному допиті". Відповідно до ст. 351 КПК суд може під час допиту обвинуваченого ставити йому запитання для уточнення і доповнення його відповідей [3].

Однак такого ж права для судді при допиті свідка законодавець не передбачив. Суд може контролювати хід допиту, знімати запитання, що не стосуються суті кримінального провадження. Відповідно до ч. 3 ст. 352 КПК суд зобов'язаний контролювати хід допиту, щоб уникнути зайвого витрачання часу, захистити свідків від образи або не допустити порушення правил допиту. Тому він вправі досліджувати ці докази тільки після того, як це закінчили сторони.

Отже, гарантією правильного ведення судового процесу є перш за все обмеження влади головуючого судді лише контролем за тим, як ведуть допит сторони. Тільки за таких умов можна уявити собі вільний безпосередній перехресний допит у суді. Виходячи з того, що при законодавчому вирішенні цього запитання віддано перевагу активності сторін в наданні і дослідженні доказів. У ст. 352 КПК не передбачено (на відміну від ст. 351 КПК) право судді протягом допиту свідка ставити запитання для уточнення і доповнення його відповідей. Для українських суддів, які звикли до інквізиційного характеру судового слідства, буде дуже важко перебудуватись саме щодо забезпечення необхідних умов для реалізації права на перехресний допит (ч. 6 ст. 22 КПК) [4, с. 436].

КПК 2012 р. (ст. 352 частини 6, 7) чітко визначає поділ свідків на свідків обвинувачення і свідків захисту. На практиці може виникнути конкуренція щодо певного свідка. Захист вважає його таким, що підтверджує факти на користь обвинуваченого, а прокурор - свідка обвинувачення. Таке

змагання за свідка має певний інтерес, адже це боротьба за право прямого допиту. При цьому необхідно мати на увазі, що ні суд, ні обвинувальна влада не повинні нав'язувати захисту порядок надання і дослідження доказів. Є загальні правила дослідження доказів, і їх потрібно дотримуватись [5, с. 330].

Отже, захисник у суді повинен обстоювати своє право на безпосередній перехресний допит свідка протилежної сторони; сам визначати предмет і межі допиту, тактику перехресного допиту, форму запитань і не допускати порушень своїх прав на проведення перехресного допиту.

Можливість при перехресному допиті торкатись будь-яких відомостей про факти полегшує для судді його місію всебічно, повно і об'єктивно оцінити докази у справі. Таким чином право на перехресний допит, передбачене і Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, є абсолютним і фундаментальним правом людини. Отже, умовами для виявлення всіх переваг перехресного допиту є:

а) пасивність суду і його невтручання в допит (за умови дотримання сторонами встановленого порядку судочинства);

б) надання сторонам права вільно формувати доказову базу та проводити на свій розсуд перехресний допит будь-якої особи, яка дає показання на користь протилежної сторони [6, с. 353].

Сторона (ст. 22 КПК) здійснює захист на основі змагальності, що передбачає самостійне обстоювання своїх правових позицій. Спеціально зазначено, що функції обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той же орган чи службову особу. Захист здійснює підозрюваний або обвинувачений і його захисник. На суд покладається обов'язок створити необхідні умови для реалізації сторонами своїх прав при збереженні об'єктивності і неупередженості.

Отже, зрозуміло, що Україна перебуває на початковому етапі формування культури змагального судочинства і перехресного допиту як його невід'ємної частини. Проведення перехресного допиту це диспозитивне право сторони. Але головуючий у кожному випадку повинен роз'яснювати наявність цього права і пропонувати скористатись ним. В юридичних вишах не вчать методики перехресного допиту, йому ще не приділяють належної уваги в судах. Поки що найбільшою проблемою є неготовність суддів поступитися своїм правом первородства і не втручатися у ведення перехресного допиту, за винятком визначених законом випадків (права зняти запитання за протестом другої сторони).

Список літератури

1. Александров А. С., Гришін С. П., Зейкан Я. П. Перехресний допит у суді: навч.-практ. посіб. – 3-тє видання, стереотипне – К.: Алерта, 2016. – 528 с.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2004, № 40-41, 42, ст.492
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон від 13.04.2012 № 4651-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. - № 9-10, № 11-12, № 13, ст.88
4. Криміналістика: підруч. / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель [та ін.]: за ред. В. Ю. Шепітька. – 5-те вид. переробл. та допов. – К.: Ін Юре, 2016. – 640 с.
5. Маркус В. О. Криміналістика. Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007. – 558 с.

УДК 343.121.4

Книш Ю. О., студентка гр. ПР-143

Науковий керівник: Головка О. М., викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ ЗАХИСНИКА В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Після прийняття нового Кримінально-процесуального кодексу України (далі – КПК України) питання обов'язкової участі захисника в кримінальному провадженні набувають особливої актуальності, оскільки аналізуючи наявний рівень теоретичного дослідження проблематики обов'язкової участі захисника у кримінальному процесі в Україні, можна звернути увагу на той факт, що вона є недостатньо розробленою. Чинний КПК України, як і КПК УРСР 1960 р. визначає випадки обов'язкової участі адвоката як захисника у кримінальному процесі та момент, з якого захисник має бути залучений до конкретного кримінального провадження. Зазначені в ст. 52 КПК України підстави обов'язкової участі захисника за сутністю є схожими до тих, що містилися в КПК України 1960 р, але вони є значно розширеними [1, с. 97]. В зв'язку з цим проаналізуємо особливості обов'язкової участі захисника в кримінальному провадженні.

В першу чергу, необхідно визначити, яких осіб в обов'язковому порядку повинен здійснювати захист адвокат. Так, загалом, обов'язкова участь захисника забезпечується у кримінальному провадженні: стосовно осіб, що є підозрюваними чи обвинуваченими у вчиненні злочину у віці до 18 років; стосовно осіб, щодо яких передбачається застосування примусових заходів виховного характеру; стосовно осіб, що в свою чергу, внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не можуть в повній мірі реалізувати свої права; стосовно осіб, що не володіють мовою судочинства; стосовно осіб, щодо яких передбачається застосування примусових заходів медичного характеру чи вирішується питання про застосування відповідних заходів; стосовно реабілітації померлої особи; стосовно осіб, щодо яких здійснюється спеціальне досудове розслідування чи спеціальне судове провадження; у випадку укладення угоди між державним обвинувачем (прокурором) та підозрюваним або обвинуваченим про визнання винуватості з часу ініціювання укладення даної угоди [2].

Разом з тим, необхідно вказати, що чинний КПК України передбачає обов'язкову участь захисника у кримінальному провадженні щодо особливо тяжких злочинів – з моменту набуття особою статусу підозрюваного

відповідно до ч. 1 ст. 52 КПК України. Також новелою чинного законодавства є обов'язкова участь захисника щодо реабілітації померлої особи – з моменту виникнення права на реабілітацію згідно з п. 6 ч. 2 ст. 52 КПК України. При цьому, досліджуючи положення КПК України, можна відмітити, що ст. 52 КПК України містить невичерпний перелік випадків обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні.

Як приклад, слід зазначити, що згідно з ч. 1 ст. 330 КПК України, у разі, якщо обвинувачений за повторне порушення порядку судового засідання видалений за ухвалою суду із зали судового засідання тимчасово чи на весь час судового розгляду та якщо він не має захисника, відповідно суд повинен залучити для нього захисника для здійснення захисту за призначенням і відкласти судовий розгляд на строк, необхідний для підготовки до захисту [2]. Отже, судовий розгляд у такому разі не може проводитися без захисника, тобто вона є обов'язковою.

Така підстава, на думку Е. В. Хмелевської дозволяє забезпечити дієвий захист прав обвинуваченого під час судового розгляду, зокрема права на захист, а також реалізації принципу змагальності у судовому розгляді [3, с. 106-107].

Таким чином, внаслідок доповнень до КПК України, які мали місце після 2012 року, участь адвоката як захисника є обов'язковою не тільки у випадках, що визначені в ст. 52 КПК України, але також і в інших випадках, про що можна зробити висновок на підставі комплексного аналізу норм КПК України, зокрема, щодо обвинуваченого, який за порушення порядку судового засідання видалений за ухвалою суду з зали судового засідання тимчасово або на весь час судового розгляду, якщо такий обвинувачений не представлений захисником, під час розгляду слідчим суддею клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, під час вирішення суддею клопотання про здійснення спеціального судового провадження [4]. Але слід знати, що положення ст. 52 КПК України, що визначає випадки обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні, є за своїм змістом загальними [5, с. 39]. Тому, згідно з положеннями техніки конструювання норм права, вона має включати вичерпний перелік випадків, в яких участь захисника у кримінальному процесі є обов'язковою, а не тільки певні з них.

Таким чином, ми дослідили особливості обов'язкової участі захисника в кримінальному провадженні і дійшли висновку, що в порівнянні з попереднім КПК України, можливості захисника за чинним КПК України суттєво розширились, що на нашу думку, є прогресивним аспектом, оскільки право на захист отримують найбільш соціально-уражені категорії населення.

Список літератури

1. Рогатинська, Н. Процесуальний статус захисника та його участь у кримінальному судочинстві / Н. Рогатинська // Право України : Юридичний журнал. – 2007. – №5. – С. 96-100 .
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran3845#n3845>
3. Хмелевська Н. В. Поняття гарантій забезпечення правової допомоги громадян в Україні / Н. В. Хмелевська // Вісник Академії адвокатури України. – 1 (20). – 2011. – С. 105-108.
4. Яновська О. Г. Змагальність як засада кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України: Тези виступу: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nsj.gov.ua/training/judjes/kpk4/>.

УДК 343.137.5:343.163-047.26

Корбач М. В., студент гр. ПР-133

Науковий керівник: Берднік І. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОКУРОРСЬКОГО НАГЛЯДУ ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ У ФОРМІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КЕРІВНИЦТВА ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

Охорона дитинства в Україні визнається загальнонаціональним пріоритетом і здійснюється з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток. Тому, щодо такої категорії осіб як неповнолітні, законодавець приділив значної уваги під час участі таких осіб у кримінальному процесі, і виділив окрему главу – 38 «Кримінальне провадження щодо неповнолітніх» у Кримінально процесуальному кодексі України (далі – КПК України) [1].

Положення, передбачені главою 38 КПК України, застосовуються у кримінальному провадженні щодо кримінальних правопорушень, вчинених особами, які не досягли вісімнадцятирічного віку. Кримінальне провадження щодо неповнолітнього, в тому числі, якщо воно здійснюється щодо кількох осіб, хоча б одна з яких є неповнолітньою, здійснюється слідчим, спеціально уповноваженим керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх.

З метою якісного провадження досудового розслідування прокурор, на якого покладено обов'язок зі здійснення відповідного нагляду у формі процесуального керівництва, повинен наполягати, щоб досудове розслідування у таких кримінальних провадженнях проводили високопрофесійні, досвідчені слідчі, які здатні працювати з дітьми.

Відповідно до п. 8.1 наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 року № 16гн Процесуальне керівництво досудовим розслідуванням у зазначених категоріях кримінальних проваджень доручати прокурорам, на яких покладено обов'язок захисту прав і свобод дітей. Безпосереднє виконання обов'язків щодо захисту прав і свобод дітей доручати досвідченим працівникам. У прокуратурах районного рівня за можливості на цих прокурорів не покладати виконання обов'язків з інших напрямів прокурорської діяльності. (п. 3.1 наказу) [2].

Перш за все, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва, прокурор найперше повинен перевіряти виконання вимог матеріального і процесуального законів, якими врегульовано порядок, умови і підстави притягнення неповнолітніх до кримінальної відповідальності, визначено гарантії захисту їхніх прав та законних інтересів. Першочергово необхідно з'ясувати:

- чи може неповнолітня особа бути притягнутою до кримінальної відповідальності за віком;
- чи буде доцільним застосування до даної особи міри покарання;
- чи немає будь-яких інших обставин, що виключають з урахуванням вікових особливостей особи неповнолітнього, караність вчиненого ним

Також слід зазначити, що прокурор, під час судового розгляду у таких кримінальних провадженнях, має подати суду докази не лише на підтвердження визначених у ст. 91 КПК України обставин, а й обставин, визначених у ст. 485 КПК України. Тому особливу увагу прокурору потрібно звернути на з'ясування повних і всебічних відомостей про особу неповнолітнього:

- його вік (число, місяць, рік народження);
- стан здоров'я та рівень розвитку;
- інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру.

Прокурор повинен особливу увагу приділяти на додержанні можливості реалізації права неповнолітнього на захист. Щодо осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні кримінального правопорушення у віці до 18 років, участь захисника обов'язкова з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою (пункти 1, 2 ч. 2 ст. 52 КПК України). Захисник може у будь-який момент бути залученим до участі у кримінальному провадженні підозрюваним, обвинуваченим, їхніми законними представниками, а також іншими особами за проханням чи згодою підозрюваного, обвинуваченого.

Враховуючи, що законом передбачено додаткові гарантії встановлення істини, охорони прав і законних інтересів неповнолітніх, Пленум Верховного Суду України у постанові «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягування неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 року № 2 зауважив на тому, що при розгляді справ про злочини, вчинені неповнолітнім у групі з дорослими особами, має бути реально забезпечене право неповнолітнього на захист і дотримані всі вимоги закону щодо особливостей розгляду справ цієї категорії. Зокрема, є недопустимим здійснення захисту неповнолітнього і дорослого співучасників злочину одним і тим же захисником, якщо навіть в їхніх показаннях немає суперечностей. У цьому разі захисник на підставі п. 1 ч. 2 ст. 78 КПК України підлягає відводу, який під час досудового розслідування розглядає і вирішує слідчий суддя [3].

Судова практика визнає порушенням права неповнолітнього на захист не лише проведення без участі захисника окремих процесуальних дій, а й порушення вимог процесуального закону щодо моменту допуску захисника до участі у кримінальному провадженні. Пункт 3 ч. 3 ст. 42 КПК України передбачає, що підозрюваний має право на першу вимогу мати захисника і побачення з ним до першого допиту з дотриманням умов, що забезпечують конфіденційність спілкування, а також після першого допиту – мати такі побачення без обмеження їх кількості й тривалості; на участь захисника у проведенні допиту та інших процесуальних дій; на відмову від захисника в будь-який момент кримінального провадження; на отримання правової допомоги захисника за рахунок держави. Слід звернути увагу, що неповнолітній може відмовитись від конкретного захисника, але не від здійснення захисту. У цьому разі слідчий або прокурор повинні замінити захисника на іншого у порядку, передбаченому ст. 54 КПК України.

Також необхідно зазначити, що неповнолітні підозрювані, обвинувачені є суб'єктами права на безоплатну правову допомогу відповідно до Закону України «Про безоплатну правову допомогу» від 2 червня 2011 року [4].

Прокурору необхідно також звертати увагу на своєчасність та обґрунтованість допуску до участі у кримінальному провадженні законного представника неповнолітнього підозрюваного. Законний представник відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України є стороною захисту. Перелік осіб, які мають право бути законними представниками неповнолітнього, визначено у ч. 2 ст. 44 КПК України.

Порушення права неповнолітнього на захист є відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 412 КПК України істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону і тягне за собою скасування судового рішення. Якщо право на захист порушено при вчиненні окремих процесуальних дій, доказ, отриманий в їх результаті, визнається недопустимим і не може бути використаний при прийнятті процесуальних рішень (ст. 86, п. 3 ч. 2 ст. 87 КПК України). У такому разі прокурор буде позбавлений можливості надати суду зазначений доказ на підтвердження винності неповнолітнього обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення.

Здійснюючи процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, прокурор повинен також звертати увагу на додержання права на захист неповнолітнього підозрюваного під час його допиту, який має відбуватися виключно в присутності захисника, не може продовжуватися без перерви понад одну годину та не може перевищувати понад дві години на день.

Також слід зазначити, що особливу увагу прокурор як керівник досудовим розслідуванням повинен звертати увагу на законність та обґрунтованість затримання неповнолітніх та застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, продовження строку тримання під вартою. Відповідно до ст. 492 КПК України затримання та тримання під вартою можуть застосовуватися до неповнолітнього лише у разі, якщо він підозрюється або обвинувачується у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину, за умови, що застосування іншого запобіжного

заходу не забезпечить запобігання ризикам, зазначеним у ст. 177 КПК України. Про затримання і взяття під варту неповнолітнього негайно повинні бути сповіщені його батьки або особи, які їх замінюють. Пункт 8.4 наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 року № 16гн зобов'язує прокурорів особисто допитувати неповнолітніх при вирішенні питання про застосування до них запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою.

КПК України надає право прокурору під час досудового розслідування у виділенні окремого провадження щодо неповнолітнього, у разі вчинення кримінального правопорушення неповнолітнім разом з дорослим, за умови якщо таке виділення не матиме негативного впливу на повноту досудового розслідування та судового розгляду.

Слід зазначити, що КПК України не забороняє у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх укладати угоди як про примирення, так і про визнання винуватості. Пункт 8.5 наказу Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 року № 16гн зобов'язує прокурора, який здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, роз'яснювати неповнолітнім підозрюваним (обвинуваченим) та потерпілим, їх законним представникам право на укладання угод про примирення, а за наявності підстав – ініціювати укладання угод про визнання винуватості.

Список літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України Верховна Рада України; Кодекс України, Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI.
2. Наказ Генерального прокурора України «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей» від 6 грудня 2014 року № 16гн.
3. Постанова Пленум Верховного Суду України «Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягування неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність» від 27 лютого 2004 року № 2
4. Про безоплатну правову допомогу Верховна Рада України; Закон від 02.06.2011 № 3460-VI.
5. Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх: постанова Пленуму Верховного Суду 111 України від 16 квітня 2004 року №5.

УДК 343.9

Костюк М. Д., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

МОТИВАЦІЙНІ СПОНУКАННЯ ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИ ТЕРОРИСТА

Запобігання та боротьба з тероризмом є актуальною проблемою як для теорії, так і практики, оскільки вступ України до Ради Європи зумовлює не лише отримання нових прав, але й покладає певні обв'язки за взяті на себе

міжнародні зобов'язання. Інший вагомий аспект у боротьбі з тероризмом полягає в тому, що тероризм загрожує життю і здоров'ю громадян та національній безпеці держави.

Однією з функцій науки кримінології є практично-перетворювальна, яка безпосередньо пов'язана з попередженням і протидією злочинності. Тобто кримінологічні знання слугують ефективним науковим арсеналом заходів попередження. Одним з першочергових заходів у боротьбі з тероризмом є розробка кримінологічної характеристики особи терориста. На жаль, на сьогоднішній час наукові дослідження стосовно характеристики особи терориста не достатньо висвітлені в науковій літературі, а проблема співвідношення мотиву і особи терориста взагалі майже не розкрита.

Окремі питання дослідження особи терориста розглядалися зарубіжними вченими, таким як: Лебедев І. В., Антонян Ю. М., Ольшанський Д. В. [4], Савинков Б., Щеглов А. В. та ін. Із вітчизняних науковців можна зазначити Канціра В. С. [1], який дав характеристику спонукальним мотивам злочинної поведінки терористів.

Одним із перших спробував пояснити, що мотивує терористів, і які саме якості, особливості особи дозволяють припустити її ідентифікацію як терориста, був психолог Тайлор Максвел у 1988 році. Аналогію можна провести з Д. В. Ольшанським, який виклав авторську концепцію психології тероризму. Психологічно тероризм – це ще й спосіб життя, мислення і особливої діяльності, включаючи її мотиви, ідеологічні обґрунтування та виправдання тих, хто використовує терор як мету (іноді – самоціль) та засіб досягнення своїх потреб та інтересів, а отже терористів [4, с. 29–56].

У найзагальнішому вигляді мотиви участі в терорі можна розділити на корисливі і безкорисливі. Корислива мотивація перетворює терор на звичайну роботу. Як і будь-яка робота, вона вартує грошей і може виступати способом добування засобів для існування або для продовження терористичної діяльності [1, с. 251].

Аналіз реальних суб'єктивних мотивів, котрими, за їх власними словами, керувались люди, які хоча б раз брали участь в терористичному акті, дозволяє виокремити наступні групи таких мотивів.

1. Меркантильні мотиви. Терор, як і будь-яка інша сфера людської діяльності, є оплачуваною працею.

2. Ідеологічні мотиви. Це більш стійкі мотиви, засновані на співпадінні власних цінностей людини, її ідейних позиціях з ідеологічними цінностями групи, організації, політичної партії.

3. Мотиви перетворення, активної зміни світу. Це мотиви, пов'язані з розумінням недосконалості і несправедливості існуючого світу та наполегливим намаганням покращити, перетворити його.

4. Мотив власної влади над людьми, глибинний мотив. Насильство застосовується для утвердження особистої влади, через насильство терорист утверджує себе і свою особистість, набуваючи влади над людьми.

5. Мотив зацікавленості і привабливості терору як сфери діяльності. Для певного кола осіб, особливо забезпечених і достатньо освічених, терор

буває цікавим просто як нова, незвична сфера занять, їм до вподоби пов'язаний з терором ризик, розроблення планів, можливі деталі підготовки, тонкощі його здійснення.

6. «Товариські» мотиви емоційної прив'язаності у різних варіантах – від мотиву помсти за шкоду чи образу, завдану товаришам по боротьбі, єдиновірцям, родичам, соратникам у політичній діяльності тощо, до мотивів традиційної участі в терорі тому, що ним займається хтось із друзів, родичів, соратників тощо.

7. Мотив самореалізації – парадоксальний мотив. Самореалізація, з одного боку, прерогатива сильних духом людей, найповніше розкриття особистості, її повна самовіддача, розчинення людини в терористичному акті, аж до самопожертви. Однак, з іншого боку така самореалізація – визнання обмеженості можливостей і констатація неспроможності людини, яка не знаходить інших способів вплинути на світ, окрім насильства і деструкції. Така самореалізація, призводить, як правило, до самознищення і означає, насамперед, визнання факту психологічної деструкції особистості [5, с. 28–29].

Отже, мотив злочинної поведінки терориста тісно пов'язаний з його потребами та інтересами. Якщо мотиви дозволяють зрозуміти, чому особа в певній ситуації скоює терористичний злочин, то це допоможе дати приблизний кримінологічний портрет особи терориста. Так можна стверджувати, що кожному мотиву відповідає певний типаж особи терориста.

Наприклад, ідеологічний мотив цілком може бути характерний для фанатика-терориста. На користь цього свідчить і один із підходів до розуміння терориста за Тейлором – це визначення особи терориста як фанатика. Все, що не співпадає з догмами терориста-фанатика, він розглядає як щось аморальне, принизливе для людської гідності, образливе для всього істинного і справедливого. Всяка суперечність і навіть простий сумнів приймається ним за злочин, який заслуговує найстрогішого покарання. Звичайно такі особи характеризуються щирою переконаністю в абсолютній істинності своїх принципів і стійкою їм вірністю, але у величезній більшості випадків щирість поєднується тут з неясністю думки, а стійкість переходить в упертість. У самому понятті фанатизму полягає і його засудження, як свого роду вузькості, обмеженості, завзятості; ніхто не стане називати себе фанатиком, але багато хто охоче застосовує цю кличку до особливо різких прихильників протилежних переконань [2, с. 231].

Мотив власної влади над людьми, глибинний мотив легко підтверджується І. Б. Ліндером. На думку І. Б. Ліндера більша частина терористів — люди, які були обділені материнською увагою. У них дуже часто зустрічаються хвороби середнього вуха. Частина з них володіє яскраво вираженим дефектом особи. Серед терористів також відмічається багато осіб, які у дитинстві, юності піддавалися приниженням, не могли самоствердитися. Потім, коли вони вийшли на наступний рівень саморозвитку, вони зрозуміли, що можуть помститися, при чому не лише своїм кривдникам, й усьому суспільству. Це люди, які не змогли реалізувати свої ідеї. Такий стан

викликає незадоволеність і жадання будь-яким чином самоствердитися, довести своє «Я» [3, с. 61–63].

Мотиви перетворення, активної зміни світу можуть бути характерними для політичних лідерів у вигнанні. Це підтверджується характеристикою особи терориста, яку дає І. Б. Ліндер. Серед терористів є люди, які, виступаючи за якісь права і свободи, були засуджені державою, викинуті, поставлені за межу закону, і для них тероризм стає соціальною помстою цій державі. Яскравим прикладом цього є курдський лідер Аджалан, боротьба якого за права курдського народу була визнана турецькою владою незаконною [3, с. 61–63].

Таким чином, дати розгорнуту характеристику особи терориста досить складно. Для дачі приблизної характеристики необхідно спершу визначити мотиви терористичного діяння.

Список літератури

1. Канцір В. С. Спонукальні мотиви злочинної поведінки терористів / В. С. Канцір // Часопис Київського університету права: Український науково-теоретичний часопис. – 07/2011. – №3. – С. 249–252.
2. Кравчук І. А. Особа злочинця-терориста як елемент криміналістичної характеристики терористичного акту / І. А. Кравчук // Форум права. – 2010. – № 2. – С. 210–216.
3. Ліндер І. Б. По ту сторону зеркала / І. Б. Ліндер, О. М. Нечипоренко, С. А. Титков. – Москва, 1999. – 512 с.
4. Ольшанский Л. В. Психология терроризма / Л. В. Ольшанский. – СПб.: Питер, 2004. – 288 с.
5. Психологические обеспечение антитеррористической деятельности: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / М. И. Марьин, Ю. Г. Касперович. – М.: Издательский центр «Академия», 2007. – С. 28–29.

УДК 343.8+34:61:343.21

Костюк М. Д., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Сенченко Н. М., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРО НЕОБХІДНІСТЬ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАМІСНОЇ ПІДТРИМУВАЛЬНОЇ ТЕРАПІЇ НАРКОЗАЛЕЖНИХ В УСТАНОВАХ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ УКРАЇНИ

Стаття 49 Конституції України гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. Це право включає одержання наркозалежними особами замісної підтримувальної терапії (далі – ЗПТ) як виду медичної допомоги. На жаль, ЗПТ на сьогоднішній день діє лише при психіатричних лікарнях, наркологічних та протитуберкульозних диспансерах, СНІД-центрах, лікарнях загального профілю, що мають ліцензію на роботу з наркотичними препаратами. В даній роботі захищається необхідність застосування ЗПТ наркозалежних в установах виконання покарань (далі – УВП) України.

Верховна Рада України 20 жовтня 2014 року затвердила Загальнодержавну цільову соціальну програму протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014 – 2018 роки [1], одним із завдань якої визначено – забезпечення охоплення споживачів ін'єкційних наркотиків програмами замісної терапії, включаючи заклади системи виконання покарань.

Коротко ЗПТ можна визначити як метод лікування опіатної наркозалежності у хронічних ін'єкційних наркоспоживачів, який передбачає заміну нелегальних вуличних наркотиків на медичні психотропні препарати, які теж є наркотичними, але вживання їх у призначеному лікарем дозуванні, та під медичним контролем – сприяє поступовій стабілізації стану пацієнта, дозволяє усунути або мінімізувати шкідливі наслідки від вживання нелегальних наркотиків, покращити самопочуття та якість життя наркозалежного [5].

Найширше з препаратів заміників використовується метадон. Результативність метадону очевидні. Стан понад 80 % пацієнтів, які брали участь у дослідницьких програмах, був стабілізований постійними дозами метадону.

Загалом 1 млн. наркозалежних пацієнтів отримують ЗПТ у 65 країнах світу (у тому числі у всіх без виключення країнах Європейського союзу), у 37 країнах лікування ЗПТ надається в умовах позбавлення волі.

Значення замісної терапії та її застосування істотно підсилилися, починаючи з 1987 року, після початку епідемії ВІЛ/СНІД. Було доведено, що замісна терапія значно зменшує ризик поширення цієї інфекції, а також гепатитів В і С, і є невід'ємним компонентом протівірусного лікування віл-позитивних наркозалежних осіб. Контрольоване призначення відповідної дози препарату дає змогу нормалізувати роботу головного мозку, запобігти розвитку синдрому «ломки» і блокувати потяг. Це дозволяє пацієнтові повністю припинити вживання нелегальних опіоїдів і сподіватися на подальші позитивні зміни [4, с. 1].

Наркозалежні особи завжди були у центрі ризику соціальних груп, які потрапляють за ґрати. Саме там наркозалежний буде шукати способи отримання наркотичних речовин. Доставка наркотиків в установи виконання покарань вже сама по собі містить склад злочину. Але наркозалежний буде не тільки вчиняти суспільно небезпечне, а й залучати до своєї діяльності широке коло громадян, у тому числі і співробітників колоній. На жаль, час від часу в ЗМІ трапляються повідомлення про продаж наркотиків ув'язненим співробітниками колонії [6].

Більшість засуджених мають досвід вживання різноманітних психоактивних речовин: 56% опитаних підтвердили досвід вживання будь-яких наркотиків, у тому числі 35% – таких, які вводяться ін'єкційним шляхом. Певна частина засуджених продовжує вживати психоактивні речовини, навіть перебуваючи в установах виконання покарань. Підтвердили вживання наркотиків ін'єкційним шляхом протягом останніх 12 місяців 9% опитаних, впродовж останніх 30 днів – 2%. Цей показник співпадає з часткою

опитаних, які зізналися, що вживали опіати, стимулятори або метамфетамін, перебуваючи у колонії [2, с. 40].

У більшості європейських держав замісна терапія поширюється на місця позбавлення волі. Звернемося до досвіду пенітенціаріїв Швейцарії. За час застосування ЗПТ та обміну ін'єкційного обладнання, за словами персоналу в'язниці, відмічається протягом останніх десятиліть позитивна динаміка до зменшення поширення ВІЛ-інфекції і інфекційних захворювань серед засуджених, що передаються через кров, та поліпшення криміногенної обстановки, де діють програми зменшення шкоди). Контроль за цими інтервенціями здійснює міський лікар-нарколог у взаємодії з цивільним фармацевтом. У в'язницях, де діють програми обміну шприців і замісної терапії, відмічається динаміка щодо зменшення використання ін'єкційного обладнання. Зазначене зумовлено тим, що засуджені почали відмовлятися від вживання ін'єкційних наркотиків та змінилася швейцарська наркополітика стосовно хворих засуджених, які залежні від наркотичних засобів [3].

Таким чином, застосування ЗПТ в установах виконання покарань дасть змогу: 1) контролювати обіг наркотичних речовин в установах виконання покарань; 2) зменшити ризик інфікування наркозалежних ув'язнених інфекційними хворобами, що передаються через кров; 3) сприяти ресоціалізації наркозалежних після відбуття покарання; 4) знизити рівень кримінальної активності споживачів наркотиків; 5) сприяти повному одужанню наркозалежного; 6) поліпшити стан соматичного та психічного здоров'я, усуває необхідність у прийомі ін'єкційних наркотиків, і запобігає виникненню інфекційних ускладнень.

Для реалізації цих положень слід розробити та затвердити нормативну базу, використовуючи найкращий іноземний досвід, проводити широку інформаційну роботу серед засуджених, створити відповідні установи при установах виконання покарань та забезпечити належне фінансування програм ЗПТ. Саме ці заходи у комплексному використанні дадуть позитивні результати.

Список літератури

1. Про затвердження Загальнодержавної цільової соціальної програми протидії ВІЛ-інфекції/СНІДу на 2014 – 2018 роки: Закон України від 20.10.2014 № 1708-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 48. – Ст. 2055.
2. Демченко І. Аналітичний звіт за результатами зв'язаного дослідження «Моніторинг поінформованості, поведінки та поширеність ВІЛ-інфекції серед засуджених як компонент епідагляду за ВІЛ другого покоління». [Електронний ресурс] / І. Демченко, М. Костючок, Н. Белоносова // МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні». – 2010. – Режим доступу до ресурсу: http://www.aidsalliance.org.ua/ru/library/our/monitoring/pdf/zvit_zak09.pdf.
3. Досвід пенітенціаріїв Швейцарії. Що можна впровадити в Україні для збалансування національної кримінально-виконавчої політики? [Електронний ресурс]. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/chv/uk/control/main/uk/publish/printable_article/743205;jsessionid=5D2439E183F311BF2D35C254CDB9D3B0.
4. Замісна терапія. Аналітичний огляд [Електронний ресурс] // МБФ «Міжнародний Альянс з ВІЛ/СНІД в Україні». – 2005. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.aidsalliance.org.ua/ru/library/our/substitutiontherapy/pdf/substitutiontherapy.pdf>.
5. Лінцова В. Лікування наркозалежних методом замісної терапії: про переваги та недоліки [Електронний ресурс] / Вікторія Лінцова // Інформаційний портал Кіровоградщини – Гречка. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://gre4ka.info/zdorov-ia/5163-likuvannia-narkozaleznykh-metodom-zamisnoi-terapii-pro-perevahy-ta-nedoliky>.

УДК 343.9

Кузьменко Л. В., студентка гр. МКПРп-161

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ДЕТЕРМІНАНТИ, ЯКІ ОБУМОВЛЮЮТЬ ВЧИНЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЗЛОЧИНІВ

На сьогоднішній день дуже гострою є проблема безпеки дорожнього руху, яка потребує більш глибокого вивчення. Національна безпека країни включає в себе безпеку функціонування транспорту, що відображає рівень розвитку цивілізації суспільства. З кожним днем збільшується кількість загиблих і постраждалих внаслідок аварій. За даними статистики найбільш розповсюдженими злочинами, що спричиняють загибель великої кількості людей є злочини щодо випуску в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або іншого порушення їх експлуатації.

Актуальність даної теми полягає у тому, що за останні роки значно зросла кількість злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, які зазвичай спричинені злочинною недбалістю або злочинною самовпевненістю.

Які основні порушення вчиняють особи у сфері експлуатації транспортних засобів? Які наслідки можуть спричинити такі порушення?

Відповідальність за випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації передбачена ст. 287 КК України. У примітці до ст. 286 КК під транспортними засобами слід розуміти всі види автомобілів, трактори та інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли та інші механічні транспортні засоби. Випуск в експлуатацію завідомо несправних транспортних засобів відбувається шляхом надання дозволу чи віддання вказівки про здійснення поїздки на транспортному засобі, який має технічну несправність, при якій його експлуатація заборонена [1, с. 254].

Відповідно до Правил дорожнього руху технічна несправність транспортного засобу виявляється в несправності гальмівної системи і рульового керування, неналежному стані коліс, шин, зовнішніх світлових приладів тощо [2, с. 7].

Основними порушеннями, що вчиняють робітники автопідприємств, відповідальні за технічний стан чи експлуатацію транспортних засобів (диспетчери, механіки, завідувачі гаражами) є: випуск на лінію технічно несправного транспорту (із зіпсованою гальмівною системою, несправним рульовим механізмом чи двигуном тощо); неякісний ремонт транспортного

засобу; порушення порядку технічного огляду транспорту; неприйняття заходів щодо запобігання експлуатації технічно несправного транспорту; порушення правил контролю за виходом транспорту на лінію. Часто, виходячи в рейс, водії навіть не здогадуються про технічну несправність транспортних засобів і в силу певних обставин вони не зможуть запобігти виникненню дорожньо-транспортної пригоди, яка можливо призведе до певної кількості постраждалих чи загиблих.

Дуже багато порушень виникає також під час медичного огляду водіїв. Відповідно до Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів проводиться щозмінний передрейсовий медичний огляд водіїв транспортних засобів безпосередньо перед їх виїздом у рейс. Щозмінні передрейсові та після рейсові медичні огляди водіїв транспортних засобів проводяться в індивідуальному порядку. Під час огляду присутність сторонніх осіб забороняється [4].

Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів передбачає підстави за яких водій визнається не придатним до безпечного керування транспортним засобом. Такими відхиленнями у стані здоров'я є: підвищення або зниження артеріального тиску, частоти скорочень серця або значні відхилення від індивідуальної норми кожного водія; перебування водія у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують увагу та швидкість реакції [4].

За відсутності постійного контролю з боку держави за дотриманням порядку проведення медичних оглядів водіїв, часто дані огляди здійснюються не в повній мірі. Це може призвести до не виявлення у особи – водія порушень стану здоров'я, які можуть викликати неухважність, знизити швидкість реакції. Це безпосередньо перешкоджатиме безпечному керуванню транспортним засобом.

Також, під час рейсу водії можуть самовільно приймати певні лікарські засоби, які призводять до зниження уваги і концентрації. Це і буде порушенням, яке може призвести до трагічних наслідків.

Аналізуючи законодавство України і безпосередньо ст. 287 КК України стає очевидним, що існує достатня кількість порушень у сфері випуску в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або іншого порушення їх експлуатації, що спричиняють тяжкі наслідки і тягнуть за собою кримінальну відповідальність. Аби запобігти цьому держава повинна застосовувати більш радикальні і конкретизовані заходи, такі як періодична присутність уповноваженої особи певного органу контролю на передрейсовому медичному огляді водіїв або на технічному огляді транспортних засобів.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 черв. 2016 року: (офіц. текст). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. -212 с.
2. Про правила дорожнього руху: Постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. - № 41. – 18 с.

3. Про дорожній рух: Закон України від 30.06.1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 31. - ст. 338.

4. Про затвердження Положення про медичний огляд кандидатів у водії та водіїв транспортних засобів: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 31.01.2013 № 65/80 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: - <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0308-13>.

УДК 343.21

Литвин Я. В., студентка гр. МКПРп-161

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ПОЛОЖЕНЬ КПК УКРАЇНИ ПРО НЕДОПУСТИМІСТЬ РОЗГОЛОШЕННЯ ВІДОМОСТЕЙ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

На відміну від судового розгляду кримінального провадження досудове розслідування є лише частково гласним. Тому розголошення відомостей досудового розслідування є важливим моментом, оскільки може завдати значної шкоди правам, свободам, законним інтересам учасникам кримінального провадження, вплинути на процес встановлення обставин, які мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню.

Відповідно до статті 222 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) відомості досудового розслідування можна розголошувати лише з дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. До таких відомостей можна віднести усі дані, які були одержані під час досудового розслідування, а саме: показання допитаних осіб (свідків, потерпілого, підозрюваного), результати одночасних допитів двох чи більше раніше допитаних осіб (очних ставок), обшуків, висновків експертиз, слідчих експериментів та інші відомості, розголошення яких, без дозволу слідчого або прокурора, може завдати істотної шкоди.

Існування такої заборони зумовлене тим, що передчасне розголошення даних слідства, тобто повідомлення цих даних третім особам в усній бесіді, публічному виступі, в пресі тощо, може скомпрометувати людину, негативно вплинути на розкриття злочину, викриття винних, бо обізнаність окремих зацікавлених осіб чи цілих організованих злочинних угруповань про те, в якому напрямі йде розслідування, які конкретно слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії будуть виконуватися, дозволить їм активно протидіяти зусиллям слідчого та оперативних підрозділів, перешкоджати встановленню істини шляхом знищення документів, речових доказів, переховування викраденого майна, залякування чи навіть знищення осіб, які можуть бути свідками чи потерпілими у справі, створення умов для ухилення осіб, причетних до вчинення злочину, від розслідування і т.д. [3, с.468]

Проте існування положення про недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування не означає, що воно проводиться

повністю негласно. Порядок проведення та зміст процесуальних дій передбачений законом. Зокрема, під час проведення таких дій внутрішня гласність забезпечується шляхом обов'язкової присутності певного кола осіб, тобто учасників кримінального провадження, у тому числі понятих, спеціалістів, перекладача та інших.

В разі необхідності слідчий може інформувати громадськість або трудовий колектив про деякі обставини скоєння злочину, звернутися за допомогою до населення через пресу, по радіо, телебаченню. Таємниця досудового розслідування має тимчасовий характер і після його закінчення вони стають доступними сторонам (ст. 290 КПК) [3, с. 469].

Варто зазначити, що в науці кримінального процесуального права та кримінально процесуальному законодавстві існує певна нерівнозначність у термінах «таємниця досудового розслідування» і «нерозголошення відомостей досудового розслідування». Адже перше – визначає результат можливих процесуальних дій слідчого, прокурора у межах правових положень ст.222 КПК, то друге – процес за допомогою якого має бути досягнутий відповідний результат – втаємничення відомостей досудового розслідування. Зважаючи на те, що до завдань кримінального провадження належать перш за все положення, які відображають результати кримінального провадження (наприклад, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження), то ст.222 КПК, на погляд деяких науковців, має мати назву: «Таємниця відомостей досудового розслідування» [5, 186-187].

Законодавець не визначив межі розголошення відомостей досудового розслідування, а лише в ч.1 ст. 222 КПК вказав, що такі відомості можна оголосити лише з дозволу слідчого або прокурора, і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим. Тому слідчий, прокурор повинні обов'язково визначити, які саме відомості (дані) і у якому саме обсязі можна розголосити, з урахуванням можливого настання негативних наслідків.

Відповідно до ч.2 ст. 222 КПК у необхідних випадках слідчий, прокурор попереджає осіб, яким стали відомі відомості досудового розслідування, у зв'язку з участю в ньому, про їх обов'язок не розголошувати такі відомості без його дозволу. Незаконне розголошення відомостей досудового розслідування тягне за собою кримінальну відповідальність, встановлену законом [2].

Проте законодавець не визначає форму попередження про нерозголошення даних досудового розслідування слідчим (прокурором) осіб, які приймали участь у процесуальних діях або були присутніми при таких діях. На думку деяких авторів таке попередження може бути зроблено в усній формі. Але це дуже спірне питання.

Ми підтримуємо думки багатьох вчених про те, що попередження про обов'язок не розголошувати дані досудового розслідування доцільно фіксувати в протоколі відповідної слідчої (розшукової) дії, або в окремому протоколі чи іншому документі. Крім того, на думку А. О. Ляша, у таких

випадках необхідно відбирати розписку від суб'єктів процесу, яких попереджено про недопустимість розголошення таких даних та кримінальну відповідальність згідно зі статтею 387 Кримінального кодексу України (Розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування).

Цікавим є що, на відмінну від КПК України Кримінальний кодекс України в ст. 387 передбачає відповідальність не лише за розголошення відомостей досудового розслідування, а й даних оперативно-розшукової діяльності. Тобто суб'єктом даного злочину може бути не тільки особа, яку повідомили в установленому законом порядку про обов'язок не розголошувати такі відомості, а і працівник оперативно-розшукового органу, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суддя. При цьому немає значення чи приймала така особа участь в оперативно-розшуковій діяльності чи досудовому розслідуванні. Головною умовою вчинення такого злочину зазначеними вище особами є розголошення даних, які ганьблять людину, принижують її честь та гідність.

І. В. Гора пропонує відбирати письмове зобов'язання у формі підписки з роз'ясненням відповідальності, що може настати за незаконне розголошення відомостей. Таку підписку слідчий, прокурор може відібрати від будь-якої особи, незалежно від процесуального статусу, ролі як учасника слідчої (розшукової) дії, джерела чи способу отримання ними даних про досудове розслідування. На відібранні підписки наполягає й науковець РФ П. Тепляшин. З метою подолання розбіжностей під час документування факту попередження про нерозголошення відомостей оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування, назву документа необхідно визначити в законі. [4, с.10]

Наявність відповідних документів необхідна для дисциплінування учасників кримінального провадження та інших осіб і в майбутньому дасть змогу обґрунтовано вирішити питання про їх кримінальну відповідальність.

У висновку варто сказати, що недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування - це загальне положення покликане захистити відомості, що містяться в матеріалах досудового розслідування, від розголошення їх особами, які брали у ньому участь, з метою забезпечення нормального ходу досудового розслідування, виключення незаконного впливу на його учасників і результати.

Проблема нерозголошення відомостей досудового розслідування не вирішена на належному рівні. Тому, ми підтримуємо позицію щодо доповнення статті 222 КПУ України вимогою щодо письмової форми попередження учасників кримінального провадження.

Список літератури

1. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко - Х.: Одиссей, 2013. - 1104 с.

4. Недопустимість розголошення відомостей досудового розслідування / А. О. Ляш // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2013. – № 1(7) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2013/n1/13laovdr.pdf>

5. Осауленко О. А. Кримінальні процесуальні гарантії нерозголошення відомостей досудового розслідування / О. А. Осауленко // Юридична наука. - 2015. - № 7. - С. 185-193. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_7_22

УДК 343.35

Литвин Я. В., Савицька О. О., студенти гр. МКПРп-161

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ОДЕРЖАННЯ ПОДАРУНКІВ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ

У світовому Індексі сприйняття корупції (СРІ) за 2016 рік Україна отримала 29 балів зі 100 можливих. Це на 2 бали більше, ніж минулого року, але недостатньо для країни, влада якої назвала боротьбу з корупцією головним пріоритетом. Побудова дієвої системи протидії корупції є одним із пріоритетів нашої держави.

Відповідно до ч. 4 ст.7 Конвенції ООН проти корупції (державоучасницею, якої є Україна) кожна держава-учасниця прагне, згідно з основоположними принципами свого внутрішнього права, створювати, підтримувати й зміцнювати такі системи, які сприяють прозорості й запобігають виникненню конфлікту інтересів. Одним з ефективних інструментів щодо цього є й обмеження стосовно одержання подарунків[3].

Досвід європейських країн свідчить, що першим кроком на шляху до вчинення корупційних діянь є саме можливість службової особи отримувати подарунки. . Тому в багатьох державах Європи на законодавчому рівні передбачене обов'язкове декларування подарунків особами, що обіймають політичні посади, а в деяких країнах (Латвія) – усіма публічними службовцями. У деяких країнах навіть існують правила заборони на отримання подарунків або інших переваг. В Україні на законодавчому рівні також були закріплені обмеження щодо отримання держаними службовцями подарунків.

ЗУ «Про запобігання корупції» передбачає, що подарунком є - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, які надають/одержують безоплатно або за ціною, нижчою мінімальної ринкової [1].

Особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, можуть приймати подарунки, які відповідають загально визнаним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених частиною першою статті 23, якщо вартість таких подарунків не перевищує

одну мінімальну заробітну плату, встановлену на день прийняття подарунка, одноразово, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує двох прожиткових мінімумів, встановлених для працездатної особи на 1 січня того року, у якому прийнято подарунки.

Передбачені обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які:

- 1) даруються близькими особами;
- 2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

Для того, щоб встановити законність/незаконність одержання подарунку, державний службовець повинен, перш за все, визначити, чи пов'язаний запропонований подарунок із виконанням ним своїх обов'язків за посадою.

Службовцю завжди варто визначитись з мотивами дарувальника. Якщо вбачається, що мотивом для надання подарунку є перебування такого службовця на державній службі та його абстрактна здатність приймати владні рішення чи вчиняти певні дії, від подарунку необхідно відмовитись.

Водночас, слід мати на увазі, що є ситуації, у яких подарунки, хоча і мотивовані виконанням службовцем своїх обов'язків, однак не виходять за межі Закону. Мова йде про випадки, коли подарунок надається службовцю органом виконавчої влади/ органом місцевого самоврядування як відзнака або заохочення за успіхи у професійній діяльності, або стосується проведення офіційних заходів.

У разі надходження пропозиції щодо подарунка, службові особи, не зважаючи на приватні інтереси, зобов'язані негайно здійснити такі дії:

- 1) відмовитися від пропозиції подарунка;
- 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути подарунком, вона зобов'язана невідкладно, але не пізніше одного робочого дня, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Про виявлення майна, що може бути подарунком складається акт, який підписується особою, яка виявила подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

У разі якщо майно, що може бути подарунком виявляє особа, яка є керівником органу, підприємства, установи, організації, акт про виявлення майна, що може бути подарунком підписує ця особа та особа, уповноважена

на виконання обов'язків керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації у разі його відсутності.

Одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

У випадку наявності в особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, сумнівів щодо можливості одержання нею подарунка, вона має право письмово звернутися для одержання консультації з цього питання до територіального органу Національного агентства, який надає відповідне роз'яснення.

За порушення вимог встановлених ЗУ «Про запобігання корупції» щодо одержання подарунків службовими особами передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність.

Відповідно до статті 172-5 Кодексу України про адміністративні правопорушення, порушення державним службовцем встановлених законом обмежень щодо одержання дарунка (пожертви) – тягне за собою адміністративну відповідальність у вигляді штрафу з конфіскацією такого дарунка (пожертви). правопорушення, передбачене ст. 172-5 КУпАП, може бути вчинено як шляхом дії – прийняття дарунка, так і шляхом бездіяльності – незаявлення про відмову від дарунка. З суб'єктивного боку правопорушення, передбачене ст. 172-5 КУпАП, може бути вчинено лише з прямим умислом [2].

Крім того, стаття 368 Кримінального кодексу України за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою встановлює санкцію у вигляді штрафу, арешту або позбавлення волі, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років, а також конфіскацію майна [4].

Таким чином, регламентування порядку отримання подарунків є одним із найважливіших запобіжних заходів у сфері попередження умов виникнення корупційних ризиків діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, оскільки дозволяє врегулювати конфлікт інтересів, а саме, суперечності між приватними інтересами публічного службовця та його службовими обов'язками, наявність яких може вплинути на об'єктивність та неупередженість прийняття рішень, а також на вчинення чи невчинення дій у процесі його службової діяльності.

Список літератури

1. Закон України «Про запобігання корупції»: Закон України № 1700-VII від 14.10.2014р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України № 8073-X від 07.12.1984р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (ратифікована Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V); [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c16
4. Кримінальний кодекс України: Закон України № 2341-III від 05.04.2001р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

УДК 347.965:343.13

Оверчук Я. А., студентка гр. МКПРп-161

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ЗАХИСНИКОМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

На сьогоднішній день роль судової експертизи набуває все більш важливого значення. Цьому сприяють дві обставини: передусім сама природа експертизи, як джерела отримання достовірної, об'єктивної інформації про факти, а також те, що судова експертиза постійно удосконалюється, залучаючи собі на допомогу новітні досягнення науково-технічного прогресу.

Поняття судової експертизи закріплено на законодавчому рівні, а саме у ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» [1]. Згідно цього закону судова експертиза - це дослідження експертом на основі спеціальних знань матеріальних об'єктів, явищ і процесів, які містять інформацію про обставини справи, що перебуває у провадженні органів досудового розслідування та суду. Отже, судову експертизу в кримінальному праві та в криміналістичній літературі прийнято розглядати як форму застосування спеціальних знань, відсутніх у слідчого і суду [2, с. 398]. Окрім того, в чинному КПК також не зазначено, що і сторона захисту (адвокат) має право самостійно застосовувати спеціальні знання для вирішення певних цілей. Тобто, як ми бачимо, законодавець чітко регламентував право на застосування спеціальних знань, проведення експертизи саме експерту. Тому, на основі вищевикладеного, доцільно буде з'ясувати, а хто ж такий експерт в кримінальному провадженні? Відповідь на це питання нам дає стаття 69 КПК України, де сказано, що «експертом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України "Про судову експертизу" на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань». Окрім того, в наведеній статті вказано і про те хто не може бути експертом, а також його права та обов'язки. Законодавець також чітко зазначає про обов'язок настання відповідальності експерта за завідомо неправдивий висновок, відмову без поважних причин від виконання покладених обов'язків у суді, а також невиконання інших обов'язків (ст. 70 КПК України) [3].

Але, відповідно до назви нашої теми, нас цікавить, а як же спеціальні знання можуть бути використані саме захисником у кримінальному провадженні. Відповідаючи на це питання необхідно по-перше, визначитись зі статусом адвоката-захисника у кримінальному провадженні, а по-друге – з

його компетенцією в частині використання спеціальних знань експерта під час кримінального провадження.

Отже, відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК України, захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [3].

Згідно нормативним приписам ч.1 ст. 47 КПК України, - захисник зобов'язаний використовувати засоби захисту, передбачені цим Кодексом та іншими законами України, з метою забезпечення дотримання прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого та з'ясування обставин, які спростовують підозру чи обвинувачення, пом'якшують чи виключають кримінальну відповідальність підозрюваного, обвинуваченого [3].

Підходячи до логічного висновку з вищесказаного, та звертаючи увагу на положення ч.1 ст. 47 КПК, ми звертаємось до таких понять як докази та доказування, оскільки саме вони є «центральною об'єктом», який нерозривно пов'язаний з діяльністю захисника.

Доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому КПК порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Збирання доказів здійснюється сторонами кримінального провадження, потерпілим, представником юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, у порядку, передбаченому Кодексом [3].

Залучення експерта та проведення судової експертизи - це слідча дія, яка являє собою особливу, передбачену законом форму одержання нових знань, що мають значення для кримінального провадження, за допомогою проведення досліджень особами, які володіють спеціальними знаннями в галузі науки, техніки, мистецтві, ремеслі. За результатами дослідження експерт подає свій висновок, який за приписами ст. 83 КПК є процесуальним джерелом доказів.

Порядок залучення експерта врегульований ст. 243 КПК. відповідно до якої:

1. Сторона обвинувачення залучає експерта за наявності підстав для проведення експертизи, у тому числі за клопотанням сторони захисту чи потерпілого.

2. Сторона захисту має право самостійно залучати експертів на договірних умовах для проведення експертизи, у тому числі обов'язкової. Таке залучення експертів відбувається на підставі КПК та Закону України «Про судову експертизу».

3. Експерт може бути залучений слідчим суддею за клопотанням сторони захисту у випадках та в порядку, передбачених статтею 244 цього Кодексу.

Також ст. 101 КПК закріплює право кожної із сторін кримінального провадження надати суду висновок експерта, який ґрунтується на його наукових, технічних або інших спеціальних знаннях. Такий механізм,

встановлений законом, сприяє захисту прав та законних інтересів сторони захисту у кримінальному провадженні та забезпечує дотримання вимог такої загальної засади кримінального провадження, як змагальність, відповідно до якої сторони кримінального провадження мають рівні права на збирання та подання до суду речей, документів, інших доказів, клопотань, скарг, а також на реалізацію інших процесуальних прав, передбачених КПК (ч. 2 ст. 22).

При цьому, в науковій літературі існує дуже цікава точка зору, що висновок експерта, який був залучений стороною захисту, незалежно від того чи задовольняє він процесуальний інтерес сторони захисту чи ні, обов'язково повинен бути використаний у кримінальному провадженні. Так, на підставі аналізу ст.ст. 243, 244 КПК України О. М. Моїсєєв вказує, що виникає підозра стосовно того, що результати експертизи можуть бути приховані стороною захисту, якщо вони її не влаштовують. І це не відповідає об'єктивному характеру істини в змагальному судочинстві. Якщо висновки експертизи не ввійшли до масиву доказової інформації, спільної для всіх суб'єктів кримінального процесу, це звужує обсяг об'єктивних підстав для ухвалення судом вірного рішення [4].

На думку Г. М. Пилипенка, у КПК України необхідно передбачити інформування стороною захисту, зокрема, «протилежну» сторону провадження щодо залучення нею експерта та відносно змісту завдання для вирішення експертизою [5].

Та все ж таки, для сторони захисту, на яку не покладається обов'язок доказування, залучення експерта є її правом, а, отже, й використання отриманого висновку експерта є її правом. Крім того, ч. 6 ст. 290 КПК України передбачає право сторони захисту не надавати прокурору доступ до будь-яких матеріалів, які можуть бути використані прокурором на підтвердження винуватості обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення. Але, аналізуючи ч. 6 та ч. 12 ст. 290 КПК України можемо зробити висновок, що, якщо сторона захисту бажає у суді використати цей висновок, вона зобов'язана надати можливість ознайомитися з ним стороні обвинувачення.

Отже, призначення, проведення та використання результатів експертизи (спеціальних знань) має велике практичне значення в умовах сучасного змагального кримінального провадження України. Вдосконалення механізму правового регулювання даного інституту повинно забезпечуватися чітко сформованими нормами, що визначають комплекс прав сторони обвинувачення, сторони захисту та потерпілого щодо залучення експерта для проведення експертизи. В умовах реформування кримінального процесуального законодавства України важливим є вирішення питання вдосконалення нормативної регламентації досудового розслідування, оскільки на даній стадії кримінального провадження формується доказова база, яка дає можливість сторонам кримінального провадження подати до суду свої докази та за допомогою них відстоювати свої правові позиції, права, свободи та законні інтереси.

Список літератури

1. Закон України «Про судову експертизу» [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
2. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) Підручник.- К.: Кондор, - 2005.-588с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р.: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
4. Моїсєєв О. М. Прагматична модель взаємодії сторін у змагальному процесі / О. М. Моїсєєв // Правничий часопис Донецького університету. – 2012. – № 2 (28). – С. 141-146.
5. Пилипенко Г. М. Ситуації досудового розслідування, що потребують залучення експертів (обізнаних осіб) / Г. М. Пилипенко // Європейські перспективи. – 2013. – № 10. – С. 124-129.

УДК 343.1

Савицька О. О., студентка гр. МКПРп-161

Науковий керівник: Головка М. Б., к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

СТВОРЕННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮРО РОЗСЛІДУВАНЬ - ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Наприкінці 2016 року незалежний аналітичний центр - Український інститут майбутнього, провів опитування, за даними якого органам прокуратури довіряло лише 5,5%, на тлі 61,6% недовіри, органам Служби безпеки України – 11,4% довіри, недовіри – 49,5%. Понад 60% українців вважають прокуратуру корумпованою [4].

Вже протягом багатьох років довіра до правоохоронних органів, на яких покладено обов'язок протидіяти злочинності та корупції в органах влади є вкрай низькою. Неодноразово міжнародна спільнота зазначала, що в Україні необхідно здійснити реформу правоохоронної системи з метою приведення її до міжнародних стандартів. У зв'язку з цим в наші державі створюється незалежний орган, який буде здійснювати ефективне досудове розслідування злочинів, вчинених високопосадовцями - Державне бюро розслідувань.

Державне бюро розслідувань (далі - ДБР) є центральним органом виконавчої влади, що здійснює правоохоронну діяльність з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування злочинів, віднесених до його компетенції [3].

Перша спроба створення такого органу відбулася у 2013 році, коли була запропонована ідея організувати ДБР у такій формі, яка б забезпечила належний рівень його професійності та ефективності. Більше того 1 серпня 2013 року до парламенту був внесений проект закону про Державне бюро розслідувань України. Проте з першого разу втілити у життя цю ідею не вдалося і лише в 2016 році розпочалися реальні спроби створити цей орган у термін до 20 листопада 2017 року.

Державне бюро розслідувань покликане розслідувати злочини посадовців найвищого рівня - экс-президентів, усього складу уряду, перших керівників відомств, правоохоронців та суддів. Виключення становить лише вузький перелік корупційних злочинів, що відносяться до компетенції

Національного антикорупційного бюро. При цьому ДБР може розслідувати і корупційні злочини високопосадовців, зокрема - керівників Національного антикорупційного бюро та Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, переважної більшості керівного та особового складу правоохоронних органів, податківців, митників тощо. До підслідності ДБР віднесені військові злочини, окрім розголошення військовослужбовцями державної таємниці. Виходячи з цього, низку своїх повноважень, пов'язаних з досудовим розслідуванням втратить прокуратура, зникне військова прокуратура, згодом слідчі функції СБУ також має перебрати ДБР.

Незважаючи на те, що Закон України «Про Державне бюро розслідувань» набув чинності 1 березня 2016 року, на сьогоднішній день цей орган фактично не функціонує, а перебуває на стадії створення. Відповідно до п. 9 Перехідних положень Конституції України прокуратура продовжує виконувати відповідно до чинних законів функцію досудового розслідування до початку функціонування органів, яким законом будуть передані відповідні функції [1]. Кримінальні провадження, розпочаті слідчими органів прокуратури, продовжують здійснюватися слідчими органів прокуратури, до закінчення досудового розслідування, але не довше двох років після введення в дію положень, ч.4 ст.216 КПК України, що починають реалізовуватись з дня початку діяльності Державного бюро розслідувань України [2].

Систему Державного бюро розслідувань складають центральний апарат, спеціальні підрозділи, навчальні заклади та науково-дослідні установи. Окрім центрального офісу ДБР, будуть створені 7 територіальних підрозділів: у Львові, Хмельницькому, Миколаєві, Мелітополі, Полтаві, Краматорську та Києві. Держбюро розслідувань налічуватиме максимум 1,5 тисячі працівників. Не менше половини слідчих ДБР мають становити особи, які протягом останнього року не займали посад слідчих в інших органах державної влади. Керівництво діяльністю ДБР здійснює його Директор. Він призначається на посаду президентом за поданням глави уряду, який, у свою чергу, отримує подання від конкурсної комісії, строком на п'ять років без права обіймати цю посаду понад двох термінів поспіль. Законом України «Про Державне бюро розслідувань» були встановлені високі вимоги до кандидатів на керівні посади. Зокрема, бути громадянином України не молодше 35 років, не належати до жодної політичної партії, мати вищу юридичну освіту та досвід роботи в юриспруденції не менш ніж 10 років, мати високі моральні якості та бездоганну репутацію, а також володіти державною мовою.

Однак, на сьогоднішній день багато науковців вказують на дуже тривалу процедуру обрання не тільки Директора та двох його заступників, але й керівників усіх підрозділів центрального апарату Держбюро та керівників його територіальних управлінь, а також повністю штат підрозділів внутрішнього контролю. Процес формування штату може затягнутися на роки і тому необхідно проводити внутрішні конкурси, що значно спростило б процес обрання посадових осіб ДБР.

Також суперечливим питанням залишається визначення ДБР як центрального органу виконавчої влади. Це положення вже було піддано критиці з боку відомих науковців та юристів. Дійсно, діяльність ДБР не може спрямовуватись та координуватись Кабінетом міністрів України, адже є ризик порушення принципу незалежності. Також викликає сумніви положення Закону України «Про Державне бюро розслідувань» де зазначається, що нагляд за додержанням ДБР законів під час проведення оперативно-розшукової діяльності і досудового розслідування здійснює Генеральний прокурор безпосередньо та через уповноважених ним прокурорів. Тобто ДБР підзвітне та підконтрольне тим правоохоронним органам, службові особи яких можуть бути суб'єктами кримінальних правопорушень, що розслідуються ДБР, як наслідок, реалізація основних засад діяльності бюро ставиться під сумнів.

Отже, створення ДБР є важливим та позитивним кроком в процесі формування дійсно демократичної, правової та європейської держави. Суспільство вимагає глобальних змін щодо протидії корупції та свавілля у вищих ешелонах влади і діяльність даного правоохоронного органу спрямована на реалізацію цих завдань.

Але незважаючи на термінову вимогу сьогодення створити Державне бюро розслідувань, потрібно усунути певні прогалини та неточності в законодавстві, внести зміни до нормативно-правових актів, з метою належної реалізації Державним бюро розслідувань, визначених Законом завдань та ефективного виконання поставлених перед ним цілей.

Список літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Закон України «Про Державне бюро розслідувань» від 12.11.2015 № 794-VIII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/794-19>
4. Настрої українців на кінець 2016 року [Електронний ресурс] // Український інститут майбутнього. – 15. – Режим доступу до ресурсу: http://uifuture.org/uk/post/nastroi-ukrainciv-na-kines-2016-roku_92.

УДК 343.35

Стародубець І. С., студентка гр. МКПРп-161

Науковий керівник: Коломієць Н. В., к.ю.н., доцент кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПРОБЛЕМ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Корупція є однією з найголовніших проблем нашої держави. Дослідження, які провела у 2014 р. Міжнародна неурядова організація з боротьби з корупцією Transparency International, свідчать про те, що Україна належить до держав з найвищим показником рівня корупції. Вона на 142-му

місці серед 175 країн світу. Це свідчить про необхідність посилення заходів для запобігання корупційним проявам та боротьби з ними [1, с. 33-34].

Тож, на сьогодні, важливим є аналіз сутності поняття «корупція». Узагальнення поглядів до розуміння означеного явища допоможе визначити її як багатоаспектне правове явище.

У резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», поширеній на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинності (Гавана, 1990 р.), корупцію визначено як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що виявляється в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності» [5].

Страсбурзька конвенція про цивільно-правову відповідальність за корупцію від 4 листопада 1999 р. тлумачить корупцію як «прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, що порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, яка отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи» [6].

У Кодексі поведінки посадових осіб, який прийняла Генеральна Асамблея ООН 17 грудня 1979 р., корупцію визначено як «... скоєння певних дій під час виконання обов'язків, або у зв'язку з цими обов'язками в результаті прийнятих подарунків, обіцянок чи стимулів, чи їх незаконне одержання щоразу, коли наявна така дія або бездіяльність». Це визначення відображає не лише одержання посадовою особою матеріальних цінностей, а й її службову поведінку [7, с. 22].

На законодавчому рівні в Україні поняття корупції подано у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 р., яка визначає корупцію як використання особами, які наділені службовими повноваженнями державного органу чи органу місцевого самоврядування (або особами, прирівнюваними законом до таких), своїх повноважень та пов'язаних із ними можливостей задля одержання неправомірної вигоди або обіцянки її надання для себе чи інших осіб або надання такої вигоди чи обіцянки з метою схилити особу, яка наділена службовими повноваженнями, до їх протиправного використання або використання пов'язаних з ними можливостей. У свою чергу, корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [2].

У юридичній літературі вчені висловлюють широке розмаїття думок щодо поняття корупції, які умовно поділяються на дві групи – широкого та вузького тлумачення. У вузькому сенсі, як зазначає С. Г. Александров, під корупцією розуміють ситуацію, коли посадова особа приймає протиправне рішення, з якого отримує вигоду якогось друга сторона, а сама посадова особа отримує незаконну винагороду від цієї сторони [8, с. 17].

А. І. Долгова та С. В. Ванюшкін визначають корупцію як «соціальне явище, що характеризується підкупом, продажністю державних або інших службовців і на цій основі корисливим використанням ними в особистих або у вузько групових, корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов'язаних з ними авторитету й можливостей» [9, с. 501]

С. П. Глінкіна підкреслює, що корупція є спеціальним навмисним недотриманням принципу незалежності сторін з метою отримання за рахунок такої поведінки будь-яких переваг для себе чи для інших осіб, з якими встановлені особисті стосунки [10, с. 75].

З метою посилення кримінальної відповідальності осіб, які наділені службовими повноваженнями, за вчинені ними корупційні діяння, а також для запобігання таким діям у прикінцевих положеннях ЗУ «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 р. законодавець передбачив доповнення змісту ст. 45 КК України приміткою, яка містить вичерпний перелік корупційних злочинів. Так, до корупційних належать злочини, передбачені ч. 2 ст. 191, ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 308, ч. 2 ст. 312, ч. 2 ст. 313, ч. 2 ст. 320, ч. 2 ст. 357, ч. 2 ст. 410 КК України у випадках, коли ці злочини вчинено зі зловживанням службовим становищем; а також злочини, передбачені ст. 210, ст. 354, ст. 364, ст. 364–1, 365-2, ст. 368, ст. 368-2, ст. 368-4, ст. 369, ст. 369-2, ст. 370 КК України [3]. Безперечно, це є значним кроком у напрямку реформування антикорупційного законодавства.

Важливим у дослідженні корупційних злочинів є питання їх класифікації. Так, законодавець, згруповуючи корупційні злочини у примітці до ст. 45 КК України, умовно розмежував їх на дві групи: 1) злочини, що можуть визнаватись корупційними за умови вчинення їх шляхом зловживання службовим становищем; 2) власне корупційні злочини, більшість з яких зосереджені у розділі, який охоплює злочини у сфері діяльності, пов'язаної із наданням публічних послуг (виняток становлять лише злочини, передбачені ст. 210, ст. 354 КК України).

На основі дослідження характерних ознак корупційні злочини поділяються за суб'єктом вчинення на: 1) злочини, які вчинили спеціальні суб'єкти; та 2) злочини, які вчинили загальні суб'єкти; а за суб'єктом відповідальності: 1) злочини, до відповідальності за вчинення яких притягуються фізичні особи та 2) злочини, відповідальність за вчинення яких покладається на юридичних осіб.

Можна також поділити власне корупційні злочини на деталізованіші види. Так, заслуговує на увагу класифікація, притаманна практиці багатьох зарубіжних держав, яка здійснюється на підставі ролі суб'єкта у вчиненні корупційного злочину. На цій підставі виділяють активні та пасивні корупційні злочини. До перших належать такі корупційні правопорушення, які вчиняють загальні суб'єкти, – це пропозиція, передавання, надання або обіцянка надання неправомірної вигоди, а пасивні – спеціальні його суб'єкти (службові особи, особи, які надають публічні послуги, тощо), які отримують таку вигоду [4, с. 35–36].

Отже, можна зробити висновки, що корупція являє собою складне, багатогранне явище, що стало поширеною проблемою українського сьогодення і тому потребує особливого вивчення. Стрімкий його розвиток, пристосування до існуючих порядків потребує постійного вдосконалення правових норм та правових засобів по боротьбі з ним. Дуже важливим є закріплення у чинному Кримінальному кодексі України нормативного визначення поняття «корупції», що сприятиме підвищенню ефективності запобігання та протидії корупційним проявам та внесе точність і ясність у практику його застосування.

Список літератури

1. Захарчук О. З. Нормативне закріплення корупційних злочинів за законодавством України та їх класифікація / О. З. Захарчук // Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Юридичні науки. - 2015. - № 813. - С. 33-38. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2015_813_8
2. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 49. – Ст. 2056
3. Закон України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14.10.2014 № 1698-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 47. – Ст. 2051.
4. Куц В. Поняття корупційних злочинів та їх види / В. Куц, Я. Триньова // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 4. – С. 32–36. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vnapu_2012_4_8.pdf
5. Коррупция в сфере государственного управления [Электронный ресурс] : Резолюция А/CONF.144/28/Rev.1 VIII Конгресса ООН по предупреждению преступности и обращению с правонарушителями (г. Гавана, 27 августа – 7 сентября 1990 г.). – Режим доступа: http://legal.un.org/avl/pdf/ha/uncc/uncc_ph_r.pdf. – Загл. с экрана
6. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією [Електронний ресурс] : міжнародний документ від 4 листоп. 1999 р. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_102. – Назва з екрана
7. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку: прийнятий 34-ю сесією Генеральної асамблеї ООН 17 груд. 1979 р. // Документ ООН А/34/46, ООН, 1980. – С. 208–240.
8. Александров С. Г. Правовой механизм борьбы полиции с коррупцией (сравнительно-правовое исследование на примере Российской Федерации и ведущих зарубежных стран) : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.01 / Александров Сергей Григорьевич. – М., 2005. – 314 с.
9. Криминология [Текст] : учебник для юрид. вузов / А. И. Алексеев [и др.] ; ред. А. И. Долгова. – М. : ИНФРА-М-Норма, 1997. – 779 с.
10. Глинкина С. П. Коррупция в России: причины, масштабы, качественные изменения / С. П. Глинкина // Восток. – 2000. – № 1. – С. 75-83.

УДК 323.28:004

Тарасевич І. О., студентка гр. СР-141

Науковий керівник: Головка О. М., викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОГО ТЕРОРИЗМУ ЯК ОДНОГО ІЗ СПОСОБІВ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

У сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційних технологій у світі існує безліч способів маніпуляцій та зловживань за допомогою інформації. Технології маніпуляції інформацією набувають все більшої

актуальності у боротьбі за владу, знищенні конкурентів та впливу на суспільну свідомість.

Чіткою ознакою сучасного тероризму на нинішньому етапі його розвитку стало активне використання так званої інформаційної війни, технології якої здатні перетворити цільову аудиторію терористів на повноцінний об'єкт маніпулювання.

Перші випадки інформаційного тероризму сталися наприкінці 1990-х років, що було пов'язано із розвитком і удосконаленням ІКТ (інформаційно-комунікаційних технологій) та їх проникненням в усі сфери суспільного життя.

Сучасні ІКТ забезпечують окремі терористичні групи могутньою та ефективною зброєю, яка здатна контролювати та підпорядковувати велику кількість інформації, що недоступна широкому загалу і навіть може нести в собі державну таємницю.

На сьогодні серед науковців немає єдності у визначенні даного виду злочинної діяльності. Такий вид тероризму у численній літературі називається «інформаційний тероризм», «кібертероризм», «комп'ютерний тероризм», «технологічний тероризм» тощо.

Так, В.О. Коршунов визначає, що інформаційний тероризм – це новий вид терористичної діяльності, орієнтований на використання різних форм і методів тимчасового або незворотного виведення з ладу інформаційної інфраструктури держави чи її елементів, а також протиправного використання інформаційної структури для створення умов, що тягнуть за собою тяжкі наслідки для різних сторін життєдіяльності суспільства, особистості та держави [5, с. 6].

Відповідно до положень Закону України «Про боротьбу з тероризмом» бачимо, інформаційний тероризм – це злиття фізичного насильства зі злочинним використанням інформаційних систем, а також умисне зловживання цифровими інформаційними системами, з метою сприяння здійснення терористичних загроз чи акцій [4]. Фактично, це злочини, які вчиняються з терористичною метою із застосуванням засобів електромагнітної дії, комп'ютерних систем та комунікаційних мереж, які прямо чи опосередковано створили або загрожують виникненням загрози надзвичайної ситуації внаслідок цих дій та становлять небезпеку для населення чи довкілля, або створюють умови для аварій і катастроф техногенного характеру [2].

На сьогодні тероризм набув всесвітнього масштабу, перетворився у багатоаспектне явище, яке прогресує і розвивається, і з яким з кожним роком стає все складніше боротися. Тероризм набуває міжнародного характеру, а інформаційний тероризм є одним із найзагрозливіших його проявів, адже в основі кібертероризму лежить маніпуляція свідомістю як народних мас, так і окремої особи чи держави в цілому, розповсюдження інформаційно-емоційного ефекту, на який розраховано більшість терористичних актів. Такі злочини дуже впливають на інформаційну безпеку держави не лише через те, що із-за них відбувається економічне послаблення діяльності держави, але

насамперед через те, що наслідком таких дій є порушення роботи інформаційних і комунікативних систем, а також поширюється інформація, котра несе злочинний характер.

Інформаційний тероризм сучасності характеризується величезною кількістю інформаційних війн та спецоперацій, що пов'язані із кримінальними структурами та спецслужбами іноземних держав. Розвиненість інформаційної системи суспільства сприяє створенню додаткових ризиків у кіберпросторі.

У свою чергу інформаційний тероризм поділяють на наступні види:

1) Інформаційно-психологічний тероризм (контроль над ЗМІ з метою поширення неправдивої інформації);

• медіа-тероризм (медіа-кіллерство) – зловживання інформаційними системами, мережами та їхніми компонентами для здійснення провокацій чи терористичних атак.

2) Інформаційно-технічний тероризм (завдання збитків окремим елементам і всьому інформаційному середовищу супротивника в цілому: активне придушення ліній зв'язку, штучне перезавантаження вузлів комунікацій тощо);

• кібертероризм – сукупність дій, що включають атаку на комп'ютерну інформацію, апаратуру передачі даних та інші складові інформаційної інфраструктури, яка здійснюється окремою особою чи злочинною групою осіб [1, с. 56].

Слід зауважити, що на сучасному етапі інформаційний тероризм широко використовує новітні засоби комунікацій для полегшення планування спецоперацій, отримання та передачі необхідної для злочинців інформації тощо. В наш час на свідомість людини суттєво впливають ЗМІ, які фактично виступають посередником між державою та суспільством, доносячи соціально значиму інформацію та формуючи в свідомості людей певні стереотипи мислення [3].

Дестабілізація суспільства чи то у внутрішній політиці країни, між ворогуючими публічними особистостями, чи то у зовнішньополітичних стосунках завдяки інформаційному тероризму стає дедалі популярнішим. Адже вдало оформленою інформацією можна знищити все, і зброя стане неактуальною.

Кібертероризм же значно небезпечніший, бо він спрямовується на проникнення в інформаційну систему та не має кордонів. Слід враховувати той факт, що у зв'язку з глобалізацією інформаційного тероризму постала необхідність у правовому регулюванні цього небезпечного суспільного явища на міжнародному рівні, і тому заходи боротьби з інформаційним тероризмом мають ґрунтуватися на законах, вироблених міжнародним співтовариством.

Інформаційному тероризму необхідно покласти кінець, оскільки він представляє небезпеку і величезну загрозу цілісності і суверенності кожної держави. Це явище проникло у суспільство поступово, і викоринити його – досить тривалий і складний процес.

Також інформаційний тероризм розглядають як особливу форму насильства, що представляє собою свідомий і цілеспрямований

інформаційний вплив або загрозу застосування такого впливу для реалізації політичних, економічних, релігійних чи інших цілей терористичних організацій або окремих злочинних осіб [5, с. 6].

Таким чином, характерною особливістю сучасного інформаційного тероризму є активне використання інформаційно-психологічного впливу як елементу маніпуляції свідомістю людей. Серед основних загроз національній безпеці України можна виділити інформаційну експансію з боку інших держав і можливість витоку важливої інформації, яка становить державну таємницю, що може призвести до порушення цілісності та незалежності суверенної держави України.

Отже, протидія інформаційному тероризму в Україні потребує цілеспрямованої роботи з вдосконалення законодавства у сфері інформаційної безпеки. Стимулом для ефективної боротьби з кібертероризмом може послужити досвід зарубіжних країн, які об'єднавшись із світовим співтовариством, ведуть скооперовану антитерористичну діяльність як на внутрішньодержавному, так і на міжнародному рівні.

Список літератури

1. Біленчук П. Д., Романюк Б. В. Комп'ютерна злочинність : навчальний посібник – К. : Атіка, 2002. – 240 с.
2. Бойченко О. В. Кібертероризм у складі сучасних проблем національної безпеки // Форум права. – 2010. – №2. – с. 57-62.
3. Головка О. М. До проблеми виявлення реальних та потенційних медіа загроз в інформаційному просторі України / О. М. Головка // Актуальні проблеми управління інформаційною безпекою держави : зб. Матер. наук.-практ. конф.; м. Київ, 19 березня 2015 р. – К. : Центр навч., наук. та період. видань НА СБ України, 2015. – С. 409-412.
4. Закон України «Про боротьбу з тероризмом» від 20 березня 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.
5. Коршунов В. О. Політичний тероризм : інформаційні методи боротьби/ Коршунов В. О. – Дніпропетровськ, 2008. – 19 с.
6. Свентицька О. В. Інформаційний тероризм як феномен сучасної міжнародної політики : автореф. дис. канд. політ. наук: 23.08.03 / Свентицька Олеся Володимирівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2007. – 19 с.

УДК 343.98

Шванська А. О., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Осипенко І. П., старший викладач кафедри кримінального права та правосуддя

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДРОБЛЕНИХ ПАПЕРОВИХ ГРОШЕЙ

Гроші з самого початку введення їх у обіг стали предметом фальшивомонетництва. Предметом фальшивомонетництва відповідно до ч. 1 ст. 199 ККУ є національна валюта України у виді банкнот чи металевої монети, державних цінних паперів чи білетів цінної лотереї. Найбільш часто

підробляють саме банкноти, тобто паперові гроші України. Паперові гроші відносять до числа документів із спеціальними елементами захисту. Щороку кількість випадків виготовлення піддроблених купюр збільшується. Саме тому актуальним є розгляд особливостей криміналістичного дослідження підробки паперових грошей.

Окремі криміналістичні аспекти розслідування виготовлення піддроблених банкнот досліджували у своїх працях такі науковці: В. В. Бірюков, О. В. Воробей, О. М. Калужна, О. Л. Кобилянський, В. С. Мацишин, Н. С. Онищенко, С. Ю. Петряєв, А. М. Тимчишин та ін. Проте, на сьогодні щодо багатьох питань у даній сфері не існує єдиної точки зору серед науковців. Це значно ускладнює розкриття та попередження даного злочину.

Мета пропонованої статті полягає у дослідженні способів підробки паперових грошей, способів виявлення такої підробки та особливостей розслідування фальшивомонетництва.

Кількість випадків підробки банкнот значно зростає з кожним роком. Це пов'язано зі швидким розвитком технологій. На сьогодні кожен може придбати якісний принтер або інший технічний засіб, папір, подібний до того, на якому друкуються гроші, відповідну фарбу та підробити національну валюту у домашніх умовах. До того ж у мережі Інтернет можна знайти уже готові шаблони для друкування грошей та детальну інструкцію їх виготовлення.

Елементами захисту паперових грошей є: спеціальні матеріали (папір, фарби, люмінофори, різнокольорові нитки, металеві стрічки, магнітні домішки до фарб та ін.); спеціальні види поліграфічного друку та технології нанесення зображень; розмір купюр; точність розміщення різних елементів з одного боку купюри щодо елементів з іншого тощо [1, с. 203]. Ознаки, властиві більшості піддроблених купюр НБУ: зображення графічних елементів дизайну банкноти не відповідає оригінальним; папір відрізняється низькою якістю проклейки, кольором; при дотику до банкноти не відчувається шершавість та випуклість елементів дизайну; водяний знак відсутній або розміщується на поверхні паперу; захисна стрічка міститься на поверхні банкноти; невелике зміщення зображень призводить до викривлення контрольного зображення, проти світла малюнок не збігаються; лінії захисної сітки утворюють нечітке зображення або їх взагалі немає; на поверхні купюри помітні помарки, краплі барвника, інколи навіть відбитки папілярних візерунків пальців рук [1, с. 215].

При розслідуванні злочину, передбаченого ст. 199 ККУ, проводяться такі слідчі дії: огляд, обшук, слідчий експеримент, пред'явлення до впізнання. Обшук проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення злочину, відшукування технічних засобів та матеріалів, за допомогою яких було вчинено злочин, грошей, які було підроблено, встановлення місця перебування підозрюваного. Також необхідно проводити огляд безпосередньо виявлених паперових грошей, матеріалів, з яких вони були виготовлені, та технічних засобів, за допомогою яких ці гроші були

вироблені. Під час проведення слідчого експерименту необхідно встановити кількість грошей, які було виготовлено, визначити яке саме устаткування використовувалось для їх підробки та яким способом було виготовлено фальсифіковані купюри, визначити навички та вміння підозрюваного у даній сфері. Також проводиться пред'явлення підроблених грошей та підозрюваного до впізнання. Важливим джерелом отримання інформації є допит підозрюваних та свідків, під час якого необхідно застосовувати такі прийоми: постановка нагадувальних запитань; демонстрація речових доказів; оголошення показань інших осіб; попереднє опитування на місці події [2, с. 151].

Отже, експертне дослідження паперових грошей можна поділити на два види: 1) дослідження форми та змісту банкноти; 2) дослідження матеріалів, з якої була виготовлена грошова купюра. Під формою та змістом необхідно розуміти реквізити, «відкриті елементи захисту», художнє оформлення, колірну гаму, розташування та взаємозв'язок складових, геометричні ознаки, метричні характеристики [3, с. 10]. При дослідженні матеріалів вивчаються папір, пластик, фарби, клейові речовини, за допомогою яких були виготовлені підроблені гроші, речовини для виготовлення захисних знаків.

Науковці визначають різні способи підробки паперових грошей. Так, Мацишин В. С. виділяє такі: поліграфічний (високий, плоский, глибокий, трафаретний); з використанням копіювально-множильної техніки (чорно-білий, одноколірний, кольоровий); застосування принтера ПЕОМ (кольоровий, капельно-струменевий (чорно-білий, кольоровий), лазерний (чорно-білий, кольоровий), матрично-розмальованого); шляхом переробки (монтаж (розшарування, розрізання), аплікація, малювання, поліграфічне додруковування) [4, с. 7]. Воробей О. В. поділяє їх на: підробку з використанням копіювально-множильної та іншої офісної техніки; підробку з використанням способів поліграфічного друку; комбінований спосіб підробки та підробку з використанням інших способів отримання зображень (малювання, фотографічний спосіб та інш.) [5, с. 10]. Петряєв С. Ю. поділяє способи підробки паперових грошей на: 1) способи відтворення зображень; 2) способи підроблення реквізитів; 3) способи приховування факту підроблення [6, с. 6]. На нашу думку, доцільно виділяти дві групи – способи відтворення зображень паперових грошей (поліграфічний, з використанням копіювально-множильної техніки, шляхом переробки) та способи підробки захисних елементів грошових знаків.

При проведенні експертного дослідження визначається ступінь подібності досліджуваної банкноти з аналогічною дійсною купюрою. У разі виявлення відмінностей, необхідно встановити у чому саме існує відмінність та спосіб підробки. Також необхідно встановити технічні засоби та матеріали, за допомогою яких було виготовлено підроблені гроші. Важливим напрямком роботи криміналістів при дослідженні підроблених банкнот є визначення їх походження.

Існують такі методи криміналістичного дослідження грошей: візуальні, мікроскопічні, фотографічні, хімічні, фізичні, дослідження за допомогою

ультрафіолетових та інфрачервоних променів. Так, спочатку необхідно візуально дослідити виявлені банкноти. Оглядаючи банкноту в умовах денного освітлення, експерт: визначає кольорову гаму банкноти; фіксує номінал банкноти, серію, номер і розміри; оглядає можливі забруднення, складки, пошкодження з обох боків банкноти; читає всі тексти (можливі помилки), розглядає зображення та реквізити з метою встановлення їх наявності і топографії; визначає на дотик якість паперу, його жорсткість, тактильність рельєфних зображень [7, с. 96]. Потім купюра оглядається на просвіт.

Паперові гроші оглядаються також за допомогою фотографування в режимі макро- та мікро- зйомки, а також за допомогою різних видів мікроскопів. Використовуючи ці методи можна встановити рельєф купюри, визначити, чи не склеєна дана купюра з двох шматків паперу тощо. Дослідження банкнот під ультрафіолетовими та інфрачервоними променями дозволить виявити наявність та справжність різноманітних захисних елементів, які не можна побачити без використання спеціальних приладів. За допомогою хімічних та фізичних методів досліджують матеріали, з яких були виготовлені гроші (наприклад, фарбу, папір, клей тощо).

Найкращим способом профілактики досліджуваного злочину є ознайомлення пересічних громадян з інформацією про захисні елементи паперових грошей та способи виявлення їх підробки у звичайних умовах. Науковець Бірюков В. В. описує у своїй праці найпростіші способи для перевірки справжності грошей людьми без спеціальних знань у цій сфері. Якщо виникли сумніви у справжності купюри, необхідно порівняти її з іншою. Необхідно звернути увагу на: розміри купюр (форма прямокутника), якість паперу (він не повинен бути занадто тонким та не повинен мати розшарувань), якість зображень (вони не повинні мати розливів та осипань, не повинні бути додаткових зображень, ліній і т. д.), відповідність зображень (розташування кожного зображення у чітко визначеному місці на купюрі), кольорову гаму та інтенсивність кольорів, наявність захисних волокон, наявність захисної стрічки та водяного знака, їх тотожність з іншими купюрами такого ж номіналу (перевіряється дивлячись на світло). Особливу увагу необхідно звертати на місця згину купюр, оскільки осипання фарби та її блиск у скісних променях світла – це одна з явних ознак електрофотографічного друку, що використовується в оперативній поліграфії, в копіювальних апаратах і приладах [1, с. 213]. Для перевірки справжності грошей необхідно зігнути купюру в місці розташування останніх цифр позначки номіналу (якщо була наклеєна наклейка, то вона відразу стане помітною); перевірити на дотик шершавість та випуклість окремих елементів купюри (особливо у місцях, де повинні бути спеціальні тиснення, позначки для сліпих тощо; якщо шершавість є, то вона повинна розташовуватися чітко по лініям зображення, а не хаотично).

Отже, кількість випадків підробки банкнот значно зростає з кожним роком. При розслідуванні фальшивомонетництва проводяться такі слідчі дії: огляд, обшук, слідчий експеримент, пред'явлення для впізнання, допит.

Експертне дослідження паперових грошей складається з дослідження форми та змісту банкноти та матеріалів, з якої вона була виготовлена. Для профілактики підробки грошових купюр потрібно проводити комплексні заходи: впроваджувати нові додаткові елементи захисту банкнот; інформувати громадян про способи виявлення підробки в звичайних умовах та про подальші дії у випадку виникнення підозри у справжності банкнот; попереджувати громадян через ЗМІ та іншими способами про кримінальну відповідальність та санкції за вчинення злочину, передбаченого ст. 199 КК України.

Список літератури

1. Бірюков В. В. Криміналістичне документознавство: практ. пос. / За заг. ред. В. В. Бірюкова. – К.: Вид. Паливода А. В., 2007. – 332 с.
2. Тимчишин А. М. Тактичні особливості проведення допиту у кримінальних провадженнях про фальшивомонетництво / А. М. Тимчишин // Науково-інформаційний вісник «Право». – 2015. – № 12. – с. 148-153.
3. Кобилянський О. Л. Криміналістичне дослідження документів із спеціальними засобами захисту: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. Л. Кобилянський // Київський національний університет внутрішніх справ. – 2007. – 17 с.
4. Мацишин В. С. Особливості розслідування фальшивомонетництва: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / В. С. Мацишин // Національна академія внутрішніх справ України. – 2002. – 16 с.
5. Воробей О. В. Криміналістичне дослідження паперових грошей України: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / О. В. Воробей // Національна академія внутрішніх справ України. – 2004. – 20 с.
6. Петряєв С. Ю. Криміналістичне дослідження підроблених іноземних паперових грошей: автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.09 / С. Ю. Петряєв // Національна академія внутрішніх справ України. – 1998. – 14 с.
7. Калужна О. М. Доведення істотної схожості підроблених грошових знаків при провадженні у справах про злочини, передбачені Кримінальним кодексом України / О. М. Калужна // Криміналістичний вісник. – 2011. – № 1 (15). – с. 89-99.

УДК 347.97

Галета Ю. В., студентка гр. КІР-163

Науковий керівник: Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЯ СИСТЕМИ СУДОУСТРОЮ УКРАЇНИ

Право особи на справедливий судовий захист гарантується ст. 55 Конституції України та ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Так, відповідно до ст. 55 Конституції України кожна особа має право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1]. Для забезпечення здійснення права особи на судовий захист своїх прав та законних інтересів в Україні діє судова система. Під судовою системою розуміють сукупність діючих судів, що функціонують на єдиних конституційних засадах.

Тривалий час судова система України не відповідала тієї ролі, котру мають відігравати суди в сучасній правовій державі як органи, покликані чинити правосуддя, захищати основоположні права і свободи людини. Тому нині перед Україною постало завдання докорінної перебудови судової системи.

20 травня 2015 р. Указом Президента України було схвалено «Стратегію реформування судустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки» в якій визначено основоположні засади судової реформи [2]. Відповідно до визначених напрямів реформування системи судустрою та судочинства було внесено зміни до Конституції України в частині правосуддя [3] та в Закони України «Про судустрої і статус суддів» [4] та «Про Конституційний Суд України» [5].

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються [1]. Судустрої в Україні будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності. Ст. 17 Закону України «Про судустрої і статус суддів» встановлює, що судову систему України складають місцеві суди; апеляційні суди та Верховний Суд [4]. Таким чином, реформа судової системи передбачає перетворення чотирирівневої судової системи на трирівневу.

Верховний Суд визнано найвищим судом у системі судустрою України. Відповідно до закону Верховний Суд: здійснює правосуддя як суд

касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суд першої або апеляційної інстанції, в порядку, встановленому процесуальним законом; здійснює аналіз судової статистики, узагальнення судової практики; надає висновки щодо проектів законодавчих актів, які стосуються судоустрою, судочинства, статусу суддів, виконання судових рішень та інших питань, пов'язаних із функціонуванням системи судоустрою; надає висновок про наявність чи відсутність у діяннях, у яких звинувачується Президент України, ознак державної зради або іншого злочину; вносить за зверненням Верховної Ради України письмове подання про неспроможність виконання Президентом України своїх повноважень за станом здоров'я; звертається до Конституційного Суду України щодо конституційності законів, інших правових актів, а також щодо офіційного тлумачення Конституції України; забезпечує однакове застосування норм права судами різних спеціалізацій у порядку та спосіб, визначені процесуальним законом; здійснює інші повноваження, визначені законом. У складі Верховного Суду діють: Велика Палата Верховного Суду, Касаційний адміністративний суд, Касаційний господарський суд, Касаційний кримінальний суд та Касаційний цивільний суд.

Місцеві суди є судами першої інстанції які здійснюють правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом. Вони поділяються на загальні (розглядають цивільні, кримінальні, адміністративні справи, а також справи про адміністративні правопорушення), господарські та адміністративні суди.

Апеляційні суди діють як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, - як суди першої інстанції, з розгляду цивільних, кримінальних, господарських, адміністративних справ, а також справ про адміністративні правопорушення. Апеляційні суди здійснюють правосуддя у порядку, встановленому процесуальним законом; аналізують судову статистику, вивчають та узагальнюють судову практику, інформують про результати узагальнення судової практики відповідні місцеві суди та Верховний Суд; надають місцевим судам методичну допомогу в застосуванні законодавства; здійснює інші повноваження, визначені законом.

Для розгляду окремих категорій справ в системі судоустрою утворюються вищі спеціалізовані суди: Вищий суд з питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Створення надзвичайних та особливих судів не допускається.

Єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні визнано Конституційний Суд. Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених цією Конституцією випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України тощо. Порядок організації і діяльності Конституційного Суду України встановлюється Конституцією України та Законом України «Про Конституційний Суд України» [5].

Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» єдність системи судоустрою забезпечується: єдиними засадами організації та

діяльності судів; єдиним статусом суддів; обов'язковістю для всіх судів правил судочинства, визначених законом; єдністю судової практики; обов'язковістю виконання на території України судових рішень; єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування [4].

Слід зазначити, що юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Судові рішення ухвалюються судами іменем України і є обов'язковими до виконання на всій території України.

Отже, правове забезпечення реформи системи судоустрою наразі відображається, у першу чергу, у прийнятих змінах до Конституції України та прийнятті оновлених законів «Про судоустрій та статус суддів» та «Про Конституційний Суд України».

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>
3. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 № 1401-VIII [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1401-19>
4. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII, в редакції від 05.01.2017 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19/page>
5. Про Конституційний Суд України: Закон України від від 16.10.1996 № 422/96-ВР, в редакції від 01.05.2016 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/422/96-%D0%B2%D1%80>

УДК 340.12

Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Здор Ю. С., студентка гр. ПР-132

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ДОГОВІРНА ТЕОРІЯ ПОХОДЖЕННЯ ДЕРЖАВИ У ВЧЕННІ Т. ГОББСА

Видатний англійський мислитель Томас Гоббс (1588-1679) як і багато його сучасників розмірковував над темою походження держави. Свою теорію він виводив з необхідності створити безпечні умови існування для людей. Перш за все це було пов'язано з історичними обставинами. В тогочасній Англії тривала громадянська війна. Відбувалися суттєві зміни в політичному житті держави. Т. Гоббс став захисником абсолютизму, проти якого виступали прибічники революції.

Після закінчення громадянської війни в Англії він опублікував свій основний твір «Левіафан, або Матерія, форма і влада держави церковної і громадянської» де описав хаос природного існування людей в додержавному стані.

Так, щоб усунути небезпеку порушення природних законів, вважав Т.Гоббс, необхідна сила, примусова влада, яка погрозою покарання примусила б усіх однаковою мірою до виконання угод, усталила б ту власність, що люди здобувають шляхом взаємних договорів замість відмови від загального права. Така примусова влада з'являється із заснування держави, а сила – з появою громадянських законів.

Мета держави – це забезпечення миру, безпеки, оскільки природними законами вони не гарантуються. Важливо відзначити, що, по Гоббсу, мета держави (безпека індивідів) досяжна не тільки за абсолютної монархії. «Там, де відома форма правління вже встановилася, - писав він, - не доводиться міркувати про те, яка з трьох форм правління є найкращою, а завжди слід віддавати перевагу, підтримувати і вважати найкращою існуючу» [4, с.384].

Абсолютна воля людини – прагнення до анархії, хаосу, безперервна боротьба, в якій виправдовується й убивство людини людиною.

У цій ситуації природним і необхідним виходом стає обмеження, приборкання абсолютної волі кожного в ім'я блага і порядку всіх. Люди повинні взаємно обмежити свою волю щоб існувати в стані суспільного миру. Вони домовляються між собою про це обмеження. Це взаємне самообмеження називається суспільним договором. Для встановлення загальної влади люди шляхом угоди між собою («кожної людини з кожною іншою») створюють загальну, єдину особу – державу [3, с. 264].

«Держава, - дає її визначення мислитель, - є єдина особа, відповідальним за дії якої зробила себе шляхом взаємного договору між собою величезна кількість людей, для того, щоб ця особа могла використовувати силу і засоби всіх їх так, як визнає за необхідне для їх миру і загального захисту». Носій такої особи (представлений однією людиною чи уповноваженим зібранням осіб), який володіє верховною владою, - суверен. Всякий інший – його підданий [6, с.223].

Так, абсолютна влада держави – ось, на думку Гоббса, гарант миру і реалізації природних законів. Він називає її Левіафаном (біблейським чудовиськом), штучною людиною, для якої верховна влада, «що дає життя і рух усьому тілу» - душа; посадові особи виконавчої і судової влади – штучні суглоби; нагороди і покарання – нерви; добробут і багатство громадян – сила; безпека народу – заняття; його радники – пам'ять; справедливість і закони – розум і воля; громадський мир – здоров'я; смута – хвороба; громадянська війна – смерть. Влада суверена абсолютна: йому належить право видання чи скасування законів і контроль за їх додержанням, оголошення війни і укладання миру, призначення чиновників і судова влада. Він вправі навіть визначати, яка релігія чи секта, думка чи вчення істинні, а які ні, що є справедливість і чеснота [2, с. 169-170].

Піддані не можуть засуджувати дії суверена, вважав Т.Гоббс. Уклавши один раз договір і перейшовши в громадянський стан, люди втрачають можливість його розірвати і змінити обрану державну форму правління, звільнитися від верховної влади. Її необмежена влада над життям і смертю підданих не може вважатися несправедливістю чи беззаконням. Адже, установлюючи «загальну владу», кожний підкорив свою волю волі носія «загальної особи». Для Гоббса єдине мірило добра і зла – громадянський закон.

Припускаючи, що будуть заперечення проти покірливого підпорядкування волі носія (носіїв) необмеженої влади, Гоббс звертає увагу на те, що становище людини завжди пов'язане з тією чи іншою незручністю. Утиск народу при тій чи іншій формі правління «ледь відчутний» у порівнянні з нещастями і жахами громадянської війни чи «війни всіх проти всіх» у природному стані, стверджує автор «Левіафана». Так, для Т.Гоббса абсолютна державна влада – гарант миру і безпеки, найважливіша умова прав окремого індивіда, гарантія реалізації природних законів [1, с. 266].

Подібно тому, як люди для досягнення миру і самозбереження створили «штучну людину», тобто державу, вважав мислитель, точно так вони створили штучні ланцюги, тобто громадянські закони, прикріплені до вуст верховної влади і вух підданих. Тому, по-перше, воля підданих полягає в свободі робити те, що не зазначено в угодах із владою: укласти договори одне з одним, обирати своє місцеперебування, спосіб життя, наставляти дітей за своїм розсудом і т.д. Держава, наділена абсолютною владою, повинна виконувати не одні тільки поліцейсько-охоронні функції, але і гарантувати своїм підданим свободи, «заохочувати всякого роду промисли, як судноплавство, землеробство, рибальство, і всі галузі промисловості, що пред'являють попит на робочі руки», примушувати фізично здорових людей до праці, займатися виховно-просвітньою діяльністю і т.п. Така трактовка свободи мала безперечно не тільки пробуржуазний економічний, але і прогресивний, гуманний соціальний зміст.

По-друге, право суверена, за Гоббсом, обмежено природними правами підданих. «Суверен, таким чином, має право на все з тим лише обмеженням, що, будучи сам підданим Бога, він зобов'язаний в силу цього дотримуватись природних законів».

По-третє, обов'язки підданих стосовно суверена зберігаються доти, поки суверен у стані захищати їх [5, с.277]

Інша справа – громадянські закони: «суверен держави, будь то одна людина чи зібрання, не підлеглі громадянським законам». Останні, за Гоббсом, це ті правила для кожного підданого, які держава усно чи письмово предписала йому, щоб він користувався ними для розрізнення між правильним і неправильним, тобто між тим, що узгоджується і не узгоджується з правилами. Таким чином, мета законів у тому, щоб дати правильний напрямок діям людей, залишаючи на їх розсуд усе те, що не заборонено і не предписано законами.

Обов'язки суверена, за Гоббсом, визначаються тією метою, заради якої він був наділений верховною владою: безпека і благо народу. Благо народу – вищий закон держави. Дотримання цього закону він пов'язує з турботою як про окремих індивідів (захистом їх від кривд), так і з виховно-просвітньою діяльністю – виданням і застосуванням хороших законів, вихованням рівної справедливості (у захисті гідності, честі, власності) і її дотриманням усіма станами і самим сувереном. «Необхідним засобом до миру», умовою співжиття в трактаті називається приватна власність. Безпека народу вимагає, пише його автор, щоб до рівної справедливості відносилися і рівність обов'язків перед державою, рівномірне оподаткування. До обов'язків суверена він відносить також правильне застосування винагород і покарань.

Отже, Гоббс істотно розвинув ідеї про природу людини, її пристрасті і розум як про рушійні сили політики. В основі його теорії – ідея загальної природної рівності людей, правової рівності в державі. Він обґрунтував і показав роль природних законів для публічного і приватного права. Політико-правовий ідеал Гоббса – громадянське суспільство, яке охороняється авторитарною владою, з «необмеженою» владою суверена і правами підданих. Його звеличування держави – Левіафана, правопорядку – правова альтернатива громадянській війні, війні «всіх проти всіх», безсиллю влади.

Список літератури

1. Графский В. Г. История политических и правовых учений. – М., 2007. – 608 с.
2. История политических и правовых учений / За ред. О. Э. Лейста. – М., 1997. 576 с.
3. История политических и правовых учений / Под ред. В. С. Нерсесянца. – М., 1999. – 736с.
4. Історія вчень про право і державу: Навчальний посібник / За ред. Г. Г. Демиденко – Х., 2004. – 432 с.
5. Нерсесянц В. С. Гегелевская философия права: история и современность. – М., 1974. – 365с.
6. Шульженко Ф. П., Андрусак Т. Г. Історія політичних і правових вчень. – К.: Юрінком Інтер, 1999. – 304с.

УДК 342.5

Левченко М. Ю., студентка гр. ППР-161

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ДЕРЖАВНІ ОРГАНИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Для ефективного функціонування кожної держави потрібна система спеціальних органів і установ, за допомогою яких здійснювалася б реалізація її функцій та інтересів населення. Такою системою є система державних органів. Організація державних органів є важливою передумовою успішного формування правової держави.

Актуальність цієї теми полягає у великому теоретичному та практичному значенні для розуміння системи права та держави України. В першу чергу тому, що органи держави складають першооснову державної

влади і досить тісно пов'язані з такими важливими і основними поняттями як «механізм держави», «державний апарат», «державна влада».

Метою роботи є дослідження структури державних органів України.

У даній статті вирішуються такі важливі питання, як розподіл повноважень між гілками влади та участь народу у формуванні органів державної влади України.

Предметом дослідження є уся система державних органів України, взаємодія та процеси формування і функціонування органів держави як частини державного апарату. Дане питання досліджувала велика кількість творців у галузі права. До них можна віднести: Ю. С. Шемшученко, О. В. Скрипнюк, О. М. Бориславська, Є. А. Гетьман та багато інших.

Систему державних органів України утворюють: Президент України (глава держави); Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України та інші центральні органи виконавчої влади України; Конституційний Суд України та суди загальної юрисдикції; органи місцевого самоврядування; контрольно-наглядові та правоохоронні органи.

Законодавча влада – одна з гілок державної влади, наділена повноваженнями щодо прийняття, зміни чи скасування законів [6, с. 67].

Єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України (встановлює стаття 75 Конституції України). Верховна Рада України складається з 450 народних депутатів України, які обираються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на 5 років [1, с. 22].

Основними функціями Верховної Ради України є: представницька, законодавча, установча, контрольна, фінансова [6, с. 68].

Так, як Україна за своєю формою правління є саме парламентсько-президентською республікою, то я вважаю доцільним на другому місці у системі державних органів згадати главу держави – президента.

Президент України виступає від імені держави, гарантує державний суверенітет, територіальну цілісність України, дотримання прав і свобод людини і громадянина. Він також є Головнокомандувачем Збройних Сил [4, с. 91].

Виконавча влада – це одна з гілок державної влади, яка здійснює безпосереднє управління державними справами [6, с. 69].

Очолює систему органів виконавчої влади Кабінет Міністрів України. Це орган, що об'єднує і спрямовує роботу міністерств, інших підвідомчих йому органів. Він забезпечує державний суверенітет і економічну самостійність України, здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, виконання Конституції України, її законів, актів Президента [7, с.119].

Друге, після Кабінету Міністрів, місце у виконавчій вертикалі влади посідають центральні органи виконавчої влади, до яких входять: 1) міністерства, 2) державні комітети (державні служби), 3) центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом (Антимонопольний комітет, Фонд держмайна, Управління державною охороною тощо) [6, с. 70].

Судова влада – одна з гілок державної влади, яка діє самостійно, незалежно від законодавчої і виконавчої влади, і реалізується шляхом здійснення правосуддя. Правосуддя – особливий вид державної діяльності, яку проводить суд шляхом розгляду і вирішення у судових засіданнях адміністративних, кримінальних, цивільних та господарських справ [6, с. 71].

Судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними судами, утвореними законом. Систему судоустрою складають: місцеві суди; апеляційні суди; Верховний Суд [3].

Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції. Цей орган здійснює правосуддя, забезпечує однакове застосування законодавства усіма судами загальної юрисдикції [5, с. 138-139].

Особлива роль у системі судової влади України належить Конституційному Суду – єдиному органу конституційної юрисдикції. Він вирішує питання про відповідність Конституції законів та інших правових актів Верховної Ради; актів Президента; актів Кабінету Міністрів. Конституційний Суд дає офіційне тлумачення Конституції і законів України [7, с. 124].

Місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна здатність територіальної громади самостійно або під відповідальність органів та посадових осіб місцевого самоврядування вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України.

Система місцевого самоврядування включає: територіальну громаду; сільську, селищну, міську раду; сільського, селищного, міського голову; виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; старосту; районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; органи самоорганізації населення [2].

Правоохоронні органи – органи прокуратури, внутрішніх справ, служби безпеки, митні органи, органи охорони державного кордону, органи державної податкової служби, державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, що здійснюють правозастосовні та правоохоронні функції [7, с. 127-128].

Таким чином, детально проаналізувавши систему державних органів України можна зазначити, що вони є результатом волевиявлення народу, а їх діяльність, в першу чергу, спрямована на захист та утвердження прав і свобод людей і громадян. Основним принципом організації державної влади в Україні є її поділ на три гілки: законодавчу, виконавчу, судову. Головне призначення єдиного органу законодавчої влади (Верховної Ради України) полягає у функції законотворення. Кабінет Міністрів та інші органи виконавчої влади (міністерства, державні комітети, центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом, місцеві державні адміністрації) втілюють закони у дію та слідкують за усіма сферами суспільного життя, органи місцевого самоврядування слідкують за виконанням та дотриманням владних вказівок на місцях. Судові органи (місцеві суди, апеляційні суди, Верховний Суд Конституційний Суд України) здійснюють правосуддя. А правоохоронні та контрольно-наглядові органи (прокуратура, СБУ та інші)

слідкують за охороною правопорядку. Окремою ланкою в механізмі влади постає Президент України, який виступає главою держави, гарантом державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Список літератури

1. Конституція України : чинне законодавство зі змінами та допов. станом на 1 верес. 2016 р.: (ОФЦ. ТЕКСТ). – К.: ПАЛИВОДА А. В., 2016. – 64 с.
2. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні" від 19 березня 2017 року. [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>
3. Закон України "Про судоустрій і статус суддів" від 5 січня 2017 року. [Електронний ресурс] - режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
4. Загальна теорія держави і права: Навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та інші; За ред. В. В. Копейчикова. – Стер. вид. – К: Юрінком Інтер, 1999. – 320 с.
5. Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: Підруч. - Л.: «Новий Світ-2000», 2003. - 582 с.
6. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс: Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 264 с.
7. Скаун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. – Харків: Консум, 2001. – 656 с.

УДК 349.6

Маслюк К. С., студентка гр. ПР-141

Науковий керівник: Веремієнко С. В., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ПОНЯТТЯ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Одним з найефективніших засобів зміцнення екологічного правопорядку є заходи юридичної відповідальності, які застосовуються до осіб, винних у порушенні екологічного законодавства.

У загальній теорії права при характеристиці видів юридичної відповідальності традиційно виділяють такі основні види як кримінальну, адміністративну, цивільно-правову та дисциплінарну. Однак в літературі обґрунтовується існування окремого виду відповідальності, яка застосовується до порушників законодавства про охорону навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки, і розглядається як еколого-правова відповідальність або екологічна відповідальність.

Існування еколого-правової відповідальності як окремого виду правової відповідальності залишається предметом тривалих дискусій у наукових колах. Ті чи інші аспекти проблеми висвітлюються в працях В. І. Андрейцева, А. І., Бобилева, С. Б. Гавриша, В. І. Івакіна, С. М. Кравченко, В. Л. Мунтяна, Н. І. Титової, Ю. С. Шемшученка та інших.

Варто зазначити, що юридична відповідальність в екологічному праві характеризується наявністю як загально-правових, так і спеціальних еколого-правових заходів впливу на порушників екологічних вимог. Зважаючи на це,

погляди науковців щодо поняття еколого-правової відповідальності на різних етапах розвитку еколого-правової думки мали суттєві відмінності. Загалом в науковій літературі існує декілька підходів до розуміння еколого-правової відповідальності та її місця в системі юридичної відповідальності.

Так, в період становлення екологічного права як самостійної галузі права провідні науковці в цій сфері визнавали і правовий інститут юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, який лише по-різному іменувався, і наявність еколого-правової відповідальності за екологічні правопорушення. Зокрема, Петров В.В. стверджував, що еколого-правова відповідальність — це комплексний міжгалузевий інститут екологічного права, оскільки він охоплює норми різноманітних галузей права, якому притаманна внутрішня єдність [1, с. 263].

Друга група вчених розглядала еколого-правову відповідальність у вузькому розумінні, як таку, що існує поряд з адміністративною, кримінальною, цивільною, дисциплінарною, матеріальною відповідальністю за екологічні правопорушення. Така класифікація основних видів юридичної відповідальності проводилася лише за галузевими санкціями. Еколого-правова відповідальність наступала у зв'язку з застосуванням спеціальних еколого-правових заходів відповідальності, які більшою мірою передбачались в самому екологічному законодавстві. При цьому еколого-правова відповідальність також визнавалася правовим інститутом, який являє собою сукупність юридичних норм, що закріплюють види, засоби і порядок застосування державою і її органами примусових засобів [2, с.162-163].

Представники третьої точки зору вважають, що на сьогодні немає підстав заперечувати факт існування самостійного виду юридичної відповідальності за екологічні правопорушення, який включає в себе такі види як конституційну, адміністративну, кримінальну, цивільну, дисциплінарну, матеріальну, еколого-правову. Сукупність правових норм, що регулюють юридичну відповідальність за екологічні правопорушення, становлять правовий інститут екологічного права. При цьому під еколого-правовою відповідальністю пропонується розуміти обов'язок осіб зазнавати несприятливі наслідки еколого-правового характеру у випадку порушення ними вимог екологічного законодавства, які передбачені в санкціях правових норм, що застосовуються у визначеному процедурному порядку. Цьому виду юридичної відповідальності за екологічні правопорушення притаманні певні особливості і свої ознаки, такі як:

- еколого-правова відповідальність — це самостійний вид юридичної відповідальності за екологічні правопорушення;
- еколого-правова відповідальність це обов'язок правопорушника зазнавати несприятливих для нього наслідків;
- несприятливі для правопорушника наслідки носять еколого-правовий характер, тобто виражаються в позбавленні права спеціального природокористування та інше;
- несприятливі наслідки встановлюються в санкціях правових норм, які містяться, як правило, в екологічному законодавстві;

- еколого-правова відповідальність покладається в певному процедурному порядку, спеціально уповноваженими органами в сфері охорони навколишнього природного середовища, природокористування та забезпечення екологічної безпеки.

Крім того, еколого-правовій відповідальності притаманна певна специфіка, яка проявляється в тому, що:

- всі екологічні правопорушення вчиняються в сфері навколишнього середовища;

- об'єктом посягання є компонент навколишнього середовища, який тісно з ним пов'язаний;

- екологічне правопорушення, як правило, двооб'єктне: навколишнє середовище і здоров'я людини [3, с.9-10].

Інша група науковців стоїть на позиції існування традиційних видів юридичної відповідальності в галузі охорони довкілля, раціонального природокористування та забезпечення екологічної безпеки і відсутності особливих механізмів і заходів впливу, які б давали підстави виділяти еколого-правову відповідальність як особливий самостійний вид. Віднесення тих або інших правопорушень до групи екологічних зовсім не означає, що за їх вчинення мають застосовуватись якісь особливі еколого-правові санкції. В екологічній сфері домінуючими є заходи адміністративної, кримінальної, цивільно-правової і дисциплінарної відповідальності як інтегрованого методу галузі екологічного законодавства. Дія комплексного інституту юридичної відповідальності у цій сфері має екологічний відтінок, але в цілому вона підпорядкована загальним закономірностям дії зазначених видів юридичної відповідальності і в інших сферах суспільних відносин [4, с.290-291].

Так, на думку Каракаша І.І. більш плідним і обґрунтованим є не пошук нового виду юридичної відповідальності в природоресурсовому та екологічному законодавстві, а розвиток концепції настання традиційних видів юридичної відповідальності за природоресурсові і екологічні правопорушення з урахуванням специфічного характеру цих правопорушень і особливостей застосування традиційних видів правової відповідальності за їх вчинення. З цього випливає, що в українському законодавстві не існує відособленої і самостійної форми природоресурсової або екологічної відповідальності, а має місце застосування традиційних видів кримінальної, адміністративної, цивільно-правової майнової та дисциплінарної і матеріальної трудової відповідальності за природоресурсові та екологічні правопорушення [5, с.19].

При характеристиці відповідних відносин прихильники даного підходу вважають за доцільне застосовувати не поняття «еколого-правова відповідальність», а формулювання «юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища», «юридична відповідальність в галузі охорони навколишнього природного середовища», «юридична відповідальність за екологічні правопорушення» тощо. Слід зазначити, що термін «еколого-правова відповідальність» не має нормативного закріплення в законодавстві. Зокрема,

розділ XV закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» має назву «Відповідальність за порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища» [6].

Отже, підтримуючи останню аналізовану точку зору, вважаємо, що поняття еколого-правова відповідальність має розглядатися не як самостійний вид юридичної відповідальності, а як комплексний міжгалузевий правовий інститут екологічного права, що включає сукупність правових засобів впливу, встановлених кримінальним, адміністративним, цивільним, трудовим, фінансовим, екологічним правом щодо осіб, винних у вчиненні екологічних правопорушень.

Список літератури

1. Петров В. В. Экологическое право. – М., 1995. - 263 с.
2. Ерофеев Б. В. Экологическое право: Учебник. – М: Юриспруденция, 1999. – 448 с.
3. Балюк Г. Проблеми удосконалення юридичної відповідальності за екологічні правопорушення в контексті сталого розвитку України // Вісник Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. - Юридичні науки. – Випуск 74. - 2007. – С.8-10.
4. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2008. – 720 с
5. Каракаш И. И. Основания и условия юридической ответственности за нарушения природоресурсового и экологического законодательства // Актуальні проблеми держави і права. – 2005. - № 1. – С.18-34.
6. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.1991 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

УДК 342.511

Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Пономаренко О. В., студентка гр. ПР-143

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ ІНСТИТУТУ ІМПІЧМЕНТУ В УКРАЇНІ

Реалії сьогодення актуалізували проблему відповідальності органів державної влади та вищих посадових осіб. Як відомо, під процедурою притягнення до відповідальності і усунення з посади посадових осіб розуміють імпічмент. Інститут імпічменту, як засіб реалізації юридичної відповідальності, відомий з XIV ст. і сьогодні є атрибутом усіх республіканських форм правління. Зокрема, інститут імпічменту також передбачений і в конституційному законодавстві України.

В Україні процедура імпічменту застосовується до глави держави – Президента України. Механізм процедури імпічменту безпосередньо впливає із конституційно-правового статусу президента. Так, відповідно до ст. 102 Конституції України, Президент України є главою держави, найвищою посадовою особою в державі, гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і

свобод людини і громадянина [1]. Як глава держави він формально посідає найвище місце у структурі державних інститутів і водночас здійснює представництво самої держави в цілому.

Президент України виконує свої повноваження до вступу на пост новообраного Президента України, але Конституція України передбачає підстави дострокового припинення повноважень: відставка, неможливість виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпічменту та смерті [1]. При цьому, слід розрізняти припинення повноважень Президента України у разі об'єктивних причини і усунення його з поста як вищу форму персональної відповідальності в порядку особливої процедури – імпічменту.

Конституція України та конституційне законодавство України не надають чіткого визначення поняття «імпічмент». У вітчизняній науці, в контексті конституційних положень, «імпічмент» тлумачать як спеціальну процедуру притягнення до юридичної відповідальності вищої посадової особи держави у випадку вчинення такою особою державної зради чи інших злочинів [2, с.115]. Слід також відмітити, що в українській юридичній науці, досі залишається спірним та не розробленим питання про відокремлення і механізм взаємодії політичної і конституційної відповідальності, різновидом якої є імпічмент.

Згідно Конституції України єдиним органом, який може ініціювати питання про усунення Президента України з поста глави держави є Верховна Рада України. Розгляд у Верховній Раді питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється відповідно до ст.ст. 85 та 111 Конституції України та Регламенту Верховної Ради України.

Підстави дострокового припинення повноважень президента, через усунення з посади, конституційно закріплені у ст. 111 [1]. Згідно із нормами вказаної статті Президент України може бути усунений з поста Верховною Радою України у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину. Слід звернути увагу, що наведене неконкретизоване формулювання «інші злочини» є однією із підстав подальшого законодавчого врегулювання процедури імпічменту. Адже до зазначеного формулювання можна застосувати будь-який злочин із Кримінального кодексу України.

Процедурний порядок проведення імпічменту деталізовано у ст.ст. 177-188 Закону України «Про Регламент Верховної Ради України» [3]. Відповідно до Регламенту, процес імпічменту можна умовно розділити на кілька стадій:

1) перша стадія – ініціювання питання про усунення президента з поста. Питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту ініціюється більшістю від конституційного складу Верховної Ради України, тобто не менш ніж 226 народними депутатами України у формі письмового подання яке має містити правове обґрунтування необхідності утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії;

2) друга – створення спеціальної тимчасової слідчої комісії у складі народних депутатів з урахуванням принципу пропорційного представництва депутатських фракцій (депутатських груп), спеціального прокурора і трьох

спеціальних слідчих. На цьому етапі спеціальна тимчасова слідча комісія перевіряє наявність, повноту та обґрунтованість доказів про вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину; проводить розслідування у разі виявлення під час строку повноважень спеціальної тимчасової слідчої комісії обставин щодо вчинення Президентом України державної зради або іншого злочину. За наявності відповідних підстав готує висновок про звинувачення Президента України з урахуванням вимог до обвинувального акта, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України. При цьому, проведення розслідування тимчасовою слідчою комісією не є досудовим слідством. Конституційна процедура розслідування й розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту здійснюється без порушення проти нього кримінальної справи;

3) третя стадія полягає у розгляді на засіданні Верховної Ради України висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії та обговорення проектів постанов Верховної Ради про звинувачення Президента України;

4) четверта – за результатами розгляду висновків та пропозицій, які підтверджують наявність у діях президента ознак державної зради або іншого злочину, Верховна Рада України не менш як двома третинами голосів від її конституційного складу (300 і більше) приймає рішення про звинувачення президента у вчиненні ним дій, що кваліфікуються як державна зрада або інший злочин;

5) п'ята стадія полягає у перевірці справи Конституційним Судом України і отриманні його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент;

6) шоста – отримання висновку Верховного Суду України про те, що діяння, в яких звинувачується Президент України, містять ознаки державної зради або іншого злочину;

7) сьома, заключна стадія – прийняття рішення про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту. Постанова Верховної Ради про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту вважається прийнятою, якщо за неї проголосувало не менш як три чверті народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (338 народних депутатів). При цьому, до моменту прийняття рішення Верховною Радою України про імпічмент Президент України має імунітет (ч. 1 ст. 105 Конституції) і кримінальній відповідальності не підлягає. Однак, усунення президента з посади відбувається фактично до визнання його винним у суді.

У разі неприйняття Верховною Радою постанови про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту головуючий на пленарному засіданні має оголосити про припинення процедури імпічменту і дати доручення щодо публікації про це в газеті «Голос України»; оголосити про припинення повноважень спеціальної тимчасової слідчої комісії та від імені Верховної Ради вибачається перед Президентом України.

Отже, процесуально імпічмент подібний до судового процесу, але його відмінність полягає у тому, що головним змістом відповідальності є політична оцінка дій глави держави, а наслідком – можливе усунення з

посади та подальше притягнення до кримінальної відповідальності на загальних підставах. Поки українська держава не знає практики застосування процедури імпічменту.

У підсумку зазначимо, що імпічмент є одним з елементів контролю за владою якій передбачений у законодавстві багатьох держав світу, у тому числі і в Україні. На сьогодні механізм процедури імпічменту Президента України не отримав достатньої правової регламентації. Конституція України та Регламент Верховної Ради України містять загальні норми, що регулюють процедуру імпічменту. Маємо підстави констатувати, що встановлена конституційним законодавством процедура імпічменту досить складна та потребує подальшого реформування та вдосконалення.

Список літератури

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>
2. Павловська Н. Механізм процедури імпічменту (теоретичний та практичний досвід) / Н. Павловська // Право України. – 2010. – № 3. – С. 115-119.
3. Про Регламент Верховної Ради України: Закон, Регламент від 10.02.2010 № 1861-VI [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1861-17/page8>

УДК 342.8

Нітченко А. Г., к.і.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Пчела М. В., студентка гр. КІР-163

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ВИБОРЧА СИСТЕМА УКРАЇНИ

Пошук оптимальної виборчої системи, яка б забезпечувала об'єктивне представництво громадян у виборах триває протягом усього періоду незалежності України, що підтверджує актуальність обраної для дослідження тематики.

Як відомо, існує три основні види виборчих систем: система більшості – мажоритарна, система пропорційного представництва – пропорційна та змішана система – мажоритарно-пропорційна. Виборча система України протягом часу змінювалась наступним чином: після проголошення незалежності України утвердилася мажоритарна виборча система, яка після прийняття Конституції України в 1996 р. змінилася на змішану. З 2006 р. для виборів народних депутатів України, депутатів Верховної Ради АР Крим, депутатів міських, районних у містах, обласних і Київської міської ради була запроваджена пропорційна виборча система, яка під час чергових місцевих виборів 2010 р. була замінена на змішану (мажоритарно-пропорційну). З 2011 р. пропорційна виборча система застосовувалась у виборах народних депутатів України. Мажоритарна – у виборах Президента України, депутатів сільських і селищних рад, сільських, селищних і міських голів. Змішана – під час виборів депутатів Верховної Ради АР Крим, депутатів міських, районних у містах, районних, обласних рад, Київської міської ради.

Суттєвою ознакою мажоритарної виборчої системи є те, що результати голосування визначаються за ознакою більшості (абсолютної, відносної чи кваліфікованої). За мажоритарної виборчої системи обраним по виборчому округу вважається той кандидат, який одержав передбачену законом більшість голосів виборців виборчого округу. В Україні використовувалась мажоритарна система як абсолютної (50%+1 голос) так і відносної більшості (обраним вважається кандидат, який одержав кількість голосів виборців більшу, ніж кожен з інших кандидатів, взятих окремо).

До переваг мажоритарної системи, по-перше, відносять те, що вона сприяє створенню стабільних урядів, котрі спираються на парламентську більшість. По-друге, вона персоніфікує вибори, тобто виборці голосують безпосередньо за конкретну особу. Внаслідок чого, формується зв'язок між виборцями та депутатами. Але ця система має наступні недоліки: вона не відображає реальної розстановки політичних сил в країні; результати виборів залежать від розподілу виборців по округах.

За пропорційною виборчою системою за місця у представницькому органі змагаються не окремі кандидати, а політичні партії. Особливістю цієї системи є те, що вона, як правило, передбачає встановлення відсоткового бар'єру, подолання якого є обов'язковим для партії (виборчого блоку партій), що набуває права на участь у розподілі депутатських мандатів. В Україні такий бар'єр на виборах до місцевих рад з 2015 р. складає 5 % (раніше – 3 %).

До переваг пропорційної виборчої системи слід віднести те, що на відміну від мажоритарної, вона надає змогу домогтися повної відповідності між кількістю отриманих партією голосів та кількістю здобутих нею мандатів. Однак ця система також має свої недоліки: вона сприяє створенню відносно менш стабільного уряду та характеризується втратою зв'язку між виборцями й депутатом.

Щоб використати переваги та послабити недоліки цих систем використовується змішана, або мажоритарно-пропорційна система.

Вибір на користь однієї із виборчих систем (мажоритарної, пропорційної, змішаної) залежить від суспільних цінностей. Так, вибори органів місцевого самоврядування у 2015 р. проходили за новою виборчою системою, яка не була застосована раніше. Місцеві ради (крім сільських та селищних) були обрані за пропорційною виборчою системою із відкритими виборчими списками, а вибори голів великих міст – за мажоритарною системою абсолютної більшості (часто – у два тури). Місцеві вибори 2015 р. вперше відбулися не на всій території України і не одночасно.

Таким чином, з часів проголошення незалежності Україна неодноразово змінювала виборчу систему. Це пов'язано з розвитком самої країни, з формуванням політичної системи суспільства. Згідно з чинним законодавством, на сьогодні в Україні діє кілька самостійних виборчих систем: пропорційна система та мажоритарна як відносної так і абсолютної більшості. Отже, пошук вдалої виборчої системи для України залишається досі актуальним.

УДК 342.3

Перепечай Л. В., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ФОРМА ДЕРЖАВНОГО УСТРОЮ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМИ ДЕРЖАВИ

Кожна держава характеризується певною формою, тобто способом організації і здійснення політичної влади. Так, форма держави складається з трьох елементів: державного устрою, державного правління і політичного режиму. Форма державного устрою є важливою характеристикою будь – якої держави. Цей елемент є складовою частиною форми держави. Кожна держава має бути правильно і чітко організована, сформована і побудована. В сучасних умовах важливою складовою успішного державотворення незалежної України є оптимальна побудова державного устрою. Форми державного устрою почали досліджуватися лише у нові історичні часи в час поширення ідеї суверенітету, яка на той час виключала його обмеження або поділ.

Форма державного устрою – це елемент форми держави, який характеризує внутрішню структуру держави, спосіб її територіального поділу, співвідношення держави в цілому з її складовими частинами, ступінь централізації та децентралізації державної влади.

Виділяють дві форми державного устрою: просту (унітарну) і складну (федеративну, конфедеративну та ін.)

Унітарна держава – це єдина централізована держава, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, що не мають статусу державних утворень і не володіють суверенними правами.

За ступенем залежності місцевих органів від центральної влади унітарні держави поділяються на централізовані, децентралізовані та змішані.

Централізовані – місцеві органи державної влади очолюють керівники, що призначені із центру і їм підпорядковуються органи місцевого самоврядування (наприклад, Фінляндія).

Децентралізовані – місцеві органи влади мають значну самостійність у вирішенні питань місцевого життя (наприклад, Велика Британія, Данія, Грузія та ін.).

Змішані – присутні ознаки централізації і децентралізації (наприклад, Японія, Туреччина, Україна та ін.).

До унітарних держав належать країни Балтії, Польща, Білорусь та багато інших. Відповідно до статті 2 Конституції України, за формою державного устрою Україна є унітарною державою. Це свідчить, що в Україні діє єдине громадянство, єдине законодавство, єдина судова система, що в межах державних кордонів України немає і не може бути будь-яких утворень, що мають ознаки державного суверенітету.

Федеративна держава – це складна союзна держава, що містить державні утворення (республіки, штати, землі, кантони тощо), які мають деякі риси державного суверенітету, певну юридично визначену політичну самостійність [1 , с. 112 – 113].

Ознаки федеративної держави :

- Територія федерації складається із територій її суб'єктів, які можуть встановлювати власний адміністративно-територіальний поділ.

- Існують два рівня органів державної влади і управління – федерації та її суб'єктів (наприклад, у Російській Федерації – президент РФ, Федеральні збори РФ, уряд РФ, Верховний Суд РФ та ін., а також президенти, законодавчі збори, уряди, верховні суди республік, що входять до складу РФ).

- Для федерації характерним є двопалатний парламент, в якому одна з палат представляє інтереси суб'єктів федерації.

- Законодавство складається із законодавства федерації і законодавства суб'єктів федерації, яке не може суперечити законодавству федерації [4, с. 97].

Розрізняють наступні різновиди федерації.

1) федерація, заснована на договорі, суб'єкти якої – суверенні держави, що зберігають за собою значний обсяг повноважень аж до права виходу із складу федерації.

2) федерація, заснована на автономії, суб'єкти якої – державні утворення, що не мають ознак суверенітету, але мають певну самостійність у вирішенні питань місцевого (автономного) значення.

Від федерації слід відрізнити регіональні або союзи держав, наприклад, Співдружність Незалежних Держав [2 , с. 104].

Співдружність – союз суверенних держав, об'єднаних на основі міжнародного договору. Співдружність характеризується спільними ознаками і певним рівнем однорідності. Ця форма показала свою життєздатність у Західній Європі, у вигляді Європейського Співтовариства.

Співтовариство – об'єднання суверенних держав певного регіону задля того, щоб вирішити певні економічні питання.

Ознаки співтовариства:

- Базою є міжнародна угода;

- Обов'язковість згоди для вступу чи виходу зі співтовариства;

- Кредити є основою фінансових відносин.

Основною метою є забезпечення врівноваження економічного розвитку і спрощення візових бар'єрів [3, с. 82].

Конфедерація – це тимчасовий союз суверенних держав, які об'єдналися для досягнення певних цілей. Основою для утворення конфедерації являється договір між її членами. Конфедерація виникає, як правило, на недовгий термін, для вирішення певних суспільних цілей (об'єднання зусиль у тій чи іншій сфері людської діяльності: зовнішній чи внутрішній політиці, військовій справі, культурі, мистецтві, економіці і т.д.). Як правило, конфедерація не має власних органів управління; найчастіше створюються консультативні, наглядові чи контрольні органи.

Особливою формою державного устрою, яка мала місце в історії, була імперія. Імперія (від лат. *imperium* – влада) – це складна багато національна держава, яка утворюється внаслідок насильницького захоплення однією державою і утримання у своєму складі інших суверенних держав за допомогою військової сили. У минулому це були, наприклад, Римська імперія, Російська імперія, Османська імперія та ін. [1, с.115].

Для того, щоб досить чітко й точно орієнтуватись у праві потрібно розуміти, що таке «держава», яким чином вона утворюється, з чого вона починається, що є основним елементом для побудови міцної системи влади, як правильно побудувати систему державних органів, щоб вони діяли в інтересах суспільства, а не держави і відштовхувались від принципів верховенства права і гарантій забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

Форма державного устрою важливий елемент форми держави, який доповнює два інші елементи і є структурною частиною всієї системи поняття «форма держави». Форма державного устрою дає можливість зрозуміти, з яким структурних елементів складається держава, на основі чого будується взаємовідносини між вищими органами влади і місцевими.

Список літератури

1. Загальна теорія держави і права: підруч. / За ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Х.: Право, 2002. – 432 с.
2. Кельман М. С. Загальна теорія держави і права / Кельман М. С., Мурашин О. Г., Хома Н. М. – Львів: Новий світ, 2003. – 581 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): Підруч. / Скакун О. Ф. – Х.: Еспада, 2006. – 776 с.
4. Теорія держави і права: Навч. посіб. / [Колодій А. М., Копейчиков В. В., Лисенков С. Л. та ін.]; За загл. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 368 с.

УДК 341.231.14:342.71

Петренко О. Ю., студентка гр. ПР-152

Науковий керівник: Веремієнко С. В., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ МНОЖИННОГО ГРОМАДЯНСТВА

Одним з основних прав людини, відповідно до Загальної декларації прав людини, є право на громадянство. Громадянство для людини має принципове значення, оскільки визначає її політичний і соціальний статус, матеріальне й духовне благополуччя. Саме громадянство є тією підставою, що дає особі, яка має статус громадянина, можливість володіти і користуватися державними гарантіями своїх прав і законних інтересів як всередині країни, так і поза її межами.

У сучасних умовах, внаслідок впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, для України все більшої актуальності набуває проблема подвійного (множинного) громадянства.

На позначення даного явища традиційно в якості тотожних вживаються терміни «подвійне громадянство», "біпатризм", «полігромадянство», «поліпатризм» тощо. Зокрема поширення набув термін «подвійне громадянство», який використовується в законодавстві різних держав, у тому числі і в Україні. Слід зазначити, що термін «множинне громадянство» є ширшим за своїм значенням і відображає сучасні підходи до розгляду даного поняття. Цей висновок підтверджується п.8 ст.2 Європейської конвенції про громадянство від 1997 р., у якому поняття «множинне громадянство» визначено як наявність у однієї особи одночасно громадянства двох чи більше держав [1].

Множинне громадянство, як правило, є результатом розбіжностей у національно-правовому регламентуванні питань набуття і втрати громадянства. Справа в тому, що суверенне право держав самостійно здійснювати нормативне регулювання питань громадянства об'єктивно не може забезпечити узгодженість законів про громадянство різних держав. Тому у численних випадках між такими законами виникають правові колізії, результатом яких можуть стати випадки багатогромадянства (полігромадянства). Джерелами полігромадянства можуть бути колізії законів про набуття громадянства за народженням, під час натуралізації тощо. Слід зазначити, що колізії законів про громадянство виступають лише потенційним джерелом поліпатризму. Проблема практично виникає лише у процесі застосування зазначених законів щодо конкретних осіб [2, с.308].

Множинне громадянство має як позитивні, так і негативні наслідки.

Аналізуючи переваги та можливості особи з множинним громадянством можна виділити позитивні наслідки набуття множинного громадянства, до яких належать:

- додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи, оскільки особи, які володіють множинним громадянством, мають рівні права й обов'язки з громадянами держави, у якій вони проживають, водночас, зберігаючи культурні й інші зв'язки з державою походження;

- вигоди щодо права на проживання у двох і більше державах, права на повернення та збереження громадянства в змішаному шлюбі;

- держава, що приймає, легше інтегрує резидента з множинним громадянством, ніж іноземного громадянина, а держава походження зберігає зв'язок зі своїм громадянином, що, насамперед, важливо для держав, які розвиваються;

- наявність значної кількості осіб із множинним громадянством може сприяти інтенсифікації зв'язків між державами.

Водночас множинне громадянство має певні негативні наслідки, зокрема:

- множинне громадянство здатне створити для індивіда додаткові обов'язки, виконати які або доволі складно, або ж занадто обтяжливо. Його

можуть зобов'язати нести військову службу у двох або більше державах, сплачувати податки одразу у двох державах у випадку, коли відсутня відповідна міждержавна угода про уникнення подвійного оподаткування, тощо. Таке встановлення подвійних обов'язків є правомірним відповідно до Гаазької конвенції 1930 р. щодо деяких питань, що стосуються колізії законів про громадянство. Як приклад можна навести ситуацію, в якій опинились громадяни України, які виїхали на постійне проживання до держави Ізраїль і набули ізраїльське громадянство. Держава Ізраїль вимагає від таких громадян проходження військової служби в ізраїльських збройних силах, незважаючи на те, громадяни України свого часу виконали військовий обов'язок перед Україною;

- особа з множинним громадянством, згідно з Гаазькою конвенцією 1930 р., має значно менші права на дипломатичний захист. Згідно з міжнародним правом, захист державою її громадянина щодо держави іншого громадянства особи не дозволяється, що підтверджується міжнародною практикою держав;

- неминучі колізії в правовому статусі особи з множинним громадянством через суперечності в законодавстві двох або більше держав вирішуються зазвичай не на користь цієї особи;

- стосовно осіб з множинним громадянством виникають труднощі у сфері міждержавних відносин, оскільки, з одного боку, може виникнути суперечка про громадянство особи між державами, які вважають її своїм громадянином, а з іншого – третя держава з тих чи інших підстав може бути змушена вирішувати, якому громадянству особи з множинним громадянством надати перевагу;

- державою особа з множинним громадянством завжди буде сприйматися як недостатньо лояльна;

- множинне громадянство не розв'язує проблеми культурної, мовної та іншої інтеграції;

- у правовому контексті ефективність множинного громадянства і для особи, і для держави мінімальна – особа може повноцінно користуватися правами та виконувати обов'язки лише перед однією державою, права ж і обов'язки перед іншою державою фактично є декларативними [3, с.342].

Аналізуючи позитивні й негативні аспекти множинного громадянства, варто констатувати, що це явище створює більше проблем, аніж надає переваг, причому як для самої особи, так і для держави. З огляду на внутрішнє законодавство, кожна з держав, яка допускає множинне громадянство, має право вважати особу, яка має громадянство двох і більше країн, тільки своїм громадянином, якщо це не суперечить її міжнародним зобов'язанням, і може вимагати від неї виконання громадянських обов'язків (зокрема, військової повинності), чим і ускладнює правове становище осіб, які мають два або більше громадянств. Це й зумовлює негативне ставлення більшості держав до таких осіб [4, с. 214]. Відповідно до принципу доміцилії (принцип місця проживання), особи, які мають громадянство двох або більше країн, можуть користуватися правами й виконувати обов'язки лише щодо

держави постійного проживання. Тому фактично особа, яка має громадянство двох або більше країн, є громадянином лише однієї держави [5, с. 13].

З позиції класичного підходу, множинне громадянство є правовою аномалією, оскільки тут не може бути повноти прав і обов'язків як для громадян, так і для держави. Особа, яка має громадянство двох або більше країн, реально використовує права лише держави постійного проживання й не може виконувати одночасно обов'язки (інколи навіть несумісні) держав, громадянство яких вона має, чим виявляє неповагу або підриває суверенітет відповідної держави. А це, у свою чергу, породжує суперечності у визначенні правового статусу громадянина, що може призвести до конфліктів між державами стосовно їх громадян.

Через значний негативний потенціал множинного громадянства виправданим є прагнення держав до ліквідації ситуації множинного громадянства або до мінімізації його наслідків, що можливо за допомогою як внутрішньодержавних, так і міжнародно-правових засобів.

Найпоширенішим способом усунення випадків множинного громадянства, що створює юридичну невизначеність і порушує тим самим оптимальний режим правового регулювання статусу особи внутрішньодержавним правом, є оптація, що означає добровільний вибір громадянства при зміні державою, громадянином якої особа була, території [6, с.285]. Більш ефективним способом, порівняно з внутрішньодержавними, є міжнародні договори, що укладаються державами й можуть бути спрямовані як на запобігання випадкам виникнення множинного громадянства, так і на врегулювання його наслідків (договори про ліквідацію наслідків множинного громадянства (при наданні дипломатичного захисту, виникненні питання про обов'язкову військову службу осіб з множинним громадянством) і про ліквідацію та запобігання самого множинного громадянства).

Отже, множинне громадянство існує об'єктивно, незалежно від ставлення до нього тієї або іншої держави, має як позитивні, так і негативні наслідки. Проблему множинного громадянства можна розв'язати тільки або визнавши це явище, прийнявши при цьому єдиний міжнародний акт, який би детально регламентував кожний аспект проблеми, або повністю ліквідувавши його шляхом застосування обов'язкової оптації одного з громадянств і встановленням норм, які б запобігали в майбутньому можливостям виникнення випадків множинного громадянства.

Список літератури

1. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року // Збірка договорів Ради Європи: Українська версія / Є. М. Вишневецький (пер. та ред.). – К.: Парламентське вид-во, 2000. – С. 483-498.
2. Великоречанін П. О. Структура інституту полігромадянства // Вісник Харківського нац.ун-ту ім. В. Н. Каразіна № 945. – Серія «Право». Вип. № 9. – 2011. – С.308-313.
3. Огнівець І. В. Правові наслідки подвійного громадянства // Науковий вісник Дипломатичної академії України. – 2001. – Вип. 5.– С. 234-242.
4. Международное право : [учеб.] / [под ред. Ф. И. Кожевникова]. – М. : Международные отношения, 1981. – 456 с.
5. Синельников А. Правовой статус лиц с двойным гражданством / А. Синельников // Політика і час. – 1993. – № 11. – С. 37-43.
6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін.]. – К. : Укр. енцикл., 1998–2004. – Т. 4 : Н–П. – 2002. – 720 с.

УДК 342.3

Приходько В. О., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

ЩОДО ПИТАННЯ ПРО ФОРМУ ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ

Форма державного правління є важливою характеристикою будь-якої держави. Кожна держава має бути організована, побудована і належним чином сформована. Для нашої молоді держави питання про форми державного правління має особливе значення, оскільки лише із розуміння положень, які базуються на світовому досвіді державного будівництва і їх застосування допоможе нам у розвитку української держави.

Актуальність статті полягає як у теоретичній, так і у практичній значимості проблематики цього питання для України протягом вже багатьох років, пошуку оптимальної форми державного правління. Адже зі здобуттям незалежності питання форми державного правління було одним із найголовніших, необхідно було вирішити яким чином буде вестися управління державою. На сьогоднішній день проблема постає іншим чином. Наша країна в пошуках оптимальної форми державного правління саме на даний час, з'ясовує перспективи розвитку з тією чи іншою формою.

Форма державного правління - це структурний елемент форми держави, який характеризує способи формування вищих органів державної влади, їх компетенцію, структуру, принципи взаємовідносин та ступінь участі населення в їх формуванні [1, с. 106].

Основними критеріями для класифікації форм державного правління є те, ким здійснюється державна влада, якими способами та в чиїх інтересах. Виділяють дві основні форми державного правління: монархія та республіка. В деяких країнах можуть використовуватися змішані форми державного правління, які поєднують ознаки декількох форм.

Монархія – це форма державного правління, за якої державна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи – монарха, передається у спадок по кровній лінії. Монарх – одноособовий глава держави, що здійснює владу за власним правом, а не у порядку делегування повноважень від народу [3, с. 127].

Саме монархія є найстародавнішою формою правління, вона існувала впродовж багатьох століть в різних формах, в різних країнах та з різними назвами.

Залежно від обсягу і характеру повноважень монарха, підстав виникнення і взаємовідносин монарха з населенням, усі монархії сьогодні поділяються на необмежені та обмежені.

Необмежена монархія – це така монархічна форма правління, за якої влада монарха ніким і нічим не обмежена. До таких належать деспотична (нині не існує) і абсолютна монархія. При абсолютній монархії монарх

зосереджує в своїх руках всю державну владу не обмеженим нічим і ніким, здійснює законодавчу, виконавчу, судову владу. На сьогоднішній день така форма правління діє в Омані, Бахреїні, Саудівській Аравії, Кувейті, Катарі, ОАЕ.

Обмежена (конституційна) монархія – це така монархічна форма правління, за якої влада монарха в тій чи іншій мірі обмежується конституцією та повноваженнями певних державних органів [5, с. 39].

Різновидами обмежених монархій є дуалістична (державна влада поділяється між монархом та вищим представницьким органом) та парламентська. Більшість сучасних монархій є парламентськими монархіями. До таких належать Велика Британія, Бельгія, Швеція, Данія, Норвегія, Іспанія, Нідерланди, Японія тощо.

Республіка – це форма державного правління, за якої державна влада здійснюється представницькими органами (парламентом, президентом), які обираються населенням країни на певний, чітко визначений законодавством строк [4, с. 73]. Основною класифікацією республік є їх розподіл в залежності від обсягу і розподілу державно-владних повноважень між президентом і парламентом на президентські, парламентські та змішані.

Президентська республіка – це форма державного правління, в якій президент є главою держави та обирається всім населенням або колегією, йому надається широко коло повноважень для здійснення державної влади. До таких республік відносять США, Бразилію, Росію, Аргентину, Мексику, Іран, Ірак, Казахстан, Кіпр та ін.

Парламентська республіка – це форма державного правління, за якої державна влада здійснюється за умови верховенства парламенту, характеризується центральним становищем законодавчої влади. Прикладом парламентської республіки є Італія, Німеччина, Австрія, Словаччина, Індія, Угорщина, Чехія, Греція, Албанія, Естонія тощо.

З метою усунення недоліків президентської та парламентської республіки у багатьох країнах почали поєднувати ці форми.

Змішана республіка – це форма державного правління, яка поєднує ознаки президентської і парламентської республіки. Виділяють два види змішаної республіки: президентсько-парламентська та парламентсько-президентська.

У президентсько-парламентських республіках президент має більше повноважень, ніж парламент. Він впливає на формування уряду, його діяльність та результати роботи. До президентсько-парламентських республік відносяться Франція, Фінляндія, Киргизія, Росія, Вірменія та інші.

У парламентсько-президентських республіках президент також наділений широкими повноваженнями, однак його вплив на формування і роботу уряду обмежено повноваженнями парламенту в цій сфері. До парламентсько-президентських республік належать Португалія, Австрія, Румунія, Ірландія тощо.

Згідно зі статтями 5, 6 Конституції України, прийнятої у 1996 р., Україна є республікою. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в

Україні є народ, який здійснює свою владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Державна влада здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Повноваження відповідних органів державної влади визначається Конституцією та іншими законодавчими актами України, зміст яких дозволяє визначити Україну як змішану республіку.

Але після проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. форма державного правління в Україні змінювалася декілька разів.

У зв'язку з внесеними у 2004 р. змінами до Конституції України держава набула рис парламентсько-президентської форми правління. На цьому шляху робилися спроби рухатися як у бік парламентської моделі організації влади, так і в бік президентської. У 2010 р. конституційна реформа була скасована рішенням Конституційного Суду України і відбулося повернення до президентсько-парламентської форми правління. Через три роки, у 2013 р. Верховна Рада України визнала перевищення повноважень Конституційного Суду України і відновила дію Конституції України зі змінами 2004 р. [2, с. 84].

І надалі науковці і політики не можуть дати точну й однозначну відповідь на питання найоптимальнішої форми правління для України. Але у зв'язку з сучасною нестабільною ситуацією в нашій державі кроки з удосконалення існуючої моделі організації державної влади, форми правління є вкрай необхідними.

Список літератури

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Сидоренко М. Й. Теорія держави і права (курс лекцій): навч. посіб. для студ. ВНЗ / М. Й. Сидоренко. - Вид. 2-ге, переробл. і доповн. - К.: Ун-т «Україна», 2013. - 197 с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.
4. Терещук М. М. Різновиди республіканської форми правління: порівняльна характеристика / М. М. Терещук // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – 2015. – Вип. 33. – С. 72-78.
5. Шаповал В. М. Форма державного правління як конституційний *modus vivendi* сучасної держави / В. М. Шаповал // Право України 2012. – № 10. – С. 38-56.

УДК 342(1-87)

Приходько В. О., студентка гр. ТПР-161

Науковий керівник: Толкач А. М., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

МОНАРХІЯ ЯК ФОРМА ДЕРЖАВНОГО ПРАВЛІННЯ В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Монархія – це одна з двох головних форм державного правління, вид державного правління, історичний тип держави, який існував та існує

незалежно від зміни соціально-економічних формацій вже протягом багатьох тисячоліть і донині.

Актуальність досліджуваної теми полягає у теоретичній та практичній значимості цього питання для держав світу, важливості знайти оптимальну форму правління, спосіб здійснення влади та управління державою. У сучасному світі монархія як форма правління використовується у 34 країнах. Вона застосовується, але не є такою поширеною як республіка.

Що таке монархія: данина історичній традиції, «символ нації» чи застаріла форма правління, на сьогодні небажана? Відповіді на ці запитання неоднозначні. Дискусії щодо життєздатності державності як такої в суспільстві не вщухають [1, с. 6].

Тому мета роботи: визначити поняття монархії, її різновиди, вивчити переваги та недоліки кожного виду монархії, з'ясувати чи є монархія оптимальною формою державного правління.

Монархія – це форма державного правління, за якої державна влада повністю або частково зосереджена в руках однієї особи – монарха, передається у спадок по кровній лінії. Монарх – одноособовий глава держави, що здійснює владу за власним правом, а не у порядку делегування повноважень від народу [2, с. 127].

Монархії характеризуються такими ознаками: главою держави є монарх (цар, король, шах, імператор); влада, як правило, набувається у спадок і зберігається пожиттєво; монарх уособлює вищу державну владу за власним правом, а не в порядку делегування від народу; монарх є непідлеглим будь-яким іншим суб'єктам влади; монарх не несе конкретної політичної та юридичної відповідальності за результати свого правління [3, с. 107].

Також монарх здійснює одноособове правління, його владні повноваження поширюються на всі сфери суспільного життя, влада монарха у більшості випадків має релігійний характер [4, с. 144].

Історія державно організованого суспільства свідчить, що монархія як історична форма державного правління є однією із найдавніших. Вона склалася ще на зорі появи держави в суспільствах ранніх землеробських культур. Тут організація влади, що здійснювалася на жорстко централізованій основі, була найбільш ефективною, зрозумілою, відповідала найсуворішій регламентації сільськогосподарського виробництва, духовному світові хліборобів-общинників [5, с. 71].

Протягом багатовікової історії розвитку держав існували різні види монархій. Серед них можна виділити декілька таких, які на сьогоднішній день зникли і не використовуються: східна деспотія (заснована на азіатському способі виробництва), антична (рабовласницька), ранньофеодальна (характеризується великим ступенем децентралізації), станово-представницька (влада монарха поєднується із наявністю станово-представницького органу).

Залежно від обсягу і характеру повноважень монарха, підстав виникнення і взаємовідносин монарха з населенням, усі монархії сьогодні поділяються на необмежені та обмежені. До необмежених відносять

деспотичну (зараз не існує) і абсолютну, до обмежених – дуалістичну та парламентську.

Абсолютна монархія була поширеною в феодальних державах часів Середньовіччя. При такій формі правління монарх зосереджує в своїх руках всю державну владу, не обмежений нічим і ніким, здійснює законодавчу, виконавчу, судову владу. На сьогодні збереглася абсолютна монархія в своєму «чистому» вигляді лише в одиничних країнах, наприклад султанат Оман. У багатьох інших країнах з абсолютними монархіями прийняті конституції (даровані монархом) чи створені парламенти, але вони лише формально обмежують владу правителя, адже мають тільки консультативну роль і можуть бути розпущені (Бахрейн, Саудівська Аравія, Кувейт, Катар, ОАЕ тощо).

Особливим видом абсолютної монархії є теократична монархія, у якій державна влада належить церковній ієрархії. Державою з такою формою правління є Ватикан, де законодавча, виконавча і судова влада належить Папі Римському, який водночас є главою католицької церкви.

Дуалістична монархія - це така монархія, якій притаманна подвійність (дуалізм) вищих органів державної влади, вона поділяється між монархом та виборним представницьким органом. Монарх зосереджує в своїх руках виконавчу владу, формує уряд, який є відповідним перед ним, його влада передається у спадок. Законодавча ж влада розподіляється між парламентом і монархом, останній має право розпуску парламенту, право абсолютного вето щодо прийнятих парламентом законів та право видавати укази, які мають силу законів.

В різні роки дуалістична монархія існувала в Німеччині, Туреччині, Тайланді, Ефіопії, Лівії та деяких інших країнах. На сьогоднішній день її в «чистому» вигляді з погляду конституційних норм практично немає. Окремі риси збереглися в таких невеликих країнах як Бутан, султанат Бруней, королівство Тонга. Останні дуалістичні монархії скасовані 1980 р. в Непалі та 1991 р. в Йорданії.

Парламентська монархія - це така монархія, за якої влада монарха має лише представницькі повноваження, за ним лише формально зберігається статус глави держави, фактично ж повноваження здійснення державної влади в усіх сферах належить парламенту. Останньому належить законодавча влада, він видає законодавчі акти, які монарх лише підписує, він обирається населенням країни. Виконавча влада зосереджена в руках уряду, який повністю підзвітний парламенту і формується ним. Фактичним главою держави є прем'єр-міністр, лідер партії, яка володіє найбільшим числом депутатських місць у парламенті. Більшість сучасних монархій є парламентськими монархіями. До таких належать Велика Британія, Бельгія, Швеція, Данія, Норвегія, Іспанія, Нідерланди, Японія тощо.

Отже, монархія – це найдавніша форма державного правління, існує вона вже протягом багатьох тисячоліть, але і зараз не втрачає своєї популярності і широко використовується в країнах світу. Монархія ґрунтується на трьох основних принципах: безстроковості (довільності),

престолонаслідування та непогіршеності трону (безвідповідальності). Отже, основними видами монархій є абсолютна монархія, дуалістична та парламентська.

Таким чином можна зробити такі висновки:

1. Абсолютна монархія залишилася лише в декількох країнах світу, адже така форма правління не є достатньо демократичною, не надає права населенню брати участь у вирішенні основних питань держави і веде до повної передачі всієї повноти влади одній особі – монарху.

2. Дуалістична монархія передбачає розподіл повноважень між монархом та виборним представницьким органом. Ця форма монархії була створена і використовувалася для періоду переходу від феодалізму до капіталізму. Вона є своєрідною спробою примирити інтереси феодалів (в особі монарха) і буржуазії (в особі парламенту). На сьогоднішній день вона не є доречною, тому не використовується.

3. Найпоширенішою та найкращою формою монархії на сьогодні є парламентська.

Парламентська монархія є найкращим різновидом монархії і однією з найоптимальніших форм державного правління загалом, адже народ бере участь в управлінні державою як безпосередньо, так і через представництво у парламенті та завдяки збереженню атрибутів монарха країна продовжує свої традиції (у Великобританії, Іспанії, Японії монархія зберігалася протягом довгого періоду часу і тому має символічне для держави значення).

Список літератури

1. Сухонос В. В. Монархія як державна форма: історико-теоретичний та конституційно-правовий аспекти. Монографія. – Суми: видавничо-виробниче підприємство «Мрія-1» ТОВ, 2010. – 368 с.

2. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

3. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.

4. Терещук М. М. Різновиди монархічної форми правління: порівняльна характеристика / М. М. Терещук // Держава і право. Юридичні і політичні науки: зб. наук. праць – К.: Ін-т держави і права НАН України ім. В.М. Корецького, 2007 – Вип. 38. – С. 144-145.

5. Процюк І. В. Монархія як особлива форма державного правління / І. В. Процюк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2011. - № 22. С. 71-85.

УДК 342.2

Пророченко В. В., студент гр. КПП-162

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ЩОДО ПИТАННЯ ПОНЯТТЯ ДЕРЖАВНОГО ОРГАНУ

Виконання завдань держави передбачає функціонування спеціально утвореного для цього механізму, що складається із органів держави

(державних органів або органів державної влади), які об'єднуються в багатогалузеву ієрархічну систему - державний апарат, та інших державних організацій.

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що різні державні органи в складі державного апарату функціонують постійно і дослідження їх діяльності, а також комплексної побудови та взаємозв'язку - є сферою, здатною підвищити ефективність діяльності держави та державного апарату (його ланок).

Державні органи виконують головну, вирішальну роль у механізмі держави. Їх створюють спеціально для здійснення державної влади. Головна їх особливість полягає в тому, що вони наділені державно-владними повноваженнями, тобто мають можливість використовувати специфічні засоби і наділені такими повноваженнями, яких не має будь-яка інша організація.

Держава діє як система і сукупність спеціальних органів і службовців, що входять до її складу і здійснюють управління суспільним життям від імені держави й у межах наданих їм повноважень. За допомогою діяльності цих органів реалізуються завдання та функції держави. Вони діють постійно і на професійній основі.

Водночас, у науковій літературі не існує єдиного підходу до розуміння суті державного органу. Різні науковці визначають державний орган по-різному і залежить це, на нашу думку, від того які якісні ознаки та характеристики автори беруть за основу, яким віддають перевагу.

Так, О. В. Зайчук та Н. М. Оніщенко пропонують наступні ознаки органів держави, які вирізняють орган держави від державних підприємств, установ і організацій, з одного боку, та від недержавних структур - з іншого:

- це відносно самостійні, структурно відокремлені елементи апарату держави;
- формуються народом чи державою для здійснення повноважень від її імені;
- наділені нормативно закріпленими повноваженнями;
- мають визначену структуру та межі діяльності у територіальному та предметному масштабах;
- характеризуються певними особливостями підпорядкування у процесі взаємодії з іншими державними структурами ;
- мають повноваження владного характеру;
- використовують символи держави в офіційному порядку;
- відповідно до компетенції приймають юридично обов'язкові, нормативні та індивідуальні акти;
- спираються в процесі реалізації повноважень на організаційну, матеріальну та примусову силу держави;
- забезпечують діяльність шляхом застосування засобів виховання, роз'яснення, переконання, заохочення та примусу;

- характеризуються особливим порядком утворення, видами діяльності, характером та обсягом повноважень, формами та методами виконання функцій[1,с. 74].

О. Ф. Скакун до ознак органа держави відносить такі:

- формується державою або безпосередньо народом (наприклад, парламент) відповідно до закону і функціонує на його основі;

- має передбачені конституцією або іншими законами спеціальні функції, які він здійснює від імені держави;

- має державно-владні повноваження, що дозволяють йому здійснювати юридично обов'язкові дії:

- видає нормативні та індивідуальні акти;

- здійснює контроль за точним і неухильним виконанням вимог, передбачених цими актами;

- забезпечує і захищає ці вимоги від порушень шляхом застосування заходів виховання, переконання, стимулювання, у разі потреби - державного примусу;

- функціонально взаємодіє із іншими органами в процесі реалізації своїх повноважень, керуючись принципом «дозволено лише те, що прямо передбачено законом». Принцип «дозволене усе, що не заборонено законом» не належить до діяльності державних органів. Цей принцип діє у сфері майнових відносин громадян, юридичних осіб;

- складається із службовців, що перебувають в особливих правовідносинах один з одним і органом: обсяг, порядок використання ними владних повноважень встановлюються законом і набувають конкретизації в посадових інструкціях, штатних розкладах та ін.

- має необхідну матеріальну базу - казенне майно, що знаходиться в його оперативному управлінні; свій рахунок у банку; джерело фінансування - державний бюджет;

- має організаційну структуру (побудова за видами окремих служб і чисельним складом), територіальний масштаб діяльності, систему службової підзвітності та службової дисципліни[2,с. 91-92].

Цікавою, на нашу думку, є характеристика державного органа запропонована в підручнику І.В. Борщевського, А.С. Васильєва та Л.М. Зілковської:

- первинність органу держави, який є головним, початковим елементом державного механізму;

- наявність державно-владних повноважень;

- самостійність державного органу як елемента державного механізму, що має певну економічну й організаційну відокремленість;

- наявність матеріальної та фінансової бази;

- соціальний характер органу держави, який виражається в тому, що він є своєрідним об'єднанням людей, які працюють у державному органі, - державних службовців[3, с. 175-177].

Перераховані вище характеристики (ознаки) державного органу як владної інституції в сукупності дозволяють сформулювати визначення цього

поняття. На наш погляд, правильним і необхідним є комплексний підхід до визначення органа держави. Це дасть змогу вдосконалити ефективність діяльності держави та окремих ланок державного апарату, розмежувати завдання та функції державних органів, тобто види державної діяльності, а також відрізнити органи держави від державних підприємств, установ і організацій та недержавних структур, які не наділені державно-владними повноваженнями.

Вдалим, на нашу думку, є наступне визначення: «орган держави – це організаційно відокремлена ланка (елемент) державного апарату, наділена юридично-визначеною державно-владною компетенцією та необхідними засобами для виконання управлінських функцій і завдань держави».

Таким чином, державні органи виокремлюються як найбільш важливі та специфічні для реалізації функцій держави утворення. Це пов'язано, перш за все, з виконанням владно-управлінської функції. Маючи різний статус і різну компетенцію, всі органи держави так чи інакше наділені владними повноваженнями і в певній мірі здійснюють управління суспільством. За своєю сутністю органи держави завжди виступають її невід'ємною складовою частиною. Без органів держави не може існувати держава, оскільки вона не матиме засобів управління і не буде здатна виконати покладені на неї завдання.

Список літератури

1. Загальна теорія держави і права : (основні поняття, категорії, прав. конструкції та наук. концепції) : навч. посіб. / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 400 с.
2. Скаун О.Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001.
3. Борщевський І. В., Васильєв А. С., Зілковська Л. М. та ін. Теорія держави і права: підруч. / За заг. ред. докт. юрид. наук А. С. Васильєва. — К.: КНТ, 2009. — 464 с.

УДК 342

Пророченко В. В., студент гр. КПП-162

Науковий керівник: Толкач А. М., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОНЯТТЯ ТА МОДЕЛІ ІМПІЧМЕНТУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

За конституціями цілого ряду держав процедура притягнення до відповідальності парламентом вищих посадових осіб за вчинення ними певних злочинів отримала назву «імпічмент» (від англ. *impeachment* – осуд, обвинувачення). Існує достатньо велика кількість визначень даного поняття, які неоднаково висвітлюють його сутність та зміст. Неоднозначне тлумачення цього поняття пов'язане з різними підставами та суб'єктами імпічменту в різних країнах. Загальновизнаним є розуміння імпічменту як процедури притягнення до відповідальності та усунення з посади вищих посадових осіб

за визначені державні злочини або значні провини, порушення закону. Також імпічмент можна визначити як конституційно встановлену процедуру притягнення парламентом до відповідальності або обвинувачення вищих посадових осіб в державі (міністрів, президентів), за встановлені порушення законів.

Важливим проявом системи стримувань і противаг у світовій державно-правовій практиці є інститут імпічменту. Історично інститут імпічменту замінив функціонально парламентську відповідальність уряду в президентській республіці. В процесі розвитку сучасної державності він став атрибутом усіх республіканських форм правління [1, с.105].

Батьківщиною імпічменту є Англія. Перший документальний випадок проголошення процедури імпічменту відноситься до 1376 р., або навіть 1283 р., хоча на законодавчому рівні дана процедура вперше отримала свою правову регламентацію лише в 1399 р. при королі Генріху IV (1366-1413 рр.).

Традиційно імпічмент застосовувався Британським парламентом проти тих суддів та міністрів Корони, які, на думку законодавців, порушували закони королівства. Сам монарх мав імунітет і не був суб'єктом імпічменту. Вже з кінця XVIII ст. інститут імпічменту поширився в усьому світі. З британської практики та законів даний інститут перейшов до США, де він законодавчо був закріплений у Конституції США 1787 р.

Вперше в історії США імпічмент було оголошено в 1797 р. сенатору штату Теннессі Вільяму Бланту, якого звинувачували в шпигунстві на користь Бразилії і у вербуванні в цьому зв'язку індіанців. Щодо президентів, то за всю історію Сполучених Штатів Америки лише два президенти були піддані імпічменту Палатою представників, однак пізніше виправдані Сенатом - Е. Джонсон у 1868 р. (справа про незаконну відставку військового міністра) та Б. Клінтон у 1998 - 1999 роках (справа про неправдиві показання і перешкоджання правосуддю у зв'язку з випадком з Монікою Левінські) [2].

Імпічмент у сучасному світі має достатньо складну процедуру проведення та підстави для застосування, тому, як правило ініціюється вкрай рідко та не досягає свого результату.

В різних країнах процедура імпічменту має свої особливості. В більшості зарубіжних конституцій він є мірою конституційно-правової відповідальності, де прописані норми, що регламентують питання відповідальності перш за все по відношенню до глави держави [3, с. 63], [4, с. 84-85].

В конституціях ряду країн, інституту президентської відповідальності присвячена навіть окрема глава, як в Конституції Греції (розділ II, глава третя, ст. 49-50) [5].

Конституції інших країн передбачають прийняття спеціальних законів, що регламентують питання президентської відповідальності, як у Конституції Словацької Республіки.

Існують такі країни, які взагалі не знайомі з процедурою позбавлення посади глави держави, це такі країни, як В'єтнам, Індонезія, Північна Корея,

Алжир. Президент у названих країнах не може бути позбавлений посади до закінчення визначеного строку.

Притягнення президента до відповідальності носить факультативний характер (якщо відкинути країни, де президент фігура всевладна та неприступна), воно зазвичай формулюється як право, але не обов'язок відповідних органів, а підстави проголошення і механізм реалізації мають суттєві розбіжності, що дає привід для неоднозначного сприйняття і простір для дослідницької роботи стосовно практики застосування та пристосування в сучасних умовах.

В науковій літературі виділяють три основні моделі імпичменту в залежності від форми і ступеня участі в ньому парламенту: парламентська, парламентсько-плебісцитарна та парламентсько-судова, які в свою чергу теж мають різновиди [6, с.66-67].

При парламентській формі відповідальності глави держави, яка є основною, позбавлення президента влади здійснює сам парламент. При двохпалатному парламенті ця функція частіше всього належить верхній палаті. Це пояснюється її більшою політичною витриманістю.

В ряді країн Президент зміщається з посади обома палатами, на спільному або окремому засіданні палат парламенту більшістю, не менш ніж трьома четвертими від загальної кількості голосів депутатів кожної із палат. Наприклад, у Республіці Білорусь президент вважається зміщеним з посади, якщо це рішення було ухвалено не менш ніж двома третинами голосів від загальної кількості Ради Республіки, а також не менш ніж дві треті від загального складу палати представників. Процедура імпичменту потребує регламентації і за процесуальними мотивами. Формально звинувачення пред'являє парламент. Але для цього потрібні вагомі докази. Вивчення матеріалів справи могло б забрати достатньо довгий проміжок часу і дестабілізувати роботу парламенту. Саме тому в парламенті створюються тимчасові комітети чи комісії сфера повноважень яких обмежується підготовкою відповідних матеріалів. Результатом роботи даних органів є висновки про наявність обставин, які покладені в основу звинувачення [7, с.322], [8].

Крім парламентської моделі імпичменту, застосовується парламентсько-судова форма (Македонія, Хорватія, Греція, Фінляндія). В разі застосування даної моделі обвинувачення в бік глави держави висувається парламентом, але рішення про зміщення з посади приймається вищими судовими органами, як загальної так і конституційної юрисдикції, частіше всього підвищеним кворумом. Особливістю судової процедури по відношенню до глави держави полягає в тому, що судовою інстанцією тут виступає або один з вищих судових органів держави, або спеціально створений для цієї цілі судовий орган, який створюється або на постійній, або на тимчасовій основі. Одним з найважливіших сучасних спірних питань в інституті імпичменту є питання про повноваження суду [6, с.67].

Парламентсько-плебісцитарна форма президентської відповідальності проявляється в тому, що остаточне рішення про позбавлення президента

посади приймає народ шляхом референдуму (Румунія, Туркменістан, Ісландія), [6, с.67].

Таким чином, процедура імпічменту має важливу роль для становлення правової та демократичної держави. Існує необхідність подальшого вивчення даної процедури, вдосконалення її регулювання перш за все на законодавчому рівні, надання процедурі імпічменту моделі (конструкції), більш реальної та простої для реалізації.

Список літератури

1. Мартинюк Р. Інститут імпічменту в Україні: вади вітчизняної моделі / Р. Мартинюк // Право України. – 2008. – № 2. – С. 105-108.
2. История возникновения импичмента [Электронный ресурс]. - Режим доступа: <http://www.impeachment.ru/c/>
3. Наливайко О. І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпічменту / О. І. Наливайко // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2011. - №3. – С. 61-70.
4. Шаповал В. Виконавча влада в контексті форм державного правління (теорія і практика світового конституціоналізму) / В. Шаповал // Право України. - 2015. - № 11. - С. 77-88.
5. Конституция Греции 1975 года с поправками 1986 и 2001 гг. [Электронный ресурс] // Интернет-библиотека конституций Романа Пашкова. - Режим доступа: <http://worldconstitutions.ru/?p=153&page=3>
6. Дзидзоев, Р. М. Конституционно-правовая ответственность: учебник / Р. М. Дзидзоев. Краснодар: Кубанский гос. ун-т, 2011. – 95 с.
7. Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн: Підручник / В. М. Шаповал – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.
8. Конституция Республики Беларусь 1994г. (с изменениями и дополнениями, принятыми на республиканских референдумах 24 ноября 1996 г. и 17 октября 2004 г.) [Электронный ресурс] // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. – Режим доступа: <http://www.pravo.by/pravovaya-informatsiya/normativnye-dokumenty/konstitutsiya-respubliki-belarus/>

УДК 32:340.12

Скуміна М. С., студентка гр. ПР-131

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ПОГЛЯДИ Ш.Л. МОНТЕСК'Є

Одним із найвідоміших діячів французького Просвітництва був Шарль Луї Монтеск'є. Він розглядав право, як загальнолюдську цінність, знаходив мету права у свободі, рівності, безпеці, щасті для всіх людей.

Реалії сьогодення вимагають гуманістичного праворозуміння, що плекає повагу до людини-особистості, допомагає їй утверджуватись у тривожному світі і брати на себе відповідальність за все людство і всю планету, ставлять його на перший план, на зміну легістському праворозумінню, яке негуманне і несумісне з демократичними цінностями. Гуманістичне, або юридичне (від *justitia* – справедливість) праворозуміння передбачає розуміння права як явища об'єктивного, самостійного, що має власну сутність, власну природу, пронизане власним принципом – принципом формальної рівності [1, с. 113].

Питання про політико-правові погляди Шарля Монтеск'є є актуальним питанням на сьогоднішній день. Так, він вважав доцільним примирити суперечності, які виникають між людьми у суспільстві, і скерувати їх у русло правової форми розв'язання спорів між приватними особами, використовуючи загальну силу або владу.

На нашу думку, знайомство з роботами Монтеск'є, зокрема, «Перські листи», «Міркування про причини величі та падіння римлян», «Про дух законів», є дуже корисним та потрібним.

Майже в 60-річному віці, Монтеск'є випустив твір, що приніс йому світову славу, – «Про дух законів» [2]. Ці роботи дуже важливі тому, що в них здійснений системний огляд політико-правових переконань мислителя, створено першу розгорнуту доктрину в ідеології Просвітництва.

Проблематика створення міцної та найбільш виправданої основи для побудови правової системи суспільства, питання розвитку політико-правової Франції, зокрема проблематика права у вченнях Монтеск'є стала предметом ґрунтовних досліджень у працях зарубіжних вчених: Е. Аннерс, Т. Длугач, Е. Кузнецов, В. Нерсесянц, П. Новгородцев; та українських дослідників: М. Гуренко, Б. Карнаух, В. Кравець, М. Патеї-Братасюк, С. Шевцов, В. Шкода та ін. Проте попри фундаментальність цих досліджень, проблематика права у вченнях Монтеск'є залишається досить актуальною для дослідження та її подальшого вивчення, потребує детальнішого заглиблення у свою суть, особливо з огляду на сучасний стан нашої країни.

Монтеск'є був високоосвіченою людиною. Він вивчав історію, філософію, мав власне відношення щодо релігії, яке можна позначити як деїзм. Деїзм був для Монтеск'є засобом пропаганди вільнодумства і передових наукових знань. Природа створена Богом, але її існування нескінченне. Наука не повинна бути служницею релігії, її призначення – допомога людині пізнати світ, поліпшити життя людей. На протигагу теологічному розумінню історії Монтеск'є стверджував, що історія є природним процесом і висунув ідею так званого «географічного детермінізму». У творі «Про дух законів» Монтеск'є розглядав вплив клімату на розвиток суспільства, перебільшуючи значення цього чинника. Особливого значення в історії суспільної думки набули ідеї Монтеск'є щодо врегулювання взаємин між державною владою та народом за допомогою законів, а також поділ державної влади на три гілки – законодавчу, виконавчу, судову [3, с. 35].

Важливим досягненням праворозуміння мислителя був принцип історизму, порівняльно-історичного вивчення і тлумачення правових явищ. Монтеск'є доводив, що закони держави - не продукт довільної діяльності законодавців, не проста проекція природних законів, які впливають із розумної та вічної природи людини, а результат закономірного впливу різних факторів суспільного розвитку на законодавчий процес, які повинні враховуватися законодавцем і які проявляються в тому, що він назвав «духом законів».

Монтеск'є розмірковував над проблемами громадянської історії, історії держави та права, побуту та сімейних стосунків, над питаннями економіки, торгівлі, фінансів тощо. Філософ виступав як своєрідний апологет торгівлі. У ній теоретик вбачав наймогутніше джерело збагачення держави та відносин між народами. Найглибше призначення торгівлі Ш. Монтеск'є вбачав у залученні людей до співдружності, миру та злагоди. Між народами, які мають між собою торговельні відносини, підкреслював він, установлюються взаємозалежність, зацікавленість та дружба. З глибоким розумінням реалій економічного життя Ш. Монтеск'є аналізує проблеми розвитку промисловості, техніки та технології, чинники підвищення продуктивності праці, способи (засоби) заохочення промисловості тощо [4].

Заслугою Монтеск'є можна вважати спробу зрозуміти співвідношення між об'єктивними закономірностями природи та законами, які створюють люди. Він прагне показати, що всі явища природи й суспільства пов'язані між собою, і цей зв'язок має об'єктивний характер. Намагався осмислити й класифікувати об'єктивні закони розвитку природи і суспільства. Про свій метод дослідження Монтеск'є зауважив, що його цікавлять відношення законів до різних предметів; при визначенні послідовності вивченого матеріалу він «повинен був узгоджуватися не так із природним порядком законів, як з природним порядком цих відношень і предметів» [5, с. 168].

Але предметом головної уваги філософа було державно-правове будівництво, пошук оптимальних законів, за допомогою яких можна було б забезпечити збалансованість економічних, політичних та соціально-побутових процесів. Закони Ш. Монтеск'є «виводив» передусім із природних (географічних) умов життя народів. Закони, писав філософ, «мають відповідати ознакам країни, її клімату – холодному, теплому або помірному, характеристикам ґрунтів, їхньому розшаруванню, розмірам, способу життя її народів – землеробів, мисливців чи скотарів, рівню свободи, що допускається державним устроєм, релігії населення, його схильностям, багатству, чисельності, торгівлі, вдачі, звичкам». Філософ вводить також поняття «загального духу народу», що є важливим досягненням соціальної філософії. Тобто філософ не дивиться на закони з якогось одного боку, а намагається всебічно надати їм значення та захистити їх. Кожний закон для нього – особливий.

Вагомою заслугою Монтеск'є була спроба зрозуміти співвідношення між об'єктивними закономірностями природи та законами, які створюють люди. Він прагнув показати, що всі явища природи й суспільства пов'язані між собою, і цей зв'язок має об'єктивний характер.

Мислитель переконаний, що в суспільному житті повинні застосовуватись лише ті закони, які добрі, тобто служать суспільному благу. Якщо громадянські закони суперечать природному праву, то пріоритет повинен залишатися за природним правом. Так, Монтеск'є виписав знаменну формулу: «Закони дуже щільно пов'язані з тими способами, якими різні народи здобувають собі засоби до життя» [6, с. 396].

Складовою частиною вчення Монтеस्क'є про закони є його міркування про різні їхні типи. Оскільки існують різні розряди законів, то «вище завдання людського розуму полягає в тому, щоби точно визначити, якого із вказаних розрядів переважно стосуються ті чи інші питання, які належить визначити закону, щоб не внести безладу в ті начала, які повинні керувати людьми» [5, с. 559].

Також, Шарль Монтеस्क'є був одним із перших, хто розмежував поняття суспільство і держави.

Виходячи з цього, він пов'язував появу держави з певним етапом історичного розвитку суспільства. Як вже зазначалося вчений писав, що головна мета держави – примирити суперечності, що виникли між людьми в суспільстві, і направити їх у русло правової форми розв'язання спорів між приватними особами, використовуючи загальну силу, якщо окремі індивіди не захочуть підкорятися встановленому правопорядку [2, с. 223].

Зв'язок політичної свободи з правом і його реальним здійсненням мислитель підкреслював, визначаючи свободу як безпеку громадянина, яка забезпечується наявністю в державі справедливих кримінальних законів. Політична свобода може бути тільки в державі, де всі відносини регулюються правом і де закони панують над волею правителів. У деспотії немає законів, а значить, немає і політичної свободи, там панує свавілля і рабство.

Будь-яка людина, наділена владою, схильна зловживати нею, і вона йде в цьому напрямку, поки не досягне встановленої для неї межі», – писав мислитель. Тому верховенство права, у концепції Монтеस्क'є, може бути забезпечене лише розподілом влади на законодавчу, виконавчу і судову, з тим щоб «різні влади могли взаємно стримувати одна одну» [2, с. 345]. Отже, свавілля, зловживання владою випливає з людської природи.

У цілому творча спадщина Монтеस्क'є має визначальний вплив на формування та розвиток нової і новітньої світової правової та політичної думки.

Можемо констатувати, що спроби Монтеस्क'є розкрити закономірності суспільного життя, встановити причини, які визначають форму держави, дослідити природу законів та життя людей, згідно з цими законами були на той час дуже прогресивними.

Вчення Монтеस्क'є про дух законів являло собою вагому спробу з'ясування об'єктивних закономірностей і логіки історично змінних позитивних законів, пізнання тих причин і факторів, які породжують їх. Така орієнтація юридичного пізнання сприяє поглибленню юридичних досліджень, збагаченню наукового потенціалу юриспруденції, підвищенню наукової якості юридичного знання. Теорія Монтеस्क'є відчутно вплинула на подальший розвиток вчення про право не тільки у Франції, але і в інших країнах.

Отже, ідеї Шарля Луї Монтеस्क'є - юриста, філософа і політичного діяча, є надзвичайно актуальними в умовах українського сьогодення та повинні бути взяті на озброєння не лише науковцями, а й правотворцями. Адже, у його дослідженнях та вченнях закладався фундамент для успішного

розуміння законодавчої діяльності та правильного визначення «духу законів», так як це є необхідною умовою створення розумних позитивних законів, які адекватно будуть відображати справедливе право.

Список літератури

1. Новгородцев П. И. Введение в философию права. Кризис современного правосознания. / П. И. Новгородцев. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 2000. – 352 с.
2. Монтескье Ш. Избранные сочинения / Монтескье Ш.; под ред. М.П. Баскина. – М. : Изд-во политической литературы, 1955. – 799 с.
3. Гусев В.І. Західноєвропейська філософія XV-XVIII ст. – К., 1995.
4. Копейчиков В. В. Історія вчень про державу і право / Копейчиков В.В. – К. : Юрінком-Інтер, 1997. – 192 с.
5. Баскин М. П. Монтескье / М. П. Баскин. – Изд. 2-е, стереот. – М.: Мысль, 1975. – 165 с. – (Мыслители прошлого).
6. Монтескье Ш. О духе законов // Ш. Монтескье. Избранные произведения / Ш. Монтескье. – М.: Прогресс, 1955. – С. 156–668.

УДК 321:342.3

Старенок І. П., студент гр. ТПР-161

Науковий керівник: Козинець О. Г., к.і.н., доцент, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ФОРМА ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ ЯК ЕЛЕМЕНТ ФОРМИ ДЕРЖАВИ

За сучасних умов до найбільш актуальних питань правової науки, зокрема, теорії держави і права належить визначення сутності і особливостей політичного режиму як одного з найбільш важливих елементів форми держави. Разом із тим, політичний режим є найбільш соціально значущим та потрібним елементом форми держави, який кардинально впливає не лише на теорію, але й на практику [1, с.44]. Саме тому, ми проаналізуємо особливості даного елемента форми держави, зокрема визначимо його поняття та особливості кожного з видів політичного режиму.

У першу чергу необхідно визначити поняття політичного режиму. При цьому, слід зауважити, що сучасні науковці в переважній більшості ототожнюють такі поняття як політичний, державний, державно-правовий режим.

Так, як зазначає М.В. Цвік, державно-правовим режимом є система прийомів, методів і способів здійснення державної влади [2, с.116]. Майже аналогічне визначення наводить О.В.Зайчук, на думку якого державний режим – це система заснованих на нормах права методів, способів та прийомів здійснення державної влади [3, с.72]. Відмінність з попереднім визначенням в даному випадку полягає в тому, що науковець констатує, що відповідні методи здійснення державної влади засновані на нормах права. Також заслуговує на увагу думка В.С.Нерсисянца, який стверджував, що

державний (політичний) режим являє собою завжди державно-правовий режим, зокрема визначений правовий порядок функціонування держави, ті чи інші процедури, правові форми, способи, методи та прийоми реалізації державної влади [4, с.254]. При цьому, ключова його направленість полягає в тому, щоб максимально досягнути можливі способи, за допомогою яких будуть функціонувати державні органи, уповноважені від імені держави владою здійснювати контроль за забезпеченням правопорядку в суспільстві. Тобто, як ми бачимо такі науковці як М. В. Цвік, О. В. Зайчук, В. С. Нерсесянц ототожнюють поняття державного і політичного режиму.

На відміну від вищевказаних науковців В.М. Кириченко стверджує, що вищевказані поняття не є тотожними. Науковець свою позицію обґрунтовує тим, що поняття «державний режим» – це різновид політичного режиму, який має більш широке значення ніж державний режим. Так, до поняття «політичний режим» входять не лише методи діяльності державних органів, а й форми діяльності всіх елементів політичної системи суспільства: політичних партій, громадських організацій та інших об'єднань громадян [5, с.65]. Дійсно, на нашу думку, позиція В.М. Кириченка має право на існування, оскільки попередні науковці у поняття державного (політичного) режиму не включали діяльність політичних партій чи громадських організацій, а обмежувалися лише фактично органами держави.

Що стосується безпосередньо видів політичного режиму, то в теорії права загально прийнято поділяти їх на демократичний та недемократичний, останній поділяється на авторитарний та тоталітарний.

Демократичний режим – це вид політичного режиму, який характеризує такий стан державного життя суспільства, при якому виконуються норми конституції та законодавчих актів, реалізується принцип розподілу влади між законодавчою, виконавчою та судовою, а державна влада здійснюється на основі рівної участі громадян, громадських організацій, партій в управлінні державою, котра гарантує дотримання їх прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів прав людини [3, с.52].

У сучасному світі, зазвичай, практично у всіх державах встановлено демократичний режим, про що закріплено в Основних Законах держав. Прикладом демократичного політичного режиму можемо назвати й Україну, оскільки положення ст.ст. 1,3,6 Конституції в чітко підкреслюють цю властивість. Так, згідно Конституції Україна є демократичною державою, в якій людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а також, державна влада здійснюється на принципах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову [6]. Тобто, саме ці ознаки й чітко вказують, що в Україні закріплено демократичний політичний режим.

Виділяють такі види демократичного режиму: ліберально-демократичний – дотримується гуманістичних принципів здійснення державної влади в межах права (Швеція, Франція, Фінляндія); консервативно-демократичний – дотримується усталених, традиційних правових цінностей управління, що склалися історично (яскравим прикладом даного режиму є

Великобританія); радикально-демократичний – постійно вводить нові правові форми здійснення державної влади з метою підвищення її ефективності (в залежності від політичної ситуації може виникнути в будь-якій державі і має швидкоплинний характер) [7, с.154].

Наступним видом політичного режиму є недемократичний. Так, під недемократичним режимом розуміють режим, коли державна влада здійснюється шляхом обмеження або порушення основних прав людини, коли заборонена легальна діяльність опозиційних політичних партій і громадських об'єднань [8, с.149]. Виходячи з вищевказаного поняття недемократичного режиму, можна визначити його основні ознаки: відсутність правових механізмів та інших гарантій здійснення прав і свобод громадян; надмірна централізація державної влади, її концентрація в руках неконтрольованої народом групи осіб чи однієї особи; повний контроль держави над усіма сферами суспільного життя; застосування не правових засобів здійснення державної влади та примусових методів управління; ігнорування релігійних поглядів населення, інтересів національних меншин та інших груп людей [5, с.66]. Найбільш поширеними видами недемократичного політичного режиму є авторитарний та тоталітарний.

Авторитарний державний (політичний) режим – стан недемократичної організації державної влади, за якою влада зосереджується в руках однієї особи або вузької групи осіб, що опирається на військово-каральний апарат, соціальну та популістську ідеологію, застосовує неправові форми управління, обмежує громадянина в політичних правах і надає визначену автономію в економічній та деяких інших неполітичних сферах життя [7, с. 155].

Авторитарний режим характеризується: необмеженою владою однієї особи або групи осіб, які не підконтрольні народу; наявністю центра управління, який діє на свій розсуд, у тому числі з порушенням норм закону; використанням насильства та позасудових методів примусу; опорою на поліцейський та військовий апарат; дією принципу пріоритету держави над особистістю, відсутністю гарантій здійснення конституційно проголошених прав і свобод особи, особливо у взаємовідносинах із владою [9, с.134].

Варто зазначити, що значний період суспільство розвивалось в умовах авторитарного режиму. Проте, в сучасних умовах, введення такої форми організації влади призведе в майбутньому до закріплення основ демократичного правління або ж, навпаки, направленості в бік тоталітаризму, так званого режиму перехідного типу, який обирає один напрямок розвитку з двох можливих, кардинально різних за своєю суттю [1, с.46]. Прикладами авторитарних режимів можемо назвати режим Кім Ір Сена в Північній Кореї, який фактично продовжується в сьогодні, коли вся повнота влади опинилась у його внука Кім Чен Ина; режим Піночета в Чилі, режим Пол Пота в Камбоджі. На сьогодні ж необхідно констатувати, що даний режим є малопоширеним в світі. Окрім Північної Кореї, можемо назвати такі держави, як Білорусь та Казахстан, де фактично замаскований авторитарний режим О. Г. Лукашенка і Н. Назарбаєва, оскільки в даних державах, хоча де-юре політична діяльність інших політичних сил не обмежується, проте, де-факто

немає жодної демократії, що підтверджують перемоги на виборах Президентів вищезазначених держав з відсотком в 95-99.

Проте, необхідно зауважити, що авторитарний режим не є найжорсткішим, оскільки найбільш жорсткою формою недемократичного режиму, що характеризується крайніми проявами авторитаризму є саме тоталітарний режим

Серед ознак тоталітаризму виділяють наступні: 1) народ повністю відсторонюється від державної влади, що формується та утворюється без участі народу і не контролюється ним; 2) держава прагне до глобального панування в усіх сферах суспільного життя, державного контролю в різних галузях економіки, політики, культури, засобах масової інформації, приватному житті і так далі; 3) людина знецінена, оскільки вона виступає як засіб для досягнення державних цілей; 4) пануванням принципу «дозволено тільки те, що прямо передбачено законом»; 5) ідеологічною одноманітністю, застосуванням засобів соціальної демагогії; 6) відкритим застосуванням державою збройного примусу відносно суспільства [2, с.117-118].

У класичному вигляді тоталітаризм було оформлено в 1933 р. в Німеччині, де нацисти прийшли до влади конституційним шляхом. Так, гітлерівський режим будувався на абсолютній централізації влади. Кінцевою метою нацисти проголошували встановлення гегемонії Німеччини в усьому світі, встановлення «нового порядку», знищення цілих народів або їх повне підкорення фашистській владі. Тому й не дивно, що прийоми ідеологічного впливу підкреслювалися створенням апарату насильства й залякуванням інакомислячих (СС, СД, СА, гестапо тощо). В Німеччині були ліквідовані всі демократичні інститути Веймарської республіки: заборонені політичні партії, роль парламенту була зведена нанівець, прийняті антидемократичні закони. Економічне життя країни було мілітаризоване [10, с. 309]. Окрім Німеччини тоталітарні режими в 30-40-х рр. ХХ ст. існували в Італії, Іспанії, Португалії. При цьому, особливе місце в системі тоталітарних держав займав СРСР.

Узагальнюючи вищевикладене, можемо зробити висновок, що в сучасних умовах демократичний режим є домінуючим в світі, і саме навколо демократії відбувається розбудова в більшості країн світу, але при цьому, не потрібно ігнорувати й недемократичні режими, оскільки історичний досвід показує, що на певному проміжку часу вони були домінуючими.

Список літератури

1. Назаренко О. А. Політичний режим: сучасний погляд юридичної теорії // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. - № 2. – С.44-47.
2. Загальна теорія держави і права /За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2011. – 584с.
3. Теорія держави і права. Академічний курс: Підручник / За ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 685 с.
4. Нерсесянц В. Общая теория права и государства / В. Нерсесянц. – М. : НОРМА-ИНФРА. – 1999. – 552 с.
5. Кириченко В. М., Куракін О. М. Теорія держави і права: модульний курс.: навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2010 – 264с.
6. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 року № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: Підручник. – К.: Алерта; КНТ ; ЦУЛ. – 2009. – 520 с.
8. Теорія держави і права: Навч. посіб. / Ведерніков Ю. А., Папірна А. В. – К., 2008. – 333 с.

УДК 342(1-87)

Толкач А. М., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Ткаченко М. С., студент гр. П-141

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В ДЕРЖАВАХ РЕСПУБЛІКИ ШВЕЙЦАРІЇ ТА ФЕДЕРАТИВНОЇ РЕСПУБЛІКИ НІМЕЧЧИНА

Основу демократії в суспільстві становить відношення до прав людини та громадянина. Правовий статус особи характеризується її конституційним та соціальним статусом. Але людина володіє не всіма правами з народження. Метою даної статті є аналіз та порівняльна характеристика конституційно-правового статусу людини і громадянина в державах Республіки Швейцарії та Федеративної Республіки Німеччина.

Існують різні концепції щодо визначення правового статусу особи. Так, М. І. Матузов вважає, що правовий статус особи - юридичне закріплене становище в суспільстві. Інші автори вважають, що це поняття складається з соціально допустимих і необхідних можливостей особи не просто як індивіда, а як громадянина [1,с.19]. М.Ф. Орзих зазначає, що правовий статус утворюється сукупністю всіх прав, свобод і обов'язків людини і громадянина та є основою її правового становища [2].

Права людини містяться у Конституції Швейцарії 1999 р. та у Законі «Про громадянство» 1952 р. Основний закон ФРН 1949 р. регулює першим розділом та закріплює фундаментальні права та свободи людини. Слід зазначити, що на відміну від Конституції Швейцарії, Основний закон ФРН поділяє загальні права людини на «права німців», тобто права, які належать виключно громадянам ФРН та «права людини».

Згідно зі ст. 116 Основного закону ФРН німцем є той, хто має німецьке громадянство або був прийнятий на проживання в якості біженця або вигнаного німецької національності, а також в якості чоловіка (дружини) або нащадка даних осіб. Колишні громадяни Німеччини, які втратили німецьке громадянство в період з 30 січня 1933 р. до 8 травня 1945 р. з політичних, расових або релігійних причин, і їх нащадки підлягають відновленню в громадянство за їх клопотанням. Вони вважаються не такими, що втратили громадянство з самого початку, якщо поселилися на постійне місце проживання в Німеччині після 8 травня 1945 р. і не відмовилися від цього права [5].

Згідно з Конституцією Швейцарії права людини поділяються на три категорії: основні права, політичні права та громадянство та соціальні права. Відповідно до першої глави Конституції Швейцарії, до основних прав відносяться: право на гуманне ставлення; право на одруження та сім'ю; право на захист особистих даних, свободу поглядів та інформації; право на життя; право формувати, висловлювати та поширювати свої погляди; діти та молодь мають право на спеціальний захист недоторканності та сприяння розвитку; право на достатню безоплатну початкову освіту; свобода мови гарантовано; право на власність та економічну свободу тощо [3].

Так, спеціально закріплюється право на шлюб і сім'ю (ст. 14). Ніщо не може юридично перешкоджати укладанню шлюбу, за винятком неповноліття, близького споріднення або психічного захворювання. Стаття 11 Конституції Швейцарії говорить про те, що діти та підлітки мають право на особливу охорону їх недоторканності і на сприяння їх розвитку [3].

Основні права ФРН можна поділити на такі види, як: особисті права та свободи, політичні права і свободи, соціально-економічні та соціально-культурні права і свободи. До особистих прав і свобод можна віднести право на життя, недоторканність фізичну і житла, таємницю листування, свободу переписування та свободу совісті.

Права на громадянство зазначають, що кожен громадянин муніципалітету або кантону, до якого він належить, має громадянство Швейцарії; конфедерація: регулює набування та втрату громадянства шляхом успадкування, одруження та надання згоди; встановлює мінімальні вимоги для натуралізації іноземців кантонами та надає дозвіл на натуралізацію; сприяє натуралізації дітей без громадянства [4].

У Німеччині політичні права та свободи складають свободу висловлювання та розповсюдження думки, доступу до інформації, свободу мирного зібрання, права на об'єднання та ін. Політичні права і свободи переважно належать тільки німцям. Швейцарія дає більш визначене здійснення політичних прав та обов'язків. Окремий розділ Конституції 1999 р. спеціально присвячений найважливішим політичних прав - свободи думок та інформації (ст. 16), свободи засобів масової інформації (ст. 17), свободу зборів (ст. 22), свободу об'єднань (ст. 22), право петицій (ст. 33) [5].

Конфедерація: регулює виконання політичних прав у федеральних питаннях; видає закони про права та обов'язки громадян Швейцарії, що проживають за кордоном, зокрема щодо реалізації їхніх політичних прав на федеративному рівні, обов'язків нести військову або альтернативну службу, допомоги нужденним і соціальної безпеки. Кантони, в свою чергу, регулюють реалізацію політичних прав у питаннях кантонів та муніципалітетів, встановлюють, що нові мешканці можуть реалізовувати політичні права з питань кантонів і муніципалітетів, у разі якщо було дотримано період очікування не більше трьох місяців [4].

У Німеччині соціально-економічні та соціально-культурні права і свободи більше представляють свободу особі. Це проявляється у свободі вибору професії, місця роботи, свобода об'єднання для охорони та

покращення умов праці, свобода мистецтва, освіти, науки та ін. Шкільна справа знаходиться під контролем держави. Щодо Швейцарії, то Конституція більше регламентує права на захист та охорону прав людини. Сюди можна віднести право на охорону здоров'я, соціальну безпеку, захист та підпримку державою сім'ї, право на пенсійне забезпечення, право на соціальний захист в разі втрати дієздатності, хвороби, настання нещасного випадку, а також у разі втрати годувальника сім'ї.

Отже, можна зробити висновок, що Конституція Швейцарії, закріпила систему гарантій, що забезпечують реалізацію прав і свобод людини. У Конституції ФРН надається широкий захист від протиправних втручань держави. Тобто, Конституція ФРН більш чітко та широко регламентує права та свободи людини та громадянина.

Список літератури

1. Волинка К. Теорія держави і права.: Навчальний посібник/ Катерина Волинка «Міжрегіональна акад. упр. персоналом».-К.: МАУП, 2003.- 328с.
2. Основы государства и права. - Одесса, 1997. - 65 с.
3. Конституция Республики Швейцария// Конституции государств Европы.М, 2001.-Т.3.- с. 792
4. Державне право зарубіжних країн (у схемах): Навч. посіб./ Б.В.Калиновський, О. Я. Лапка, Н. Я. Лапка, Т. О. Пікуля, Л. А. Івершенко, Л. М. Козодой, К. В. Тарасенко; За заг. ред. О. Я. Лапки.-К.: КНТ,2012.-528 с.
5. Конституция Федеративная Республика Германия// Конституции государств Европы. -М. -2001.-Т.1.-с.824.

УДК 340.1

Хадієва Е. Р., студентка гр. КПР-163

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРО ГАРАНТІЇ ПРАВ ТА СВОБОД

Питання прав людини на сьогодні є найважливішою проблемою внутрішньої та зовнішньої політики сучасної демократичної держави, а їх законодавче забезпечення необхідним елементом правової системи.

Важливою запорукою можливості реалізації прав людини є наявність у суспільстві ефективного механізму їх гарантій. Під гарантіями прав і свобод людини і громадянина розуміють систему соціально-економічних, політичних, юридичних умов, засобів і способів, що забезпечують їх фактичну реалізацію, охорону і надійний захист. Основними гарантами прав людини є національне законодавство і сама держава, на території якої проживає дана особа.

Світовий досвід розвитку гарантій захисту прав і свобод людини продовжує збагачуватися, стає більш об'ємним, розширюється за рахунок появи нових нормативних актів, проведення національних правових реформ.

Систему гарантій прав і свобод людини можна умовно поділити на загальносоціальні та юридичні. Одностайності у визначені того, які гарантії відносяться до кожної групи немає. Так, О.Ф. Скакун зазначає, що загальні гарантії, як найважливіший чинник забезпечення прав і свобод людини і громадянина поділяються на економічні; соціальні; політичні; ідеологічні (духовні) [1]. А автори посібника «Основи конституційного ладу України» виділяють чотири види гарантій прав людини: матеріальні, духовні, організаційні, правові [2, с. 53].

На нашу думку, загальносоціальними гарантіями прав людини є політичні, економічні, ідеологічні.

Політичні гарантії є неодмінною умовою демократичного характеру суспільства і пов'язані із реальним забезпеченням громадянських, політичних та інших прав і свобод. Центральне місце серед політичних прав посідає загальне виборче право.

Економічні гарантії прав людини слід розуміти у двох значеннях. По-перше, це створення в суспільстві таких матеріальних умов існування суспільства і окремих людей, які є достатніми для економічного забезпечення реального здійснення прав і свобод. Але поки що економічні гарантії є надбанням незначної частини українського суспільства, поширення ж їх на ширше коло громадян буде, ймовірно, справою неблизького майбутнього. По-друге, економічні гарантії гарантуються положеннями Конституції України про рівність усіх форм власності та їх захист державою (ст. 13), гарантування приватної власності (ст. 41) та деякі інші [3].

Ідеологічні або духовні гарантії прав людини також можна розглядати по різному. По-перше, права людини повинні забезпечуватися визнанням суспільством відповідних моральних цінностей. По-друге, ідеологічними гарантіями є конституційні положення, а саме: ідеологічна багатоманітність суспільного життя, відсутність державної (обов'язкової) ідеології та цензури (ст. 15), забезпечення вільного розвитку мов (ст. 10)[3].

Юридичні гарантії є специфічним правовим засобом забезпечення, реалізації, охорони та захисту прав людини та громадянина, першочергового значення вони набувають при практичній реалізації суб'єктивних прав громадянина. Слушно, на нашу думку, визначив юридичні гарантії В. С. Макарчук. Юридичні гарантії - це норми права, які передбачають у своїй сукупності правовий механізм, покликаний сприяти реалізації законів. [4, с. 172] .

Юридичні гарантії прав людини, як правило, ділять на дві категорії: конституційні та загальноправові (такі, що містяться в нормах загального права). Конституційні гарантії складаються із спеціальних конституційних гарантій та загальних конституційних гарантій. До перших відносять гарантії, які безпосередньо спрямовані на забезпечення прав та свобод людини і громадянина і містяться в II розділі Конституції України «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина», а до других ті, що опосередковано спрямовані на забезпечення прав і свобод і закріплені в інших розділах Конституції, насамперед у I розділі Основного закону - «Загальні засади».

В.О. Котюк справедливо вважає, виходячи зі ст. 3 Конституції України, яка називає державу гарантом захисту конституційних прав і свобод громадян, що вони пов'язані з гарантіями законності, які є важливими для правопорядку та законності держави[5, с.74].

Разом з тим, правова держава передбачає можливість громадян вдаватися до захисту своїх прав за допомогою власних зусиль, тобто застосування особистих гарантій прав людини. На думку А. М. Колодія, особисті гарантії - власні можливості людини і громадянина щодо захисту своїх прав, свобод, законних інтересів і обов'язків.

До них відносяться:

- право знати свої права і обов'язки;
- право на правову допомогу;
- право на індивідуальну юридичну відповідальність і тільки за провину;
- право відповідати тільки за діяння, скоєні в часі та просторі дії нормативно-правового акту; та інші [6, с. 85].

Таким чином, у першу чергу до юридичних гарантій прав і свобод людини і громадянина належать норми Конституції та інших законів, які містять гарантії або є гарантіями. Крім того, важливе значення мають і так звані специфічні гарантії, які забезпечують реалізацію лише конкретного конституційного права чи свободи. Специфічність таких гарантій полягає в тому, що вони відносяться лише до одного права, свободи і закарбовані у відповідній статті II розділу Конституції. Наприклад, гарантіями невід'ємного права кожної людини на життя, передбаченого ст.27 Основного Закону є гарантії, згідно з якими «ніхто не може бути свавільно позбавлений життя», «обов'язок держави - захищати життя людини» (ч.2); «кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань» (ч.3) [3].

Отже, держава, в особі її органів і посадових осіб, бере на себе зобов'язання щодо реалізації, забезпечення та охорони прав людини. Зміст і обсяг можливостей людини залежить в першу чергу від можливостей всього суспільства, тобто насамперед (хоч і не тільки) від рівня його економічного розвитку. З цього погляду права людини є явищем соціальним, породженим самим суспільством. Водночас, необхідно, щоб особа сама бажала цього, і мала певний рівень правосвідомості і правосуб'єктності.

Список літератури

1. Скакун О. Ф. Теорія права і держави - Київ: Правова єдність, 2010. - 525с. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://westudents.com.ua/knigi/467-teorya-prava-derjavi-skakun-of.html>
2. Основи конституційного ладу України. Навч. Посібник / А. М.Колодій, В. В.Копейчиков, С. Л. Лисенков, В. В. Медведчук. - К.: Либідь, 1997 - 208 с.
3. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 141.
4. Макарчук В. С. Загальна історія держави і права зарубіжних країн: Навчальний посібник. Вид. 4-те, доп. - К.: Атіка, 2004. - 616 с.
5. Котюк В. О. Основи держави і права. - К.: Вентурі, 1998. - 320 с.
6. Правознавство : Навчальний посібник / В. І. Вибир, С. Є. Демський, А. М. Колодій / керівн. авт. колективу / та ін., За ред. В. В. Копейчикова. - К.:Юрінком Інтер, 1998, 640 с.

УДК 341.231.14

Хадієва Е.Р., студентка гр. КПр-163

Науковий керівник: Толкач А.М., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Чернігівський національний технологічний університет

(м. Чернігів, Україна)

МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ ІНСТИТУЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Метою статті є дослідження міжнародних правових інституцій захисту прав людини на основі міжнародно-правових документів.

Виникнення проблеми захисту прав і свобод людини – свідок величезних перетворень духовної культури і моралі людства. І якщо спочатку захист прав людини відбувався виключно за внутрішньодержавним правом, то сьогодні становище кардинальним чином змінилося: права людини захищаються як внутрішнім, так і міжнародним правом. Кожна держава визначає перелік прав і свобод людини і громадянина в межах можливої поведінки, та забезпечує можливість користуватися певними суспільними, природними та іншими благами для задоволення власних духовних та матеріальних потреб та інтересів [1, с. 35].

На сучасному етапі розвитку цивілізації захист прав і свобод людини не обмежується рамками національної судової системи. Якщо в силу якихось причин людина у власній державі не змогла захистити свої права та свободи, то у неї є можливість звернутися до міжнародних інституцій.

Страсбургський суд все частіше висвітлюється у ЗМІ. Європейський Суд з прав людини в наш час став надійним інструментом захисту прав громадян, які втратили надію на правосудне вирішення власного захисту на національному рівні.

Дослідники виділяють універсальні та регіональні рівні захисту прав. Універсальний захист здійснюється в межах компетенції ООН, уповноваженими установами. Регіональний міжнародний захист прав людини здійснюється у межах міжамериканської, європейської та африканської систем. Європейська система базується на положеннях Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [2], яку Україна підписала у 1997 році. До вагомих документів міжнародного захисту прав і свобод людини треба віднести і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (1966р.), який у ст. 2 закріплює положення, що кожна держава повинна поважати і забезпечувати усім особам на своїй території надані права, без будь-яких відмінностей на основі расової приналежності, кольору шкіри, статі, мови, релігійних та інших поглядів, національного або соціального походження, майнового стану, народження або іншої обставини [3]. Не менш важливими універсальними джерелами захисту прав є Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, Конвенція про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок, Конвенція про захист прав дитини та інші.

Органом, який розглядає скарги, відповідно до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є Європейський суд з прав людини, який може працювати із заявами, що подані особами, які вважають, що їх права порушені. Європейський суд є наднаціональною міжнародною судовою установою, що розглядає скарги осіб щодо порушення їхніх прав державами – сторонами Конвенції.

Відповідно до статті 19 Конвенції, Європейський суд створений для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї. Відповідно до статті 32 Конвенції, юрисдикція Європейського суду поширюється на всі питання, які стосуються тлумачення та застосування Конвенції і протоколів до неї та які передаються на його розгляд. Судом розглядаються справи згідно зі ст. 33 (міждержавні справи), ст. 34 (індивідуальні справи) та ст. 47 (консультативні висновки за запитом Комітету Міністрів) Конвенції. При виникненні спору щодо юрисдикції Суду він самостійно вирішує дане питання (ст. 32 і ст. 48) [2].

Суд не виконує функції національного суду та не має повноважень скасовувати або змінювати рішення національних судів. Суд також не може безпосередньо втручатися в діяльність органу влади, дія або бездіяльність якого спричинила порушення. Суд може розглядати лише ті заяви, які спрямовані проти держав, що ратифікували Конвенцію та відповідні протоколи, і які стосуються подій, що відбувалися після дати ратифікації. Існує можливість звернутися до Суду лише зі скаргами, предмет яких перебуває у сфері відповідальності суб'єкта владних повноважень (наприклад: парламенту, суду, прокуратури тощо) однієї з цих держав. Суд не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб або недержавних інституцій. Можливість подати заяву до Суду існує протягом шести місяців після ухвалення остаточного рішення судом або органом влади, до компетенції яких належить визначення питання, що є предметом звернення. Офіційними мовами Суду є англійська та французька, але існує можливість звертатися до Секретаріату Суду офіційною мовою однієї з держав, що ратифікували Конвенцію [2].

Суд приймає лише ті заяви, які надіслані поштою, якщо позивач відсилає свою заяву електронною поштою або факсом обов'язково потрібно продублювати її звичайною поштою. Процедура розгляду справи є безкоштовною та письмовою, що не потребує особистої присутності у Суді. Сторони обов'язково будуть поінформовані про будь-яке рішення, винесене Судом у справі [2].

Отже, ми бачимо, що юрисдикція Суду складається з чотирьох аспектів: предметна юрисдикція (справи, що розглядаються), територіальна юрисдикція (за деякими виключеннями зазвичай стосується території країн, що підписали Конвенцію), юрисдикція в часі (починає діяти з моменту набуття чинності для кожної держави, що приєдналася), юрисдикція за колом суб'єктів (розглядає заяви проти будь-якої держави-учасниці, які подані іншими державами-учасницями або будь-якими особами, недержавними

організаціями або групами осіб, що відносять себе до категорії потерпілих, викладених у Конвенції чи в її протоколах.) [4, с. 286].

Серед держав – членів Ради Європи немає жодної, проти якої не звертались би до Європейського суду з прав людини. Крім того, показник кількості звернень до Європейського суду не є показником рівня дотримання прав людини в тій чи іншій державі. Прикладом цього може бути досить значна кількість звернень до Європейського суду проти Великобританії або Франції.

Факт прийняття до розгляду справи, тобто констатації Європейським судом порушення може значно прискорити необхідні зміни в національному законодавстві, що, безумовно, допоможе покращити ситуацію з дотриманням прав і свобод людини в будь-якій державі. Крім того, аналіз тих звернень, які надходять з Європейського суду до Уповноваженого у справах дотримання Конвенції про захист прав і основних свобод людини, дозволяє виконувати превентивні дії на публічному рівні з метою унеможливлення повторення подібних порушень прав людини у майбутньому.

Отже, на даний час інституції захисту прав і свобод людини продовжують свій розвиток. Європейський суд з прав людини є однією з основних осередків європейської системи захисту прав людини. Своїми рішеннями Суд впливає на становлення, зміни та усучаснення національних правозахисних систем, на уніфікацію правових норм при практичному застосуванні європейських стандартів при підготовці рішень національними судами, а також дає спрямування на подальший розвиток міжнародного гуманітарного права.

Список літератури

1. Погорілко В. Ф. Правознавство: підручник / В. Ф. Погорілко, Г. А. Шпиталенко – К.: Каравела, 2010. – 592 с.
2. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція, Міжнародний документ від 04.11.1950 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_004
3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043
4. Галкін І. Г. Особливості юрисдикції Європейського суду з прав людини / І. Г. Галкін // Часопис Київського університету права, 2014. - №4 – С. 285-287.

УДК 340.1

Цигура А. В., студентка гр. КПр-161

Науковий керівник: Марущак Н. В., к.ю.н., доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРО СПІВВІДНОШЕННЯ ПУБЛІЧНОГО ТА ПРИВАТНОГО ПРАВА

У поділі права на публічне та приватне набувають свого розвитку структурні зв'язки права. Ще у I столітті юрист Ульпіан говорив про те, що якщо право захищає інтереси держави - це публічне право, якщо вигоду

окремих осіб - право приватне. Таким чином, критерієм розподілу права на приватне та публічне є характер інтересів, які воно захищає.

Сутність цього поділу системи права полягає в тому, що в кожній системі права є норми, покликані забезпечувати насамперед загальнозначущі (публічні) інтереси, тобто інтереси державно організованого суспільства, які потребують впорядкування і захисту. Але є й інші норми, які регулюють відносини з метою впорядкування і захисту інтересів окремих осіб в їх приватному житті, перш за все – приватних власників. Тому сфери суспільних відносин, пов'язані з державними або приватними інтересами, стають відповідно предметами регулювання правових галузей, що належать до публічного і приватного права.

Публічне право – це сукупність галузей права (підсистема), предметом регулювання яких є відносини у сфері реалізації публічних (державних) інтересів з допомогою імперативного методу регулювання [1, с.255].

Публічне право виражає державні, міждержавні і загальні суспільні інтереси. До предмета регулювання публічним правом відносять: устрій і функціонування держави та її інститутів; основи правової системи, правотворчості і правозастосування; принципи, норми й інститути міждержавних відносин і міжнародних організацій.

До публічного права можна віднести наступні галузі: конституційне право; адміністративне; фінансове; адміністративно-процесуальне; кримінальне; кримінально-процесуальне; виправно-трудове; арбітражний процес; міжнародне публічне право; міжнародне гуманітарне право; екологічне право.

Предмет регулювання публічного права – сфера «державних справ»: сфера устрою і діяльності держави як публічної влади, усіх публічних інститутів, апарату держави, адміністративних відносин, державної служби, кримінального переслідування і відповідальності, принципів, норм і інститутів міждержавних відносин і міжнародних організацій.

До ознак публічного права сучасні дослідники відносять такі: воно регулює відносини між державними органами або між приватними особами і державою; забезпечує публічний інтерес - акцентує увагу на заборонах, обов'язках людей (підданих) перед державою; забезпечує одностороннє волевиявлення суб'єктів права; припускає широку сферу розсуду; містить норми загальні й безособові, що мають нормативноорієнтовальний вплив; характеризується переваженням директивно-обов'язкових норм, розрахованих на ієрархічні відносини суб'єктів і субординацію правових норм і актів; широко використовує новітні технічні прийоми [2, с.244].

Приватне право - це сукупність галузей права (підсистема), предметом регулювання яких є відносини у сфері приватних, індивідуальних інтересів юридично рівних суб'єктів за допомогою диспозитивного методу регулювання. До приватного права відносять насамперед норми цивільного права. Тут юридичний пріоритет у питаннях реалізації приватних інтересів, ініціатива залежать від волі приватних осіб, громадян, їх об'єднань, недержавних суб'єктів господарювання, а регулювання відбувається на

засадах координації, тобто за принципами юридичної рівності, автономії таких суб'єктів [1, с.255].

Приватне право має велике значення в забезпеченні свободи автономної особи, незалежності і самостійності приватних осіб і тому є умовою і гарантом розвитку ринкової економіки, демократії, громадянського суспільства. Воно охоплює відносини, учасники яких не володіють ніякою примусовою владою один щодо одного, а, більш того, виокремлені від державної влади і тому є «приватними». Однак, і це дуже важливо, їх договори, акти, в тому числі односторонні, наприклад, акти власників, мають повноцінне юридичне значення, захищаються судом, визнаються і забезпечуються державою як її власні веління. Приватне право створює зону свободи, ізольовану від державної влади, в якій здійснюють свою майнову, господарську діяльність приватні особи. Державна влада може втручатись у цю діяльність тільки в передбачених законом випадках або за рішенням суду. Водночас дії приватних осіб, якщо вони не порушують встановлених законом заборон, державна влада зобов'язана не тільки визнавати, а й захищати.

Між публічним і приватним правом немає неперехідних кордонів – вони взаємопов'язані. Ті функції, які вони виконують, зрештою відповідають інтересам усіх. Тому приватне право фактично не існує без публічного, оскільки останнє покликане охороняти і захищати приватні відносини. Приватне право ґрунтується на публічному, без якого воно могло б бути знецінене. Крім того, в процесі історичного розвитку грані між ними в деяких сферах суспільного і державного життя стираються, виникають змішані публічно-правові і приватноправові відносини (наприклад, з питань соціального, трудового та іншого права). Разом з тим на сьогодні публічне і приватне право залишаються фундаментальними вихідними частинами дійсно демократичної правової системи.

До ознак приватного права можна віднести такі: його галузі регулюють рівносторонні відносини між рівними, юридично непідпорядкованими суб'єктами; його норми спрямовані на регулювання відносин, в яких суб'єкти задовольняють приватний (особистий, недержавний) інтерес; особливий суб'єктний склад (основним учасником приватноправових відносин є приватні особи – юридичні та фізичні, суб'єкти приватного права можуть виступати як додаткові); за своїм призначенням воно визначає сферу свободи індивіда і створено для її реалізації (а державно-правовий порядок створюється засобами публічного права для забезпечення, охорони, захисту, відновлення прав і свобод особи, яка задовольняє приватні інтереси у сфері, що є вільною від необґрунтованого державного втручання); суб'єкти самостійно здійснюють волевиявлення. Це означає, що приватноправові відносини можуть регулюватися і відповідні права та обов'язки їх сторін можуть встановлюватися декількома суб'єктами за їх власною ініціативою. При цьому застосовується договірна форма встановлення суб'єктивних прав і обов'язків; використовується диспозитивний метод, децентралізований, що означає координаційні способи впливу, придатні для регулювання горизонтальних відносин між юридично рівними особами. Головним

правовим інструментарієм таких галузей виступає дозвіл. Основним типом правового регулювання відносин є загальнодозвільний (суб'єкти правомочні в приватноправовій сфері робити все, крім того, що прямо заборонено законом); відносини між суб'єктами приватного права мають як майновий, так і немайновий, особистий характер [1, с.255-256].

Значною мірою ці ознаки визначаються сутністю приватного права як такої частини об'єктивного права, через відповідні інститути якої реалізується природне «право свободи» [3, с.2].

До цього слід додати, що від санкціонування цих відносин державою їх характер не змінюється, оскільки в ідеальному варіанті закони держави мають відповідати приписам природного права, а в реальному - якщо і не відповідають, то повинні наближатися до цього (коли, звісно, йдеться про фізичних осіб, громадянське суспільство і правову державу).

З урахуванням зазначеного вище приватне право можна визначити як сукупність правил і норм, що стосуються визначення статусу і захисту інтересів окремих осіб, які не є фігурантами держави, не перебувають у відносинах влади-підпорядкування одне щодо одного, рівноправно і вільно встановлюють собі права та обов'язки у відносинах, які виникають з їх ініціативи.

Отже, відмінності між публічним і приватним правом не носять жорсткий, контрастний характер. Всі правові галузі використовують єдині прийоми, методи, засоби правового регулювання, але в різному співвідношенні. Мова може йти лише про переважання тих або інших юридичних елементів - наприклад, загального блага над приватними інтересами, імперативного методу над диспозитивним, заборон і обов'язків над дозволами, субординації над координацією і так далі. Питання про співвідношення приватного та публічного права носить яскраво виражений прагматичний характер, оскільки від його вирішення залежить право держави на втручання в приватне життя громадян, в економічну, підприємницьку та інші сфери.

Список літератури

1. Загальна теорія держави і права // за ред. М.В. Цвіка. – Харків: Право. – 2002. – 432 с.
2. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: Підручник / Пер. з рос. — Харків: Консум, 2001. — 656 с.
3. Харитонов С. О. Цивільне право України: підручник. – К.: Істина, 2003. –776 с.

УДК 349.6

Шеховцова Є. А., студентка гр. ПР-142

Науковий керівник: Веремієнко С. В., старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

*Чернігівський національний технологічний університет
(м. Чернігів, Україна)*

ПРИНЦИПИ ПРАВА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ

Основу правового регулювання будь-якої сфери людської діяльності складають принципи права — основні засади побудови самої системи

правового регулювання тієї чи іншої сфери. Не є винятком і право природокористування як правовий інститут екологічного права.

У науковій літературі принципи права природокористування розглядаються як основні, вихідні засади, керівні ідеї виникнення, розвитку та функціонування інституту права природокористування, які об'єктивно обумовлені, закріплені або виводяться з норми чинного екологічного законодавства й характеризуються універсальністю, імперативністю, загальнозначущістю, регулятивністю, взаємоузгодженістю, системністю, предметною належністю екологічного права [1].

Аналізуючи систему та динаміку принципів права, вчені групують їх за різними критеріями. Зокрема, принципи права природокористування можна поділити на явні, тобто ті, що прямо чи опосередковано закріплені у нормативно-правових актах, та неявні — вихідні начала, керівні ідеї, доктринальні погляди, які не являють собою чітких правил і, відповідно, не закріплені у законодавстві.

Функціональний аспект характеристики принципів права розкриває їх практичне призначення, у зв'язку з чим виділяють дві функції: внутрішню і зовнішню. Внутрішня полягає в дії на систему юридичних норм, що забезпечує її несуперечність і узгодженість. Усі нормативні приписи мають логічно витікати зі змісту принципів і точно їм відповідати. Це дає змогу здійснювати правове регулювання на єдиних началах і забезпечити його максимальну ефективність. Реалізуючи внутрішню функцію, провідні положення обслуговують нормативний масив, їх дія на суспільні відносини відбувається опосередковано, через конкретні юридичні норми. Зовнішня функція принципів права полягає в безпосередньому регулюванні поведінки суб'єктів суспільних відносин. Безпосередня регулятивна дія виявляється й тоді, коли в суб'єктів є можливість реалізувати вимоги принципів, не вдаючись до правозастосування [2, с. 10].

Серед принципів права природокористування перш за все заслуговує на увагу принцип раціонального природокористування. Поняття раціональності використання природних ресурсів Шемшученко Ю. С., визначає як використання в обсягах та способами, які забезпечують сталий економічний розвиток, що не призводить до порушення відновлювальних властивостей природи і погіршення екологічних умов навколишнього природного середовища. Принцип раціонального природокористування реалізується за допомогою еколого-правових вимог: встановлення лімітів використання природних ресурсів, застосування маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, здійснення заходів щодо відтворення відновлювальних природних ресурсів, планування розміщення виробничих та інших господарських об'єктів з урахуванням екологічної ємності відповідної території, збереження біологічного та ландшафтного розмаїття, запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, застосування біологічних, хімічних та інших методів поліпшення якості природних ресурсів, економічного стимулювання заходів щодо забезпечення

раціонального використання природних ресурсів та здійснення інших заходів, що забезпечують екологічно обґрунтоване природокористування [3].

Принцип цільового природокористування означає, що надання у користування природного ресурсу завжди обумовлене цільовим призначенням. Так, відповідно до зазначеного принципу, всі землі України за основним цільовим призначенням поділяються на категорії. Переведення земель з однієї категорії до іншої здійснюється лише у встановленому порядку спеціально уповноваженими на те органами державної влади.

Принцип відтворення природних ресурсів передбачає безперервне поновлення ресурсів природи. Ігнорування його може привести до виснаження або деградації природних ресурсів. Їх недостатньо лише охороняти та раціонально використовувати, потрібно ще проводити заходи щодо їхнього відновлення [4, с. 92].

Виділення принципу лімітування пов'язано з тим, що запаси природних ресурсів обмежені і їх необхідно раціонально використовувати. Система визначених екологічних обмежень у використанні природних ресурсів - це ліміт природокористування. Прикладом законодавчого закріплення змісту понять лімітів на природні ресурси є положення Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», які визначають: ліміт забору води як граничний обсяг забору води з водних об'єктів, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування; ліміт скиду забруднюючих речовин як граничний обсяг скиду забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування; ліміт використання води як граничний обсяг використання води, який встановлюється дозволом на спеціальне водокористування. Ліміти на природні ресурси встановлюються на підставі норм законодавства спеціально уповноваженими на те органами державного екологічного управління.

Принцип ліцензування має в своїй основі один із способів, за допомогою якого держава здійснює регулювання та контроль у галузі природокористування. Природноресурсова ліцензія є правовою формою передачі державою та іншими суб'єктами, власникам природних ресурсів права користування визначеною частиною природного об'єкта, механізмом встановлення, фіксації права природокористування. За своєю правовою природою вона відрізняється від ліцензій на здійснення господарської діяльності, як механізмів владного контролю з боку держави, яка в таких відносинах виступає в зовсім іншій ролі [5, с. 9].

Дискусійним є питання щодо змісту принципу похідності права користування природними ресурсами від права власності на них. На думку багатьох науковців, суть даного принципу полягає в тому, що поряд з інститутом права власності виникає та існує інститут права природокористування, похідний від права власності, оскільки створюється з ініціативи власника. Принцип похідного характеру права природокористування від права власності означає, що право природокористування може виникнути лише за згоди власника природного

об'єкта. Проте, слід звернути увагу на те, що по-перше, не завжди й не всі види природокористування залежать від волі певного власника, наприклад окремі види права загального природокористування можуть не залежати від волі власника, а встановлюються законодавчо, в тому числі обмеження щодо його здійснення (право на збирання ягід, грибів у лісах громадянами тощо). По-друге, не для всіх природних об'єктів узагалі існує інститут власності. Користування атмосферним повітрям для потреб дихання взагалі не підпадає під жодну волю суб'єкта, а використання властивостей повітря для розміщення відходів (викиди) здійснюється на підставі розпорядчого акта компетентного органу, який не є власником [1].

Отже, розробка, юридичне закріплення та чітке виконання і дотримання принципів права природокористування має стати основою сталості, ефективності та раціональності природокористування. Від правильності визначення та чіткості формулювання змісту принципів права природокористування залежить подальший розвиток і вдосконалення природоресурсового законодавства.

Список літератури

1. Котеньов О. Г. Окремі принципи права природокористування: виявлення та обґрунтування // Вісник АМСУ. Серія: «Право» - № 2 (11) - 2013 - С.78.
2. Солоненко О. М. Функціональний аспект принципів права у правозастосовній діяльності / Солоненко О. М. // Юридичний часопис Нац. Акад. внутр. справ. – 2011. - № 1. – С. 10-16.
3. Шемшученко Ю. С. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. – К. : Укреникл., 1998. – Т. 1: А – Г. – 672 с.
4. Педак І. С. Державна політика у сфері природокористування України // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2010. – №1. – С. 88-93.
5. Кобецька Н. Р. Співвідношення ліцензування господарської діяльності та природоресурсового ліцензування // Підприємство, господарство і право. – 2008. – № 10. – С. 32.

Для нотаток

Для нотаток

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ
ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

**Тези доповідей
IV Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і
студентів**

(м. Чернігів, 17-18 травня 2017 р.)

Технічний редактор
Комп'ютерна верстка

*Селецький О. В, Гузь К. П.
Селецький О. В*

Прийнято до друку 27.05.2017 р. Здано до друку 02.08.2017
Формат 60x84/16. Папір офіс. Гарнітура Times New Roman.
Друк - цифровий. Ум.-друк. арк. 21,25. Обл.-вид. арк. 23,50.
Зам. № 1779.017.015.

Чернігівський національний технологічний університет
14027 м. Чернігів, вул. Шевченка, 95.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ДК № 4802 від 01.12.2014 р.